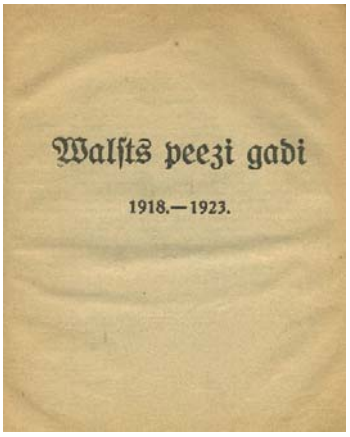

Ievadam. Zem Latvijas karoga.
Dievs, svētī Latviju!
Latvijai.
Latviešu Pagaidu Nacionālā Padome un Rīgas Demokratiskais Bloks.
Tautas Padomes radīšana. Latvijas valsts pasludināšana.
Valsts pirmā diena. Pagaidu valdības pirmās dienas.
Valsts ticības svētkos.
Zemnieki kā apvienotāji. Lielajā brīdī. Pārvēršanās.
Senā un nesenā pagātne. Latvija un „Latvijas".
Pieci gadi. Pirmais ieguvums diplomātijā. Mūsu ārpolītikas pieci gadi.
Starptautiskie līgumi. Mūsu propaganda ārzemēs.
Mūsu nacionālās armijas tapšana un izveidošanās. Mūsu iekšējās drošības noorganizēšana.
Valūta un finances. Valsts kredits lauksaimniekiem.
Lauksaimiecības sasniegumi valsts pastāvēšanas laikā.
Agrārā reforma.
Lauku saimnieciskā atjaunošanās. Latvijas rūpniecības gaita.
Satiksmes attīstība. Likumu došana Latvijā. Latvijas tiesas.
Izglītības ministrija. Tautas izglītības izveidošana. Latvijas augstskola.
Mūsu konservātorija. Latvijas Nacionālā opera.
Latviešu literātūra un Latvijas valsts.
Mākslas mūzeji un Akadēmija.
Latvijas senlietas.
Mūsu teātŗi.
Atmiņas no Ziemeļlatvijas atbrīvošanas cīņām.

1923. GADS

VALSTS PIECI GADI

1918.—1923.

Brīvās Zemes izdevums 1923
© Eraksti 2026
107 lp. / ~1,32 MB

Ievadam.

Latvijas republikas pieci gadi! Īss acumirklis vēstures mūžībā, tikai īsa iespēja mest skatu atpakaļ uz paveikto un domās pārlidot nākotnes uzdevumus. Latvijas republikas pieci gadi nozīmē taustāmu apstiprinājumu tam, kas priekš pieciem gadiem daudziem izlikās par sapni, par neiespējamo. Valsts varas pārņemšana uzlika pienākumus. Uzlika pienākumu pierādīt pretiniekiem un ienaidniekiem, ka latvju tautai ir ne tikai griba, bet arī spēks celt savu valsti. Republikas dibināšana uzlikta latvju tautai, kuŗai nebij piedzīvojumu, kuŗai trūka jebkādas tradicijas, grūto pienākumu uzcelt valsti. Latvijas republikai nebija pie kā pieķerties: pēc notikušās pārveidošanās nācās celt pilnīgi jaunus visus iekšējās un ārējās nostiprināšanas pīlārus, nācās audzināt spējīgus darbiniekus, nācās meklēt praktiskus ceļus šo mērķu sasniegšanai.

Ja šodien mēs varam noslēgt pirmā darba cēliena aprēķinus ar lielu un bagātu pārpalikumu, neaizmirstot ne acumirkli arī trūkumus un nepilnības, tad atklāti jāatzīst, ka latvju tauta šais pirmos valsts piecos gados pierādījusi ārkārtīgas organizēšanas spējas, neizmērojamu darba prieku un neizsakāmu pašuzupurēšanos. Mūsu tauta spīdoši pierādījusi, ka viņa ir grūti izcīnītās brīvības un neatkarības cienīga. Kādus šķēršļus, kādas grūtības nācās viņai novērst, cik daudz naida un skaudības bija jāpārvar, cik daudz nezināšanas un nesaprašanas nācās noskaidrot, pirms valsts kļuva tā, kas viņa šodien ir.

To lielo svēto brīžu atmiņai, kad tautas ģenijs atrada pats sevi un kļuva pastāvīgs un neatkarīgs, ziedotas sekošās rindas.

R ī g ā, 18. novembrī 1923. g.

K. Ulmanis.

Zem Latvijas karoga.

Latvijas valsts piecu gadu svētkos.

Sirmās senatnes latviešu nacionālās krāsas — sarkans-balts-sarkans — tagad pauž un sludina mums pašiem, mūsu kaimiņiem, visai pasaulei mūsu jaunās valsts vārdu, stiprumu un labo slavu. Sarkans-balts-sarkans — ir Latvijas karogs; sarkans-balts-sarkans — ir Latvija. Latvija priekš mums, ap mums un iekš mums! Pats galvenais ir pēdējais, proti — Latvija iekš mums, mūsu sirdīs, mūsu pārliecībā, mūsu ticībā. To skaits nav mazs, kas būtu ar mieru piekrist Latvijai kā viņu interešu aizstāvei, Latvijai kā viņu pajumtei, Latvijai kā viņu aizsargam un aizstāvim, Latvijai kā vietai, kur viņi var mierā un pārticībā dzīvot, kamēr pa labi un pa kreisi sabrukums un gruveši. Viņi arī cieš Latviju ap sevi. — Bet Latvija nav un nedrīkst viņas pilsoņiem būt tikai vietas jēdziens. Latvijas vārdam un Latvijas idejai vajaga degt mūsu sirdīs ar karstu un gaišu liesmu. Patriotisma sajūsmā iemīlēsim un mīlēsim savu Latviju. Tikai tad mēs būsim patiesi patrioti, būsim patiesi latvja vārda vērti, ja katram no mums būs Latvija sirdī. Tikai tad mēs būsim cienīgi baudīt labumus, ko Latvijas valsts sniedz mums, vēl nesenajiem svešu kungu kalpiem. Tikai tad mēs arī būsim spējīgi ziedot Latvijas valstij to, ko viņa prasa un var prasīt no saviem dēliem un meitām. Neļausim nodzist tai ugunij, kas tik gaiši iededzās mūsu sirdīs lielo un slaveno cīņu laikā un kuŗa arī tagad vienīgā var mūs sasildīt un apgaismot.

Lielo cīņu laikā sarkans-balts-sarkanais karogs bija tas, kas kaŗa laukā rautin rāva uz priekšu mūsu dēlus, kas mudināja mūsu meitas iet tēvuzemes sargiem palīgā, kas deva visiem spēkus nest upuŗus, pārciest grūtīas un izturēt. No uzvaras uz uzvaru mēs gājām. Slava varoņiem! Mūžīga piemiņa kritušiem! Bet apņemsimies būt viņu darbu un piemiņas vērti un cienīgi.

Tagad nu kaŗa cīņu karogs stāv satīts... Bet lai augstu ir pacelts mūsu skatu priekšā valsts izbūves darbu karogs! Lai sauc un aicina viņš mūs, lai neļauj viņš mums aizmirst lielās, bet grūtās cīņu un upuŗu dienas; lai tiem, kas toreiz nebija klāt, viņš māca atzīt, kas ir tēvija un cik dārgi mēs maksājām par savu brīvību.

Mūsu sarkan-balt-sarkanās krāsas! Ko saka viņas tam, kas savu tēviju karsti mīļo? Tā baltā stāv par patiesību un taisnību un brīvo pilsoņu godu un godīgumu. Bet sarkanā atgādina mums tās asinis, kas lijušas nupat, kas lijušas visos laikos, kuŗas esam gatavi izliet par brīvību un neatkarību, par tautu un tēviju. Un kur sarkanais ar balto salejas, tur stāv rakstīta mūžīga uzticība, uzticība līdz kapam un aiz viņa, vienīgi Latvijai, mūsu Latvijai!

Mācīsim tulkot šo krāsu valodu tiem, kas redz mūsu karogā tikai to sarkano vaj kas vēlētos redzēt viņā vēl pavisam citādas krāsas. Mācīsim un iemācīsim viņus!

Tiem, kas Latvijā redz priekš sevis tikai šimbrīdim drošu pajumti, bet labprāt izmanto mūsu viesmīlību, tiem mūsu sirmo tēvu sapņi un ilgas ir tikai sapņi; tiem mūsu nesalīdzināmie upuŗi, tās ziedošās dzīvības, kas noliktas un tās karstās asinis, kas lietas par tēvuzemi, ir tikai nodevība. Bet tiem, kas Latviju nes savās sirdīs, tiem viss tas ir tikai dievišķā sēkla, kuŗai būs dīgt un uzplaukt par laimes dienām Latvijas saules mūžā. Šī laime būs jo lielāka, šī saule jo spožāka, ja mēs arvien un arvien, vaj nu iedami savās ikdienas gaitās, vaj savas valsts darbos atminēsim un turēsim prātā, ka trīs lietas mums vajadzīgas: zināšanas, iztikšana un mūžības ideāli; prāts, manta un rakstura spēks.

Kad valsts gada svētkos, šo gadu un katru gadu pār mums un mūsu priekšā plivinās mūsu karogs, tad izmantosim šo dienu, lai atjaunotu atmiņas slaveniem notikumiem pagātnē, lai domātu par darba pilno un aizraujošo tagadni, lai apņemtos būvēt un gādāt, ka arī nākotne būtu droša! Šajā un visos citos svinīgos brīžos apzināsimies savus sasniegumus un ieguvumus, ļausim savai sajūsmai brīvi plūst, lai stiprinātos un augtu paši, lai dēstītu mūsu bērnu sirdīs spēka un drosmes pilnu nacionālu sajūtu, tēvuzemes mīlestību un lepnumu uz savu tautu un valsti; lai liktu arī svešniekiem, kuŗi stāv mūsu vārtos, manīt un izjust mūsu zemes un valsts spēku, stiprumu, drošību, mieru un svētību. Lai arī šiem pēdējiem ataust atziņa, ka ir jau laiks arī viņiem padarīt Latviju par savu tēviju un neuzlūkot to tikai par savu dzimteni vien. Latvju tauta ir uzvarētāja. Latvju tauta nu beidzot ir noteicēja pati uz savas zemes un savā valstī.

Bet tikai še, mūsu valstī, zem mūsu sarkan-balt-sarkanā karoga mēs latvieši pieredzējām savu ideālu piepildīšanos, še mēs viņus arī svēti uzgglabāsim, tikai še mēs sasniegsim laimi un lablājību. Visur citur mēs atkal būsim tikai svešu kungu kalpi. Še ir mūsu tēvija un par viņu mēs stāvam un krītam.

Latvija ir un Latvija paliks un būs!

„Dievs, svētī Latviju!“

K. Štrāls.

* * *

Dievs svētī Latviju
Mūs dārgo tēviju,
Svētī jel Latviju,
To svētī jel Tu!

Kur latvju meitas zied,
Dēli kur asins liet
Cīņā un nāvē iet
Par Latviju.

1916.

Ed. Virza.

Latvijai.

Bij tavas provinces vēl ne cik sen tik galdi,
Kas klāti bagāti bij visiem svešniekiem.
Bet tad tu iebruki kā kaŗavīrs starp tiem
Tos projām aiztriecot un nu Tu valdi.

Pār tautu savējo, no kuŗas nokrīt maldi,
Pār vārpu milzumu, kas briest uz laukiem šiem,
Pār ostām, pilsētām un viļņiem zaļganiem
Kam Tavās krastmalās liek jūra čalot saldi.

Tu mana tēvzeme, Tu brīnišķa paties!
Iz saviem pelniem Tu vēl skaistāk pacēlies
Tiem acis žilbināt, kas Tevi nīst un paļā.

Tas laimīgs, kas pēc mums pa Taviem ceļiem ies!
Dod maizi mums! Tavs sargs ir Tava tauta skaļā
Un lielgabalu pulks ar rīklēm, vērtām vaļā.

Sp. Paegle.

Latviešu Pagaidu Nacionālā Padome un Rīgas Demokratiskais bloks.

1917. gads priekš visām bijušās Krievijas tautām bij īsts vērtību pārvērtēšanas laikmets. Uz marta revolūcijas proklamētiem vienlīdzības un brīvības principiem liktās cerības nepiepildījās. Jau pašā sākumā Krievijas jaunā oficiālā demokratija nodevās dažādiem fantastiskiem valsts dzīves eksperimentiem, līdz beidzot galīgi izplūda sociālistiskā-komūnistiskā vienas šķiras patvaļā. Pēdējā virziena diktātoriskie vadoņi teicās valdām starptautiskā proletāriāta vārdā un viņu varai visur un vienmēr sekoja vislielākā nebrīvība, šausmas, posts un izmisums. Tanī pat lsikā Kurzemē un vēlāk arī Rīgā un tās tuvākā apkārtnē vācu okupācijas vara kopā ar mūsu zemes līdziemītniekiem — Baltijas vāciešiem, kaldināja plānus, lai atņemtu latvjiem viņu dzimto zemi, pašus tos padarot ar vergiem un lai latvjus kā tautu galīgi iznīcinātu. Visvācu hēgemonijas sapnis Baltijas zemēs likās tuvojamies savam piepildījumam un lai to jo drīzāk panāktu — talkā tiem gāja arī daži atkritēji no senākām latviešu vadošām aprindām.

Bet taisni šinī laikmetā, kad viss latviskais likās būt tik sabrucis un iziris un kad latviešiem un latvietībai nebija vairs atlicies gandrīz nekādu cerību uz labāku nākotni, — taisni tad radās un nobrieda ideja par latvju tautas polītisko, nacionālo, kultūrālo un saimniecisko patstāvību savā neatkarīgā Latvijas valstī. Taisni šinī laikmetā nodibinājās divas sabiedriskas organizācijas, kuŗas bija spraudušas sevim par mērķi propagandēt un aizstāvēt latvju tautas tiesības pašām brīvi veidot savu dzīvi savā neatkarīgā tēvijā — Latvijas valstī. Šīs organizācijas bij: L a t v i e š u P a g a i d u N a c i o n ā l ā P a d o m e un R ī g a s D e m o k r a t i s k a i s B l o k s. Pirmā no viņām darbojās toreiz no vāciem vēl neieņemtās Latvijas daļās un visā plašā Krievijā, kamēr pēdējā zem vācu okupācijas varas smokošā Rīgā un Kurzemē.

Kā pirmā no šīm organizācijām nodibinājās R ī g a s D e m o k r a t i s k a i s B l o k s. Jau tūliņ pēc Rīgas krišanas vācu rokās, septembrī 1917. gadā, Rīgā palikušie Rīgas Sabiedrisko Organizāciju Deputātu Padomes locekļi sāka slepeni satikties, lai apspriestos, kas tādos apstākļos darāms latvju tautas kopējās interesēs. Pirmās sēdēs piedalījās pilsoniskie priekšstāvji, jo sociālisti jau maija mēnesī, kad Latvijā sāka ieviesties lielniecisms, bij izstājušies no Rīgas Sabiedrisko Organizāciju Deputātu Padomes. Tā kā Rīgā palikušie sociālistu priekšstāvji sakarā ar pēdējo laiku notikumiem bija kļuvuši daudz mērenāki un arī iecietīgāki pret pilsonību un viņu centieniem un ieskatiem un bij izteikuši vēlēšanos atkal darboties kopā, tad vienojās bijušo Rīgas Sabiedrisko Organizāciju Deputātu Padomei papildināt vēl ar jauniem priekšstāvjiem no dažām pilsoniskām un arī sociālistiskām organizācijām un polītiskām partijām. Tādā kārtā bij radusies īpaša organizācija no Rīgā palikušiem rīdziniekiem sabiedrības darbiniekiem, kuŗa bij spraudusi sev ar mērķi — kopīgi uzstāties par latvju tautas polītiskām, nacionālām un tiesiskām interesēm. Savu nosaukumu — Rīgas Demokratiskais Bloks, viņa dabūja savā vēlākā gaitā viņas stingri noteiktas un labi saskaņotas kopdarbības dēļ.

Jau oktōbŗa sākumā Demokratiskā Bloka daži locekļi ierosināja jautājumu par Latvijas neatkarību. Sākumā Latvijas valsts neatkarības ideja atrada dažādus ieganstus arī no dažiem pilsoniskiem, bet it īpaši vaj no visiem sociālistiskiem priekšstāvjiem. Lai gan visi atzina, ka tikai polītiski brīvas un neatkarīgas tautas spēj vispusīgi izveidot savu īpatnējo nacionālo dzīvi un nodrošināt savu garīgo un materiālo labklājību, tomēr daži mazdūšīgie cēla iebildumus pret šādas pilnīgas neatkarības iespējamību un arī viņas lietderību. Pagāja ilgāks laiks, līdz visi Demokratiskā Bloka locekļi vismaz formāli piekrita Latvijas valsts pilnīgas neatkarības idejai. Rīgas

Demokratiskais Bloks Latvijas valsts neatkarības ideju jau oktōbŗa beigās 1917. gadā galīgā veidā formulēja šādi:

1) L a t v i j a i r n e a t k a r ī g a, d e m o k r a t i s k a r e p u b l i k a T a u t u S a v i e n ī b ā.

2) L a t v i j a s v a l s t s i e k š ē j o i e k ā r t u un v i ņ a s a t t i e c ī b a s u z ā r i e n i n o l e m s v i ņ a s S a t v e r s m e s S a p u l c e.

Oktōbrī 1917. gadā arī starp vācu vēl neieņemtās Latvijas, kā arī starp Pēterpils, Maskavas un pārējās Krievijas atsevišķiem pilsoniskiem sabiedriskiem darbiniekiem radās doma dibināt kopēju centru, kuŗš pārzinātu, veidotu un vadītu visas latvju tautas kopējās polītiskās un nacionālās lietas. Šim nolūkam no 31. oktōbŗa līdz 2. novembrim Pēterpilī sasauca īpašu sapulci no zemes padomju, sabiedrisko organizāciju un polītisko partiju priekšstāvjiem. Šī sapulce vienojās sasaukt L a t v i e š u N a c i o n ā l o P a d o m i. Pagaidu Nacionālās Padomes sanākšana vispirms bija nolikta Valmierā 11. novembrī, bet tā kā tanī laikā lielinieku apvērsums, kuŗš bij sācies Pēterpilī 7. novembrī 1917. gadā, jo spēji izplatījās arī uz vācu vēl neieņemto Latvijas daļu, tad Nacionālās Padomes sanākšanu atlika uz 29. novembri Valkā. Pagaidu Nacionālās Padomes pirmā sesija turpinājās 3 dienas.

Pagaidu Nacionālās Padomes pirmā sesijā pieņemtās deklarācijās Krievijas revolūcionārai demokratijai, Ukraines Centrālai Radai un ārvalstīm Latvijas valsts neatkarība formulēta vēl stipri nenoteikti, turpretim attiecīgās vietas uzsaukumā latvju tautai, kādu izlaida decembŗa sākumā, neatstāj ne mazāko šaubu, ka Latviešu Pagaidu Nacionālā Padome jau savā pirmā sesijas laikā pilnīgi nostājusēs uz neatkarīgās Latvijas valsts pamatiem. Šī uzsaukuma attiecīgā vieta sekoša:

L a i a p v i e n o t u s a š ķ e l t o t a u t u un s a d a l ī t o t a u t a s z e m i a r v i e n u n e d a l ā m u v a l s t s v i e n ī b u p a r L a t v i j u, i r n o d i b i n ā j u s ē s L a t v i e š u P a g a i d u N a c i o n ā l ā P a d o m e.

To pašu Nacionālā Padome savā otrā sesijā (no 20. līdz 30. janvāŗa 1918. g.) pieņemtā rezolūcijā izsaka šādi:

L a t v i j a i j ā b ū t n e a t k a r ī g a i, d e m o k r a t i s k a i r e p u b l i k a i, s a s t ā v o š a i n o K u r z e m e s, V i d z e m e s un L a t g a l e s.

Visā savā pastāvēšanas laikā Nacionālā Padome un Rīgas Demokratiskais Bloks savstarpēji viens otru ideāli papildināja. Gandrīz vienā un tanī pat laikā uzsākdami savu gaitu, no abiem vienādā garā uztvertu un formulētu Latvijas valsts neatkarības ideju viņi neatkarīgi propagandēja un aizstāvēja gluži citādos apstākļos. Rīgas Demokratiskais Bloks savu darbību sākumā varēja izplatīt tikai uz vācu okupēto daļu — Rīgu un Kurzemi, un Latvijas neatkarības ideju propagandēt starp šejienes latviešiem un to aizstāvēt vācu okupācijas varai pretim un četrsabiedroto zemēs. Nacionālā Padome turpretim šo pašu ideju populārizēja starp Krievijā izklaidētiem latviešu bēgļiem un kolōnistiem un aizstāvēja viņu pie sabiedrotiem un neitrālās zemēs. Dažādos apstākļos savrup iedamas, abas šīs organizācijas tomēr veicināja vienu un to pašu kopējo lietu — Latvijas neatkarības ideju.

Nacionālās Padomes un Rīgas Demokratiskā Bloka galvenais nopelns ir tas, ka abas šīs organizācijas noteikti iestādamās par Latvijas valsts neatkarības ideju, rādīja līdz izmisumam izmocītai latvju tautai to lielo visas tautas kopējo ideālu, kura piepildīšanās vienīgi spēja nodrošināt tās labāku nākotni. Šīs idejas neatlaidīga propagandēšana un sirsnīga aizstāvēšana toreizējos apstākļos bij visai grūts un sarežģīts uzdevums. Nacionālai Padomei un Demokratiskam Blokam nācās šo pienākumu veikt taisni tai laikmetā, kad ievērojama mūsu tautas daļa klīda apkārt pa visu plašo Krieviju drūmās bēgļu gaitās, reizē būdama savstarpēji sašķelta visneizlīdzināmākās polītiskās pretešķībās, un kad pārējā latvju tautas daļa smaka zem varmācīgā vācu okupācijas jūga. Šis darbs bij divkārt grūts un sarežģīts arī vēl tāpēc, ka abām šīm organizācijām nācās to veikt zem

svešiem nacionāliem centieniem pretim tik naidīgām varām, kādas bij lieliniecisma diktātūra un vācu okupācijas vara. Un tomēr viņas šo darbu veica ar lielu sajūsmu, neatlaidību un uzupurēšanos.

Pēc Brestļitovskas miera noslēgšanas starp Krieviju un Vāciju un pēdējās sabiedrotiem, 3. martā 1918. gadā, visvairums Nacionālās Padomes darbinieku pārcēlās uz Latviju. Drīz starp abām šīm organizācijām un viņu darbiniekiem nodibinājās jo dzīvi sakari un noteikta kopdarbība. Svarīgākos jautājumos un izšķirošākos brīžos Nacionālā Padome un Rīgas Demokratiskais Bloks bieži apspriedās un uzstājās kopēji. Taisni šinī laikmetā abām šīm organizācijām nācās bieži uzstāties pret muižniecības un viņas domu biedru centieniem — nodibināt Baltijas valsti un to pievienot Vācijai. Tāpat bieži bij jāuzstājas pret dažādiem landtāgu latvju tautas pašnolemšanās tiesību viltojumiem, kādus tie taisni šinī laikmetā bieži tik neatlaidīgi atkārtoja un pauda pasaulē.

Un beidzot, kad bij pienācis brīdis, kad abas mums naidīgās lielās kaimiņu valstis — Vācija un Krievija, — kuŗas centās iegūt un paturēt nolemšanu mūsu zemē, vairs nebij pietiekoši stipras, lai nomāktu mūsu tautas gribu pašai veidot un vadīt savu un savas dzimtenes likteni, Nacionālā Padome un Rīgas Demokratiskais Bloks apvienojās par Latvijas Tautas Padomi. Šī apvienošanās notika 17. novembrī 1918. gadā un jau nākamā dienā — 18. novembrī Latvijas Tautas Padome proklamēja neatkarīgo Latvijas valsti un uzņēmās viņas un latvju tautas likteni izvadīt līdz Satversmes Sapulces sanākšanai. Šo svarīgo pienākumu Tautas Padome varēja uzņemties un godam veikt pateicoties tam, ka Latvijas valsts neatkarības ideja arī Nacionālās Padomes un Demokratiskā Bloka neatlaidīgu rīcību bij jau kļuvusi arī par visas latvju tautas labākās daļas kopējo lietu.

Mežmaļu Atis.

Tautas Padomes radīšana.

Demokratiskā Bloka un Nacionālās Padomes apvienošanās sarunas sakarā ar nodomāto Latvijas valsts proklamēšanu sākas jau 1918. gada oktōbrī, bet maz sekmējās. Galvenais šķērslis bija tas, ka Nacionālās Padomes priekšstāvji gribēja panākt tautas pagaidu priekšstāvniecības nodibināšanu uz pārāk šauras bazes. Šo ieskatu pretinieki, kuŗu starpā atradās arī Zemn. Savienības locekļi Demokratiskā Blokā K. Ulmanis un Dr. Valters šādai domai nevarēja piekrist, pilnīgi dibināti aizrādot, ka tikai no pilsoniskām partijām un grupām dibināts pagaidu parlaments pēc sava sastāva būtu vienpusīgs, nereprezentētu visas iedzīvotāju šķiras, kāpēc arī nevarētu baudīt visu šķiru uzticību un tam nebūtu arī tik liels iespaids uz ārieni, kāds bija nepieciešams atbalsta dabūšanai sabiedroto vslstīs. Sarunas vilkās gaŗumā, līdz beidzot tās pilnīgi pārtrauca.

Novembŗa sākumā sarunas atkal atjaunojās un pēc pāris nedēļām šoreiz panāca vienošanos, kad bij saņemts pastiprinājums valsts dibināšanai no Zemnieku Savienības sapulces Valkā 15. novembrī. 17. novembrī plk. 10 vakarā Rīgas Latviešu Amatnieku Biedrības Krāj- un Aizdevu Kases telpās Kr. Barona ielā Nr. 3, piedaloties 8 polītisko partiju un vienam Latgales priekšstāvim, nodibināja Latvijas Tautas Padomi kā augstākās valsts varas nesējas iestādi ar pienākumu novadīt valsti līdz Satversmes Sapulcei.

Šai sapulcē piedalījās sekošas pilsoniskās partijas — Zemnieku Savienība ar 13 delegātiem — K. Ulmanis, Dr. M.Valters, J. Ampermanis, J. Vārsbergs, V. Gulbis, E. Bauers, A. Žers, N. Svempis, K. Vanags, J. Bērziņš, O. Nonācs, E. Freijvalds un P. Murītis; Latv. Demokratu partija,

Latv. Radikāldemokrat., Latv. Nacionāldemokratu, Latv. Republikāņu un Latv. Neatkarības partija. No sociālistiskām piedalījās — Latv. s. d. S. B. Strādnieku partija un soc. revolūcionāru partija, bez tam Latgales priekšstāvis St. Kambala.

Tautas Padomes sastāvu pēc partijām noteica šādi: Zemnieku Savienībai 13 deputātu, soc.-dem. partijai — 10, Demokr. partijai — 5, Radikāldemokratu — 4, Soc. revolūcionāru partijai — 3, Nacionāldemokratu — 2. Latv. republikāņu un Latvijas neatkarības partijai katrai pa vienam deputātam. Kurzemei un Latgalei, kur partiju nogrupēšanās vēl nebija notikusi, piešķīra — pirmai 21, bet otrai 18 deputātus. Minoritātēm nolēma atdot 20% no kopējā Tautas Padomes deputātu skaita, bet savus priekšstāvjus sūtīja tikai vācu demokratiski-progresīvās aprindas. No latviešu partijām Tautas Padomē nevarēja piedalīties lielinieki, kuŗu ideals bija komūnistiskā Krievija, bez tam nepiedalījās Latv. Tautas partija ar Fr. Veinberģi un viņa draugiem priekšgalā, kuŗi gribēja mūs saistīt ar Vāciju.

Šai pašā sēdē pieņēma Tautas Padomes polītisko platformu:

I Satversmes Sapulce.

1) Latvijas Satversmes Sapulce sasaucama pēc iespējas drīzā laikā.

2) Satversmes Sapulces locekļu vēlēšana notiek, abiem dzimumiem piedaloties, uz vispārīgo, vienlīdzīgo, tiešo, aizklāto un proporcionālo vēlēšanu tiesību pamata.

II Valsts forma un attiecības pret citām tautām.

1) Republika uz demokratiskiem pamatiem.

2) Apvienota, patstāvīga un neatkarīga Latvija Tautu Savienībā.

III Suverēnā vara un valsts polītiskā un saimnieciskā iekārta.

1) Līdz Satversmes Sapulces sanākšanai suverēnā vara Latvijā pieder Latvijas Tautas Padomei, kuŗa ieceļ arī Pagaidu Valdību.

2) Latvijas Tautas Padomē ar saviem priekšstāvjiem piedalās: a) polītiskās partijas, b) Latvijas novadi, kuŗos šimbrīžam nepastāv polītiskās partijas (Kurzemē un Latgale) un c) nacionālās minoritātes.

3) Pagaidu Valdības sastādīšanā jāievēro koalicijas princips.

4) Līdz Satversmes Sapulces sanākšanai visa izpildu vara atrodas Pagaidu Valdības rokās.

5) Pagaidu Valdībai līdz Satversmes Sapulces sanākšanai nav tiesības grozīt pastāvošo nacionālo iekārtu.

IV Cittautiešu tiesības.

Nacionālās minoritātes sūta priekšstāvjus Satversmes Sapulcē un likumdošanu iestādēs uz proporcionālo vēlēšanu tiesību pamata.

2) Nacionālās minoritātes, kuras ietilpst Latvijas Tautas Padomē, piedalās Pagaidu Valdībā uz III nod. p. 4. pamata.

3) Nacionālo grupu kultūrālās un nacionālās tiesības nodrošināmas pamata likumos.

V Pilsoniskās brīvības.

1) Preses, vārda, sapulču un biedrošanās brīvības nodrošināmas ar Pagaidu Valdības noteikumiem.

2) Amnestija visās lietās, izņemot kriminālās.

3) Iespēja Latvijas pilsoņiem atgriezties dzimtenē.

VI Valsts apsardzība.

1) Latvijas tautas milicija (tautas apsardzības spēks) dibināma uz iesaukšanas pamatiem, neizslēdzot brīvprātīgo pieteikšanos. Milicija stāv Pagaidu Valdības tiešā pārziņā, kuŗa organizē tautas apsardzību.

2) Vācu kaŗaspēks evakuējams noteiktā laikā.

VII Vietējā pašvaldība un pārvaldes iestādes.

1) Vietējās pašvaldības iestādes ievēlamas uz vispārīgo, vienlīdzīgo, tiešo, aizklāto un proporcionālo vēlēšanu tiesību pamata, abiem dzimumiem piedaloties. Vēlēšanām jānotiek jau pirms Satvermes Sapulces sanākšanas. Vēlēšanu laiku nosaka Pagaidu Valdība, kuŗa arī organizē pagaidu pārvalžu iestādes.

Orientācijas jautājumā pilsoniskās partijas pieņēma Zemnieku Savienības rezolūciju:

„Turpinot Latviešu Nacionālās Padomes un Rīgas Demokratiskā Bloka darbus un atzīstot viņu starptautiski-polītisko virzienu, Latvijas Valsts augstākam organam jāstāv, negrozot attiecības pret sabiedrotiem, par neatkarīgās Latvijas orientāciju Tautu Savienībā, kā tā izteikusēs sabiedroto programmā par mazo tautu pašnoteikšanos.“

Abas sociālistiskās partijas vienojās par šādu rezolūciju:

1) Latvijas valsts provīzoriskam organam ir neatkarīgās Latvijas orientācija Tautu Savienībā.

2) Latvijas valsts provīzoriskam organam jāuztur draudzīgas attiecības ar ārvalstīm un jāizlieto viņu materiālais un morāliskais pabalsts, ja tas nesaista Latvijas īstas demokratijas rokas.

Ar sastāva noteikšanu, polītiskās platformas un polītiskās orientācijas pieņemšanu Tautas Padomes nodibināšanās bija uzskatāma par notikušu. Tālāk ievēlēja Tautas Padomes prezidiju šādā sastāvā: priekšsēdi J. Čaksti, viņa biedri — M. Skujenieku, G. Zemgalu, sekretārs — E. Bite, viņa biedri — E. Skubiķis, St. Kambala.

Par ministru prezidentu vienbalsīgi ievēlēja gr. K. Ulmani, kuŗš, pateicoties par viņam dāvāto uzticību, uzsvēra, ka viņa viena vienīgā programma būs — p a t s t ā v ī g a, n e a t k a r ī g a L a t v i j a. Tālāk nolēma, ka ministru prezidents ir atbildīgs Tautas Padomei par visa ministru kabineta polītiku un uzdeva ministru prezidentam sastādīt visdrīzākā laikā ministru kabinetu.

Pēc vienošanās sastādīt starpfrakciju biroju un dažu komisiju vēlēšanas beidzot nolēma L a t v i j a s v a l s t s p r o k l a m ē š a n a s a k t u izdarīt jau nākošā dienā, — 18. novembrī plkst. 4 pēc pusdienas.

Šai sēdē Nacionālās Padomes apsardzības nodaļas vadītājs Sp. Paegle paziņoja, ka apsardzības nodaļa līdz ar visiem organizētiem latvju bruņotiem spēkiem nodod sevi Tautas Padomes rīcībā.

A. Līdumnieks.

Latvijas valsts pasludināšana.

18. novembris 1918. g.

Uz Latvijas Tautas Padomes 17. novembŗa sēdes lēmuma pamata 18. novembrī Latvju Operas Namā (tagadējā Nacionālā Teātrī) notika Latvijas valsts proklamēšana.

Jau no pulksten 3 pēcpusdienas sāk plūst publika ar iepriekš saņemtām ieejas kartēm uz Operas Namu un pulksten 4, kad bija nolikts svinīgā akta sākums, Operas zāle ir ļaužu pārpildīta. Puspiecos caur zāli iet uz skatuvi Tautas Padomes locekļi, visu laiku atskanot publikas aplausiem. Tautas Padomes locekļi uz skatuves sasēstas parastā parlamentāriskā kārtībā: kreisā sektorā sociāldemokrati, aiz viņiem sociālisti revolūcionāri, labajā — Latviešu Zemnieku Savienība, centrā sēž radikāldemokrati, republikāņi un neatkarīgie. Tautas Padomes locekļi pušķojušies ar nacionālām lentēm pie krūtīm, sociālistiem revolūcionāriem pie krūtīm nacionālās un sarkanās lentītes, bet sociāldemokratiem tikai sarkanā. Skatuve glīti pušķota ar palmām, pāri skatuvei paceļoties nacionālam karogam.

Tā kā Latviešu Tautas Padomes priekšsēdis J. Čakste sapulcē nav klāt, tad to atklāj priekšsēža otrais biedrs, zv. adv. G. Z e m g a l s, kuŗš konstatē, ka no šīs dienas sākot uz Latvijas Tautas Padomi pārgājusi augstākā suverēnā vara Latvijā. (Ilgi, vētraini aplausi.)

Pēc tam Padomes sekretārs nolasa 17. novembŗa sēdes protokolu, kuru dažās vietās publika pārtrauc ar aplausiem.

Tad vārdu ņem ministru prezidents agronoms K. U l m a n i s.

„Es uzņemos atbildīgo pienākumu, klausīdams vienprātīgam visu partiju priekšstāvju uzaicinājumam. Valdības galvenais uzdevums ir Latvijas valsts izveidošana, nostiprināšana uz ārieni un iekšieni. Uz ārieni mēs nostiprināsim Latvijas valsti, ja stāvēsim stipri un vienoti, paliekot draudzīgās attiecībās ar tālākiem un tuvākiem kaimiņiem, lai kļūtu par līdztiesīgu locekli Tautu Savienībā, iekšēji mūsu valsts būtu stipra, ja izvedīsim plašas demokratiskas reformas.“

Neminot sīkumos valdības programmu, presidents uzsveŗ kā galvenos uzdevumus: 1) pārtikas lietas nokārtošanu, kuŗu būs iespējams veikt, ja visi pilsoņi uz laukiem u pilsētās pabalstīs jauno valdību, 2) agrāro un sociālo reformu izvešanu, 3) gūstekņu mājās atgriešanos, gādājot, lai viņiem būtu darbs un maize. Jaunā valsts darbā nepieciešama visu iedzīvotāju līdzdarbība un ticība, ka mēs tagad varēsim piepildīt savu seno sapni. Pilsoņu un valdības kopdarbā varēs dziedēt kaŗa un pēdējo gadu sistās brūces, jo tagad nebūs sevim palīdzība jāgaida no ārienes, ne no augšas, ber savu dzīvi veidot varēs latviešu tauta pate. Latvijas valstij jābūt d e m o k r a t i s k i t a i s n a i v a l s t i j, lai nebūtu viņā vietas ne apspiešanai, ne netaisnībai. (Ilgi aplausi.)

Tad Latvijas Tautas Padomes atsevišķu frakciju priekšstāvji apsveic jauno valdību.

Sapulci slēdz zvērināts advokāts G. Z e m g a l s, uzaicinot visus Latvijas pilsoņus nāktpalīgā jaunai valstij un viņas valdībai. Mums visiem ir viens sauciens: Saules mūžu lai dzīvo brīvā, demokratiskā Latvija! (Ilgi aplausi.)

Sapulces sākumā, tūliņ pēc Latvijas valsts proklamēšanas un arī beigās Latviešu Operas koris diženi un ar spēkpilnu sajūsmu nodziedāja, publikai līdzi dziedot, latvju himnu: „Dievs, svētī Latviju!“

Pēc tam publika mierīgi izklīda, svēto un svinīgo sajūsmu nesot līdzi savās krūtīs.

Ed. Cālītis.

Valsts pirmā diena.

(Atmiņas)

Ielu stūros un māju aizvējā tikko kūst vēja sanestā plānā, smiltīm sajauktā sniega kārtiņa. Kā tad pēc vairāku dienu kailsalas laiks šodien pielaidīgāks! —

Bet ja rīdzinieku gaitas liekas možākas, viņu sejās redzama dziļa līksmība, tad tas nebūt nav laika nopelns. To panākusi ziņa, kas šorīt aplidoja pilsētu, ka vakar vakarā polītsko partiju pārstāvju starpā panākta vienošanās. Šodien jānotiek neatkarīgās Latvijas proklamēšanai. Un rīdzinieku možums un līksmība izskaidrojama ar to, ka katrs steidzas uz to partijas biroju vaj darbinieku, kuŗas loceklis tas skaitās vaj arī pēc pārliecības jūtas tuvāk, lai no visdrošākiem avotiem pārliecinātos par šīs ziņas pareizību.

Tikai ap pusdienas laiku partiju prezidiji un Tautas Padomes locekļi saņem ieejas kartiņas, kas tik vienkāršas, cik vien iespējams: ar trekniem burtiem uz kartona gabaliņa uzdrukāts šīs dienas datums, bet zem tā apakšā aplokā trīs burti „L. T. P.“ Tam vajag nozīmēt: „Latvijas Tautas Padome“. Izrādās, ka nevien šīs kartiņas bijušas jāizgatavo šais nedaudzajās rīta stundās, bet jānokārto arī daudz citas formālitātes. Latvieši gatavojās proklamēt savu valsti, bet viņu zemē valdīja joprojām svešas varas: vācu zaldātu deputātu padome, policijas priekšnieks Fūrmanis, guberņas priekšnieks un beidzot Vācijas komisārs Baltijas zemēs. Ikviena no šīm varām bija spējīga aizkavēt tiklab gatavošanos uz Latvijas proklamēšanu, kā pašu proklamēšanu.

Tas tomēr nenotika, un jau ap pulksten 2 pēc pusdienas agrākajā II Rīgas pilsētas teātrī, toreizējā operā, bet tagad Nacionālajā teātrī, sāka satecēt ļaužu straumes no visām malām. Pārlaižot acis pār ļaužu pulciņiem garderobē, uz trepēm, fuajè un pašās teātŗa telpās uzkrītoši tas, ka starp tiem brīnum maz sieviešu. Sievietes taču pa laikam nevar atturēties no svinīgiem notikumiem, no kaut kā jauna, nebijuša... Un pakavējoties ilgāk pie tiem nedaudzajiem krāšņajiem punktiem melno svārku un pelēko žakešu rindās, nav grūti tanīs pazīt tās sievietes, kuŗas polītiku izraudzījušās par savu speciālitāti un kopš 1905. gada paspējušas izstrādāt pat savu stilu apģērbā, manierēs, sarunā u. t. t. Varbūt šī „vīrišķīgākā“ elementa pārsvars piedod visai sapulcei zināmas nopietnības raksturu, zināmu svarīgumu, jo tanī tiešām neredz nevienu bezbēdīgi vaj vieglprātīgi jsutru seju, tāpat kā vieglajā balsu dunoņā nepaceļas neviena augstāka, pārgalvīga skaņa.

Priekš pulksten 3 visas vietas līdz pat pēdējai aizņemtas. Īsi pēc 3 balsu dunoņa parketā apklust: zālē ienāk Tautas Padomes prezidijs un iet itin kā nenoteiktiem, nedrošiem soļiem uz skatuvi. Aiz tā seko Tautas Padomes locekļi. Kā? Pa frakcijām, pa pāŗiem vaj vienam?.. Sapulcētie interesējas arī par to un zīmē gājienā viņiem pazīstamās personas, kuŗas iet gan pa pāŗiem, gan pa vienam, gan cieši cilvēks aiz cilvēka, gan pēc lielākiem atstatumiem, itin kā nodalot partiju no partijas, ieskatu no ieskata.

Pec Tautas Padomes pirmās sesijas pirmās sēdes atklāšanas priekšsēža biedrs Zemgals uzaicina sekretāru Biti nolasīt partiju priekšstāvju pēdējās sēdes protokolu un platformu, uz kuŗas pamata visas partijas apņemas kopīgi darboties un vadīt valsti līdz Satversmes Sapulcei. Uz skatuves, Tautas Padomes vidū, paceļas slaiks un kalsens kungs un ar manāmu augšzemnieku akcentu sāk nolasīt abus dokumentus.

Kad tas noticis, partijām te vēl reiz sapulcētās tautas priekšā nākas apliecināt, ka viņas apņemas pildīt to, ko solījušās protokolā. Sociāldemokrats P. Kalniņš pieceļas un no papīra lapas lasa savu deklarāciju. Tā ir diezgan gaŗa, diezgan sausa un diezgan apnīkstoša ar saviem atkārtotajiem „tik tāl, cik tāl“. Šie „tik tāl — cik tāl“ atkārtojas tik bieži, ka pār sapulci jau pārlido kā viegls smieklu

vējiņš, kaut arī smiekli paši nav dzirdami. No papīra savu runu saka vēl vienīgi demokrats Golts. Pārējās partijas pasaka nedaudz vārdus. Ar plašu savas partijas programmas runu, kuŗa galu galā piedod visam svinīgajam aktam arī daudz spara un drosmes, uzstājas no sociālistiem-revolūcionāriem Skubiķis. Atspiedies ar vienu celi uz krēsla un šūpodamies ar to, viņš runā skaļi, tekoši un svabadi. Vienīgi no šīs runas nepaliek iespaids, ka runātājs nule pārlaidis cīņu ar tiem, kas te sēž kā viņa darba biedri, kā tādas pat cīņas, kā vakaru iepriekš, paredzamas arī turpmāk un ka tas, ko te patlaban dara un saka, nevar palikt nedarīts un nesacīts.

Svinīgais valsts proklamēšanas akts ir galā. Zemgalis pieceļas, brīdi stomās, itin kā nule meklētu atmiņā sakāmos vārdus, tad, paziņojis, ka Tautas Padomes sēde slēgta, uzsauc Latvijai saules mūžu un iet no skatuves zemē, Viņam seko Tautas Padomes locekļi tādā pat kārtībā, kā ienākot. Kad Zemgalis vēl atrodas uz pakāpēm no skatuves zālē, no partera krēsliem pieceļas Fr. Grosvalds un ātriem soļiem steidzas pretim Zemgalim. Tas nav paredzēts valsts proklamēšanas ceremoniālā, ka Tautas Padomes priekšsēdi kāds var aizturēt ceļā. Zenmgalis apstājas uz pakāpēm, piesarkst un, neinteresēdamies kādēļ Grosvalds grib tam aizkrustot ceļu, divas reizes atkārto: „Tautas Padomes sēde slēgta...“ Tad Grosvalds atkāpjas sānis, un Tautas Padome tam aiziet gaŗām no zāles ārā.

Kad iznākam uz ielas, ir jau pilnīga tumsa. Vējš, liekas, kļuvis pa to laiku stiprāks un skarbāks. Uz kanāļa tilta kā arvien staigā, itin kā nevarētu miera atrast, vācu kareicvis ar platu bruņu cepuri galvā un uzrakstu uz krūtīm, ka viņš žandarms. Tikpat mierīgi kā vakar un aizvakar pa apledojušo trotuāru šļūc savus nošķiebtos zābakus sirmie vācu zemessargi un smirdina savos milzīgajos pīpjos ķiršu lapas, kumelītes, papardes un ko vēl Dievs devis laukā un mežā, un rūpīgā vācu tauta iepakājusi viņa kareivja tabakas paciņās kā pīpējamās zāles. Vaj šis žandarms un šie zemessargi ar savu līduma dūmu mākuli aiz muguras nav tie, kas šīs dienas svinīgo sēdi padarīja tik bezgala nopietnu? Ejot gar kādu restorānu jau ārpilsētā es tomēr dzirdu pa atvērtām durvīm spēlējam: „Dievs, svētī Latviju“. Tas jādzird arī tiem vācu „līdumniekiem“ un kaskeniekiem, kas sēd šaī restorānā pie galdiem.

D. Rudzīts.

Pagaidu Valdības pirmās dienas.

Grūti stādīties sev priekšā, vaj ir bijusi pasaulē tāda valdība, kuŗa atrastos bēdīgākā stāvoklī par mūsu Pagaidu Valdību, kuŗai Latvijas tapšanas vēsturē ir piekritusi tik liela loma tās darbības pirmajā laikā. Pirmajas dienas pēc valsts proklamēšanas valdībai nebij ne kapeikas naudas, nebij pat telpu, kur noturēt savas sēdes, un nebij arī nekādas varas. Bet šī valdība bija stipra ar savu entuziasmu, lielo uzņēmību un neatlaidību. Pirmās apspriedes Pagaidu Valdība noturēja vaj nu tais pašās Latviešu Amatnieku Krāj-Aizdevu kases telpās vaj Centrālviesnīcā, kur pagaidām bij apmeties ministru prezidents, vaj arī viena vaj otra jaunā kabineta locekļu privātā dzīvoklī.

Pirmā kārtējā kabineta sēde, par kuŗu vests protokols, noturēta 26. novembrī Dzirnavu ielā Nr. 87, krievu laika domēņu valdes telpās. Šaī sēdē piedalījušies: ministru prezidents K. Ulmanis, skolu ministrs Dr. K. Kasparsons, iekšlietu ministrs Dr. M. Valters, finanču — K. Puriņš, darbu un satiksmes — T. Hermanovskis, iekšlietu ministra biedri R. Benus, A. Birznieks un Dambīts (pēdējais vēlāk pārdēvēts par apsardzības ministra biedri) un pārtikas ministra biedrs J. Blumbergs. Ārlietu ministrs Meierovics atradās Londonā. Sēdē ziņots par 15 vagonu labības izsūtīšanu no Liepājas priekš Rīgas, pieņemts rīkojums par vācu kaŗa iestāžu ierobežojumu atcelšanu zīmējoties

uz kreditiestāžu darbību, apspriesti daži ierosinājumi par līdzekļu sagādāšanu valsts kasei, bet galvenais apspriedes priekšmets bij Vācijas ģenerālpilnvarnieka Augusta Vinniga 25. novembŗa paziņojums par to, ka Vācijas valdība ir gatava atzīt Tautas Padomi par pastāvīgu varas nesēju iestādi un Pagaidu Valdību par tās izpildu organu p a g a i d ā m līdz tam laikam, kamēr miera konference lems par Latvijas turpmāko likteni. Pagaidu Valdība šādu paziņojumu atzina par neapmierinošu un vienojās pastāvēt uz tādu formulējumu, kāds uzņemts vācu līgumā ar Igauniju. Bez tam šinī sēdē konstatēts, ka Pagaidu Valdībai ienākusas sekošas naudas summas: caur A. Kampi 5575 markas, 2. Vidzemes savstarpīgās kreditbiedrības 5000 krievu rubļu, no E. Kalniņa, Palsmanē, 100 markas, caur 2. Rīgas tirgotāju biedrību 100 krievu rubļu un 1000 markas, no 4. Rīgas savstarpīgās kreditbiedrības (iemaksa uz pirmo iekšējo aizņēmumu) 10.000 markas, no Rīgas Latviešu amatnieku krāj-aizdevu kases (aizdevums) 25.000 krievu rubļu un no Latviešu nacionālās padomes 3454 markas. Šīs summas bij pirmie Pagaidu Valdības līdzekļi, ar kuŗiem tai nācās apmierināt daudzās valsts vajadzības.

Pirmā nedēļa pēc valsts proklamēšanas pagāja gandrīz nepārtrauktās sarunās ar vācu valdības priekšstāvi A. Vinnigu par Tautas Padomes un Pagaidu Valdibas pilnvarām. A. Vinnigs šaī ziņā nebij devīgs un tikai pēc augstāk pievestā raksta noraidīšanas izdevās dabūt jaunu Vinniga paziņojumu no 26. novembŗa ar sekošu saturu: 1. Augstākā valdības vara etnografiskā latviešu apgabalā piekrīt Latvijas Pagaidu Valdībai ministrijas veidā, kuŗa ir atbildīga Latvijas Tautas Padomes priekšā. 2. Vācu civīlpārvalde nodod pārvaldību pēc tuvākas vienošanās noteikumiem, kas vēl nosakāmi Pagaidu Valdības organiem. Šo rakstu Pagaidu Valdība toreizējos apstākļos atzina par apmierinošu un uz tā pamata viņa pakāpeniski sāka pārņemt zemes pārvaldību savās rokās.

Viens no galvenākiem uzdevumiem, ko Pagaidu Valdībai nācās uzņemties tūliņ pēc valsts proklamēšanas, bija Rīgas apgādāšana ar pārtiku. Tas bija uzdevums, kuŗš toreizējos apstākļos apmierinošā kārtā nemaz nebij veicams. Zeme no vācu karaspēka bija jau galīgi iztukšota un no ārienes sabiedroto blokādes dēļ nekas nebija dabūjams, pat ja valdības rīcībā būtu bijuši nepieciešamie līdzekļi. Tādēļ valdībai atlikās tikai likties uz nelielo vietējo krājumu uzmeklēšanu, kuŗi atradās viena vaj otra tirgotāja rīcībā. Protams, šinīs aprindās tāda valdības rīcība izsauca stipru nemieru, bet pārtikas līdzekļus tomēr izdevās atrast tādos apmēros, ka uz neilgu laiku rīdziniekus varēja uzskatīt par puslīdz nodrošinātiem.

Tālākais un pats grūtākais Pagaidu Valdības darbs bija — radīt militāru spēku, kuŗš nodrošinātu kārtību iekšienē un galvenais, varētu stāties pretim lieliniekiem, kuŗi, vācu kaŗaspēkam aizejot, sāka virzīties uz iekšieni, ieņemdami pirmā kārtā Latgali. Neskatoties uz visām grūtībām, armijas organizēšanas darbi gāja diezgan rosīgi uz priekšu un jau 27. novembŗa sēdē Pagaidu Valdība varēja lemt par vienas rotas sūtīšanu uz Latgali. Tai pašā sēdē iecēla nelaiķi J. Zālīti par Pagaidu Valdības pilnvarnieku Latgalē. Šie lēmumi tomēr palika neizpildīti, jo vāci atstāja un lielinieki ieņēma Latgali ātrāk, nekā to varēja sagaidīt. J. Zālīti uzaicināja par aizsardzības ministri un viņš šo amatu uzņēmās sākot ar 6. decembri.

Ar 15. decembri sākot Pagaidu Valdība un lielākā daļa ministriju pārcēlāsuz Brīvības ielu Nr. 37, tagadējo iekšlietu ministrijas namu, kuŗā pārvaldes iestādes atbrīvoja daļu telpu mūsu iestāžu vajadzībām. Šeit nedaudzās tā laika iestādes varēja ierīkoties puslīdz apmierinoši, bet Pagaidu Valdības mūžs šinīs telpās nebija ilgs: 2. janvārī lielinieku iebrukuma dēļ bij Rīga jāattāj.

Vēl varētu atzīmēt vienu raksturīgu valsts pastāvēšanas pirmo dienu parādību. Tiklīdz plašākās aprindās kļuva zināms par Latvijas valdības nodibināšanos, Pagaidu Valdības kancelejām sāka ieplūst simtiem lūgumrakstu dēļ vietām. Vietas lūdza gan piedzīvojuši kvalificēti spēki, gan arī tādi, kuŗi savā lūgumrakstā pat nevienu vārdu nebija pareizi uzrakstījuši. Nelīdzēja nekādi norādījumi, ka valdība sākumā varēs nodarbināt tikai dažus desmitus ierēdņu un ka valdība nevar

uzņemties nekādu garantiju par to, vaj un kādu algu tā varēs maksāt. Visi tomēr gribēja strādāt jaunās valsts iestādēs, apmierinādamies sākumā ar labākām izredzēm nākotnē. Ievērojot okupācijas laika grūtos apstākļus sevišķi priekš mūsu inteliģences, šī ārkārtējā cenšanās pēc kaut kādas nodarbošanās bija pilnīgi saprotama.

Anna Brigader.

Valsts ticības svētkos.

No Latvijas valsts tapšanas priekšpavasaŗa man sevišķi atmiņā palikušas dažas sapulces. Kad 1917. gada martā lielais politiskais ledus gājiens bij sagrāvis visus krastus un tautu pašnoteikšanās gāja kā dienas parole no mutes uz muti un lika uzelpot visām zem Krievijas žņauga smokošām tautām, visu svešumā izkliedēto latvju skati vērsās uz Rīgu, uz Latviju. Kas notiks tur? Ko darīs strēlnieki un viņu vadoņi? Bet pagātnes stindzinošā ēna vēl gulēja pār Latviju un kur arī sāka atkust dzīvinoši strauti, tie drīz vien nozuda krievu duļķainajā, visu nivelējošā šļūdonī.

Toties aktīvāka bija tautas svešumā nīkstošā daļa, vismaz viņas inteliģence. Cik daudz Maskavā vien ir spriests, runāts, rakstīts, domāts par Latvijas nākotni! Piedalījos reiz kādā sapulcē, kuŗas klātesošie meklēja sataustīties ar Latvijas valsts nākotnes ideju. Domas bija diezgan pretrunīgas. Tomēr bēgļi, kuŗi jau bija paguvuši pamatīgi un rūgti iepazīties ar krievu medaļas otru pusi, bija karsti un bez ierobežojumiem par: n o s t n o K r i e v i j a s u n g a l ī g i. Maskavā un vēl kārtīgos apstākļos dzīvojošie tautieši pret katēgoriskām prasībām bija diezgan atturīgi. Nu ja: pašnoteikšanās bija uz dienas kārtības un vajadzēja jau arī kaut ko darīt, bet vaj tad jau nu tūlīt tā paņemt to Latviju? Kas to smagumu panesīs? Kas apģērbs armiju, algos ierēdņus, kā uzturēs valsts aparātu! Varēja jau emancipēties, bet nabas saiti, kas vieno ar Krieviju, vieglprātīgi pārgriezt nevarēja. Armijai, naudai, satiksmes līdzekļiem vajadzēja būt kopējiem.

Gluži tādas pašas domas, tikai ar to starpību, ka to uzskatīja par ieguvumu priekš Krievijas — to pašu, ko pieminētais tautietis uzskatīja par zaudējumu priekš Latvijas, dzirdēju dažas nedēļas vēlāku, vagonā, ceļā uz mājām, kur grupa krievu virsnieku, braukdami uz Rīgas fronti, uzbudināti debatēja par politiskiem dienas jautājumiem: kādu galu tikām tas viss neņemšot! Esot uznākusi īsta atdalīšanās sērga. Ukraine, Polija, Baltija! Tīrais ārprāts! Beidzot pslikšot tikai Moskovija viena pate. Šie gan arī piekrītot, ka varot jau dot visām šām nomalēm plašas autonomijas, bet satiksmes līdzekļiem, naudai, armijai u. t. t. vajagot būt kopējiem ar Krieviju. Tur nekādu piekāpšanos nedrīkstot pielaist.

Vēl vienu sapulci piedzīvoju Maskavā, kuŗu sasauca kāda neliela nacionāla grupa no dažiem pazīstamiem rakstniekiem un sabiedriskiem darbiniekiem noskaidrot Latvijas nākotnes uzdevumus un taktiku un kur redzēju tādu naida izverdumu pret Latviju kā patstāvīgu valsti ka grūti to iedomāties. Lielā zāle, kur bija nolikta sapulce, jau bija ļužu grūdin pilna, kad ienāca grupa vīru un devās uz tribīni. Jau no ārienes tie izskatījās it kā uniformēti: saceltām mēteļu apkaklēm, žokeja cepurēm galvā, rokas ķešās. Viņus varēja arī noturēt par uzņēmīgiem sportistiem vaj izaicinošiem avantūristiem. Opozicija! gāja kā šalciens caur zāli. — Bet kas tā bija par opoziciju, to mēs drīz dabūjām dzirdēt.

Kad augšā uz tribīnes kāda balss pasludināja sapulci par atklātu un uzaicināja ievēlēt sapulces vadoni, sacēlās tāds apdullinošs troksnis un kliedzieni, ka tālāk stāvošie izbiedēti saskatījās, domādami ka notiek kāds atentāts vaj dūŗu cīņa. Bet tur notika cīņa par sapulces prezidiju izvēli,

kuŗu izveda galā tā pati grupa žokeju cepurēs ar visos zāles kaktos noorganizētiem palīga spēkiem. Tai sekoja tāda pat cīņa par tribīnes iekaŗošanu un par pēdējā vārda paturēšanu. To arvien paturēja tas, kam bija stiprākas plaušas un tad nu bija arī kliegšana kā pie Jērikas mūŗiem. Vistrakākā kliedzienu un svilpienu vētra plosījās, kad pieminēja Latvijas vārdu. Ja kāds būtu uzdrošinājies izsaukties: Dievs, svētī Latviju, tad būtu ticis vaj gabalos saplosīts, tik nāvīga naida pilnas bija šīs nervōzi uztrauktās protestējošās sejas. Tur tika dubļos samīts Latvijas gods, zaimota tautas cieņa un viņas patriotiskie darbinieki, apzīmēti par noziedzniekiem. Viss tas bija vēlākā parastā mītiņu taktika, bet toreiz vēl jauna un pārsteidzoša. „Vaj tāda būs Latvija? Vaj tādi ir latvieši," izsaucās man līdzās kāds jauneklis ar izmisuma pilnu skatu un metās laukā pa durvīm, viņam sekoja daudzi.

Gluži to pašu, iznīcināt un nospiest katru domu par patstāvīgu Latviju — gribēja arī panākt vācu dūre, kas uzgūlās 1917. gada rudenī uz Latvijas pleciem. Okupācijas laiks bija ļaunākais un tumšākais, ko piedzīvoja Latvija. Par visu bīstamāks bija tas nāvējošais trulums un bezspēcīgā pielaikošanās tās uzvarētājiem, kas izplatījās kā lēnām gruzdoša uguns nevien starp tautas jau kaltušiem zariem, bet arī starp zaļajiem. Tai ziemā sastapos ar tautieti, kas man ieteica apmeklēt kādas lauksaimniecības lekcijas. Es domāju, ka tās mani neinteresēs. — Nu aizejat vien un paklausāties. Nenožēlosat. — Jā, kas tad tur īsti ir? — Tur ir kāds, kas tic Latvijai un audzina viņai nākošos pilsoņus. — Ja tā, tad es aiziešu. — Aizgāju uz lekciju, kuŗu nelielā pārpildītā zālē lasīja K ā r l i s U l m a n i s. Par kaut kādu lauksaimniecības nozari, varbūt arī par cūku kopšanu. Es to vairs neatceros, jo es klausījos pavisam ko citu. Es klausījos lekciju par polītisku domašanu un jauno Latviju. Un iekāms neienāca vācu spiegs, kuŗa ierašanos lektors pēc zīmes no kaut kāda zāles stūŗa ar tikko manāmu smīnu ņēma vērā un pārgāja uz programmatisko lekcijas daļu, es dzirdēju — starp vārdiem: Mus ir tiesības uz savu zemi, uz savu valsti. Gribēsim tikai to iegūt un mēs to iegūsim, un neviens velns viņu mums vairs nespēs atņemt. Ar gribu un drosmi mēs to iegūsim, ar savu darbu to uzcelsim. — Tas tika izteikts ar lielu veiksmi, ne tieši, ne skaidros vārdos, bet ar tādu skaidrību, iedvesmes spēku un pārliecības siltumu, ka vajadzēja domāt, šim vīram, kas te lasīja lekcijas par lauksaimniecību, ir zināmi noslēpumaini spēki, kas būs klāt vajadzīgā brīdī, kad tikai ar pirkstu pamās: viņš pazina ceļus uz dziļiem nacionālā spēka avotiem un prata arī citiem iedvest savu pārliecību un ticību.

Uz šo ticību dibinājās 18. novembris 1918. gadā. Nekā vairāk nebija jaunajai Latvijai. Ne armijas, ne naudas, ne pajumta pat, kur nolikt galvu. Neviens karogs nepuškoja Rīgas namus. Tumšās darbdienas drēbēs ieradās pasludināšanas akta liecinieki. Un nekādu citu meslu viņiem nebija ko dot jaunajai valstij kā stipra ticība. Latvija būs, par spīti visiem, kas nevēlēja viņas patstāvībai ilgāku mūžu, kā vienu dienu.

Šai neaizmirstamajā dienā man gadījās mazs piedzīvojums, kuŗu es gribētu uzskatīt pr simbolisku. Kad pēc pabeigta akta ātri tukšojās zāle un es izgāju viena no pēdējiem, teātŗa vestibilā uzreiz man piesteidzās — cilvēks, — kuŗš bija labi pazīstams kā Marksa bauslības kalps un internacionāles pielūdzējs. Es viņu personīgi nepazinu, bet viņš piesteidzās man mirdzošām acīm un satvēra manu roku abām savām: „Sveiki, sveiki brīvajā Latvijā!"

P. Murīts.

Zemnieki kā apvienotāji.

Bij drūmas rudens dienas. Valdīja nospiests gara stāvoklis. Vācu okupācijas vara palika arvien nepanesamāka. Vācu kareivjos bij manāma noteikta rūgšana un dezorganizācija. Vietējie komūnisti un viņu līdzskrējēji arvien drošāk sāka pacelt savas galvas un organizēt savas padomes, kuŗu pirmais darbs bija sastādīt nošaujamo „buržuju“ sarakstus. Zemnieks vairs nevarēja justies drošs par savu mantu un dzīvību. No Krievijas sāka arvien noteiktāk uzmākties lielinieku bari. Pilsoņi nebij organizēti, polītiskās partijas zem vācu okupācijas varas klusēja.

Tādos apstākļos saņēmām Rūjenē ziņu, ka 1918. gada 18. novembrī Valkā sasauc Zemnieku Savienības konferenci, neuzrādot dienas kārtību. 15. novembŗa rītā sēdos vilcienā, lai kā Zemnieku Savienības Rūjenes rajona padomes priekšstāvis piedalītos minētā konferencē. Uz konferenci no Rūjenes apkārtnes braucēju bij vēl dažas personas.

Par konferenci pašu man gribas ne protokolu rakstīt; vienīgi uzvest viņas dalībnieka iespaidus un atmiņas. Pār „Līdumu“ viesmīlīgām telpām lidoja vēstures dvesma. Tas bija sajūtams ikvienam sapulces dalībniekam, sākot ar viņas vadītāju K. Ulmani un beidzot ar katru pagasta priekšstāvi.

Lielais problems, kuŗš bij jāizšķiŗ, skanēja — būt vaj nebūt vienm uz plašākiem pamatiem radītam Latvijas valsts pirmam organam, kuŗa uzdevums saņemt zemes pārvaldību savās rokās un izvirzīt no sava vidus personas, kuŗas vadītu jaunās valsts darbus.

Rīgā visu oktōbri un novembŗa pirmā pusē bij turpinājusēs sakaru nodibināšana starp Pagaidu Nacionālo Padomi, kuŗas locekļi bij atgriezušies no Pēterpils, un Rīgā palikušiem polītiskiem darbiniekiem, kuŗi pulcējas Demokratiskā Blokā. Visas partijas sajuta, ka vienošanās nepieciešama, bet pats apvienošanās veids, kopējā organa nosaukums, kā arī veiktā darba turpinājums radīja domstarpības. Zemnieku Savienības priekšstāvji šais apspriedēs uzstājās kā samierinātāji. Viņu pūles tomēr nebij vedušas pie panākumiem, jo pārrunās arvien bij izvirzījušās jaunas pretešķības.

Cerības uz vienošanos bij jau gandrīz zudušas. Visu skati tagad vērsās uz Valku, no kurienes gaidīja atsvabinošo un vienojošo vārdu. No Zemnieku Savienības tagad atkarājās — dibināt vaj nedibināt valsti. Visu sarunu gaitu un acumirklīgo stāvokli plaši apgaismoja K. Ulmanis, Dr. M. Valters, bet pretējus ieskatus izteica J. Ansbergs. Sēdē nu vajadzēja noskaidroties, kā uz visu to skatās sabraukušie lauku ļaudis, kuŗi, neskatoties uz visām toreizējām braukšanas neērtībām, bij ieradušies jo lielā skaitā.

Laucinieku veselīgais prāts krasi saslējās pret Rīgas teōrētiskajiem strīdiem un atteicās saprast, ka tādā brīdī, kad viss jūk un brūk, kad jāstājas pie steidzīga organizēšanas darba, var laiku tērēt neauglīgos strīdos. Vēlēšanās apvienoties bij stiprāka par visu, un ar visām pret vienu balsi nolēma, ka Latvijas valsts proklamēšana nepieciešama.

Man acu priekšā vēl tagad neizdzēšams balsošanas iespaids par K. Ulmaņa priekšā likto jautājumu, vaj dibināt patstāvīgu Latvijas valsti vaj nē. Visu konferences dalībnieku rokas enerģiski pacēlās par dibināšanu. Pret Latvijas valsti pacēlās tikai zvērin. advokāta Ansberga roka viena pate. Brīdis svinīgs, sajūsmas pilns, bet darba daudz, jāsteidzas, uz rīta pusi atiet vilciens, ar kuŗu delegātiem jābrauc uz Rīgu ar attiecīgām Zemnieku Savienības pilnvarām, vienoties ar pārējām partijām par platformu.

No konferences dalībniekiem bij jāizvēl 13 zemnieku pārstāvju dibināmā tautas pārstāvības organā, kuŗus arī izvēlēja un kuŗi tūliņ devās uz vilcienu. Lielākā daļa izvēlēto nebij gatavojušies uz ilgāka laika izpalikšanu ārpus mājas, bet tikai bij braukuši uz vienu dienu uz Valkas konferenci,

tamdēļ bij parastā darba tērpā. Apzinoties uzņemto pienākumu svarīgumu, jaunizvēlētie zemnieku pārstāvji vilcienā dzīvi pārrunāja gūtos iespaidus un dibināmās valsts izredzes.

17. novembŗa vakarā panāca galīgu vienošanos un parakstīja Valsts dibināšanas platformu, nosaucot jaunradīto tautas priekšstāvību pr Tautas Padomi.

1918. gada 15. novembris bij vēsturiska diena Latvijas zemniekam. Viņš pierādīja, ka pareizi prot novērtēt polītisko momentu un zin, ko prasa Latvijas intereses.

Jānis Ampermanis.

Lielajā brīdī.

(Atmiņas)

1918. gada 15. novembrī Valkā sasauca paplašinātu Zemnieku Savienības valdes, padomes un nodaļu priekšstāvju sēdi. Dienas kārtībā bij: platformas izstrādāšana dēļ vienošanās ar pārējām polītiskām partijām, uz kuŗas pamata varētu proklamēt Latvijas valsti. No Kārķu nodaļas ieradāmies kā delegāti es ar J. Ābelīti. Sapulce notika laikraksta „Līdums“ redakcijas telpās, kuŗās lielā skaitā bij sapulcējušies valdes, padomes un nodaļu delegāti. Tur atradu priekšā zemnieku vadoņus — Ulmani, Dr. Valteri un citus. Sapulci atklāja Ulmanis un gaŗākā runā sapulces dalībniekus iepazīstināja ar acumirklīgo stāvokli un par sarunām, kuŗas vestas ar citām polītiskām partijām Rīgā, sakarā ar ārkārtīgo laikmetu un domām par Latvijas valsts proklamēšanu, it sevišķi uzsvērdams kopā ar Dr. Valteri, ka mums ir jāpanāk vienošanās ar pārējām polītiskām partijām un jāproklamē Latvijas valsts.

Tam mēs visi ar sajūsmu nedalīti piekritām, izņemot advokātu Ansberģi. Ansbergs uzstājās sevišķi asi. Man jo gaiši atmiņā Ansberģa persona un viņa ieņemtā poze, kad viņš uzstājās ar runu pret lielās idejas sludinātājiem Ulmani un Dr. Valteri, ne uz vienu nepaskatīdamies, visu laiku savus skatus vērsdams uz zemi. Bet šī cilvēka plāni sašķīda pret pārējo sapulcēto vienoto gribu.

Tai pašā sēdē noskaidrojās, ka mums jāizvēl vajadzīgie delegāti sarunu vešanai ar citām polītiskām partijām Rīgā, kuŗu skaitā arī es tiku izvēlēts un kuŗiem to pašu vakaru ap pulkst. 8 atejošo vilcienu bij jāizbrauc uz Rīgu, lai tur vēl tai pašā naktī noliktā vietā un stundā varētu piedalīties vispārējā polītisko partiju apspriedē.

Nobraukuši Rīgā, devāmies uz nolikto sapulcēšanās vietu, kur jau mūs gaidīja citu polītisko partiju priekšstāvji. Prezidijā ievēlēja K. Ulmani un M. Skujenieku. Pēc tam sākās sarunu vešana kopīgas platformas atrašanai, uz kuŗas pamata varētu proklamēt mūsu valsti.

Sākumā sarunas nemaz negribēja virzīties uz priekšu sociāldemokratu ietiepības dēļ. Galu galā pēc vairākām gaŗām kopīgām un atsevišķām partiju apspriedēm otrā dienā panāca vienošanos, par ko jāpateicas mūsu vadoņu neteiktībai un neatlaidībai, nosaucot polītisko partiju apvienošanos par Tautas Padomi. Pēc tam katra polītiskā partija izvēlēja atsevišķus priekšstāvjus, kuŗiem bija jāatrod un jāizvēl persona, kuŗai uzticēt ministru prezidenta portfeli un uzdot sastādīt kabinetu. Vakarā ierodoties mums,Tautas Padomes locekļiem, uz tālāko darbības apspriedi, prezidijs paziņoja, ka par pirmo Lstvijas ministru prezidentu ievēlēts Kārlis Ulmanis. Paziņojumu Tautas Padomes locekļi saņēma ar spēcīgiem aplausiem. Sociāldemokratu priekšstāvis paziņoja, ka viņi aktīvu dalību valdībā neņemšot.

Pārrunājot Tautas Padomes priekšsēža kandidātūru, Ulmanis nāca ar priekšlikumu ievēlēt par Tautas Padomes priekšsēdi Jelgavas advokātu Jāni Čaksti, kuŗu arī ievēlēja. Latvijas valsts proklamēšanu uz Ed. Freijvalda priekšlikumu nolēma izdarīt 18. novembrī tā sauktā krievu teātrī, kas patiesībā toreiz bij latviešu operas nams, pulksten 4 vakarā. Sp. Paegle nāca ar priekšlikumu valsts proklamēšanu izdarīt Rīgas Pilī, kuŗu mūsu senči ar sviedriem un asinīm cēluši un tagad pēc vairākiem gadu simteņiem tauta šinī varas simbolā proklamē sevi par brīvu tautu un valsti. Šo priekšlikumu uzņēma ar piekrišanu, bet ievērojot mazās telpas, kuŗās varot ieiet tikai ap 300 personu, tās atzina par neērtām. Ministru prezidents K. Ulmanis paziņoja, ka Valmieras delegācija ar tirgotāju Kampi un Dr. Ziediņu, kuŗi ieradušies pēc jaunām ziņām, nodevuši lielajai Latvijas valsts idejai pirmo materiālo pabalstu — 5000 rbļ. Pēc tam izvēlēja komiteju, kuŗai uzdeva nokārtot vajadzīgos priekšdarbus pie svinīgā Latvijas valsts proklamēšanas akta, ar ko beidza pirmo Tautas Padomes sēdi.

Sajūsmas pilni vakarā ieradāmies atkal savos dzīvokļos Centrālviesnīcā. Kopīgi mēs, zemnieki, ar ministru prezidentu priekšgalā pie vakariņām pārrunājām lielos šīs dienas notikumus un panākumus. Ar sajūsmu Ulmanis mums stāstīja, ka divus gadus atpakaļ — 1916. gadā — šinī pašā viesnīcā mazā numura istabiņā aiz slēgtām durvīm klusam runājuši ar dažiem domu biedriem un taisījuši plānus par Latvijas valsts izveidošanu un tagad, pēc diviem gadiem šī valsts ideja — jau noticis fakts. Šinī viesnīcā no zemnieku priekšstāvjiem jau 16. gadā ir parrunāta Latvijas valsts ideja, še tagad zemnieku priekšstāvji noturēja savas apspriedes, viņa nav vis Centrālviesnīca, bet zemnieku viesnīca!

18. novembrī jau pāris stundas priekš noliktā laika ļaudis bariem vien devās uz krievu teātri, ieņemdami vietas līdz pēdējai iespējamībai. Tautas Padomes locekļiem ierodoties zālē, tauta viņus saņēma ar ilgiem aplausiem, un kad Tautas Padomes vicepriekšsēdis Zemgals (Čakste, atrazdamies Zemgalē, nebij paspējis ierasties, lai gan telegrafiski bija ticis viņa paziņots) pēc Latvijas valsts proklamēšanas uzaicināja vienoties lūgšanā par valsti, nodziedot „Dievs, svētī Latviju“, tad sajūsma bija sasniegusi augstāko pakāpi, ne viena vien asaru pērle noritēja pār Tautas Padomes locekļu un dalībnieku vaigiem, piedzīvojot svinīgo brīdi, kad pēc 700 gadiem tauta un zeme top atkal brīva no svešiem kungiem. Vicepriekšsēdim paziņojot tautai par Kārļa Ulmaņa izvēlēšanu par pirmo Latvijas valsts ministru prezidentu, tauta uzņēma šo ziņu ar vētrainiem aplausiem.

Tautas Padome, ievēlot par ministru prezidentu Kārli Ulmani, nebij vīlusēs viņā, bet atradusi noteiktu, nelokāmu un taisnu valsts vīru, kuŗš izvadīja valsts kuģi caur bangām mierīfgos ūdeņos. Svinot piecgadu valsts pastāvēšanas svētkus, pieminēsim ar cienību pirmo lielo Latvijas valsts vīru, zemnieku ideologu un Latvijas valsts idejas aizstāvētāju — pirmo ministru prezidentu Kārli Ulmani.

Kārķu Siguros,
9. novembrī 1923. g.

Ed. Virza.

Pārvēršanās.

Kad Jānis Linga izkāpa no vilciena, kuŗš pēc neilgas stāvēšanas mazajā stacijā pazuda aiz kailās birzes līkuma, viņš uz reizi iekļuva Zemgales lauku klusumā. Iedams pa sauso un vientulīgo rudens ceļu, viņš devās uz savām mājām. Viņš tās nebija redzējis kopš 1915. gada, kad līdz ar citiem zemgaliešiem viņš izdrāzās iz savas zemes, atstādams viņas vasaru, kuŗa, uzlidojusi savā augstākā virsotnē, pūta kvēlošo dvašu pār nobriedušām druvām, laukiem un mājām. Platie lielceļi aiznesa un pazudināja aiz saviem zilajiem apvāršņiem kurzemniekus un viņu bagātību. Par velti vēlāk strēlnieku pulkos viņš bija cauri drāšu aizžogojumiem rāvies uz dzimtenes pusi. Nonākuši tikai līdz Lielupei pie Kalnaciema, viņi bija vērojuši upes dziļumos vienīgi viņas kādreizējo lauku atspīdumu. Tas viņus izbiedēja. Viņi tur redzēja vienīgi drupas, māju skeletus un aizaugušos ceļus. Viņi nodrebēja. Varbūt tā nebija īstenība, bet tikai mirāžs, kuŗš kādreiz rādās tuksnešos izslāpušiem un nomocītiem ceļiniekiem.

Tādās atmiņās nogrimis, Jānis Linga tuvojās pa vakaraino ceļu savām mājām. Vēlais rudens jau bija apklusinājis visu dzīvību laukos. Tikai liels vārnu bars ar noejošās saules spīdumu uz spārniem un mugurām, ķērkdams salaidās tuvējā birzē, lai viņas kailajos zaros līdz rītam sapņotu savus putnu sapņus.

Kad Jānis Linga nonāca līdz vietai, kur viņa mājām vajadzēja atrasties, viņš berzēja ar roku acis, it kā gribēdams aizdzīt no viņām miegu, lai labāki redzētu. Viņa māju nebija. Līdzens klajums ar gaŗām, nokaltušām zālēm un apdegušiem kokiem izpletās tajā vietā. Viņš nedabīgi iesmējās. Viņa lielais laidars ar cementa grīdu un uzbraucamiem tiltiem, istaba ar plašu glāžu verandu, kuŗas stiklos tik jautri šūpojās maijā ziedošās ābeles, klētis ar neizsīkstošiem apcirkņiem, lauka šķūnis — viss bija pārvēries dūmos un aizlīgojis pa gaisu. Viņš likās ne noskumis, bet apstulbināts. Viņš jutās kā vadonis, kuŗš viens palicies uz kaujas lauka dzīvs savu apkauto kaŗavīru vidū. Vakarā, kuŗš jau bija pārgājis pilnīgā tumsā, viņš stāvēja starp savas dzīves sabrukumiem, pārņemts ne no atmiņām un sāpēm, bet no hallucinācijām.

Aukstums viņu piespieda atjēgties. Viņš atradās novembŗa naktī, drupās un kailos kokos. Nekur Jānis Linga nemanīja ne uguni, ne suņu rējienu. Nakts bija sastingusi līdz ar aizmigušo vārnu baru bezlapainajā birzē.

Viņam nebija kur palikties šajā izpostītā klajumā. Te viņš atcerējās žuburaino un lielo tūkstots gadus veco ozolu, kuŗš kādreiz apēnoja klēti. Viņš, kuŗa zari vasarā deva patvērumu lieliem un mazie putniem, izmitinās šajā naktī arī viņu. Uzticīgi viņš tuvojās ozolam, kuŗa galotne un zari bija tumsā pilnīgi neredzami. Viņš iegāja viņa caurajā vidū, kuŗā svabadi varēja ievietoties trīs cilvēki, un apsēdās uz mīkstajiem praulem, iepriekš sakūris pie ieejas uguni. Viņas zelta spīdumā ozola iekšiene sāka atdzīvoties. Sāka spurināties šajā trīs asis augstajā un konusa veidīgajā telpā sikspārņi, kuŗi tur bija novietojušies uz ziemas guļu. Jānis Linga tos nedzenāja, jo viņam tāpat kā tiem deva patvērumu šis viesmīlīgais koks. Tagad viņš bija tikai viņa viesis. Varbūt šis bija tas pats ozols, kuŗš pirms simtu gadiem bija apēnojis viņa senci, kad tas, līdzīgi viņam, sakūris še uguni, lai uzsāktu cīņu ar caunu, briežu, lāču un vilku pilno mežu. Viņš sāka domāt par visu, ko bija domājis un pieredzējis šis ozols savā tik gaŗajā mūžā. Cik plaši izplētušies bija viņa zari, tik plaša bija arī viņa daba. Viņš glabāja sevī netikvien tautas pagātni, bet bija tāpat labvēlīgs visai dzīvai radībai.Jānim Lingam ienāca prātā kāds Ausekļa pants: „Vaj mākiet jūs vēl stāvēt zem senču ozoliem?“ Ko gan nozīmēja šī dzejnieka mīklainā dzejas rinda? Bez šaubām, augt kopā ar visu tautu un būt tikpat nepatmīlīgam, cik nepatmīlīgs bija šis koks. Jo ko gan nozīmēja personīga nelaime pret nelaimi, kuŗa bija situsi visu tautu? Un sēdēdams ozola caurajā vidū viņš domāja

daudzas domas, kuŗas kļuva arvienu nepersonīgākas, un zarojās un auga. Beidzot ugunskuram gailējoties, atspiedis muguru pret koka stipro miesu, viņš iemiga un viņa acumirklīgie sapņi sajaucās ar ozola tūkstots gadus vecajiem sapņiem.

No rīta pamodies un pabrokastojis, un juzdamies garīgi un miesīgi tik stiprs, it kā vecais ozols viņam būtu atdevis daļu no sava spēka, viņš devās atpakaļ uz Rīgu.

Uz ielas viņš nejauši satika kādu savu vecu kaŗa biedri virsnieku, kuŗš viņam pastāstīja dīvainas lietas: vakarā bijušā krievu teātrī tikšot pasludināta Latvijas valsts. Viņš jutās pārsteigts. Visu laiku Jānis Linga bija domājis tikai par sevim. Vaj tas, ko viņam novembŗa nakts tumsā bija mācījis vecais ozols, nestāvēja ērmotā saskaņā ar visu, kas skanēja no viņa drauga mutes? Vaj negrasījās vesels ļaužu pūlis, vesela tauta nostāties zem senču ozoliem, gatavojoties uz kādu brīnišķīgu dievkalpojumu?

Līdz savam draugam viņš iegāja vecajā Latviešu Biedrībā, kur stāvus nostādītas šautenes, ar revolveŗiem un granātām apbruņoti jauni cilvēki Jāni Lingu it kā ierāva senajā kaŗa atmosfairā. Viņu še saķēra ledu salauzusi pavasaŗa straume, kuŗa čaloja, apēnota no izplaukušiem pūpoliem, kaut apkārt valdīja tikai dziļais rudens.

Vakarā viņš kopā ar saviem jaunajiem draugiem agri ieradās teātrī, kuŗš jau bija ļaužu pilns. Gaiss un sejas bija bija apņemti kāda neparasta svinīguma un kad tika pieminēts neatkarīgās Latvijas vārds, visiem galvas noliecās lejup, it kā jaunai dievībai gaŗām ejot. Jānis Linga juta, ka sākas atjaunots dievkalpojums zem senču ozoliem. Viņš redzēja jaunas un vēl neredzētas ēkas kontūras paceļamies iz miglas. Šī ēka apņēma visu latviešu zemi, viņas pamatos gulēja draugu un ienaidnieku līķi, un saputojies jūras plašums bangojās pie viņas ieejas akmeņa pakāpieniem tālumā pazuzdams. Kas bija viņa nodedzinātās ēkas pret šo ēku, kuŗa auga viņa acu priekšā un no kuŗas nāca dobja dunēšana? Jānis Linga manīja, ka jauna ģifts, stiprāka par mīlestību, personīgu labklājību, Latvijas brīvības ģifts un vēl nepiedzīvotas iedvesmas tiek iznēsātas pa viņa asinīm.

Kad viss bija beidzies, viņš kopā ar saviem draugiem izbruka uz ielas, kur neapgaismotā pilsētā bija dzirdama vācu bleķa kasku skanēšana, kuŗa izklausījās pēc ķēžu žvadzoņas. Lūk važas, kas vēl bija jāsarauj!

Jānis Linga kopā ar citiem aizgāja vakariņas ieturēt kādā Daugavmalas jūrnieku restorānā, dodot viņam priekšroku. Še nevaldīja Rīgas vācu pilsonības gari, ber dvesa svabada jūras elpa, kuŗu šeit bija pametuši vecie jūrnieki un ar kuŗu viesus pastāvīgi apdvesa Daugavas svabadā dvašošana. Vaj Linga ar saviem draugiem arī nebija jūrnieki uz jauna un vēl nepārbaudīta kuģa? Viņi bija stipri un vēlējās tikai jūras plašumu, nebīdamies ne no piedzīvojumiem, ne no bojā iešanas.

Cauri krietna vīna gaišiem reiboņiem Linga izstāstīja saviem draugiem par veco ozolu, kuŗa iekšienē viņš bija pārlaidis tik brīnišķīgu nakti, it kā redzēdams tur vaigu vaigā visus savus noslēpumus. Viņi uzdzēra šī senā koka ģenijam, kuŗā viņi atrada līdzību ar pašu latviešu tautu.

Viņi izgāja uz ielas, kad jau iesākās gaisma. Gaiss bija skaidrs, bet sals, kuŗš bija sasaldējis ielas dubļus, nebija ieguvis nekādu pārsvaru pār Daugavu. Viņa šūpojās svabadi un viņas viļņi, namu vaŗa apkalumi, krusti un logu stikli iemirdzējās tūkstoškārtīgi, kad parādījās saule kā bruņots kaŗavīrs,vēstīdama Latvijas Valsts mūžīgo dienu.

Dr. M. Valters.

Senā un nesenā pagātne.*)

Kolōnizācijas gaita Baltijas zemē, aplūkojot pašus faktus kā tādus, bija sekoša:

Ar varu, viltu, krāpšanu, izmantojot latviešu un lību labsirdību, svešie ienācēji-kaŗotāji zemē nostiprinājās. Vecās tautas pilis noārdīja un līdz ar to arī vecos tautas vienības centrus. Ko nevarēja panākt varmācīgas graušanas ceļā, to centās sasniegt kurinot naidu un nesaticību Baltijas tautu starpā.

Šīs pēdējās vairs nebija — tas no jauna jāuzsveŗ — „nekārtīgs chaoss", kā to pat ir spiests atzīt baltiski-konservātīvais vēstures rakstītājs Ernsts Serafims. Šinīs ciltīs jau bij nodibinājušās zināmas kārtas un pēdējo starpā zināmas attiecības. Starp atsevišķām ciltīm radās, protams, arī nesaskaņas, bet tās, pēc vecbaltu vēstures dokumentiem spriežot, tikušas vēlāk stipri pārspīlētas. Pretešķības, cik tālu tādas patiesi pastāvēja, iekaŗotāji, protams, centās padarīt lielākas un dziļākas. Uz to savā vēstures grāmatā norāda arī Serafims, kuŗš kā smalku taktiku izceļ to, ka iekaŗotāji pratuši ciltis skaldīt un savest savā starpā naidā, un kuŗš piemirst, ka kultūrālā pasaulē sajūsmināšanās par tamlīdzīgiem paņēmieniem vairs neatrod atzinīgu atbalsi.

Ir uzkrītoši, ar kādu paļāvību iedzimtās tautības ir svešniekiem pretim nākušas. Jau tas vien, ka pamazām ļāva svešo ienācēju kolōnijām izplatīties, kur taču būtu bijis iespējams tās jau pašā sākumā no zemes virsus noslaucīt, pierāda, ka tautas dvēsele nebij apbruņojusēs pret šo „kultūras nesēju" viltu un viņu slepeniem postu nesošiem nodomiem. Arvien no jauna uz āru parādās paļāvības pilnās tautas dvēseles labsirdība, bet ordeņa varoņu cildinātāju acīs tā ir tikai pirmatnēja attīstības pakāpe.

Var pielaist, ka tautas dvēselē labsirdība nav bijusi savienota ar vajadzīgo polītisko domāšanu, lai redzētu draudošās briesmas; un ja arī tālredzīgāku tautas karaļu stiprā individuālā griba centās modināt tautas spēku, kā mēs to sevišķi pie zemgaļiem novērojām, tā tomēr nespēja tautā radīt pēkšņu pārmaiņu, un ir tikai jābrīnās, ka šīs tautības, lai arī bieži satricinātas un apspiestas, tomēr uzglabāja sevī brīvo gribu.

Notikumiem, kuŗi tagad zemei pāri brāzās, šīs tautības nespēja stādīt pretim vajadzīgo technisko ieroču spēku. Viņām netrūka drošsirdības, varonības, gaišas brīvības sajūsmas; bet trūka dzelzs un apbruņojuma. Un ja jau cildina ordeņa vēsturi, tad jo vairāk atzinības vārdu pelna šo vienkāršo tautu pagātne, kuŗas pret tumšo likteni cīnījās visiem spēkiem. Serafims, turpretim, pat atrod patiku teikt, ka Daugavas zemē ar vāciešu atnākšanu radusēs vara, kuŗu „neģēļiem" (Unholde) nācies atzīt par sev pārāku. Par neģēļiem viņš nosauc tos, kuŗi cīnījās par savu dzīvību un brīvību. Tāda, lūk, ir baltiskā vēsture.**)

II

Ir zināms, ka muižniecība bija piekopusi pievienošanās polītiku, kuŗas īstais nolūks bij padot Baltijas apgabalus muižniecības oligarchiskai virskundzībai. Kad šim plānam vairs nebij izredzes, nācās mēģināt radīt no Latvijas un Igaunijas ārēji it kā patstāvīgu valsts veidojumu, kuŗam vēlāk ar fiktīvu līgumu noslēgšanas palīdzību būtu jāatrod pievienošanās ceļš Vācijai. Visu tamlīdzīgu

---

Augšējais raksts ir tulkots izvilkums no Dr. M. Valtera grāmatas „Lettland, seine Entwicklung zum Staat und die Baltische Fragen" (Latvija, viņas attīstība līdz valstij un Baltijas jautājumi), III nodaļa, lap. p. 59 un 60.

**) T u l k o t ā j a p i e z ī m e. Augšējās rindas attiecas uz trīspadsmitā gadu simteņa sākumu. Arī septiņi simti gadus vēlāk mēs vēl arvien redzam svešo iekaŗotāju pēcnācējos to pašu garu, to pašu cenšanos pēc valdošās varas, kā to attēlo sekošā vieta Dr. M. Valtera grāmatas X nodaļa, lap. p. 370— 375.

plānu ierosinātāji bij agrāko triju guberņu muižniecības korporāciju vadoņi, no kuŗiem viena daļa bij izceļojusi uz ārzemēm un tur Eiropas dažādās pilsētās, it sevišķi vācu pilsētās, attīstīja rosīgu darbību. Jau 1918. gada decembrī bij zināms, ka muižniecības aprindas ārzemēs uz kaut ko gatavojas. Sevišķi Vidzemes landmaršals fon Striks turēja sazvērestības pavedienus savās rokās un stiepa intrigu tīklu caur Berlīni, Helsingforsu, Rēveli līdz Rīgai. 27. decembrī Vidzemes landmaršals f. Striks savā ziņojumā riteršaftes un muižniecības konventam bij rakstījis, ka vācbalti nekādā gadījumā nedrīkst iet kopā ar latviešiem un igauņiem; vienīgo drošo izeju viņš redz Meklenburgas hercoga Adolfa Fridricha ievēlēšanā par Baltijas apgabala valdnieku. Jau 1918. gada 3. novembrī Heirichs fon Striks bij rakstījis izraudzītajam Baltijas monarcham, Meklenburgas hercogam, ka ir neiespējami likt kaut kādas cerības uz Latvijas un Igaunijas republiku, un ka tamdēļ ir nepieciešami pārliecināt Angliju un pārējās sabiedroto, kā arī neitrālās valstis par to, cik maz uzticības var dāvāt Baltijas valstis demokratiskām valstīm, un ka Baltijas valstu vadību var uzticēt vienīgi vācbaltiem.

Ka Baltijas muižniecības centieni izgāja uz to, radīt no Baltijas apgabaliem oligarchiski pārvaldītu valsts veidojumu, lai pēc tam tālāk turpinātu pievienošanas plānu Vācijai, izriet no tās pašas vēstules Meklenburgas hercogam Adolfam Fridricham. Heirichs f. Striks to pats šinī vēstulē apstiprina, teikdams, ka pie patreizējā politiskā stāvokļa piesliešanās Vācijai tikai tad kļūst iesējama, ja vispirms nodibina it kā patstāvīgu valsti. Vēstulē no 1918. gada 9. decembŗa, kuŗu rakstījis kāds cits šo sazvērniecisko intrigu dalībnieks, ir teikts, ka visu šo sakaru pavedieni gājuši caur mums pazīstamo Augustu Vinnigu. Mēs gan nemaldāmies pieņemdami, ka šī arodu savienības vīra un Vācijas valsts pilnvarnieka politika beidzot sastapās ar Baltijas muižniecības centieniem. Par savu darbību šinī virzienā Augusts Vinnigs pats gan neko nemin.

Kad vēlāk 1919. gada 19. februārī, kontrolējot pasažieŗus uz zviedru tvaikoņa „Runeberg“, zviedru pulkvedim-leitnantam Edlundam atņēma aizdomīgu paketu, kuŗu attaisot, atklājās vesela virkne dokumentu, sazvērestības intrigas nāca dienas gaismā. Starp dokumentiem atradās arī Baltijas zemei izstrādāta oligarchiskā satversme ar Baltijas Herr- un Landmeisteri (kaŗa un zemes kungu) priekšgalā.

Īpašā uzsaukumā vācbaltiem pēdējie top aicināti iestāties Baltijas landesvērā un padot sevi landesvēra militārai virsvaldībai vaj arī f. Strika civīlai varai. Arī valdības saraksts bij jau pielikts klāt. Sīki izstrādātā līgumā starp Heinrichu f. Striku kā heermeisteri un vācu kaŗaspēka pārstāvi Liepājā fon der Golcu bij paredzēts, ka pēdējais rīkotos Vācijas valsts vārdā. Saskaņā ar līguma noteikumiem Vācijas valstij bij jāliedzas atzīt Latvijas valdību, kā arī to kaut kādā veidā, vārdos vaj darbos pabalstīt. 2. pants nosacīja, ka grāfs f. d. Golcs piekritis pārvaldes un militārās varas pāriešanai Vācijas landesvēra priekšnieka rokās, kuŗam amatam bija izraudzīts pats Heinrichs f. Striks. Pēc līguma 4. panta Baltijas kandesvēra priekšniekam bij jārada arī zemes valdība, jāsasauc vēlāk landtāgs, kā arī jāizstrādā plāns par apvienotu Baltijas valsti. Tas pats pants paredz Baltijas un Vācijas militāro varu kopdarbību. 5. pantā izteikta Baltijas landesvēra priekšnieka piekrišana tam, ka vācu kaŗaspēks arī turpmāk patur Liepāju kā bazi. Daži citi panti aplūko jautjumu ar militārām operācijām, armijas uzturēšanu u. t. t. Tālāk bij noteikts, ka pārvaldes izdevumiem un landesvēra vajadzībām vācu armijas vadība izmaksā Vidzemes landmaršalam Heinricham f. Strikam 20 miljonus vācu marku vaj 8 miljonus zviedru krōnu. „Baltijas Heermeister'a un Vidzemes landmaršala uzsaukumā“, kā arī pārējos dokumentos, līguma noteikumos, priekšrakstos par goda ceremoniālu, kurš izpildāms Heinricham f. Strikam atbraucot, bij skaidri attēlots apvērsuma plāns. Arī Igaunija bij šinī plānā ietverta. Pārbaudot dokumentus un ievadot tiesas ceļā vispārēju izmeklēšanu, konstatēja, ka sazvērestības pavedieni stiepās caur veselu virkni vācu un citu ārzemju pilsētu. Izdarot vēlāk vēl vienu apcietinājumu, izdevās atklāt vēl citus papildinošus faktus. No Liepājas sakari bij uzturēti uz visām pusēm. Šinī nodomātā apvērsuma intrigu tīklā bij

iepīti Baltijas muižniecības ievērojamākie pārstāvji. Kāda dalība šaī sazvērestībā bijusi Augustam Vinnigam iun viņa rokas puišiem, ir redzams no vienas jau minētās vēstules satura. Pietiek ar vispārējiem norādījumiem, neielaižoties šeit tālāk sīkumos. Apsūdzības materiāls aizskāra plašas aprindas, un faktiem pretim runā apgalvojums, it kā šaī pašā pasākumā būtu ņēmuši dalību tikai daži nedaudzi. Ir gluži vienalga, vaj kāds grāfs f. d. Golcs bijis par šo sazvērestību informēts jeb tā tikusi gatavota bez viņa ziņas. Viņš savā grāmatā izsakās, ka viņš par Strika plāniem neko neesot zinājis, arī viņa tuvākais līdzdalībnieks Dr. Burchards nē.

Mazliet dīvaini tomēr izklausās, ka grāfs f. d. Golcs un viņa tuvākie līdzdalībnieki neko nebūtu zinājuši, kādi nodomi ir Baltijas muižniecības polītikai. Bet vēl dīvaināki izklausās, ka top izstrādāti līgumi, kuŗos noteikti rēķinājas ar pretpusi, pie kam pēdējai nav ne mazākās jausmas par visiem šiem notikumiem. Visos sīkumos tiek izstrādāti plāni, kuŗos okupācijas iestādēm un viņu priekšniekiem paredz pilnīgi noteiktu lomu, pie kam nebūtu neviena motīva, kuŗš runātu par to, ka ar tiem ir iespējams rēķināties. Bet īstenībā tie visi ir sīkumi, kuŗi mūs šeit nevar nevar interesēt, jo mums jāzīmē vienīgi attīstības līnijas, ne individuālie piedzīvojumi vai nodomi. Katrā ziņā šie sazvērestības dokumenti ir rādījuši tā Vinniga pārstāvniecības, tā arī okupācijas varas un muižniecības domu saskaņu, un šis moments ir izšķirošs.

Kā arī nebūtu sadalītas atsevišķās lomas, polītika bij vienota, tāpat arī polītiskā diplomātija savās attiecībās pret Stokholmu, Berlīni un citiem sazvērestības centieniem. Šinī sazvērestībā sastapās vēstures un to aprindu ideoloģijas pavedieni, kuŗas mēs pazīstam no Baltijas viduslaiku un vēlākā laikmeta pagātnes. Sazvērnieku projektos ir dzīvs tas pats gars, kādu mēs viņu esam mācījušies pazīt Baltijas zemes sociālās un saimnieciskās dzīves veidos. Runāt par morālisku sašutumu šiem notikumiem pretim būtu par daudz. Pārāk daudz smieklīga bij dumpīgās muižniecības pasākumos. Viss tas atstāja vairāk neprāta iespaidu. Tie dažādie vārdi, kuŗi ar šiem pasākumiem saistīti, parādās vienīgi kā baltisku vēsturisku fainomenu, viņu negrozāmo liktenisko vājību tipiski simboli. Radīt vēsturisku masu satricinājumu tie patiesi nespēja pat mazajā Baltijas zemē. Tās bija tās pašas bruņniecības viduslaiku figūras, tikai citos vēstures kostīmos; viduslaiku drāmatisms bij izvērties par baltiski-provinciālu jaunlaiku polītisku komēdiju. Notikumu gaitas tālāko sīkumu apskatīšana piekrīt īpašiem vēsturiskiem apcerējumiem. Šeit pirmā vietā no svara ir attēlot notikumu kontūras, un ar tām pietiek, lai parādītu, ar kādiem polītiskiem līdzekļiem vēl pēdējā stundā ir mēģināts darīt iespaidu uz Baltijas zemju veidošanu.

Ed. Cālītis.

Latvijas un „Latvijas“.

1918. gada 18. novembrī Rīgā proklamētā Latvija, kuŗas piecu gadu astāvēšanu mēs atlaban pieminam, nebūt nav vienīgā, kas savā laikā proklamēta, bet gan vienīgā, kas, izgājusi cauri šaubu un cīņu ugunīm, ieguvusi drošu un nesatricināmu pamatu savai saimnieciskai un polītiskai tālākattīstībai. Atgādināsimies te visā īsumā tās „Latvijas“, kuŗas jau noskalotas aizmirstības jūrā, un iemeslus, kādēļ tas noticis.

Neatkarīgā Latvijas valsts kā polītiska un saimnieciska nepieciešamība radās krievu revolūcijas virpulī. Revolūcionārā Krievija ar katru dienu nepārprotamāk pierādīja, ka latvju tauta no viņas var tikpat maz vaj vēl mazāk kā no cariskās Krievijas gaidīt savu interešu un vajadzību ievērošanu.

Vēl neokupētās Latvijas daļas pagaidu Zemes padome deklarēja Latviju kā autonomu vienību brīvajā Krievijā. 1. septembrī 1917. gadā ievēlētā, tā tad jau likumīgā Vidzemes Zemes padome iznāca ar lielniecisku vairākumu un tādēļ atteicās pat no šīs deklarācijas, kā vispār atteicās no nacionālu jautājumu aizskaršanas. Aiz šī iemesla 17 šīs padomes pilsoniskie deputāti — vairākums Zemnieku Savienības locekļu — no tās izstājās u nun 20. septembrī sasauca Valkā partiju un sabiedrisko organizāciju pārstāvju sapulci, kuŗa nobeidzās ar Latvju N a c i o n ā l ā s P a d o m e s ievēlēšanu. Šī padome par savu uzdevumu uzlūkoja censties pēc visu Latviešu apdzīvoto apgabalu apvienošanas vienā neatkarīgā valstī — Latvijā — un uzņemties šīs valsts organizēšanu līdz Satversmes Sapulces sanākšanai.

Gandrīz tanī pat laikā, tomēr pilnīgi neatkarīgi no šīs Valkas sapulces arī nule okupētajā Rīgā notika sabiedrisko darbinieku apspriedes ar līdzīgiem iznākumiem. Ierosinājumu uz to bija devusi 17. septembrī Kurzemē no vācu okupācijas varas sasauktā atjaunotā vācu Zemes padome, kuŗa nolēma Kurzemes atdalīšanu no Krievijas un pievienošanu Vācijai. Šīs „Zemes Padomes“ izvēlēšana bij tīrais parlamentārisma izsmiekls un viņas lēmumi — nodiktēti no vācu kaŗa valdes, Kurzemes iedzīvotāju gribas viltojums, kādēļ pieminētā Rīgas sapulce pieņēma protesta rezolūcijas, kuŗās starp citu prasīja apvienotu Latviju kā neatkarīgu valsti. Šo protestu nosūtīja sabiedrotiem un iespieda arī dažos Vācijas sociāldemokratiskos laikrakstos.

Tomēr šo abu nesaistīto organizāciju darbība, protesta rezolūcijas un mērķu deklarācijas uzskatāmas galvenā kārtā kā neatkarīgās Latvijas valsts i d e j a s propagandēšanas veids pašu tautā un arī ārzemēs. Reālu panākumu uz deklarēto mērķu sasniegšanas nebij un nevarēja būt tādēļ, ka no vācu armijas okupētajā Latvijas daļā nevien nebij kaut cik ievērojams skaits sabiedrisko darbinieku, bet tiem pašiem, kas bij, bij atņemta kustības un rīcības brīvība. Neokupētajā daļā turpretim arvien plašāk pletās lielnieciskā internacionālisma ideju iespaids, kuŗam blakus nevarēja attīstīties nacionālās idejas un mērķi.

Pasaules polītiskajā arēnā tomēr bij parādījušies tādi notikumi, kuŗi gribot negribot uzstādīja Latvijas valsti atrisināmu problēmu rindā. Kā galvenais no šiem minams Amerikas prezidenta Vilsona 14 miera noteikumu tezes, kuŗās bij deklarēta arī tautu pašnolemšanās tiesība. Šo tiesību deklarāciju bij uzķērušas arī Krievijas tautas un Vācijai vajadzēja rēķināties, ka, slēdzot mieru ar Krieviju, pēc kāda tā vienmēr dzinās, tai nāksies ar šo tiesību deklarāciju sastapties vaigu vaigā. Tas arī ir vienīgais iemesls, kādēļ viņa trešajā okupācijas gadā Kurzemē sasauca paplašinātu „Landtāgu“, papildinot nuižnieku kārtas locekļus ar pilsoņu un zemnieku pašas valdības izraudzītiem locekļiem. Šim „paplašinātajam“ Landtāgam resp. Zemes padomei vajadzēja reprezentēt tautas priekšstāvību un kā tādai izpaust „tautas pašnolemšanos“, kā to vēlāk pierādīja Brest-Ļitovskas miera sarunas. Tādas pat Zemes padomes vācieši nodibināja vēlāk arī pārējās Latvijas un Igaunijas daļās pēc to okupēšanas: Rīgā, Vidzemē, Sāmu salā, Igaunijā un pat Latgalē (Daugavpils un Rēzeknes apriņķī), kur „Landtāgu“ agrāk nebija; še par Zemes padomes pamata šūniņu noderēja zemstu iestādes, kuŗās arī bij muižnieku pārsvars. —

Šīs vācu radītās Zemes padomes ievērojamas tanī ziņā, ka viņu pienākumi un mērķi sarāvās un izplētās uz mata tik daudz, cik daudz tas bija vajadzīgs Vācijai. Kamēr pēdējā veda sarunas ar Krieviju, Zemes padomju vienīgais uzdevums bij — deklarēt savu atdalīšanos no Krievijas un pievienošanos Vācijai. Kad miers ar Krieviju bija noslēgts, Zemes padome dabūja jaunu uzdevumu: noteikt Latviju (arī „Baltiju“ — pēc visu padomju apvienošanās) par patstāvīgu valsti ar konstitūcionāli-monarchistisku valsts iekārtu un pievienot šo patstāvīgo valsti personālūnijā Vācijai. Kad Vāciju 1918. gada vasarā Sabiedroto armija sakāva, viņā draudēja izcelties revolūcija, Zemes padomju uzdevums un vara manāmi pieaug. Papriekšu Kurzeme, tad Vidzeme dabū „brīvību“ no vācu ķeizara, lai pirmā izsludinātu zemi par hercogīsti un hercoga troni piedāvātu Hohencollernu namam, un otrā par „suverēnās varas nesēju zemi“.

Ievērojot to, ka šīm Zemes padomēm aiz muguras arvienu vēl stāvēja vācu okupācijas armija, šī „suverēnās varas" proklamēšana jau vairs nav tikai idejiska, bet reāli-politiska kārtība; „Latvijai" te tiešām pirmo reizi rodas izdevība kļūt politiskai varai (vārdu „Latvija" — mūsu zeme nestu arī tad, ja tā ietilptu „Baltijas" valstī un tās valdnieks būtu Hohencollerns un tā pate Vācijas sastāvdaļa). Ka šī iespējamība n e k ļ u v a par politisku reālitāti un varu, vainīga ir: 1) pašas Zemes padomes neuzņēmība un bailes no „pārsteidzīgiem soļiem", 2) revolūcija Vācijā, kas sajauca viņas politiķu aprēķinus un beidzot 3) ka Zemes padomes bij dibinātas uz vienas šķiras — muižnieku — un vienas tautības — vācu — virskundzību pār visām pārējām šķirām un tautībām. Tādi politiski nolūki nevarēja cerēt nedz uz latviešu, nedz igauņu tautas atbalstu, arī tad ne, ja vācieši un muižnieki būtu Baltijā mazāk nīsti, nekā tie bij, jo patlaban pār šīm tautām bija dvesuši revolūciju nivelējošie vēji. Tādēļ, varbūt, prātīgākais arī bij, ko šīs Zemes padomes varēja darīt, — proti — apklust, neatgādināt un nepieminēt savas suverēnās varas tiesības. Kad Latvija ar jaunu bij palikusi bez kakla kunga, bij pienācis laiks reālizēties Nacionālās Padomes un arī Rīgas Demokratiskā bloka ideālam. Tas tad arī notika 18. novembrī, apvienojoties šīm līdz tam savrup nestajām idejām, cik tālu tās vbij iespējams apvienot.

Ja revolūcionārās Vācijas armija arī nelika tagad kavēkļus ceļā neatkarīgās Latvijas proklamēšanai un valsts organizēšanas mēģinājumiem, tad pabalstīt to tai tomēr nebij nolūka. Uz Latviju Vācija arvien bij skatījusies kā uz savu laupījumu. Bet ar neatkarības proklamēšanu šis laupījums gāja zudumā. Tādēļ vācu kaŗaspēks, pārkāpdams pamiera līgumu ar sabiedrotiem, patvarīgi atstāja okupētos Latvijas apgabalus, pirms tanīs Latvijas Pagaidu Valdība bij paguvusi noorganizēt aizsardzību un atstāja tos krievu lieliniekiem, kuŗi arī bez kavēšanās tos ieņēma.

Latvijai kā valstij — demokratiskai un neatkarīgai pēc 18. novembŗa un monarchistiski-konstitūcionālai pirms Vācijas sabrukšanas — tomēr jau bij tāda „pagātne", ka arī lielinieki neuzņēmās to pilnīgi ignorēt. Tādēļ tie, sekodami atejošai vācu armijai, Latvijā neienāca vis kā Krievijas sastāvdaļā, guberņā, bet — tie proklamēja jaunu valsti — Padomju Latviju, — kuŗa atradīsies federācijā ar Padomju Krieviju. Šīs valsts proklamēšana notika 1918. gadā 17. decembrī Valkā (turpat, kur gadu atpakaļ 3. decembrī Nacionālā Padome proklamēja neatkarīgo Latviju) un par viņas galveno komisāru bij izraudzīts P. Stučka.

Konstitūcionāli-monarchistiskā „Latvija", Vācijas pavalsts, sabruka pati no sevis tādēļ, ka tā gribēja dibināties uz vācu muižnieku virskundzību. Komūnistiskā „Latvija" sabruka zem ieroču varas tādēļ, ka tā gribēja balstīties uz vienas partijas diktātūru, nosaucot šo sīko partiju par strādnieku šķiru. D e m o k r a t i s k ā L a t v i j a p a l i k a u z v a r ē t ā j a t ā d ē ļ, k a t ā b a l s t ā s u z v i s ā m ļ a u ž u š ķ i r ā m, u z p a š u t a u t u. Tautas atbalsts ir tas spēks, kas palīdzēja tai pārvarēt visas grūtības, visas nenovīdības un pretinieku liktos kavēkļus, un tautas atbalsts būs arvienu tas spēks, kas arī to turpmāk nesīs pretī gaišākai nākotnei.

Andrejs Paparde.

Pieci gadi.

1.

Kad atšķiŗ atmiņās šo piecu gadu lapas un kad klausās, ko tās māca, tad ir tā, it kā dzirdētu asaras krītam — skumīgas, bet arī laimīgas. Ir gaišas lapas, kas stāsta par varoņiem, ir tumšas, kuŗās rakstīti meli un ienaids, ir pelēkas un netīras, kuŗās ņirgājas mūsu dzīves sīkās kaites. Gribētos visas šīs lapas turēt acu priekšā. Lai tās vēlreiz un vēlreiz teiktu teikas par varonību, runātu par gaišumu, smietos par ģeķībām un dusmotos godīgās taisnās dusmās par Latvijai nodarītām pārestībām.

Pieci gadi! Cik sāpes tie devuši šai gadu tūkstošu zemei, bet arī cik laimes, cik daudz laimes!

Un kad runājam par šiem pieciem gadiem, vaj tad nav siltāk ap sirdi, pat ja tie akmeņi būtu? Cauri rūgtumam spiežas prieks un lepnāka, pašapzinīgāka top doma.

No visa tā ļaunuma, ko esam šos gados viens otram padarījuši, aust, kad ar tiem runājam, grūti nojaušama atziņa: jāiet uz priekšu, jāaug, jāceļas cēlumā.

Novembŗa 18. dienā 1918. gadā dzima Latvijas valsts, bet tiesisks akts nevarēja tai pašā brīdī radīt arī Latvijas pilsoni. To sajuta visi, kas piecus gadus atpakaļ pacēla Latvijas neatkarības un nācijas tiesību karogu.

Ja vienā brīdī kādreiz saplūst lielākie notikumi, izšķiŗas gadu simteņu likteņi, tad tāds brīdis bija 18. novembris 1918. gadā. Par to brīdi dzīvos mūžīgs prieks un kad acis vēro mūsu dzīves ēnas, kad dusmas izraujas no krūtīm, domas pie šīs dienas dod jaunus spēkus. Tajā ir simbola vara. Viņas atmiņā vijas leģendu burvīgums. Ir vēsturīgas dienas tautu gaitās, kuŗas ir kā neizsmeļamas mācības par tikumu un taisnību. Katrai tautai ir savi gaišie stāsti par teiksmainiem notikumiem, kuŗos atsevišķais cilvēks nav vairs nekas un kur viss notiek kā augsta likteņa dieva lēmums. Tikai tādos tauta atrod sevi, savas cerības, jaunu dzīvību un jaunus pienākumus. Pēkšņi tās izceļas it kā vakar nebijušas, pēkšņi tām uzliesmo jauni mērķi, kur vēsture savā noslēpumainā tumsā tos gatavojusi ar savu burvja roku gadu simteņiem. Viena diena tad kādreiz pauž šo laikmetu drūmo pagātni un tautas lielākās cerības.

To sajūt piedomājot pie šo piecu gadu posma. Tāpēc domas nevar viegli pār to pārlidot. Pašapziņa, arī priecīgākā un lepnākā, raugās dziļāk. Tā grib dziļāko un augstāko patiesību. Tā meklē atbildi uz visiem tiem liktenīgiem jautājumiem, kuŗus slēpj sevī 18. novembris un tā grib būt taisna, bet arī draudzīga. Pārāk daudz sīka naida ir sabiezējies mūsu asinīs, tās rit smagi, nesdamas sevī drūmās pagātnes atliekas. No tām atsvabināties, būt brīvākiem, draudzīgākiem un taisnīgākiem vienam pret otru — lūk, ko vēlētos šīs rindas vairāk par visu. Tās meklēs draudzību arī ienaidniekos un godīgu vīrišķību arī viltīgos. Brīvas un neatkarīgas lai tās runā savu valodu tik vienas — pazemīgas — domas vadītas: palīdzēt celt un sniegt roku darbā.

2.

Latvijas dibināšanas diena ir aptverta no visām pusēm viļņiem. Tā ir kā sala mutuļojošā jūrā. Kaŗš. Revolūcijas. Krievijas sabrukums. Vācijas bezdibens. Cik vārdu, tik briesmu, naida, ienaidnieku. Kā izaugt pilsoņiem, kur visapkārt iznīcības postošā vara! Kur ņemt spēkus tik skaista sapņa audumam: — Latvijas valstij? Kas par to runājis, teicis teikas, cīnījies? Vētrās iznēsātie, izkaisītie vārdi kaut kur dusēja kā vāji dīgļi. Cerēt — uz ko? Ticēt — kam? Tā domāja daudzi.

To juta dedzīgas sapņotāju sirdis. Reta roka pacēlās pilnā vienīgā ticībā. Kā modināt slābano aklo gribas spēku, kas labi prata kalpot citiem, dievināt svešus, bet neprata cienīt sevi? Tēvijas mīlestība mūs bieži vedusi asiņainās kaujās; mēs pratuši sevi upurēt, bet ne priekš pašu zemes. Mēs dzīvojuši daudz priekš citiem un mūsu domas bieži neprata izšķirt, kam jābūt mūsu patiesai dziļākai jūtai.

Kā kāds lāstu likums vadījis mūsu domas vienmēr un vienmēr atpakaļ pie drūmās pagātnes, pie atstātā cietuma, važām un negoda. Un vārdu, kā to attaisnot, pārvērst teōrētiskā skaistumā, izcelt par godīgu progresu un vērtīgu pilsonību mums nekad nav trūcis. Tā tas bija, kad Latviju aicināja prom no valsts patstāvības un neatkarības domas 1917. un 1918. g. un tā tas ir bieži vēl šodien. Pat tie paši viltīgie, šķiet, sen izirušie tēli vēl nav aizgājuši un gribētos ceļos nomesties un lūgt: miroņi, ejat savos kapos, lai jūsu trūdi vairs nemaitā Latvijas gaišo dzimteni. Cik reiz gribējās tos lūgt toreiz — pagājušos gadu desmitos klausoties savā vistīrākā sirdsapziņā un savā sirmā vecuma prātā, esat īsti, neliekuļoti draugi, bez viltībām un viltus slēdzieniem un bez riebīgā mēles glumuma. Cik reiz jautāju: vaj tas varētu būt, ka cilvēki nodzīvojuši savu mūžu Latvijas zemē, to saukuši par savu tēviju, to saka cienām, ir varējuši un var vēl vienmēr būt tās slepenie ienaidnieki, kaut varbūt bez pašapziņas un saprašanas.Atmetat savu pārāk veiklo valodu, neticat tai, paši esat reiz pilsoņi, — tā no sirds lauzās sāpju vārdi 1918. gadā. Un šodien? Vaj nav jāatkārto tie paši vārdi? Nav taču noslēpums, ka Latvijai ir ienaidnieki arī pašu mājās. To vārdus min mūsu pēdējo gadu desmitu vēsture, tos lika it kā aizmirst 1918. gads, bet tie atdzīvojas, tiem pienāk jauni klāt.

Latvijai kapu rakt mīļiem vārdiem, musinošiem glaimiem, ar godīgām Tartifu sejām, ar ideāliem un — no Dieva puses tikai ar godīgu kritiku — to piemācās. Latvijas nacionālās domas reālam spēkam — zemniecībai — skan glāstoši vārdi ausīs — šķelšanai. Sašķeltai, sadrostalātai pilsētu polītikai vajadzīgi sadrupināti, vaidos saniknoti lauki. Otrā pusē: asā sociālā polemika un nerimstošas cīņas pravietība, diktātūras teōrijas dažādu pakāpju veidos, dažādos taktiskos paņēmienos. Starp galējiem spārniem: grupu polītika līdzsvaram, interešu pretišķību vājināšanai — domās un nodomos, bet vaj arī iznākumos? Kritikas kāre līdz slimīgai iedomībai, zems,nicinošs smaids, iedomīga visuzināšana, partiju kaisla savstarpēja nenovīdība — tā iet kroplaiņu ēnu virknes gaŗām. Vaj tā būtu Latvija, kas dzima 1918. gada 18. novembrī? Kur ir tas burvīgais, neizsmeļamais saturs, dzīvības avots, no kuŗa mēs tomēr visi dzīvojam?

Nācijas dzīve munms dod atbildi. Ne tā, kuŗu mēs bieži, ak pārāk bieži redzam caur drukātu lapu tumšām šķiedrām, bet gan tā, kas veidoja Latviju gadu simteņus un pār kuŗas diženiem vārtiem rakstīts mūžīgi neizdzēšamiem burtiem: D a r b s. Kas ir bijuši šīs dzīves pamati, tās likumi un tās neapzinātie mērķi? Tautas darbam, kaut tas bijis gadu simteņus arī tikai vergu kopums, ir bijis savs iekšējs dzīvības spēks. Tautas darbs un varonība noveda pie 1918. gada sliekšņa un tas arī šodien padara Latviju stipru, stiprāku, cēlāku kā jebkad, šodien brīvā valstī, tiesību lielā skolā, ierosmes un prieka sajūtā. Tā mūsu priekšā stāv divas Latvijas: vienā vēl turpinājas laikmets pirms 1918. gada novembŗa, otrā dzimst jauna darba, jauna latviešu Latvija. No pirmās daudz pavedienu ved uz mūsu polītiskām cīņām, neveiksmēm, iedomībām, viltībām: no otras ceļas jauna paaudze, kuŗu vairs nesaista pagātnes naidi. Tai ziņā mūsu pilsētu sabiedrība pārdzīvo savu pēdējo pagātnes posmu un vēl daža rūgta diena būs jāizbauda Latvijai, līdz atraisīsies visi jaunie spēki — vienalga pilsonībā vaj strādniecībā — bet īsti, garīgi spēki un tie nebūs naidīgi Latvijai, jo šis vārds nozīmē robežu tiklab pilsonībā, kā zemniecībā, tiklab strādniecībā, kā inteliģencē. Tas apzīmē attālināšanos no šķiru un grupu uzskatiem un ceļu uz savas nacionālas apziņas ideālu.

3.

Latvijas valsts piedzima lielu šaubu, apvērsumu un garīgu pārvērtējumu laikā. Cīņa pret autoritāti bija liesmojusi vecā Krievijā gadusimteni. Valsts autoritāte tur nekad nebij varējusi iegūt garīgu, patiesi cienītu saturu. Nekad tur tauta, garīdzniecība, muižniecība, inteliģence nepazina vaj nesaprata valsti kā pienākumu un pilsoņu godu. Valsts bija absolūtisms, un absolūtisms Krievijā bija tumša cietumu vara. Vaj Krievijā būtu varējis kādreiz Bossiè sacīt tik dīvainus vārdus „Valdnieki ir pēc svētiem rakstiem dievi. Tiem jāpaklausa pēc reliģijas un sirds apziņas noteikumiem. Nedrīkst pētīt, kā ir cēlusēs roku vara, pietiek, ka tā ir un ka tā valda.“ Un lai piedomājam pie līdzīgiem Paskala uzskatiem. Tas bija Francijas absolūtisma laikā, cīņā pret muižniecisko iekārtu. Francijā šis valsts varas svētuma un dievišķības simbolisms sagatavoja ceļu uz Francijas varenumu un enerģiju. Tur, neskatoties uz šī teōrētiskā simbolisma praktisko izpaudumu lielām domām un trūkumiem, tas tomēr iespiedās Francijas garīgā dzīvē un domāšanā. Tā politiskās autoritātes dogmas tur atbalsojas Dekarta dievišķības idejās, Boileau rakstniecības un kritikas doktrinārismā dziņa pēc absolūta, normēta, negrozāma, noteikta ņēma pārsvaru un strīdi, šaubas, analize, tirzājumi izlikās nevajadzīgi un kaitīgi. Tāds gara virziens nav nekad atradis plašāku vietu garīgā Krievijā. Te vairāk kā jebkur citur garīgā dzīve tikusi šaubu un analizes plosīta. Tā noveda pie krievu inteliģences sabrukuma, pie raudulīgas pašiznīcināšanās un bezspēcīgas ārdošas pašnoliegšanas.

No šī Krievijas slimīga intelektuālisma nākuši arī nevēlami iespaidi mūsu dzīvē. Latviešu zemnieciskais, konstruktīvais prāts to gan ļoti labi novērojis un tas bieži par to pasmiesies, bet ar to nav teikts, ka tas nebūtu no tā sevī uzņēmis iespaidus. Cik daudz slimīgas pašanalizes, vārgulīga skepticisma, izērmota bajronisma un nāvējoša nihilisma ir mums atnesusi krievu skola un literātūra, tas tagad jo sevišķi skaidri parādās, kad salīdzina augošās dzidrās paaudzes domas un jūtas ar to, kas dzīvoja jau vecās krievu skolas un pārvaldības iespaidā. Par to jau bieži ir runāts. Pat labākos un skaistākos savas garīgās dzīves uzplūdumos Krievija nekad nezaudēja neīstas, tukšas kaislību frazes, sakropļotu prātu pārmērības, ārkārtības un liekulību. Bieži liekas, ka Krievijas inteliģence bez izņēmuma slimoja ar kādas slimas sirds drāmu un pašos patiesākos gadījumos šī doma netika tālāk par sasmalcinātām literāriskām refleksijām, pārmetumiem, drūmumu. Nekad viņā nav bijusi sajūtama darba cēlā un cietā vienkāršība, disciplīnas varonība, dzīves apdomīga vērtēšana un kultūras izvēles gars. Arī no tā vājuma ir pārnācis daudz, pārāk daudz latviešu rakstniecībā un domāšanā.

Kad Francija 18. gadu simtenī pārdzīvoja savu vizuļojošo aristokratisko laikmetu vaj vēlāk arī Russo romantismu un kad 19. gadu simtenis tai atnesa sociālo revoltu garu ar prudonismu un citām teōrijām — Krievijā atsaucās šie laikmeti un tie tur abi saplūda kopā dīvainā vienojumā — vieglais aristokratiskais skepticisms, dabas sajūsma Rusó garā, Voltèra skaļie smiekli un irōnija, uzplaukstošais naturālisms, dzīva pētīšanas kāre jaucās ar neīstu rotaļāšanos zinātnē. Patiesu garīgu interesi ir bieži bijis tur grūti atšķirt no vieglas aizraušanās, filozofisku darbu no vieglās nenozīmīgās tērzēšanas. Un tā tas viss jaucās pusgatavs, neizdomāts, neizbriedis Krievijā, tā savukārt arī pie mums. Brīvā republikāniskā Francijā no visām strāvām izauga veselīga kultūra un spēcīga nacionāla pašapziņa, tur saviļņotie ūdeņi, tezes un antitezes noskaidrojās, lai gan arī vēl šodien viļņus mezdami. Krievija zaudēja pilnīgi savu iekšējo garīgo līdzsvaru.

Kāpēc to neredzējām gaišāk visus laikus pirms 1918. gada dienas?

Vēl Krievijas galīgā sabrukumā apstulbušas acis daždien redz skaistumu. Pārāk tālu no mūsu acīm ir turēta lielo kultūras zemju vēsture un kultūra, lai saprastu, cik daudz mazvērtīga, sevišķi politikā un politiskā domāšanā mums sniegusi Krievija. Tā vēl šodien dzīvo savā šausmīgā postā un tumsā: inteliģence ar savu spirituālo masku un savu darba nespēju, tauta savā bezgalīgā naktī.

Vēl var zēnu fantazijās aizrauties no Krievijas revolūcionārisma, aiz kuŗa slēpjas nespēja dzīvot kārtīgas valsts darba dzīvi. Sakarsēta dzeja vēl var atrast pievilcīgas skaņas, kur patiesībā ir tiki skanīgu vārdu vēji un nav daudz vairāk par romantiska slinkuma anarchismu. Slinkuma romantisms ir Krievijas revolūcijas varbūt pati lielākā sakne: viņas polītisko kaislību traģēdijas ir viņas vecās inteliģences pēdējās bēdīgās atliekas.

Latvija ir 1918. gadā pārrāvusi nevien savas polītiskās, bet arī garīgās dzīves saites, kas to saistīja ar Krieviju. Krievija, bez nācijas būdama, bija arī bez savas nacionālas kultūras. Tāpēc no viņas nekas paliekošs mūsu polītiskā kultūrā nevarēja ieplūst. Krievu inteliģence no senlaikiem ienīdējusi nācijas nacionālu kultūru, tautu pašnoteikšanos. Tās demokratisms bijis vienmēr sajaukts ar imperiālismu. Vajadzēja nākt kaŗam, kas to satrieca un mums vajadzēja pašiem uzmosties, saviem spēkiem pacelties, saņemt visu savu gribu.

Te sākās pats lielākais un svarīgākais darbs: uzmosties un aizmirst pagātni, cēlā paškritikā iet dzīvot Latvijas vienībā, radīt nodrošinātu valsti un valdību, audzēt ar draudzīgu līdzdarbību un ētisku cildenumu valdības spēkus, celt ne ar naidu, bet ar darbu valsts iestādes, bet par visu vairāk kopējiem spēkiem radīt valsts un nācijas morāli. Vienīgi uz tās var dibināties jaunā valsts autoritāte. Krievijā tās nebija, tā sabruka. Latvija grūtās cīņās jau pierādījusi, ka tā aug gaišā un stiprā morāliskā cēlumā.

4.

Ja caur Krievijas revolūcionāri-polītisko kultūru, no kuŗas esam iesūkuši savās asinīs daudz pretvalstisku polītisku teōriju un nenosvērtu uzskatu cietusi visvairāk mūsu sociālo paaudze, tad otrā pusē — vecā nacionālisma virkņojumā visvairāk nomanāmi Krievijas pārvaldības iespaidi, pareizāk — tās īpatnējie krieviski-brutālie vērtējumi un tāpat savā iekšējā dabā pretvalstiski, antinacionāli — ar citiem vārdiem — pretpilsoniski tikumi. Latviešu vecāko patriot gars, vājš savā drosmē un savā pilsonības tikumībā, nespējīgs pacelties līdz nacionālās valsts idejai, krita krievu pārvaldības materiālisma valdzinājumos un krieviski īpatnējā ierēdnieciskā racionālismā. No šī ļaunā kārdinātāja tas vēl šodien nav varējis atsvabināties. Šis racionālisms bija taī pašā laikā arī dzīvā valsts gara izvirtība. Nežēlīgs, mežonīgs savā cīņā pret nācijas pilsonību, tas prata ar ārēju spīdumu, it kā pārdomātu, sasmalcinātu saprātību maldināt. Skola, vēsture, polītika, zinātne, visa kultūras darbība nonīka, bet tās administrācija un diplomātija šķita neapšaubāms uzvaru spēks — īsta Bestia Trionfante. Nosvērtas polītiskas kritikas, gribas, kultūras trūkums neatļāva provinciālām dvēselēm reaudzīties tālumā, dzīves reālismam nostādīt pretī plašākas polītiskas sintezes, noteiktas nākotnes izpratni, un tā pagāja gadu desmiti bez domām, bez ticības un palīdzības. Ētiskā Latvijas radīšanas procesā tikai nedaudz dīgļu pārgāja mūsu valsts un valstiskās pilsonības ideālā. Visas spirgtākās lielākās domas priekš tā ir dzimušas nedaudzu prātos un šiem, saprotams, neizdevās pārliecināt veco paaudzi, stipru ar tās ikdienības racionālo tradiciju, ar tās kalpības un padevības pašiedvesmu.

Nacionālo revolūcionārismu nevarēja no tās prasīt: tikai drusku vairāk garīguma, tikai drusku vairāk paļaušanās uz nākotni. Bet Krievijas imperiālisms bija to saistījis, apmulsinājis. Krievija kā valdīšanas kārtība izlikās tiem neaiztiekama un viss tas tik labi saskanēja ar materiālām dzīves interesēm, bet latvju tauta palika arvienu nabagāka cerībām. No tās atšķēla pamazām vienu daļu, kas tiecās uz pārkrievošanu, otru, kas pārgāja internacionālismā, trešo, kas dzīvoja tikai kailai pārtikas dzīvei, ceturto, kas nogrima dzejnieciskā pesimismā un likās, ka latvju tautas griba pazudusi uz mūžīgiem laikiem. Cik drūms bija šis laikmets, ar to liecina visa mūsu rakstniecība, mūsu domu un jūtu pasaule.

Lai nesaka, ka, runājot par internacionālismu, mēs domājam vienīgi pie tā, kas izpaudies sociālisma un komūnisma kustībā. Internacionālisms dzīvoja arī mūsu pilsonības lielā daļā, tās peļņas un tirdzniecības ideoloģijā. Vaj Krievijas iekārtas materiālisms tai būtu bijis pretīgs? Kāpēc? Un tādā pasaulē pie mums nāca otrs materiālisms, nests no Marksa sociālisma mācības. Un nav nemaz dīvaini, ka šis atrada taī pašā pilsoniskā materiālisma aprindās daudz piekritēju, protams, atraidot tās polītikas sociālās prasības. Tā mūsu dzīves strāvas novirzījās no ētiskā nacionālisma, kuŗa pirmie vājie asni bij tikko uzzēluši un tās cēla savus savus uzskatus vaj nu uz peļņas racionālisma vaj arī uz internacionālā proletāriāta šķiru cīņas materiālisma. Tautas vienības domu — šo vēstures lielo virzītāju un kultūras radītāju — atmeta.

Kur vien ieskatāmies nāciju vēsturē — visur, protams, atradīsim arī šķiru cīņas, bet visur pāri pār šķiru cīņām tautu vienības tieksmes. Vajaga abās atrast paliekošo, vīrišķīgi pārdomāto, visu to, kas stiprina cilvēces gaitu uz priekšu bez nežēlībām, asinīm un akla doktrinārisma. Tāda vēlēšanās nevarēja dzīvot zemē, kur nebija valsts ideāla, bet bija tikai tumša sveša vara.

Valstij jābūt visu cīņu veidotājai, tās viņā jāietveŗ kā augstas cilvēcības robežās. Valstij taī ziņā jāpārvēršas par lielu tikumisku varu. Tieksmes dzīvot valsts sabiedrībā ir dziļi ētiskas. Ilgi vajadzēja pie mums cīnīties, lai šīs tieksmes stiprinātos arī latvju tautā un beidzot arī Latvijā nāca diena, kas vilka robežu starp mūsu veco polītisko pagātni, kur Latvijas valsts pat domās neizdzīvoja un tās tagadējo, ar drošu skatu radīto domu un kaŗavīru cīņās kaldināto Latvijas dzīvo garīgo spēku tēvzemi.

Šī robeža nav, protams, saredzama tiem, kas vēl kā neredzīgi valdzināti dzīvo vecos jēdzienos. Tiem vēl šķiet, ka Latvijas valsts neesot 18. novembŗa aktā radusēs. Tā esot attīstījusēs tikai vēlāk, pamazām, no iestādes uz iestādi, no biroja uz biroju un diezin vai tādai loģikai Latvijas republika vēl šodien pastāv. Pret Latviju esot drīkstējuši svabadi rīkot sazvērestības. Latvijas nacionālo valdību esot varējuši gāzt, apsmiet, nievāt. Tas esot bijis pilnīgi morāliski un tiesiski pareizi. To dzirdam šodien, vēl pēc pieciem gadiem. Kāds smieklīgs aklums. Tam liekas, ka valsts tapšanu var apspriest pēc kādām ārpusē esošām normām. Tikai pēc notikušā valsts dibināšanas akta un tā noteiktām normām var vispārim pacelties jautājums par tā juridisko dabu, kas noskaidrojams tikai pēc tās pašas valsts noteikumiem. Jaunā valsts pati ir vienīgā noteicēja par savu tiesiskās būtības sākumu. Pirms viņas un ārpus viņas nav sprieduma normu. Taisnība, valstu dibināšanas akti vienmēr pretēji zināmām pastāvošām tiesībām, viņos ir vienmēr kāds jauns elements, naidīgs vecam, kas izposta vecās tiesības, bet tas nemaina dibināšanas akta tiesisko nozīmi. Valsts attīstības socioloģiskā gaita te nav no svara. Nav no svara, vaj jaunā valstī ir visās iestādēs jau vajadzīgais skaits spalvas kātu un tintnīcu. Valsts sākums nav meklējams socioloģisku faktu rindā, bet taī brīdī, kuŗā valsts rodas dibināšanas aktā, nav citu juridisku pavēļu, pēc kuŗām to varētu apspriest. Valsts dibināšanas akts ir valsts absolūtās varas — suverēnitātes radīšana. Pie tās vēlāk nekas nepienāk klāt; notiek vienīgi akti tās robežās. Vēsture un socioloģija pielaiž neredzanas pārejas, saka Jelineks, tiesības, taisni otrādi, prasa vienmēr skaidru jēdzienisku ietvērumu. Tā pazīst tikai jautājumu: vaj tiesiskā robeža ir radīta un kad. Bet kā lai to saprastu prāti, kuŗi nekad Latvijas attīstībā nebija domājuši, ka tautai jāizaug lidz valstij, lai sasniegtu savu augstāko vērtību. Kāds italiešu rakstnieks saka: Quando la nazione nasce, nasce con essa lo stato — kad nācija piedzimst, ar viņu piedzimst arī valsts. Vaj to kādreiz gribējuši saprast mūsu pat tālredzīgākie patrioti no vecā laikmeta — viņpus robežas — aiz 18. novembŗa?

5.

Dziļāk ieskatoties 18. novembŗa notikumā, tur atrodam latvju tautas ētiskās dzīves skaistāko sasniegumu, bet taī pašā laikā arī tās vilinošo mīklu, mūžīgo pavēli un mūžīgo gaitu uz priekšu.

Tiesību radīšanas darbs iet tikuma ceļu. Gaŗa ētiskā gaita atrod tādos brīžos kā 18. novembris spilgtu un varonīgu izteiksmi. Ētiskā gara gaita it kā apstājas un redzami veido savu sasniegumu. Tā rodas likums, stingri noteikta un galīga likuma pavēle. Tā rodas tiesības ar savu īpatnējo loģisko dabu: vispārējo saistījumu, negrozāmību, abstrakto dziļumu un visapvērtību. Latvju tautas cīņa, tās ilgā darbība, čaklums, dziņa tapt par cienītu kultūras tautu, atbrīvoties — bija smaga gaita, attīstība šaubās un sāpēs, un šaī savā darbā tā radīja neskaitāmus savas nacionālās dzīves jautājumus, kuŗiem agrāk vaj vēlāk vajadzēja atbildes.

Šo atbildi vajadzēja dot tiesībām, jo visā dzīvē ir it kā divi straumes: viena ētiskā — nemitošā jautāšana, otra tiesiskā — nemitošā pavēļu gaita. Tiesības dzimst no tikuma. Un tās vienmēr arī atgriežas pie tikuma ar jautājumiem, salīdzinājumiem, jauniem prasījumiem. Starp dzīvi un tikumu tad attīstās cīņas, fakti bieži negrib atzīt normas, dzīve saceļas pret tiesībām — tas ir dabīgi, bet tas nenozīmē, ka tiesības un likums — un valsts kā pats lielākais likums — būtu uzskatāms par tīri formālu noteikumu iestādi, kas it kā nesaprastu un vajātu dzīvi. Tai ziņā, šķiet, ir taisnība tiem, kas atraida Kelsena ieskatus par valsti, ka tā būtu auksts, objektīvs juridisks process. Pretī tiem stāv citi, kas saka, ka valsts pirmā vietā ir dzīva būtne ar savu gribu, savu dzīvības saturu un nerimstoša spēka aktīvu plūdumu. Bet Kelsena uzskati, — domājams, ir tai ziņā pareizā ceļā, ka tie cenšas valsti ievietot vispārējā tiesību kārtībā un negrib valsts būtībā redzēt citu kādu, no vispārējām tiesībām atšķirtu, it kā pārjuridisku parādību. Tomeēr zināma taisnība ir arī tiem, kas valsti saprot kā organismu, kuŗa dzīves noslēpumi un likteņi grūti nosakāmi. Ja 18. novembris būtu nozīmējis tikai juridiska procesa brīdi, noslēgtu sevī, atšķirtu no latvju tautas ētiskās, liktenības vadītas gribas, tad tas nebūtu spējis tik īsā laikā izcelt redzami, aizraujoši Latvijas valsts ideju un tas nebūtu varējis piecu gadu posmā radīt Latviju kā pasaule atzītu būtni. Tāpēc jāsaka, ka 18. novembris ir latvju tautas ne tikai juridiskais, bet vēl vairāk ētiskais šūpulis. No tā ir cēlusēs spēja pārvarēt uzbrukumus, pacelties pāri pār vecā tiesiskā racionālisma sastingumu, iet kaujās bez maizes un ieročiem, nosalušām rokām, neatlaidīgi turpināt iesākto darbu. To nevar, kur nav dziļi ētiskas sajūtas un kur nav ētiska valsts nacionālisma.

Un ko lai nepiemirstam: šī valsts nacionālisma cīnītāji gāja ugunīs nevis par vārdu un solījumu bagāto anarchiju, visas zemās kaislības modinošu bezvaldību, bezvalstisku, kārdinošu izvirtību, spoži viltīgu chaosu, bet par pavēlošu valstisku kārtību. Tas notika tai pašā laikā, kad par augstāko dzīves likumu turēja neapmierinātību, bezgala brīvību, individa un šķiru intereses. Tādā laikā cīņa par valsti nozīmēja jo sevišķi arī cīņu par autoritāti, taisnību, padošanos likuma varai. Valsts nav romantiskā dzeju brīvība, instinktu un nemieru savvaļa, tā ir piespiesta kārtība. Valsts ir nešaubīga norma, noliedzošs un pavēlošs noteikums, kārtības piespiesta vienība. Ar šiem vārdiem viens no jaunajiem ievērojamākiem valsts tiesību zinātniekiem, jau minētais Kelsens, raksturo valsts būtību. Pavēle un paklausība apvienota ciešā vienībā — tā ir valsts kārtības vara. Šo varu Latvijā radīja mūsu kaŗavīri savās cīņās un mūsu valsts idejas paudēji, tiesiskās valsts iekārtas radītāji. Tikai tad skats aptveŗ 18. novembŗa nozīmi, vēl dziļāk padara to ētiski valdzinošāku, ja ievēro, ka tas ir pirmais latvju pavēles un līdz ar to ētiskās paklausības akts. Valsts kā kārtības vienība nav sabiedrisku gribu sajaukums, brīža untumīgais saplūdums, bet gan suverēnas, paliekošas vienības izteiksme, kuŗā cilvēks padots tiesību augstībai līdz iznīcībai. Šaī padevībā cilvēks izteic savu varonību, zinādams, ka tikai tā var pacelt arī viņu līdz ar nāciju. Tikai šai padevībā tas var sasniegt augstāko — pašaizliedzīgo, morālisko spēku. Tā jāsaprot, kāpēc 18. novembŗa diena ir latvju ētiskā nacionālisma jaunradītāja. Tā nozīmē paklausību lielai radošai ētiskai nacionālās valsts idejai, vienīgai, kas var tautu pasargāt no iznīkšanas un garīga sabrukuma, padarot to neuzvaramu un mūžīgu. No mazās septiņu uzkalnu zemnieku Romas izauga varenā Romas valsts un ja jautā, kas cēla tās varu, tad atbildēs: par visu vairāk šīs padevības cena — pilsoniskais lepnums arī paklausīt, cienīt pavēli, mīlēt savu tēviju un dzimteni kā savu augstāko pavēlnieku.

6.

Valsts dibināšanas akts 18. novembrī ir latvju tautas nacionālās apziņas svētā, negrozāmā pavēle. Kam? Tagadnei un nākotnei, draugiem un ienaidniekiem, prātam, jūtām, cerībām.

Viss attīstoties, ejot zudumā — tā bieži apgalvo pēc sengrieķu filozofa, Efezas Heraklita, un šinī apgalvojumā ieliek bieži spekulātīvu vēlēšanos, tirannisku prieku meklēt pārgrozības, neapmierinājumu, tieksmi modināt un pacelt kaislības uz jaunu, uzskatīt visu esošo kā pārejošu, turēt domas nemitošā juceklī, dot visam vienas dienas un īsa brīža subjektīvo izskatu. Tādas tieksmes vadīja Latvijas jaunatni deviņdesmitos gados. Ar tām daudzi nonāca līdz līdz 18. novembrim. Tajās meklēja skaistumu un dzīves augstāko uzdevumu. Šķita, ka pasaule ir visā savā kopumā tikai droša ierosma, aizraušanās, bezgalīga intuicija, pilna pretrunām, valdzinošām iespējām, it kā bezgali plūstoša upe, aicinoša tāle, kur viss ir tikai brīža vērtības vērtējums un kur saule, zvaigznes un dvēseles viss visums atrodas romantiskā maiņā un destruktīvā pārgrozībā. Šai domu un jūtu virzienā cilvēki nevarēja apstāties, apmierināti un noskaņoti pie kādas paliekošas idejas, un ja jautātu, vaj arī deviņdesmito gadu cīņu paaudze ar visām savām šķeltām negrozāmām cīņas idejām pārdzīvoja sevī patiesi tādu paliekoš. idejiskas vērtības pārliecību, tad būs jāatbild, ka deviņdesmito gadu jaunatne juta to pašu moku visu uzskatīt par mirstošu, neesošu, aizejošu, kā romantisms vispārīgi. No Heraklita mūžīgās plūsmes romantisma līdz 19. g. simteņa pasaules sāpju romantismam ir gaŗa sakaru virkne, kas apskāva kā ar burvīgu glāstu arī Latvijas neapmierināto, pēc brīvības un cilvēcības alkstošo jaunatni, šo drūmo, cietošo deviņdesmito gadu cilvēku. Viņa lauku un pilsētu nomaļu trūcīgā nemiernieka domas pārvaldīja netaisnības sāpes un naids. Tā politiski sociālais princips bija izpostīt veco. Nesaudzēt neko no tā, kas izliktos it kā nekustināms, paliekošs, sniegties arī visdziļāk savās sāpēs un skatīt, kā tur viss iznīkst un kā arī mūsu dziļākā dvēsele nes sevī to pašu iznīcības principu — lūk, to sajuta kā morālisko pavēli tā jaunatne, kuŗai vēl nebija mājas — nebija Latvijas.

Kādu spēku vajadzēja tiem nedaudziem, kas meklēja jaunu ceļu, ceļu uz paliekošo, jauna principa ideālu! Tie varbūt paši nesaprata pilnīgi, kur novedīs jaunais ceļš uz pozitīvāku dzīves darbu. Tikai nost no bezgalīgās noliegšanas kaislības, no naidu un dusmu principa, tuvāk kādi jaunai domai, ka mūžīgās iznīcības jūta un vēlme nav pati cēlākā, jo tā noveda arī pie gara noliegsmes. Tie bija pirmie dīgļi Latvijas valsts idejas ētiskās nojaudās. Redzēt savā priekšā kādu paliekošu vērtību, domāt, ka mūžīgās pārgrozībās ir savs noslēgtu cēlienu ritums un saskaņotības vienība, dziņa nonākt pie kādas loģiskas esamības un pastāvības, pie kāda radoša darba un atpestījoša gala, — tā jaunā vēlme vadīja uz Latvijas valsti. No grūtsirdīgas smagas jūtas un prātošanas par iznīcību, no dziņas radīt visur tikai agresīvo subjektīvo kaislību, atraidīt disciplīnas cieņu, atļaut politiskam temperamenta visvarenu vaļu, izlobījās ilgos gados tieksme pāri pār gruvešiem, šaubām un sīkiem naidiem, skatīties vēl dziļāk un atsvabināt cilvēku no morāliskās pašnāvības domas. Un tad arī sāka pamosties sajūta, ka iznīcības un nepastāvības ideja bija ne tikai svešu mācību auglis, bet ka tā bija visām savām saknēm augusi arī pašu zemē.

Nespēcīgais, drūmas verdzības liecinieks un cietējs — latvju jauneklis — juta savu nespēku. No sava nespēka tas radīja savu visspēcības iedomu. Latvijā tas redzēja morāliski-politisko iznīcību. Vecai paaudzei bija ejošā peļņas diena palikusi par pašu lielāko dzīves vērtību. Nemiers ar tādu dzīvi spieda jaunos arvien tālāk. Tie meklēja ar kaislīgu kvēlu gan politikā, rakstniecībā, mākslā, gan sadzīvē, reliģijā un pašu jūtās citu, svešu domu, ka nakts iznīcība, aiz tās citi posmi, jaunas plaisas un tā arvien tālāk. Tad nāca sabrukums; tam vajadzēja nākt. Cīņā paši spilgtākie, uz kuŗiem bija visvairāk cerēts, neizturēja pārbaudījumu. Tas bija pierādījums, ka mūsu dvēseles dzīvi esam pārāk izpostījuši. Cieti raksturi nebij varējuši attīstīties, skola nebij varējusi audzināt

vīrišķīgus pilsoņus un pelēkā dzīve pasmējās, augstie ideāli it kā pasmaidīja par vājo cilvēku. Te uz šīs tuksneša robežas nāca atpestītājs: jaunā nacionālā doma.

Kā Platona Grieķijā tā filozofija nav savā ētiskā viedojumā nekas cits, kā nemiers ar netikumiem grieķu dzīvē, ar to raksturu vājību, nenosvērtību, svaidīgo nepastāvību, postošo kaislību, tā Latvijā jaunās Latvijas domai vajadzēja būt pretstatam — naidiniekam jaunatnes vājībām, satricinātās, postītās jūtu pasaules jauncēlējam. Pārgrozību plūsme ir viens spēks cilvēces gaitā, bet ir arī otrs: kārtojošs, saistošs, noteicošs, tas vērtē pārgrozību tieksmes daudz vērīgāk un ir nesaudzīgs pret patvarīgām cilvēku kaislībām. Tas saka: vērtības ir uzmanīgi jāšķiro, ideāli jāsveŗ viņu tīrākos augstumos un tad var notikt, ka tās pārgrozības, kas mums izliekas cilvēcīgi vēlamas, izrādās patiesībā bez iekšēja tikumiski un polītiski derīga satura. Tāpēc arī viegli saprast Platonu, ka var būt pārgrozības, kas maldina, viļ cilvēka labākās jūtas. Tā pārgrozības ideāla vietā nāk Platona negrozīgās, saistošās republikas ideāls. Šis ideāls bija vajadzīgs senajai Grieķijai, lai glābtu cilvēku no tā vājībām, paceltu Grieķiju stipru valstiskā vienībā un neaizskaramībā, atsvabinātu to no nepacietīgā, šaudīgā, viegliem māņiem un maldiem padotā individuālisma. Šim nebija vietas Platona cēli izcirstā, vīrišķīgā brīvvalstī. Tā ideāls ir klinšaina kalnu tautas nesatricināma zeme. Atēnas sīkās cīņas, partiju skaldīšanās, grupu tielēšanās un vārguļošana, savstarpējie uzbrukumi mācīja Platonu, ka polītiskais indivīds, atstāts savā vaļā, sadalīts un sadrostalāts savā dvēselē, ir kārs uz pārmaiņām, ir nepastāvīgs, zaudē pilsoņa raksturu, pārdod savu tēvijas mīlestību un ved dzimtenes zemi postā. Īstā, dziļākā filozofiskā doma nevar atbalstīties uz pārgrozībām. Tai jābūt cietsirdīgai un nežēlīgai pavēlniecei, kas var teikt: te tagad ir kalts tavs negrozāmais liktens, un tu tam paklausīsi sūrā nemitošā darbā un tas dienu no dienas un gadu gadus mācīs tevi, tu, jaunatne, ka cēlākā doma ir tava tēvija, tava dzimtene, tava daiļākā dzeja — tavs darbs un tavs valsts sargājošais kaŗavīra šķēps.

7.

Lai ar kādas jaunās valsts zinātnes mācības pieņemtu par pareizām, neviena no viņām neatzīs tos garīgos virzienus, no kuŗiem lielā pārsvarā dzīvoja mūsu sabiedrība līdz valsts nodibināšanai. Tas izklausās savādi. Varbūt pārāk asi vilkta robeža, atbildēs mūsu vecās garīgās nenosvērtības draugi.

Uz to jāsaka: kas pārgājis Latvijas valstī un grib būt tās aktīvs garīgs pilsonis, tam jāzin, ka dziļa robeža to atdala no bezvalsts stāvokļa.

Viņā pusē lai paliek bezcerības vaidi, slimīgas ākstības nopūtas, pārgudrais pesimisms, viss tas sīki individuālistiskais savastarpējs sāpju un izmisuma kults, kas atņēmis mūsu jaunībai bezgala daudz spēka un loģiskas apdomas. Viņā pusē lai paliek mūsu polītiskā rakstura vājības, svārstīšanās starp valsts atzīšanu un noliegšanu, bezspēcīgais jūtu anarchisms, kuŗu mēs bieži uzskatām par radošās kultūras avotu, arī teōrētiskā viszināšana, kur bieži nav naīvākā domātāja izpratne.

Un par visu vairāk: lai paliek viņā pusē — lietosim pašu asāko apzīmējumu — naids pret valsti, šis krievisko jūtu audzējums. Īgnīgs, postošs naids pret valsts varu ir daudziem iezīdies asinīs. Ar šo naidu slimos daudzi vēl līdz kapa šķirstam. Naids pret valsti ir radīts vecā Krievijā, un to mēs nesam sev līdz kā smagu nastu, varbūt kā pašu smagāko nesenās pagātnes lāstu. Pašām cēlākām nacionālām domām šis lāsts nereti piejauc savu tumšo loģiku un savas konfūzās kaislības. Mums vēl bieži izliekas, it kā cēlais latvju ncionālisms varētu dzīvot kādās citās — nevalstiskās formās. Tie ir maldi. Kas saka nacionālisms, tam jāsaka vēl daudz cietāks, cēlāks, bet arī pavēlošāks un nesaudzīgāks vārds: valsts. Šai jēdzienā ir aksiōmas, kuŗas jāatzīst galīgi un kuŗām jāpadodas līdz pašaizmirstībai.

Valsts nav tikai sabiedrība. Ar sabiedrības jēdzienu bija mūsu psiholoģija pārāk pavirši saradusi. Sabiedrība Krievijā bija pretstats valstij. Sabiedrībā saplūda domās brīvības jēdziens, sociālas kustības, ideālisms. Valstī turpretī izteicās nežēlīgais likums, sociālā netaisnība, nebrīvība. No tiem ieskatu pretstatiem un plaisājumiem nāk liela daļa mūsu pilsonisko domu un tamdēļ tās tik bieži sajauc veco sabiedrisko ieskatu vaj pareizāk sabiedriski sentimentālās daiļrunības vārdus ar valsts jēdzienu. Sabiedrības jēdziens savienojas ļoti labi ar domu un jūtu jucekli, ar visu to slimīgo nevalstisko lirismu, kas dzīvoja tik labi Krievijā, bet kas noveda Krieviju arī postā. No tā ir vēl daudz mūsu dzejā, daudz tā sauktā sabiedriskā un politiskā domāšanā, sociālos uzskatos, cīņu strāvās un partiju grupās. Valsts kā psīchisks organisms ir mums vēl bieži tikai lirika. Vēl neesam aptvēruši, ka valsts stāv augstāk par sabiedrību.

Sabiedrības jēdzienā nav vēl organizētas robežas. Viņā ir tikai psīchiskās pakāpenes, procesi, vaļība, kamēr valstij ir noteikta vienība. Pirmā — sabiedrībā — ir enerģiju apmaiņa, savstarpējie iespaidi attiecībās ārpus valsts noteiktības un piespiestas kārtības. Tā būs tāpēc arī vienmēr mīļa visai tai psīchiskai pasaulei, kas atdodas svabadam lirismam. Zilo putnu kavalieŗi, lieli un mazi bērni, un — ārprāta nelaimīgie (vaj arī laimīgie) pieder pie tās pašas pasaules. Laikam tāpēc arī lielais grieķu filozofs neieredz dzejniekus savā valstī un tos uzskata pat par — noziedzniekiem.

Ja nu valsts nav psīchiska vai sabiedriska vienība, un ka tā nav tāda vienība, to rāda valstu iekšējās cīņas, tad atliekas meklēt citus izskaidrojumus, kuŗi varētu darīt vairāk saprotamu valsts būtību. Psīchiskie kopsaderības sakari, to pieaugšana atsevišķos gadījumos, viņu sakrāšanās un izteiksme kopējās pastiprinātās jūtās — „potencētās kopjūtās“ (pēc Kistiakovska vārdiem) un tāpat sociālās savstarpējās organiskās saistības teōrijas (pēc Raceļa, Gumploviča u. c. ieskatiem) spiež iet tālāk no vispārējās masu psīcholoģijas uz sociālpsīcholoģiju un tāpēc, ka arī tā nevar dot mums pietiekošu jēdzienu par valsti, atliek atstāt psīcholoģiskos viedojumus viņu dabīgās robežās un atzīt, ka valsts iet pāri pār individuāli-psīchiskiem pārdzīvojumiem un prasījumiem, iet arī pāri pār vispārējo masu dvēseles dzīvi.

Visi psīchiskie pārdzīvojumi, vaj nu tie parādītos atsevišķos cilvēkos vaj arī cilvēku kopībās, to dažādos virkņojumos, paliek zem valsts pakāpes. Valsts ir pēc savas būtības — un te mēs no jauna pietuvojamies Kelsena, kā arī Jelineka uzskatam — pārindividuāla un pārsociāla apvienība. Valsts ir sinteze un taī pašā laikā ideālā, augstākā vērtība, kas stāv kā cēlākā aptverošā likumība pāri pār empīrisko individu un pāri pār individu grupām, lai arī kādi būtu to iekšējie sakari, sociālie un psīchiskie pārdzīvojumi. Individuālai dvēseles dzīvei, visai individa būtībai jāvēro šī valstiskā sintetiskā vērtība kā augstākais mērs. Tas arī nosaka cilvēku valsts apvienības mērķi, valstiskās piespiedu kārtības satversmi un darbību.

Kopējos valstiskos uzdevumus var veikt tikai tādā piespiedu kārtībā. Tai visi spēki jāvirza notreiktās gaitās, jāierobežo ļaunas, naidīgas individuālpsīchiskas gribas, jātur noteiktu valstisku mērķu virzienos subjektīvas individa grupu iedomas. Tā arī izpaužas Spensera teōrijā valsts kā pāri „par pilsoņiem stāvoša iekārta“. Valsts ierobežo atsevišķu cilvēku gribu. Pāri pār to stāv cita, nelaužama kārtojoša un pavēloša visu lielāka griba. Pat individuālists Spensers ir spiests atzīt, ka atsevišķa individa vēlmēm tai jāpadodas. Mēs tad arī saprotam, kāpēc Tolstojs tā ļoti Spenseru neieredz. Kā slimīgās krievu inteliģences psīcholoģijas cilvēks un, protams, arī kā Russó un citu subjektīvistu nelaimīgais vēlais pēcnācis tas nevarēja atzīt tādu individa paklausību. Kā tad lai nesaprastu mūsu pašu subjektīvās inteliģences bēdas, ja — var teikt — viss 19. gadu simtenis slimoja ar to pašu subjektīvisma naidu pret valsti. Kur lai tā būtu ņēmusi cieņu pret augstāku, noteicošu un varenāku gribu — valsti? Kā nejaušs, tik viegliem pavedieniem savstarpēji saturēts dzīves salasījums tas nepazina pat dziņas pēc pastāvēšanas vaj pēc kādas augstākas dzīves kopveidojuma. Kur lai būtu tā tumšā ienīstā apkārtne rādījusi, ka valsts var būt arī prieks, līksmība, bezgala individa uzupurēšanās? —

8.

Vaj domas par valsti nav pārāk atšķirtas no dzīves, ja tām dod spilgtu teōrētisku izteiksmi? Vaj sajūsma par valsts ideju nav pārāk tālu no zemes smaguma? Uz to atļaujat teikt: patiesība ir vienmēr plašāka nekā atsevišķs gadījums un pētīšanas, dziļāku patiesību meklēšana, cilvēka „filozofiskais entuziasms“, kā to raksturo Valters Paters, runādams par Platonu. Platons pats to tēlo kā ideju sajūsmu. Tā dod garīgas laimes prieku kā skaistums. Bez tāda prieka cilvēks ir nedzīvs un nevar pacelties pāri pār lietu ārējo dabu, viņu saistību mūsu šauros ikdienas jēdzienos. Cilvēka pētījošai dvēselei ir jāpaceļas augstākos apskaidrotos redzējumos. Tā arī savos politiskos sajēgumos nevar dzīvot bez idejām, kas atšķirtas no kārtojošām domām, svešas dzimtenes dzīves aicinājumiem, bez ideālas pilsonības apziņas un valsts pienākumu sajūsmas. Tāpēc arī lielie cilvēces domātāji ir vienmēr jo sevišķu vērību piegriezuši valsts izpratnei, un kad lasa viņu valsts ideāla tēlojumus, izliekas, it kā tie savās domās par valsts pamatiem, satversmi un sadzīvi valsts veidojumā gribētu ieliet visu ideju bagātību.

Valsts viņu tēlojumos attīstās no cilvēku pirmbūtnīgā sadzīves veida par lielu garīgu pasauli, no zemes trūcīga, nepilnīga radījuma par dievišķīgu prāta un pienākumu cēlāko organismu. Un ja šodien valsts iekārtas jautājumi no jauna visur paceļas ar lielu drosmi, tad, domājams, tas norāda, ka nevien sadzīves praktiskās, ikdienišķās vajadzības uz to spiež, bet arī dziļāki cilvēces pārdomājumi. Diemžēl bieži to nesaprot vaj negrib saprast, un arī tas liecina, ka neesam vēl atraduši savu lielāko un pilnīgāko garīgo interesi pret valsti un tās problemiem. Vēl palikušas traucējošas atmiņas no citas dzīves un kad ieskatāmies tuvāk mūsu sabiedriskās domās, tad redzam, ka šī interese ir dažās vietās varbūt pat mazāk spēcīga nekā tas bija pieci gadi atpakaļ.

Tas jo vairāk spiež atgriezties pie valsts idejiskās izpratnes problemiem, lai mūsu valsts jautājumus pēc piecu gadu gaitas atkal izceltu plašāku apvāršņu gaismā. Lai to panāktu, tad mums arī vienmēr jāatgriežas pie vēstures mācībām, to aptverošākiem norādījumiem, pie domu un jūtu sakariem, kuŗos esam dzīvojuši vaj dzīvojam arī vēl tagad. Turklāt mums jāattālinās pētot no dienas cīņu metodēm un jārunā ar sevi nesaudzīgā, drošā dialogā par bieži sāpīgiem jautājumiem un vēl sāpīgākām atbildēm. Kā valsts jautājumi dzīves strāvu veidojumos maina savus garīgos apvidus, un kā viņos sastopas cīņā arvien jauni principu pretstati, politisku partiju un sociālu kustību dažādas naida pretešķības, to viegli saprast, bet tas nedrīkst atturēt no vērīga pētīšanas darba un no dziņas izprast valdošās idejas par labu mūsu garīgai un ikdienas lietišķai dzīvei.

Var arī notikt, ka plašāka izpratne mūs spiež atstāt vecus ieskatus, konvenciālus jēdzienus un formas — arī tas ir pilsoņa pienākums, ja to prasa dziļāka prāta atziņa. Arī valsts uzdevums ir izcelt un organizēt sevī skaidrāko un skaistāko sadzīves domu; pilsoņu pienākums ir taī dzīvot, to turēt prāta gaismā un darbā šķīstu. Dažādie politiskie temperamenti izturēsies dažādi pret valsts jautājumiem, bet taisni šai ziņā vajadzīga skaidrība, cik kaitīgi ir šais jautājumos piejaukt temperament atsevišķības. Taisni tā ir lielā nelaime asā subjektīvisma iejomās, ka tas bieži neierobežotās fantazijās atstāj nenogatavotiem ieskatiem visu vaļu, atļauj nediscipliīnētām jūtām rotaļāties ar dzīves un prāta likumību. Izklausītos pat savādi, ka no tādām jūtām gribētu prasīt, lai tās cienītu dogmatiski-filozofisko noteiktību loģiku ar tās uzvaras spēku un neatkarību slēdzienu izbūvē, ar tās sirdsapzinīgo kautrīgo atturību. Lai runātu par valsts jautājumiem tīru atziņu ielokā, ir vajadzīga garīga nesavtība. Bet te atrodamies arī pie gribas aktu robežas. Būtu dīvaini prasīt no aktīvas gribas tikai tīri dogmatisko atziņu tieksmi. Atbildi, ko Tu domā pilnīgā brīvībā, tā mācīja Platons savus draugus un mācekļus, esi biedrs, domu svētceļotājs. Tas ir viens. Bet tā ir tikai daļa cilvēka būtības. Noskaidrotās domās gars atsvabinājas no demagoģijas zemiskuma, bet ir arī nepieciešams, ka idejas meklē dzīvi. Taisnības domātājs jeb taisnīgais cilvēks, kas atstājis dzīvi

savai gaitai, ir zaglis — tā apmēram pats Platons izteic domu, ka bez inteliģences ir vajadzīga aktīva griba, un modernais cilvēks sajūt, ka tā ir jo sevišķi nepieciešama valsts dzīvē.

Spirituālā sapņošana par valsts ideālu nevar nevienu apmierināt. Ideju sajūsmai jāradojas ar reālismu, reālu vērtību cieņu. Intuitīvi atziņas akti prasa apstiprināšanos, gara pavēlniecību visā valsts iestāžu izteiksmē. Te prāta metodei jāsatiekas jau ar sarežģītiem iestāžu jautājumiem un te vēl vairāk jāprasa, lai tā būtu droša un skaidra savā bezgali sasmalcinātā darbā. Sīka scholastika te var novest pie nesakarīgām drupām un drostalām; vadošu ideju trūkums pie pelēkās ierēdniecības neauglīgām paražām. Nejauši uzmācas domas, vaj nestāv arī pie mums daudz kas sakarā starp tautas vēsiem vārdiem par ierēdniecību un no krievu provinces pārnākušas ierēdniecības pārāk sīki-scholastiski normēto dvēseli? Ak neapsūdzat to pārāk, tajā nevar vēl meklēt gadu simteņu garu. Neprasāt no tās visgaišākās domas par valsts dzīvi, kur pašas inteliģences rindās, pat pašās raženākās, tās kādreiz grūti sameklēt. Tās tur bieži vēl uzskatīs par valsts metafiziku.

Tā redzam: valsts ideju pasaulei pie mums vēl jāaug līdz objektīvam, garīgi izveidotam republikas ideālam, lai varētu atraisīties no šauri ierēdnieciskās tuvredzības, no daudzām mūsu poētiskām vājībām un no personālām rivalitātēm, kuŗās mūsu glaimojošā patmīlība labprāt sakata teōrijas un idejas. Nevar diezgan cēlsirdīgi par visu to runāt. Fantazijas un patmīlības var novest pie saviļņojumiem, pat sociālām varonības jūtām; tās var aizrauties polītiskiem ideāliem nesaredzamās tālēs, bet vēstures gaitā ir paliekoša vieta tikai nosvērtam darbam.

Paradoksālai gribai var būt tikpat mazs iespaids uz nācijas attīstības virzienu, kā domu un ideju nabadzībai — tai pelēkai scholastikai, kas zem nācijas darba un ideāliem saprot savu mazo silto labklājības ieskatu. Kopēju valsts mērķu polītika prasa daudz vairāk: pirmā vietā godīgu, gaišu, pilsonisku paškritiku un valstisku tālredzīgu darba spēju. Valsts nav sentimentālu jūtu iestāde, kur visas tās savā egoismā un daudzkrāsainībā varētu atdoties brīvībai, bet gan otrādi — valsts ir un tai jābūt kareiviskai audzinātājai, kas prot saistīt arī izplūstošus naidīgus instinktus. Un kad Žoržs Emels saka, ka polītika ir pati augstākā māksla, apskaidrota un gaiša prāta rasta, tad, protams, nevar domāt, ka jau visur tur būtu šī māksla, kur ir polītika šī vārda parastā nozīmē. Ar šo vārdu rotājas gan aukstais praktiskais nodoms, gan patiesā goda sajūta, īsta draudzība, gaišas jaunatnes cerības, bet tikai reti liela valsts pienākumu atziņa. Bet tikai šai pienākuma atziņai dodama visa bezgalīgā, ziedošā brīvība. Vienīgi no šīs atziņas var arī izaugt valsts ideals, cienīta valdība un ideju entuziasma padevība.

Ko grieķu teikas stāsta par seno grieķu valstu izcelšanos, tas ir tik zīmīgi un tik cēli: tās nes sevī cilvēcīgus un dievišķīgus darbus; valstu sākumā ir cilvēks un dievība, padevība un pavēle, cilvēks ar visām savām vājībām un augstās varas lēmums — viss kopībā: cilvēks ar savām augstākām spējām un dievišķīgiem pienākumiem.

Z. Meierovics.

Pirmais ieguvums diplomātijā.

Brest-Ļitovskas miera laika stāvoklis bij visai nenoteikts. Krievija ar šī miera parakstīšanu izstājās no sabiedroto valstu saimes; Amerikas līdzdalība pasaules kaŗā bij gan nodrošināta, bet cik liela tā būs sabiedrotām valstīm, to nezināja. Daudziem, ļoti daudziem likās, ka uzvarētāja lielajā kaŗā būs Vācija. Vajadzēja tāpēc izšķirties, ar ko iet kopā. Valdīja divējādi uzskati. Vieni prasīja, ka jāiet kopā ar Vāciju, otri turpretim aizstāvēja pārliecību, ka uzvarētāji kaŗā paliks sabiedrotie, un prasīja, ka Latvijai maksimums jādabū no šīm valstīm.

Es piederēju pie tiem, kas aizstāvēja uzskatu, ka uzvara būs sabiedroto valstu pusē un ka Vācija nevarēs, nedz arī gribēs mums ko dot. Nacionālās Padomes uzdevumā braucu tāpēc uz Londonu, tur sabiju ap pusgadu no 1918. gada jūlija beigām līdz 1919. gada janvāŗa sākumam. Darbs bij ārkārtīgi grūts, daudz atbildības vajadzēja ņemties pašam uz sevi. Ar Latviju nevarēja sazināties, jo tā atradās vācu okupācijā. Grūti bij sazināties arī ar Pēterpili un Nacionālo Padomi, sevišķi, kad Anglija pabalstīja Čaikovska valdību Krievijas ziemeļos.

Slavenās Albiona salu valsts kopiespaids par Latviju bij, ka uz zemes lodes atrodas Krievijai agrāk piederīgas provinces, kuŗas uz Brest-Ļitovskas miera līguma pamata aneksējusi Vācija, ka šīs Baltijas provinces starp citu apdzīvo latvieši, kuŗi pieder it kā pie slavu, it kā pie ģermāņu rasas un ka lielākā daļa latviešu ir vienīgais lielinieku organizētais stiprais atbalsts, bet pārējie latvieši esot vācu draugi un ejot kopā ar Baltijas muižniekiem. Kamēr pēdējie vēloties Baltijas provinču pievienošanu Vācijai, tikmēr pirmie cīnoties par Latvijas atpakaļiegūšanu komūnistiskai padomju Krievijai. Latvijas nostādīšanai aprakstītā nepareizā gaismā sevišķi nopelni piekrīt Krievijas bijušiem valstsvīriem emigrantiem, kuŗi par vienīgo Latvijas jautājuma pareizu atrisinājumu uzskatīja Brest-Ļitovskas miera anullēšanu un Baltijas guberņu atpakaļ atdošanu it kā dzimstošai konstitūcionāli-monarchistiskai, vienotai un nedalāmai, lielai Krievijai.

Man bij jāpanāk šīs pārliecības izklaidēšana un jāpierāda Latvijas patstāvības idejas nepieciešamība. Nodibināju ciešus sakarus ar Somijas priekšstāvi Dr. Holsti un Igaunijas priekšstāvi prof. Püpu. Lietuvai toreiz Londonā sava priekšstāvja nebij. Ar Polijas priekšstāvi Dmovski bij grūti saprasties, jo mūsu stāvoklis toreiz bij daudz ļaunāks nekā Polijai. Neslēpšu arī to, ka no visām šīm trīs valstīm — Somijas, Igaunijas un Latvijas — visgrūtākais stāvoklis bija mums, bet vislabvēlīgākais Somijai. Viņa varēja atsaukties uz savu ļoti plašo autonomiju. Arī Igaunijas neatkarība bij jau pasludināta. Man nebij aiz muguras autoritātes, kas būtu izteikusēs par Latvijas suverēnitāti, bet Nacionālās Padomes autoritāti negribēja pilnīgi atzīt, motīvējot ar to, ka šī iestāde varot arī tautas gribu neizteikt. Bez tam arī Latvijas territorija tiklab ar Brest-Ļitovskas miera līgumu, kā arī ar faktisko stāvokli bij sadalīta trīs daļās — Kurzeme bij jau formāli piedalīta pie Vācijas, Vidzemes stāvoklis bij nenoteikts, bet viņā atradās vācieši, Latgale bij palikusi par Krievijas daļu. —

Anglijā atradu priekšā daudz ienaidnieku. Paši stiprākie no tiem bij vairāki redzami Krievijas priekšstāvji ar pēdējās nelielinieciskās valdības ministru prezidentu Kerenski priekšgalā. Viskrievijas apvienotājiem bij lieli sakari, bagāti līdzekļi, daudz cīņas biedru ar norūdītu erudīciju kā atklātā, tā sevišķi aizklātā diplomātijā. Bez tam viņiem bij tā lielā priekšrocība būt juridiski atzītiem, jo Anglija vēl tai brīdī nebij šai valdībai savu atzīšanu atņēmusi. Opozicijā pret mums apvienojās tiklab monarchisti, kā kadeti, tā arī sociālisti revolūcionāri un citi, kuŗi izlietoja visu savu iespaidu, lai manu darbu jauktu.

Otra mūsu pretinieku grupa, kaut gan tai nebij tik liela nozīme, bij Baltijas muižniecībai tuvu stāvošas personas.

Mans spēks bij mazs, jo sakaru nebij nekādu, attīstīt propagandu presē arī nevarēju, jo viss mans līdzekļu krājums bij 500 angļu mārciņas. Mans uzdevums pastāvēja iekš tam, lai ar visādiem līdzekļiem pārliecinātu Anglijas atbildīgās personas atzīt latviešu tautas tiesības kļūt patstāvīgai. Mani uzticamie sabiedrotie šai darbā bij Dr. Holsti un prof. Püps.

Anglijas ārlietu ministrijā, kur man bieži iznāca satikties ar prof. Simpsonu — vēlāko šķīrējtiesnesi mūsu un Lietuvas robežu nokārtošanā, — valdīja divi uzskati. Galvenais, — ka Latvijai vajadzētu tapt par Krievijas federācijas sastāvdaļu, to centās pierādīt Kernskis, Miļukovs, Nabokovs un citi; otrā tendence, — kuŗa tomēr bij samērā ļoti vāja, — mēģināt redzēt Latviju kā patstāvīgu valsti.

Kad es ar saviem memorandiem aizstāvēju Latvijas patstāvības ideju, tad Krievijas dažādie priekšstāvji un daudz organizācijas gan ar pierādījumiem, gan ar draudiem iesūtīja Anglijas ārlietu ministrijai savus pretmemorandus. Iesākās diplomātisks kaŗš starp mani un krieviem. Krievi dabūja zināt manus iesniegumus un otrādi. Šī sarakstīšanās aptvēra visus tautas dzīves problemus — polītiskos, kultūrālos, saimnieciskos, pie kam vislielāko svaru lika uz saimnieciskiem problemiem.

Krievi palika asi un vietām aizrāvās pat tik tālu, ka viņi centās nopietni pierādīt, ka Krievijas nodevēji — Latvijas šovinisti — esot tīši sakūdījuši latviešu strēlniekus, sūtījuši tos uz Pēterpili, lai gāztu Kerenska valdību, kas, diemžēl, esot arī izdevies, un tagad, drupinādami Krieviju, sapņojot par savu patstāvību. Tamlīdzīgi kōmiski atgadījumi bij vairāki. Viens no tādiem, ar ko Krievijas priekšstāvji biedināja Anglijas valdību, bij tas, ka Krievijas pagaidu valdība esot nolēmusi saukt mani pie atbildības par valsts nodevību. Protams, ka šādi lielgabalu šāvieni uz gudro angļu diplomātu atstāja tikai negātīvu iespaidu, un tādā kārtā krievu nemākulība arī savukārt noderēja man par palīgu.

Lieta nobeidzās ar to, ka oktōbŗa otrā pusē ārlietu ministrs Lords Balfurs pieņēma mani gaŗākā audiencē un apsolījās atzīt Nacionālo Padomi kā Latvijas valdību de factō. Un taisni 1918. gada 11. novembrī es biju laimīgs saņemt šo de factō atzīšanas rakstu. Karogiem pušķotā Londona — šinī dienā Vācija parakstīja pamieru, — lielgabalu šāvieni un baznīcu zvani apsveica un iezvanīja mieru pasaulei un brīvību Latvijai. —

J. Druva.

Mūsu ārpolītikas pieci gadi.

I

Smadzenes un šķēps bij tie ieroči, ar kuŗu palīdzību mēs esam uzcēluši savu Latviju. Ar cīņu kaŗa laukos mēs iztīrījām savu zemi no iebrucējiem un nostiprinājām savas robežas; ar cīņu pret ienaidniekiem un diplomātiskā laukā mēs ieguvām savas starptautiskās tiesības. Mūsu cīņu laikmets tagad ir gaŗām, liela daļa no svētā darba ir pastrādāta. Lai sekošās rindās ir atļauts īsumā pārlaist skatu pār to, kas valsts pirmos piecos gados paveikts ārpolītikas laukā.

Mūsu ārpolītiku notecējušā laikā var iedalīt vairākos atsevišķos periodos. Kā pirmo mēs varam atzīmēt valsts tapšanas un de factō pastāvēšanas laikmetu — valsts pirmos divus gadus. Šis laikmets sākās ar lielā pasaules kaŗa izbeigšanos. Še vispirmā vietā stādāma Latvijas neatkarības de factō atzīšana no Lielbritānijas un pēc tam no Japānas un citām valstīm. Šo ieguvumu izcīnīšanas vieta ir Londona, kur kā Nacionālās Padomes delegāts ieradās mūsu tagadējais ministru prezidents un visu valsts pastāvēšanas gadu ārlietu polītikas vadītājs Z. Meierovics 1918. gada augustā. Viņa darbības sekas bija tās, ka 1918. gada 11. novembrī Anglijas ārlietu polītikas vadītājs Balfurs nodeva Meierovicam Latvijas de factō atzīšanas deklarāciju. Līdzīgu deklarāciju Meierovics saņēma no Japānas valdības tā pašda gada decembŗa beigās.

Ar šie dokumentiem Latvijas lietu padarīja par straptautisku jautājumu; tas nebij vairs Krievijas vaj Vācijas jautājums, bet mūsu valsts liktenis nu bij ierindots starptautisko jautājumu skaitā.

Ar 1919. gada janvāri — ar miera konferences sanākšanu Parīzē — mūsu valsts nostiprināšanās uz ārieni sāka iet plašumā. Mūsu valsts pastāvēšanas faktu atzīst visas miera konferencē reprezentētās valstis.

No de factō atzīšanas stāvokļa mēs sākām soli pa solim pāriet uz cīņu par Latvijas de hjūre atzīšanu. Londonā iesāktais informācijas darbs paplašinājās. Ar Anglijas, Francijas un Amerikas priekšstāvju ierašanos Latvijā nodibinājās tiešas attiecības starp mūsu valdību un sabiedroto valstīm. Sāk arī nostiprināties pirmās saimniecisko attiecību saites.

Tumšās 16. aprīļa dienas un sekojošie mēneši pārtrauca šinī virzienā ievadītos darbus un sākās cīņas periods arī diplomātiskā laukā pret varas sagrābējiem. Cīņas diplomātijā un cīņas kaŗa laukā deva iespēju atkal likumīgai valdībai nākt pie varas. Tiem mērķiem, kuŗus bij sev uzstādījusi mūsu ārpolītika, nepieciešami bij mūsu ārējās polītikas saskaņošana ar mūsu kaimiņu valstīm ziemeļos un dienvidos, jo mūsu de jūre atzīšanas paātrināšana galvenā kārtā atkarājās no mūsu valsts iekšējā stipruma un noteiktības un no tā reālā spēka, ko mēs kopā ar savām kaimiņu valstīm varējām stādīt pret Krievijas un Vācijas stiprām apvienšanās tendencēm. Tāpēc jau šaī laikā mūsu ārpolītika darīja visu, lai starp Baltijas valstīm panāktu tuvošanos. Ka toreiz ievadītiem darbiem ir bijuši panākumi, kaut arī ne tik drīzi un taustāmi, kā sākumā bij cerēts,to mums visgaišāk apliecināja šī gada oktōbŗa mēneša beigās Rēvelē noturētās konferences rezultāti.

Savelkot kopā šīs darbības rezultātus, ir jāliecina, ka mūsu valsts, panākdama savu de factō neatkarības atzīšanu no sabiedroto valstīm, tai pašā laikā ieguva arī vairākas suverēno valstu de jūre tiesības, tā soli pa solim iekaŗojot sev pilntiesīgu un cienīgu vietu citu brīvu valstu starpā.

II

Mūsu valsts tapšanas laikmetam pieder arī pāreja no kaŗa stāvokļa uz miera attiecībām ar Vāciju un Krieviju. Vācu valdības priekšstāvju un viņas militāriestāžu attiecības pret Latvijas valdību

nekad nebij draudzīgas sākot ar mūsu valsts nodibināšanas pirmām dienām. Saprotams, ka tādu stāvokli nevarēja ilgi ciest. Tāpēc pēc vācu sūtniecības aizbēgšanas no Rīgas, īsi pirms Bermonda uzbrukuma sākuma 1919. gada 5. oktōbrī, pēc Bermonda kaŗa gājiena sabrukuma un viņa armijas atlieku nostāšanās zem Vācijas ģenerāļa Eberharda, 1919. gada 23. nov., mūsu ārlietu polītikas vadītājam bij vajadzīgā drosme vilkt konsekvenci no tāda starptautiski nepielaižama fakta un oficiāli pārtraukt diplomātiskos sakarus ar Vāciju, kam piekrita arī Tautas Padome.

Faktiski kaŗa darbi ar Vāciju izbeidzās 1919. gada decembrī, kad pēdējais vācu zaldāts bija izdzīts no mūsu zemes, bet sarunas par diplomātisko attiecību nokārtošanu Vācija novilcināja, izvairoties no tiešas atbildes. Beidzot viņa tomēr atrada par nepieciešamu stāties ar mums sakaros, un 1920. gada 5. maijā Vācijas pārstāvji un mūsu Sarkanā Krusta delegācija Berlīnē parakstīja iepriekšējās vienošanās protokolu. Tā paša gada 9. jūnijā protokolu ratificēja mūsu Satversmes Sapulce, pēc kam uz Vācijas uzaicinājumu uz Berlīni izbrauca mūsu miera delegācija — H. Albats, A. Kviesis, Fr. Menders — un jau 15. jūlijā parakstīja iepriekšējo miera līgumu, kuŗu ratificēja mūsu Satversmes Sapulce 11. augustā un arī Vācijas reichstāgs augusta sākumā. Pēc ratifikācijas abas valstis atjaunoja savā starpā diplomātiskos un konsulāros sakarus. Nerunājot par to, ka ar šī miera noslēgšanu sagaidīja zināmu saimniecisku attiecību uzlabošanos ar Vāciju, mūsu kaŗa zaudējumu nokārtošanu, tirdznieciska līguma noslēgšanu, arī polītiskā ziņā mēs varējām būt apmierināti, ka mūsu ienaidnieku skaits mazinājas un paliek vēl tikai padomju Krievija.

Ar pēdējo kaŗš patiesībā izbeidzās jau 1920. gada janvāŗa beigās pēc visas Latgales atbrīvošanas no sarkanās armijas uzbrukumiem. Miera sarunas ar Krieviju iesākās Maskavā 1920. gada 12. aprīlī, bet nebija panākumu, kāpēc tās pārtrauca, pārceļot sarunu turpināšanu uz Rīgu, kur tās vilkās no jūlija vidus līdz 11. augustam, kad līgumu parakstīja.

Ar šī miera līguma parakstīšanu mūsu valsts pilnīgi pārgāja miera laika dzīvē un ar divkārtēju enerģiju nu varēja ķerties pie saimnieciskās dzīves atjaunošanas. Miers ar Krieviju mums nodrošināja territoriālās robežas un atdeva mums mūsu tautas locekļus, bēgļus. Šais divos punktos slēpjas līguma svarīgākā vieta, jo, neslēpsim, saimnieciskā ziņā mums viņš nav tik daudz devis, kā no viņa gaidīja, jo Krievija pate būdama izpostīta no ārējām un iekšējām cīņām, ir saimnieciski vāja.

Neslēpsim arī, ka tās bažas, kuŗas miera līguma parakstīšanas brīdī pastāvēja sabiedrībā un radīja šaubas, vaj Padomju Krievija pildīs parakstīto līgumu, ir zināmā mērā piepildījušās. Tāpat kā no Vācijas puses mēs neesam redzējuši patiesu vēlēšanos nākt pretim mūsu dabiskām prasībām zīmējoties uz kaŗa zaudējumu atlīdzību, kāpēc nav varējis stāties spēkā tirdzniecības līgums ar viņu, arī Krievija šaīs trīs gados nav izrādījusi viscaur laba kaimiņa dabu pie solīta un parakstīta izpildīšanas. Šaī ziņā no sabiedrības un preses dažreiz ārlietu polītikas vadītājam nācies dzirdēt pārmetumus par nepietiekoši noteiktu uzstāšanos līgumos paredzēto noteikumu aizstāvēšanā, bet mums atliek tikai atcerēties sabiedroto valstu grūtības pie reparāciju iekasēšanas no Vācijas un uzmet skatu kartei, lai atzītu šos pārmetumus par nedibinātiem un maz pamatotiem. Pret līguma neturētājiem mums atliek tikai diplomātisko sarunu ceļš.

III

Kā pēc nākošā mūsu ārpolītikas etapa punkta jāapstājas pie mūsu atzīšanas de jūre. Kā jau sākumā aizrādīts, šai virzienā mūsu ārpolītika vadīta jau no valsts sākuma. Ja tomēr pagāja vairāk kā divi gadi, kamēr izdevās šo atzīšanu iegūt, kuŗš laika sprīdis mums izlikās tik bezgala gaŗš, bet lielās polītikas notikumos tas bija tikai neliels laika sprīdis, tas tas izskaidrojams ar to, ka mūsu ārpolītikas vadītājam līdz ar saviem tuvākiem darba biedriem un mūsu priekšstāvniecībām ārzemēs nācās pastrādāt milzu darbu, lai pārliecinātu Eiropas polītikas noteicējus par Latvijas atzīšanu;

nācās gaidīt momentu, ka notikumi Eiropas politikā tā ievirzās, ka jauno valstu atzīšana izaug par nepieciešamību.

1920. gada 15. novembrī sanāca Tautu savienības konference. Saskaņā ar citām jaunām valstīm arī Latvija sūtīja savu priekšstāvi uz Ženēvu, lai informētu Tautu savienības valstu dalībniekus par Latvijas stāvokli, rūpēties par mūsu valsts uzņemšanu savienībā un lai uzņemšanas gadījumā tūliņ piedalītos Tautu savienības sēdēs. Kā delegāts aizbrauca ārlietu ministrs Meierovics. Atstājot uzņemšanu Tautu savienībā vēlākam apskatam, jāuzsveŗ, ka šis ārlietu ministra brauciens pēc Latvijas uzņemšanas Tautu savienībā pārvērtās par braucienu pēc de jūre.

Kaut gan Latvijas uzņemšanu Tautu savienībā noraidīja, tomēr jāatzīmē, ka neraugoties uz visām neizdevībām, zināmas vērtības mēs ieguvām. Par Latviju sāka runāt ne tikai Tautu savienības jauno valstu uzņemšanas komisijā, bet arī kopsēdē un Eiropas presē, kuŗa toreiz sevišķi asi kritizēja Albānijas uzņemšanu un Baltijas valstu noraidīšanu. Latvijai toreiz deva tiesības piedalīties T. s. techniskās komisijās, tas jau nostādīja mūs zināmā mērā starp de factō un de jūre, bet vislielākais ieguvums bij Italijas oficiālā uzstāšanās par mūsu uzņemšanu Tautu savienībā bez jebkādiem ierobežojumiem. Notikumi Ženēvā pārliecināja mūsu delegātu, ka jāved vēl atsevišķas sarunas ar katru no sabiedrotām valstīm, un Meierovics devās uz Romu. Še viņa stāvoklis bij viegls, jo, pateicoties Dr. M. Valtera skaistai darbībai, Italijas oficiālā politika un sabiedriskā doma bij tik labi noskaņota par muns, ka mūsu ārlietu ministrs visur atrada labu pretim nākšanu. Pēc dažām dienām viņš jau varēja doties uz Parīzi. Še sarunās noskaidrojās, ka franču politiķi vairs nesaista Baltijas valstu jautājumu ar Krieviju, bet gatavi to izšķirt atsevišķi un neatkarīgi no Krievijas problema atrisināšanas. 1920. g. 20. dec. Francijas valdība pieprasīja Anglijai, Italijai, Japānai un Amerikai, vaj viņas gatavas atzīt mūs de jūre. Tā tad Francija bija uzņēmusēs iniciātīvu mūsu atzīšanas lietā.

Pēc tam nāca Londona. Še daži apstākļi interesi pret mums bij nobīdījuši otrā vietā, vispirms te jāmin angļu-krievu sarunas, bez tam mēs paši nebijām pietiekoši ieinteresējuši angļus par Latviju, beidzot nācās uzdurties uz norādījumiem, ka mūsu iekšējā politikā notiekot pārāk asas cīņas un sajūtams apziņas trūkums, ka pār visām interesēm augstāk stāv valsts. Tomēr Anglijas toreizējā premjerā Loid Džordžā mūsu ministru prezidents atrada sirsnīgu Latvijas draugu. No Londonas ministru prezidents devās atkal uz Parīzi, kur 1921. g. janvāŗa vidū sanāca sabiedroto Augstākās Padomes konference. Jautājums par Latvijas un citu jauno valstu atzīšanu nāca dienas kārtībā trīs reizes, pie kam divreiz to atlika, bet trešo reiz — 26. janvārī — pieņēma. Līdz ar mums atzina arī Igauniju. Abu valstu atzīšana n a v s a i s t ī t a n e a r k ā d i e m n o t e i k u m i e m. No mums nav prasīts ne lai mēs uzņemtos kādu daļu no Krievijas valsts parādiem, nedz dotu kādas koncesijas.

Šai mūsu de jūre atzīšanai no Anglijas, Francijas, Italijas, Beļģijas un Japānas, kuŗām tai pašā dienā par dažām stundām bija aizsteigusēs priekšā Somija, drīz vien sekoja atzīšana no citām valstīm. Kavējās vienīgi lielā aizjūras valdniece — Amerikas Savienotās Valstis, bet arī viņas politikas noteicējus notikumu gaita beidzot pārliecināja, ka mēs esam un ka ar mums ir jārēķinājas. Viņa savu atzīšanu deva mums pagājušā gada 28. jūlijā. Šodien mēs esam atzīti jau no 39 dažādām valstīm.

Mūsu pilntiesīgās atzīšanas jautājums taisni pirms Augstākās Padomes lēmuma atradās visļaunākā stāvoklī mūsu pašu zemē. Sabiedrībā un presē sāka ieviesties tāds uzskats, ka de jūre ir tāda lieta, pēc kuŗas nemaz nav jādzenas. De jūre politiku sāka uzlūkot par aplamu, bet šīs politikas aizstāvjus par politiskiem fantastiem. Meierovica toreizējie braucieni dažam labam izlikās nemotīvēti. Jau pasludināja viņa ārējās politikas bankrotu, jau sāka bažīties par ārlietu ministra diplomātisko tālredzību. 26. janvāŗa lēmums apklusina smējējus un šaubīgos. Par atzīšanas nozīmi mums tagad vairs nav jāstrīdas, bet mēs nevaram neatzīmēt mūsu diplomātiskās darbības nozīmi un nopelnus mūsu de jūre paātrināšanā. 1920. gada 15. novembrī mūsu uzņemšanu Tautu savienībā

noraida, bet jau pēc diviem mēnešiem mēs esam tiesiski atzīta valsts. Mūsu ārlietu ministrim un priekšstāvjiem ārzemēs ar Dr. M. Valteru priekšgalā nācās pielikt visu savu diplomātisko veiklību, lai atsistu nelabvēļu, galvenā kārtā krievu, uzbrukumus. De jūre politikas drošo un sekmīgo aizstāvi atgriežoties zeme saņēma ar sajūsmu un nedalītu piekrišanu.

Drīz vien pēc de jūre atzīšanas Latvija jau ņem dalību starptautiskās konferencēs kā pilntiesīgs loceklis. Pirmā tāda bij Barselonas konference, kuŗu sasauca Tautu savienība 1921. gada 10. martā starptautisko satiksmes jautājumu apspriešanai. Šai konferencē, kuŗā piedalījās 38 valstis, Latvijas delegāts H. Albats parakstīja starptautisko transita brīvības konvenciju un līdz ar to arī tās rezolūcijas, uz kuŗu pamata vēlāk izstrādāja konvencijas citos satiksmes jautājumos. Šī ir pirmā starptautiskā konvencija, ko parakstījusi Latvija kā pilntiesīga valsts starptautiskā valstu saimē.

IV

Kā jau no iepriekšējām rindām zināms, tad 1920. gadā no 15. novembŗa līdz 20. decembrim sanākusī T. savienības konference noraidīja mūsu uzņemšanu Tautu savienībā. 10. dec. sēdē Brazīlijas delegāts Oktavio referēja ttiecīgās komisijas atzinumu. Komisija esot ar vislielāko simpatiju caurskatījusi jauno valstu lūgumu, bet ievērojot pasaules un sevišķi šo valdību stāvokli, bijusi spiesta aprobežoties ar sekošiem slēdzieniem: prasība pēc uzņemšanas apskatīta ar labvēlību, bet apstākļi, neatļaujot uzņemt, jaunajām valstīm dod tiesību piedalīties T. s. techniskās komisijās, kuŗām vispārēja nozīme. Šo atzinumu konference pieņēma, vienīgi Italijai balsojot par uzņemšanu.

Astoņu mēnešus pēc de jūre atzīšanas apstākļi jau bija grozījušies. 1921. gada 6. septembrī atkal sanāca T. s. sesija. 15. septembrī mūsu uzņemšanas lietu apsprieda komisija. Par Latvijas uzņemšanu referēja Francijas delegāts Reinals un ieteica mūs vienbalsīgi uzņemt. Debatēs piedalījās Anglijas, Polijas, Zviedrijas un Kolumbijas delegāti. Visi izteicās par Latvijas uzņemšanu, pie kam Kolumbijas delegāts Reztrepo atgādināja, ka viņš par uzņemšanu esot tikpat noteikti kā gadu atpakaļ. Visi komisijas locekļi tad nu balsoja par uzņemšanu. 22. septembrī jautājums nāca plenārsēdes apspriešanā un ar 38 balsīm tas izšķīrās mums par labu. Mūsu delegācijā, kuŗa toreiz strādāja atbildīgo darbu, ieteicot Latviju no labākās puses, atradās arī mūsu partijas biedri Dr. M. Valters un Dr. O. Grosvalds — Romas un Parīzes sūtnis. Ar mūsu atzīšanu un uzņemšanu Tautu savienībā noslēdzās lielais cīņu laikmets valsts nostiprināšanā uz ārieni. Nesasniegts vēl palicis Baltijas valstu savienības mērķis, bet šodien arī tas jau ir atradis savus pamatus.

Tā paša gada oktōbrī uz Tautu savienības uzaicinājumu Latvija ar savu delegātu Dr. M. Valteri piedalījās Ālandu salu konferencē Ženēvā. Šīs konferences uzdevums bij izstrādāt konvenciju par Ālandu salu neitrālizāciju. Attiecīgo konsekvenci jau arī pieņēma un parakstīja visas dalībnieces — Somija, Zviedrija, Igaunija, Latvija, Polija, Vācija, Dānija, Anglija, Francija un Italija.

V

Mūsu ārpolītika jau no sākta gala darīja visu, lai starp Baltijas valstīm nodibinātos savienība. Pirmās konferences šaī virzienā notika Rēvelē, Varšavā un Helsingforsā. Pēdējā — 1920. Gada janvāŗa vidū. Šī no pieminētām konferencēm ir visievērojamākā, kāpēc pie tās apstāsimies tuvāk. Konferencē piedalījās bez mums un Somijas, Igaunija, Lietuva un Polija. No šīs konferences rezultātiem taustāmākais ir tas, ka nolēma griezties pie lielvalstīm ar deklarāciju, lai mūs, Igauniju un Lietuvu atzītu de jūre, kam, ievērojot to, ka Somija un Polija jau bija atzīta, piešķiŗama redzama nozīme. No dažādiem saimnieciskiem, politiskiem un militāriem jautājumiem, kuŗus konferencē pārrunāja, atzīmējams, ka principā pieņemtas un pamata vilcienos izstrādātas šādas konvencijas —

militārā, politiskā un ekonomiskā. Veselīgais skepticisms, kas šo konferenci pavadīja, izrādījās par pareizu, bet konferences iespaids uz Baltijas valstu tuvināšanos nav noliedzams.

No nākošām konferencēm atzīmējama konference Bulduros 1921. gada augustā. Še piedalījās atkal visas piecas valstis un izstrādāja veselu rindu konvenciju politiskos un juridiskos jautājumos, tāpat pieņēma ievērojamu daudzumu rezolūciju saimnieciskos jautājumos. Politisko konvenciju, kuŗu parakstīja visas konferences dalībnieces, Polija, Lietuva un Somija vēlāk atteicās apstiprināt. Igaunija un Latvija, kuŗām nebij principiālu iebildumu pret politiskās konvencijas ratifikāciju, tomēr bij spiestas to atlikt uz vēlāku laiku. 1921. gada jūlijā Latvijas un Igaunijas priekšstāvji rēvelē parakstīja konvenciju par savstarpēju palīdzību aizsardzībā, ja notiktos uzbrukums vienai vaj otrai no šīm valstīm. Uz Bulduru konferences izstrādātā likuma politiskā pamata Varšavā 1921. gada martā starp Somiju, Igauniju, Latviju un Poliju noslēdza accord politigue, kuŗu Somija vēlāk atteicās ratificēt, bet kuŗš tomēr daudz palīdzēja pie attiecību noskaņošanas starp konferences dalībniecēm.

Bulduru konference nodibināja pastāvīgu organu Rīgā — Baltijas valstu pilnvaroto padomi, kuŗas uzdevums bija turpināt konferences darbus un rūpēties par viņas lēmumu izpildīšanu. Minētā padome izstrādāja vairāku konvenciju tekstus, no kuŗām četras parakstītas 1921. gada jūlija mēnesī Rīgā. Šai Rīgas konferencē piedalījās Latvija, Igaunija un Lietuva, kuŗu ārlietu ministri parakstīja šādas konvencijas: konsulāro, pasta un telegrafa, konvenciju par savstarpēju juridisko palīdzību un noziedznieku izdošanu, konvenciju par pievienošanos 1905. gada Hāgas konvencijai par starptautiskiem civīltiesību jautājumiem.

Tāpat saskaņā ar Bulduru konferences rezolūcijām noturētas vairākas ekonomiskas konferences starp četrām Baltijas valstīm: Latviju, Igauniju, Lietuvu un Somiju. Ekonomiskās konferences, kuŗas notika Rēvelē un Rīgā, taisīja ļoti svarīgus lēmumus par muitas tarifa saskaņošanu un iztirzāja jautājumu par muitas ūnijas nodibināšanu starp Latviju, Igauniju un Lietuvu.

No Bulduru konferences mums jāpāriet uz konferenci Rēvelē, kuŗa notika šī gada oktōbrī un beidzās 1. novembrī ar veselu sešu līgumu parakstīšanu starp mums un Igauniju.

Bez robežu strīda nokārtošanas un savstarpējās norēķināšanās Rēveles konferfencē izšķirti vēl divi jautājumi — abu valstu saimnieciskā tuvināšanās un aizsargu līgums, pie kam pirmajā ietilpst divi līgumi — par ostu nodokļu saskaņošanu un muitas ūnijas pagaidu līgums.

Pirmais līgums ir ārkārtīgi svarīgs, jo tas nosprauž līnijas mūsu domātai saimnieciskai ūnijai ar Igauniju. Pie šī līguma izvešanas dzīvē mums nāksies vēl uzdurties uz dažām grūtībām, jo šī līguma apjomi ir ļoti lieli un pagaidām vēl pilnīgi nepārredzami. Pēc muitas tarifa un muitas likuma saskaņošanas abām valstīm savā starpā jāatceļ muitas uz visiem zemkopības un rūpniecības ražojumiem un zemes bagātībām. Šai vietā var rasties jaunas grūtības, jo abu valstu atsevišķu grupu interesēs minētā jautājumā izmanāmas pretešķības. Abāk valstīm tāpēc būs jāatrod izeja no atsevišķo grupu interesēm, jo vienošanās nāks abām valstīm par labu. Tāpec vienas vaj otras grupas piekāpšanās nebūs sevišķi sāpīga, jo pie labas abpusējas gribas var panākt to, ka vienas valsts rūpniecības konkurence pret otras valsts rūpniecību izbeidzas.

Saimnieciskos jautājumos Rēveles konferencē apzīmēti tikai pirmie etapa punkti, kuŗiem pamazām jāizveidojas tālāk uz valsts monopolu, netiešo nodokļu saskaņošanu, lēnā pārejot uz savstarpējas robežas atcelšanu. Līgums par ostas nodokļu saskaņošanu jau noslēgts. Šiem pirmajiem soļiem uz savstarpēju saimniecisku tuvināšanos pievienojas vēl daži sīkāki lēmumi, kuŗi tomēr abu valstu dzīvē ir no liela svara. Pie tādiem pieskaitāma satiksmes atvieglošana, ko abas puses apņemas nokārtot visdrīzākā laikā, atceļot braukšanas vīzām maksu, ievedot ārzemju pasu vietā apliecības, kuŗas derīgas uz veselu gadu. Vēl būtu saimnieciskos jautājumos atzīmējama nodokļu aprēķināšanas un piedzīšanas saskaņošana, kā civīltiesu spriedumi izpildāmi otrā valstī, vienas valsts vekseļu protests ir spēkā arī otrā un vēl daži citi.

No polītiskās vienošanās, kuŗu Igaunija stādījusi atkarībā no lēmumiem robežu lietās, pats svarīgakais ir aizsargu līgums. Mūsu ienaidnieku sirsnīgākā vēlēšanās visos laikos bijusi padarīt jauno valstu savstarpējo saprašanos neiespējamu. Lai šai virzienā gūtu kaut kādus panākumus, izmēģināti dažādi ceļi. Priecāties mūsu nelabvēļiem tomēr nav bijis daudz iemesla, kaut arī savstarpējā tuvināšanās starp jaunajām valstīm līdz šim vēl nav devusi tik taustāmus rezultātus, cik mēs tos būtu vēlējušies. Tas tomēr nav tik daudz izskaidrojams ar mūsu ienaidnieku sekmīgu darbību šai virzienā, cik ar jauno valstu tautu vēl līdzsvarā nenokļuvušo psīcholoģiju un dažām tīri specifiskām parādībām.

Aizsargu konvencija, kuŗa parakstīta Rēvelē, ir liels ieguvums, kuŗas iespaids atbalsosies tālu pāri pār abu valstu robežām. Šī līguma svarīgākais punkts ir tas, kuŗš runā par abu valstu savstarpēju militāru palīdzību neprovocētā uzbrukuma gadījumā. Cik plaša būs šī savstarpējā palīdzība, to noteiks sevišķa militāra konvencija. Jaunais līgums var uzlikt mums lielus pienākumus pret kaimiņiem igauņiem, bet tas pats var notikt arī viņiem attiecībā pret mums. Ar šo līgumau abas valstis savas ārējās drošības, savas patstāvības un neatkarības ziņā iegūst vienlīdzīgi daudz. Ja līdz šim mēs kā valsts bijām zināma vienība, zināms factors, tad ar aizsargu līgumu mēs un arī Igaunija savu nozīmi un vērtību esam vismaz dubultojuši. Un tas ir ļoti daudz pret visiem tiem, kas ar nepacietību gaidīja, ka agrāk vaj vēlāk Baltijas jaunās valstis savstarpējās cīņās un nesaskaņās zaudēs savu patstāvību. Aizsargu likums ir jauns pierādījums, ka tādas cerības ir ārkārtīgi maldīgas. Aizsargu konvencija ir visdrošākā liecība par abu līgumu slēdzēju valstu miera polītiku, bet ja kāds šo miera polītiku gribēs traucēt, tad bez abu valstu ciešas kopdarbības polītiskā laukā sāksies arī kopdarbība militārā laukā. Mēs tāpēc varam tikai vēlēties, lai aizsargu konvencija nāktu drīzāk spēkā, bet tas var notikt tad, ja abi parlamenti vispirms apstiprina robežu likumus. Ja tas nenotiek, tad atkrīt arī aizsargu likums.

Šīs rindas rakstot līgumi vēl nav apstiprināti abu valstu parlamentos, bet jācer, ka tas notiks visā drīzumā. Pēc panākumiem valsts tiesiskā atzīšanā un pēc uzņemšanas T. savienībā šis ir pats lielākais no mūsu ārpolītikas ieguvumiem, bet tas ir arī liecinieks tam, ka pie Baltijas valstu savienības dibināšanas jāiesāk nevis no piecām, bet no divām valstīm, jo starp divām valstīm dažādās pretešķības ir vieglāki novēršamas, nekā starp lielāku skaitu. Kad tas ir panākts, tad savienības locekļu skaitu būs vieglāki iespējams pavairot.

VI

Turpinot ekskursiju mūsu ārpolītikas ieguvumos, jāatzīmē mūsu piedalīšanās Dženovas konferencē. Uzvest Eiropu uz normālās dzīves ceļa, tāds bij Dženovas konferences ierosinātāja Loid Džordža nodoms. Konference sanāca 1922. gada 10. aprīlī un turpinājās līdz 19. maijam. Apsveicot konferences dalībniekus, Italijas delegāts, ministru prezidents Facta izteica pārliecību, ka konference radīs pamatu starptautiskai kopdarbībai. Konferences apspriešanā nāca projekti par financiālā stāvokļa uzlabošanu, valūtas kursa stabilizēšanu, stiprāko valstu palīdzību visvairāk novājinātām valstīm. Par reāliem ieguvumiem tomēr daudz nenākas runāt, bet diplomātijā un tautu vēsturē šai konferencei tomēr liela nozīme. Pēc lielā pasaules kaŗa un daždažādām revolūcijām Dženovas konference bija pirmā vieta, kur pēc gaŗiem gadiem no jauna sapulcējās Eiropas tautu priekšstāvji un starp viņiem jauno valstu delegāti kā pilntiesīgi līdzrunātāji un lēmēji. Jau šāda tuvināšanās vien ir notikums ar lielu nozīmi, kas vēlāk var atrast savu izteiksmi un nozīmi.

Kas attiecas uz mūsu ārpolītiku, tad viņas vadītājs ar pārējiem delegācijas locekļiem brauca uz konferenci, lai līdzrunātu augšējos svarīgos jautājumos un lai pārliecinātu Vakareiropu, ka Latvija ir dabīgs vidutājs starp Rietumiem un Austrumiem. Satiekoties konferencē ar citu valstu priekšstāvjiem, mūsu delegācija ievadīja sarunas par dažu tirdzniecības līgumu noslēgšanu. Sevišķi

labus rezultātus panāca ar Italiju par tirdzniecības un kuģniecības līgumiem. Ievadītās sarunas ar Čechoslovakiju jau beigušās ar līguma noslēgšanu.

VII

No Dženovas ministru prezidents devās uz Romu, lai ar Vatikānu noslēgtu konkordātu. Kā zināms, katoļu baznīcas stāvoklis mūsu valstī bij nenormāls. 1772. gadā sadalīja katoļu baznīcas pārvaldi, ieskaitot to divās diocezēs — Latgali un Vidzemi pēc Mogiļevas diocezes, kuŗā viņa skaitījās līdz 1918. gada 29. septembrim, kad uz pāvesta pavēli nodibinājās arī Rīgas dioceze. Kurzeme un Zemgale turpretim piederēja pie Žemaitijas diocezes, kuŗas bīskapa sēdeklis atradās Kaunā. Nodibinoties mūsu valstij, valdība atrada šo katoļu baznīcas pārvaldes nedabisko iekārtu jau priekšā, pie kam par Rīgas bīskapu pāvests bija iecēlis bīskapu O'Rourke, kuŗš bij poļu tautības. Pats par sevi saprotams, ka valdība nevarēja pielaist tādu kārtību, ka mūsu katoļu baznīca pārvaldes ziņā būtu sadalīta trīs daļās un būtu padota Rīgas un Kaunas bīskapam un Mogiļevas archibīskapam, pie kam visi tie būtu sveštautieši. Mums še nav arī jāaizmirst tas lielais iespaids, kāds katoļu garīgai valdībai, sevišķi augstākai garīdzniecībai ir uz savu ganāmo pulku. Kam tad nu klausītu latgalieši, ja viņu bīskaps atrastos Mogiļevā?

Tāpēc valdības nolūks vispirms bija apvienot visas valsts daļas zem vienas garīgas varas. Otrs valdības nolūks bij padarīt Latvijas katoļu baznīcu neatkarīgu no svešiem iespaidiem. Tas bija iespējams vienīgi tikai tad, ja mūsu katoļu augstākā garīgā vara atrodas pastāvīgos sakaros tieši ar Vatikānu. Trešā valdības vēlēšanās bij padarīt katoļu garīgo varu latvisku, un beidzot viņa gribēja, lai bīskapu ieceltu tikai ar valdības ziņu un piekrišanu. Šo iemeslu dēļ mūsu valdība jau pašā valsts sākumā ievadīja sarunas par konkordāta noslēgšanu ar Vatikānu. Konkordātam pie tam, ievērojot augstāk sacīto, ir tīri polītiska un nacionāla, bet ne garīga nozīme. Konkordāta projektu valdība izstrādāja un pieņēma 1920. gada 5. martā. Vienošanās protokolu parakstīja 1921. gadā no mūsu puses H. Albats, no Vatikāna — kardināls Gaspari, bet Satversmes Sapulce izteica vēlēšanos dažas konkordāta lietas grozīt. Saskaņā ar šiem grozījumiem Meierovics tad arī veda savas sarunas Vatikānā, un abas ieinteresētās puses to parakstīja, pēc kam arī Satversmes Sapulce to ratificēja.

Noslēgtais un ratificētais konkordāts šovasar sacēla lielus polītiskus putekļus sakarā ar zināmo ierosinājumu baznīcu lietās. Tautas nobalsošana tomēr pierādīja, ka nospiedošais mūsu tautas vairums nepiekrīt ierosinājumam, bet valdības un likumdošanas iestādes rīcību baznīcu lietās atzīst par pareizu. Ar konkordāta noslēgšanu un Jēkaba baznīcas nodošanu katoļu bīskapa rīcībā esam spēruši drošu soli latviešu tautas apvienošanā un nacionālā nostiprināšanā. To mēs esam darījuši ne spiesti no ārienes, bet labprātīgi. Ar upuri, kuŗš saprotams visiem, kas nav apskurbuši ar polītisku demagoģiju, mēs polītisku, saimniecisku, nacionālu un kultūrālu iemeslu dēļ gribam panākt saprašanos ar katoļticīgiem latviešiem, lai būtu vienota un stipra latvju tauta un valsts.

VIII

Saimnieciskās dzīves nostiprināšanai ārpolītikas jautājumos jau no pašas valsts sākuma piegrieza lielu nopietnību tirdzniecības sakaru uzsākšanai un nostiprināšanai ar pārējām valstīm. Tirdzniecisko līgumu slēgšana varēja sākties pēc mūsu tiesiskās atzīšanas. Mūsu tirdzniecisko līgumu sākumu varam saskatīt jau 1921. gada vasarā un rudenī, kad izstrādāja līgumu pamata vilcienus. Ar gandarījumu atzīmējams, ka Dženovas konference, kur pārrunāja līgumu principiālo pusi, mūsu līgumu pamata tezes izrādījās par pareizām. Savos līgumu projektos un arī jau noslēgtos līgumos mēs esam turējušies pie vislabākās labvēlības principa. Līdz šim noslēgti tirdznieciski līgumi ar Angliju, Čechoslovakiju, Ungāriju, Igauniju. Sarunas turpinājās vēl ar Franciju, Ameriku,

Somiju, Norveģiju un Šveici. Ar Vāciju arī noslēgts tirdzniecības līgums, bet tas nevar nākt spēkā tāpēc, ka Vācija atturas no mūsu kaŗa zaudējumu atzīšanas un atlīdzināšanas.

IX

Runājot psr mūsu ārpolītikas ieguvumiem, jāpakavējas arī pie mūsu minoritāšu jautājuma, kuŗš gan patiesībā ir mūsu iekšējā darīšana, bet bij pratis atrast sev ceļu uz Tautas savienību un tur darīt savu iespaidu.

Šis jautājums mums nebij svešs jau no pirmām valsts pastāvības dienām. Mūsu valsts drošais būvmeistars — mūsu tauta — zin, ka viņš šai lietā savu pienākumu izpildījis un darījis šai ziņā vairāk nekā daža laba cita valsts, aizmirstot gadu simteņus krājušos rūgtumus un pārestības.Nav zemes un valsts, kur minoritātes atrastos labākā stāvoklī kā pie mums, tomēr viņas — vispirmā vietā vācieši — nevarēja aizmirst savas priekšrocības un jau no paša valsts sākuma meklēja sev draugus, kas palīdzētu viņiem atdabūt agrāko varu un priekšrocības.

1921. gadā minoritātes meklēja atbalstu savām iedomātām prasībām Tautu savienības veicināšanas biedrību apvienības padomē, kuŗa savas sēdes noturēja toreiz Vīnē. Še iesniegtās minoritāšu prasības aptvēra 6 punktus: 1) piešķirt pilsoņu tiesības visām personām, kuŗas atradušās mūsu zemē kaŗa un valsts patstāvības pasludināšanas brīdī; 2) atļauju ieceļot visiem mūsu pavalstniekiem bez tautības un polītiskās pagātnes izšķirības; 3) noteiktas neaizskaramības tiesības vācu īpašumiem; še apslēptā formā ir runa par muižu neatsavināšanu vaj, gadījumā ja to darītu, tad maksājama pilna vērtība par tām; 4) kultūrāla autonomija minoritātēm un no pašvaldībām neatkarīga sociāla apgādība; 5) vācu un krievu valodas tiesības visas iestādē; 6) starptautiska instance minoritāšu tiesību aizstāvēšanai. Pēc šī projekta minoritāšu tiesības vislabāki varētu aizstāvēt: 1) īpaša Tautu savienības komisija katrā valstī; 2) starptautiska tiesa minoritāšu lietās; 3) īpaša tiesa katrā valstī, kur atrodas minoritātes.

Tādi ir bijuši vācu plāni. Pie tiem apstāties būtu šoreiz lieki, jo viss, kas ietveŗ augšminētos 6 punktus, ir tas pats, ko 1919. gada aprīlī vācieši prasīja zināmos 14 punktos, kuŗu nepieņemšanas sekas toreiz bij 16. aprīļa sazvērestība. Slepenā cīņā un līšanas kārtā pret mūsu valsti minoritāšu jautājums pa dažādiem ceļiem nonāca arī Tautu savienībā, kur jautājums pacēlies vairākkārt. Mūsu delegātam Dr. M. Valteram nācās nodot Tautu savienībai vairākus ieniegumus, bet jautājums ilgi netika uz priekšu, jo viņš aptvēra sevī daudzus sarežģītus juridiskus problemus par starptautisko tiesību raksturu un ar tiem nācās vispirms tikt galā. Beidzot šī gada 7. jūlijā Dr. M. Valteram izdevās panākt Tautu savienības padomes sēdēs tādu mūsu minoritāšu jautājuma izšķiršanu, ka parakstītā deklarācija neierobežo mūsu suverēnitāti. 1. septembrī deklarācija galīgi apstiprināta un minoritāšu jautājums ir vienīgi mūsu pašu iekšējā darīšana, pie kam sevišķa nozīme ir tam, ka šis jautājums nav sajaucams ar sociālo un ka sociālās nepieciešamības stādāmas kā izšķirošās pirmā vietā.

Še mums tūliņ krīt svarā mūsu agrārā reforma, kuŗas iznīcināšanu vēlējās bijusī muižniecība un domāja to panākt ar Tautu savienības palīdzību, iesniedzot tai prasības, kādas formulētas augstāk minētos sešos punktos. Šīs agrāk slepenās, bet pēdējā laikā gluži atklātās cerības tagad ir galīgi izputinātas, jo deklarācija nosaka, ka minoritātēm jārēķinās ar mūsu sociālām nepieciešamībām, bet agrārā reforma, kuŗu mēs tagad izvedam, tāda nepieciešamība ir. Tas ir liels ieguvums, kuŗam jāiznīcina katras šaubas, ja tās vēl kaut kur būtu pastāvējušas.

Otrs svarīgs ieguvums ir tas, ka pieņemtā deklarācija atņem cerības uz iejaukšanos no ārienes mūsu valsts iekšējā dzīvē, ko minoritātes tik karstic vēlējās. Ar to dabīgi samazināsies mūsu valstij kaitīga aģitācija ārzemēs. Mūsu mazākuma tautību vislabākā polītika tagad būtu nemēģināt vairs iegūt sev kādus panākumus ar iejaukšanos no ārienes un ārzemju iespaidiem, bet turpmāk vest

saprātīgu politiku un piekopt lojālitāti valdošai tautai. Tas būtu vispareizākais, ko vāci ar pārējām minoritātēm tagad varētu darīt. Ceļš, pa kuŗu mūsu minoritātēm turpināt iet, ir nosprausts. Vaj viņas pratīs to darīt — rādīs nākotne... Bet cerēsim!

Ar patiesu atzinību atzīmējami sūtņa Romā un mūsu priekšstāvja Tautu savienībā Dr. M. Valtera lielie nopelni un svarīgais pakalpojums, kādu viņš izdarījis mūsu valstij un tautai, izcīnot šo deklarāciju, pret kuŗu darbojās visi mūsu emigrējošās muižniecības un viņas ideoloģijas glabātāju slepenie spēki.

X

Beidzot šo apskatu vēl dažos vārdos jāpakavējas pie mūsu ārpolitikas techniskā aparāta, — ārlietu ministrijas un mūsu ārzemju priekšstāvniecības. To lielo darbu veikt, kas ir padarīts šais piecos gados, protams, nevarēja viena atsevišķa persona. No viņas varēja iziet vadošās līnijas. Visu pārējo sarežģīto darbu ir veicis ārlietu resora plašais mechanisms un ārzemju priekšstāvniecības.

Ārlietu ministrija chronoloģiskās ziņās ir mūsu valsts jaunākais resors, kuŗa noorganizēšanās sākās tikai 1919. gada jūlijā pēc ārlietu ministra atgriešanās no ārzemēm. Līdz tam laikam ārlietu ministrijai piekrītošos darbus veica valsts kanceleja, bet ārlietu ministra pienākumus iekšzemēs izpildīja ministru prezidents Ulmanis. Tagad šis visjaunākais resors kļuvis par priekšzīmīgi noorganizētu valsts iestādi, kuŗa ar sekmēm veic savu atbildības pilno darbu.

Ārzemju priekšstāvniecības sāka jau nodibināt valsts pastāvēšanas pirmā gadā. Pakāpeniski paplašinot pārstāvību tīklu ārzemēs, mums tagad gandrīz ar visām Eiropas valstīm nodibināti kārtīgi diplomātiski sakari. Ārkārtēji sūtņi un nodibināti kārtīgi diplomātiski sakari. Ārkārtēji sūtņi un pilnvaroti ministri ir 9: Somijā (akreditēts arī Zviedrijā, Norvēģijā un Dānijā, Italijā (akreditēts arī Spānijā), Krievijā, Francijā (akreditēts arī Beļģijā un Holandē), Lielbritānijā, Vācijā (akreditēts arī Šveicē), Polijā (akreditēts arī Rumānijā), Igaunijā un Lietuvā; bez tam Chargé d'Affaires Austrijā.

Stipri paplašinājies konsulāro pārstāvību skaits, kuŗu patlaban ir 68: 5 ģenerālkonsulāti un 3 konsulārās aģentūras. Konsulārais tīkls apņem Eiropu, Āziju un Ameriku.

No ārvalstīm Latvijā arī akreditējušas ārkārtējus sūtņus un pilnvarotus ministrus sekošas: Francija, Polija, Spānija, Zviedrija, Igaunija, Norvēģija, Beļģija, Ziemeļamerikas Savienotās Valstis, Lielbritānija, Vācija, Somija un Italija. Krieviju reprezentē pilnvarotais pārstāvis ar ārkārtēja sūtņa un pilnvarota ministra tiesībām. Bez tam Chargés d'Affaires no Lietuvas un Ungārijas un delegāts no Japānas.

Konsulāro pārstāvību Latvijā ir 40: ģenerālkonsulātu — 2, konsulātu — 23, vice-konsulātu — 12 un konsulāru aģentūru — 3.

*

Milzu darbu uzņēmusēs mūsu tauta, ķeroties pie savas valsts celšanas un izbūves. Pirmie piece valsts darba gadi viscaur noslēdzās ar ļoti bagātu pārpalikumu. Sevišķi tas sakāms par mūsu panākumiem ārējās politikas jautājumos. No sākuma līdz šai dienai tā neatlaidīgi gājusi pa nosprausto ceļu un kronējusēs ar balvām, kādas politiskā laukā var būt vislielākās — panākumiem.

Pēckaŗa laikmetā, kuŗš visā pasaulē tik raksturīgs ar savu politiskā līdzsvara trūkumu, kad valdības nāk un iet, mums ir retā un patīkamā izdevība ar gandarījumu atzīmēt mūsu ārējās politikas stabilitāti. No valsts pirmās dienas līdz šim brīdim viņas līnijas arvien bijušas skaidras un noteiktas. Sakarā ar ārējās politikas noteiktību, mēs šodien varam atzīmēt gadījumu, kas pieder pie izņēmumiem, ka visus piecus valsts pastāvēšanas gadus mūsu ārējās politikas vadība atradusēs vienas personas rokās — Z. Meierovica kunga pārzināšanā. —

16. novembrī 1923. g.

A.

Starptautiskie līgumi.

Valsts līgumu reģistrā līdz šī gada 18. novembrim ierakstīti pavisam 82 starptautiskā rakstura līgumi.

P i r m o s d i v o s p a s t ā v ē š a n a s g a d o s noslēgti miera līgumi ar tām valstīm, ar kuŗām Latvija atradās kaŗa stāvoklī. Tāpat šinī laikā noslēgti līgumi, kuŗi saistīti ar pāreju no kaŗa uz mieru. Kā tādi minami līgumi un konvencijas par gūstekņu un bēgļu apmaiņu, optāciju u.c. Šim laikmetam pieder arī konvencijas par robežu nokārtošanu starp Baltijas valstīm. Otrā pastāvēšanas gadā (1920. g. augustā) Bulduru konferencē visas piecas Baltijas valstis (Somija, Igaunija, Latvija, Lietuva un Polija) vienojās par p i r m o p o l ī t i s k o s a v i e n ī b a s l ī g u m u, kuŗš tomēr palika tikai projekts.

T r e š ā p a s t ā v ē š a n a s g a d ā pirmo vietu ieņem dažāda veida s a t i k s m e s un tāpat arī juridiskā rakstura konvencijas ar kaimiņu valstīm. Šinī gadā Latvija kā pilntiesīgs loceklis piedalās starptautiskās konferencēs (satiksmes conference Barselonā, Ālandu salu konference u. c.).Tāpat iesākās apspriedes par tirdzniecības līgumiem ar vairākām valstīm.

C e t u r t a i s p a s t ā v ē š a n a s g a d s atzīmējams ar diviem ievērojamiem polītiskāa satura starptautiskiem aktiem — V a r š a v a s l ī g u m s starp 4 Baltijas valstīm un k o n k o r d ā t s ar Sv. Krēslu. — Tirdzniecības līgumu lietā izstrādāts plašs un noteikts plāns un normālprojekts, uz kuŗa pamatiem iesāktas sarunas ar 15 valstīm. Noslēgti un parakstīti līgumi ar 3 valstīm.

P i e k t a j ā g a d ā — turpinās iesāktās sarunas un ratificēti līgumi ar L i e l b r i t ā n i j u un Č e c h o s l o v a k i j u. Gada beigās panākta pilnīga vienošanās ar Igauniju, kuŗa ietērpta 6 līgumos, starp kuŗiem s a i m n i e c i s k ā s s a v i e n ī b a s un savstarpējās a i z s a r d z ī b a s l ī g u m i.

Visus augšā pieminētos 82 līgumus var sadalīt 3 pamata grupās: 1) polītiska rakstura līgumi, 2) saimnieciska rakstura līgumi, 3) juridiska rakstura līgumi.

Pirmai grupai pieskaitāmi: a) miera līgumi, b) draudzības un savienības līgumi, c) konkordāts, d) konvencijas par bēgļu un gūstekņu apmaiņu, e) konvencijas par robežu nokārtošanu.

Otrai grupai pieskaitāmi: a) tirdzniecības, kuģniecības un muitas līgumi, b) konvencijas par satiksmes līdzekļu lietošanu (dzelzceļi, telegrafs, telefōns, ostas) u. c.

Pie trešās grupas pieder konvencijas par dažāda veida juridisku palīdzību gan kriminālietās (noziedznieku izdošana), gan civīllietās (aktu izsniegšana, cautio judicatum solvi u. t. t.), gan arī nodokļu, vekseļu lietās u. c. Tāpat pie juridiska rakstura līgumiem pieder optācijas līgumi un konsulāras konvencijas.

Atsevišķā grupā ierindojami tie līgumi un tās konvencijas, kuŗus Latvija parakstījusi Tautu savienības konferencēs kopā ar daudz citām valstīm.

Vispirms minami m i e r a l ī g u m i, kuŗus noslēdza pēc Latvijas atbrīvošanas cīņām. 1920. g. 15. jūlijā Berlīnē parakstīts pagaidu līgums par sakaru atjaunošanu starp L a t v i j u un V ā c i j u. Šo līgumu Satversmes Sapulce ratificēja 1920. g. 11. aug. Spēkā tas stājās pēc ratifikācijas dokumentu apmaiņas tā paša gada 8. oktōbrī. M i e r a l ī g u m s a r K r i e v i j u parakstīts Rīgā 1920. g. 11. augustā; ratificēts tā paša gada 2. septembrī un spēkā stājies pēc ratifikācijas dokumentu apmaiņas Maskavā 4. oktōbrī. Miera līgumiem būtu pieskaitāms vēl līgums ar U k r a i n i, kuŗu parakstīja Maskavā 1921. gada 3. augustā un ratificēja tā paša gada 16. decembrī.

Atsevišķu vietu starp polītiska rakstura līgumiem ieņem k o n k o r d ā t s, kuŗu parakstīja Romā 1922. gada 30. maijā un ratificēja tā paša gada 19. jūlijā; spēkā tas stājies tā paša gada 3. novembrī.

V a r š a v a s p o l ī t i s k a i s l ī g u m s starp Poliju, Latviju, Igauniju un Somiju, kuŗu parakstīja 1922. g. martā un ratificēja tikai trīs valstis (izņemot Somiju), tomēr uzskatāms par nopietnu mēģinājumu panākt apvienību starp 4 Baltijas valstīm.

Draudzības un aizsardzības savienība panākta ar L a t v i j a s - I g a u n i j a s līgumu, kuŗš parakstīts 1923. g. 1. novembrī. Par šī līguma ratificēšanu nav iemeslu šaubīties. Tāpat var cerēt, ka šī divsavienība paplašināsies, ja ne uz ziemeļiem, tad vismazākais uz dienvidiem. Atskatoties atpakaļ uz īso piecu gadu laikmetu, vērojam, ka vispirms esam mēģinājuši panākt apvienību uz reizi ar visām piecām valstīm, turpretī pēdējais līgums starp Latviju un Igauniju liecina, ka nesaudzīgās reālpolītikas laikmetā esam atraduši par vajadzīgu iesākt ar divsavienību un tikai pēc viņas nodibināšanas domāt par tās paplašināšanu.

No citiem polītiska rakstura līgumiem pieminamas konvencijas ar Igauniju un Lietuvu par robežu nokārtošanu un tāpat arī konvencijas ar Vāciju, Krieviju un Ukraini par gūstekņu un bēgļu izmaiņu.

S a i m n i e c i s k a r a k s t u r a l ī g u m i ar Vāciju un Krieviju paredzēti jau attiecīgos miera līgumos. Sarunas ar Vāciju par saimniecisku līgumu un norēķināšanos par kaŗa zaudējumiem, kas paredzēti pagaidu līgumā, iesākās 1921. gada jūlijā un nobeidzās vienošanās protokola parakstīšanu, kuŗā ietilpa tirdzniecības līguma projekts un vienošanās par preču kreditu. Sarunas par savstarpēju norēķināšanos iesākās tikai 1922. gada janvārī un līdz ar to atjaunojās sarunas par tirdzniecības līgumu. Pēdējo gan parakstīja Berlīnē 1922. gada martā, bet tas palika nereālizēts, jo norēķināšanās jautājumā neizdevās panākt vienošanos.

Sarunas par tirdzniecības līguma noslēgšanu starp Baltijas valstīm un Krieviju ierosināja ekonomiskā konference Rīgā 1921. g. oktōbrī. Šaī konferencē piedalījās 4 Baltijas valstis (bez Polijas). Sarunas ar Krieviju ved katra valsts atsevišķi, tomēr pie līguma parakstīšanas nav nākusi neviena no tām.

Pirmā lielvalsts, ar kuŗu Latvija iesāka sarunas par tirdzniecības līgumu, bija A n g l i j a. Angļu valdības projekts iesniegts Latvijas valdībai 1921. gada beigās. Līgums parakstīts 1923. gada 22. jūnijā, ratificēts jūlijā un spēkā stājies pēc ratifikācijas dokumentu izmaiņas šī gada 5. novembrī.

Latvijas valdības izstrādātais normālais līguma projekts, kuŗš pamatojas uz vislielākās labvēlības principa un saskaņots ar Dženovas konferencē pieņemtām rezolūcijām, piesūtīts 1922. gada vasarā un rudenī visām tām valstīm, ar kuŗām Latvija uztur dzīvākus saimnieciskus sakarus. Visas minētās valstis arī atsaukušās uz šo ierosinājumu, pie kam dažas to bija darījušas jau agrāk pēc savas iniciātīvas, lai veicinātu savu tirdzniecību un panāktu atvieglojumus muitas ziņā saviem ražojumiem. No Vidus-Eiropas valstīm uz Latvijas valdības projektu vispirms atsaucās Č e c h o s l o v a k i j a un U n g ā r i j a. Ar Ungāriju līgumu noslēdza 1922. gada septembrī Rīgā, bet Ungārijas valdība izteica vēlēšanos to grozīt un tāpēc sarunas bija jāatjauno. Acumirklī vienošanās jau panākta un parakstīšana sagaidāma tuvākās dienās.

Ar Č e c h o s l o v a k i j u līgums parakstīts 1922. g. 7. oktōbrī un ratificēts šī gada jūlijā kopā ar Anglijas līgumu.

Beidzot šī gada 1. novembrī parakstīts saimnieciskās un muitas apvienības līgums ar Igauniju. Šis līgums atšķiŗas no agrāk minētiem caur to, ka tas iet daudz tālāk par vienkāršu vislielākās labvēlības principu un paredz pilnīgu saimniecisku apvienību. Šis līgums uzskatāms par pagaidu līgumu, jo galīgā veidā tas stāsies spēkā tikai pēc tam, kad būs sasniegta pašā līgumā paredzētā muitas tarifa un muitas likumu saskaņošana. Saprotams, ka tās priekšrocības, kas paredzētas muitas

ūnijas līgumā, nevar attiekties uz tām valstīm, ar kuŗām noslēgti vienkārši tirdzniecības līgumi uz vislielākās labvēlības principa pamata.

Tā tad patlaban mūsu tirdzniecības līgumi galīgā veidā noslēgti ar trim valstīm: saimnieciskās apvienības līgums ar sabiedroto I g a u n i j u, tad tirdzniecības un kuģniecības līgums ar L i e l b r i t ā n i j u un beidzot līgums ar jauno un ekonomiski spēcīgo Vidus-Eiropas republiku Č e c h o s l o v a k i j u. Pēdējais līgums pilnāmērā saskan ar mūsu valdības izstrādāto normālprojektu.

Tuvākā nākotnē uz dienas kārtības draudzības unn tirdzniecības līgums ar Ziem.-Amerikas Sav. Valstīm un tirdzniecības līgums ar Franciju. Bez šīm divām lielvalstīm tuvākā nākotnē, kā cerams, sarunas novedīs pie vēlama gala rezultāta ar Somiju, Norvēģiju un Šveici. Šīs valstis sevišķi ieinteresētas mūsu muitas tarifā un sagaida tā galīgo redakciju un pieņemšanu Saeimā.

Satiksmes konvencijas par dzelzceļiem, telegrafu un pastu noslēgtas ar visām kaimiņu valstīm gan atsevišķi, gan ar vairākām kopā. Tāpat arī Latvija pievienojusies vairākām starptautiskām satiksmes konvencijām, pie kuŗām pieder lielākā daļa kultūras valstu. Šīm konvencijām gan vairāk techniska daba, tomēr arī tās nodrošina mūsu valsts stāvokli tautu savstarpējās attiecībās.

Šai grupai pieskaitāmas arī Sanitārās konvencijas, kuŗas noslēgtas ar vairākām kaimiņu valstīm. Tāpat izcilus vietu ieņem ostu konvencija, kura patlaban noslēgta ar Igauniju.

No juridiska rakstura līgumiem vispirms minami optācijas līgumi ar Krieviju un analoģiskas konvencijas par pilsoņu tiesībām ar Lietuvu un Igauniju, tāpat arī konsulārās konvencijas ar abām še minētām kaimiņu valstīm. Kas attiecas uz citām valstīm, tad konsulārās klauzulas pa lielākai daļai ietilpst tirdznieciskos līgumos, kā tas ir, piemēram, līgumos ar Angliju un Čechoslovakiju, tā ka atsevišķa konsulāra konvencija vairs nav vajadzīga.

Uz dienas kārtības konsulārās konvencijas ar Krieviju un Poliju.

Tīri juridiska rakstura konvencijas par noziedznieku izdošanu, kuŗas noslēgtas ar Igauniju, Lietuvu un Ziem.-Amerikas Savienotām Valstīm. Patlaban darbā tāda pat konvencija ar Somiju. Šo konvenciju, kā domājams, varēs parakstīt vēl šī gada beigās.

Starp Latviju, Igauniju un Lietuvu 1921. g. vasarā noslēgta speciāla konvencija par savstarpēju juridisku palīdzību dažās civīllietās. Bez tam ar Igauniju panākta vienošanās par konvenciju attiecībā uz savstarpēju tiesas spriedumu izpildīšanu un juridisku palīdzību nodokļu lietās. Darbā patlaban atrodas juridiskā konvencija ar Zviedriju. No Krievijas saņemts ierosinājums par konvenciju attiecībā uz tiesas spriedumu izpildīšanu.

No lielajām starptautiskām konvencijām, kuŗas noslēgtas starp daudzām valstīm un kuŗām Latvija pievienojusies vai arī tās līdzparakstījusi, varētu vispirms minēt B a r s e l o n a s konvencijas par t r a n s i t a b r ī v ī b u, tāpat vairākas Tautu savienībā izstrādātas un pieņemtas konvencijas par opiju, pornografijas apkaŗošanu u. t. t. Sevišķi atzīmējama Ālanda salu konvencija, kuŗu noslēdza un parakstīja 1921. g. 20. oktōbrī Ženēvā. Šo konvenciju parakstījušas sekošās 2 lielvalstis — Lielbritānija, Francija un Italija, un 7 Baltijas jūras valstis: Somija, Zviedrija, Igaunija, Latvija, Polija, Vācija un Dānija. Konvencija nosaka Ālandu salu starptautisko statusu un viņai liela nozīme Baltijas jūras problemu atrisināšanā.

Šai īsā pārskatā minēti tikai vissvarīgākie no mūsu valsts līgumiem. Lielais daudzums tīri techniska rakstura līgumu un konvenciju atstāts bez ievērības.

Alfreds Bīlmanis.

Mūsu propaganda ārzemēs.

Runājot par Latvijas propagandu ārzemēs, nav jāaizmirst, cik daudz Latvijas pretinieki arī to pašu dara, izlietodami diezgan spēcīgus ieročus, kā materiālus, tā idejiskus. Ja jaunās Latvijas ideja, tāpat kā vispārīgi pašnolemšanās tiesības, uzdūrās Rietumeiropā uz zināmu vienaldzību, tad tomēr ideja par vienoto nedalīto Krieviju vēl 1918., 1919. un 20. gadā bij diezgan populāra financiālās, saimnieciskās un polītiskās aprindās. Krievijas rublim, štikam, labībai un uzņēmumu akcijām bij vēl pusbojāta slava: un tā jauno valstu neatkarības idejas paudējiem stāvēja priekšā grūta cīņa. Šo cīņu bij jāiesāk ar ļoti ierobežotiem līdzekļiem, vairāk morāliskiem, nekā materiāliem. Kad mūsu delegācijas meklēja ārzemēs pabalstu, viņas nepavadīja spēcīga preses propaganda, nebij brošūru, pat ģeografijas kartes, nebij visa tā aparāta, kuŗš ir tagad Latvijas rīcībā. Delegācijas locekļiem pašiem bij jārūpējas par presi, jāmeklē sakari ar mums labvēlīgām personām, sākumā arī tikai no zinātnieku aprind., ieinteresējot viņus par Latviju. Ļoti liela nozīme piekrita Latvijas draugu biedrībām Francijā un Šveicē. Tās bij gandrīz pirmās, kuŗas uzstājās par Latviju. Tais pašos laikos Liepājā nodibinātais un Ed. Freijvalda vadītais Preses birojs (kuŗš vēlāk izvērtās par Latvijas Telegrafa Aģentūru) no savas puses ziņoja par stāvokli Latvijā, apgāza visvisādas insinuācijas un ziņoja par stāvokli frontē. Šī biroja nodaļa atradās Kopenhāgenā, bet ierobežotie naudas līdzekļi neatļāva atvērt tamlīdzīgus birojus Londonā, Parīzē u. c. Atskaitot Latvijas delegācijas iesniegumu Versaļas miera konferencei un vienu brošūrveidīgu latviešu, krievu un vācu izdevumu, nebij gandrīz nekāda propagandas materiāla. Parīzē 1919. gadā sāka iznākt Artura Tupiņa izdotā „La Revue Baltique“, kuŗa arī diemžēl tai pašā gadā izbeidzās. Tomēr arī „La Revue Baltique“ bij jau sava lielā nozīme, jo viņā piedalījās pazīstamie franču zinātnieki, kā Dûmergs, Ofè, Errio, Meije, Senjobos, Alberts Thoma, Klapureds u. c.

Ļoti interesanti šo laikmetu apraksta savā grāmatā viens no mūsu Parīzes delegācijas dalībniekiem, tagadējais sūtnis Rēvelē Seska kungs.

Beidzot arī Parīzē nodibinājās informācijas birojs, pavairojot literātūru un nodibinot jaunus sakarus. Un kad jau bija nodibinātas priekšstāvības svarīgākos ārzemes centros Londonā, Parīzē, Bernē, un Rīgā noorganizēta ārlietu ministrija ar speciālu informācijas departamentu, tad jau gāja vieglāki. Radās informācijas biroji arī Londonā, Bāzelē, Stokholmā, Varšavā un Berlīnē, tāpat nodibinājās jau daži konsulāti, un Latvijas propagandai jau tika likti sistēmatiski pamati.

Tāpat kā 1919. g., kad propagandai bij polītisks raksturs, kad vajadzēja atmaskot noziedzīgo vācu un krievu pulku rīcību Kurzemē, Strika un Bermonda nodomus, arī 1920. g. turpinājās darbība šai pašā virzienā, paplašinādamās ar literātūras sagatavošanu par Latviju arī angļu valodā. Arī ziņas par Latviju sāk vairoties ārzemju presē, žurnālos, un Latvijas vārds jau nav vairs svešs ārzemēs. Šai pašā virzienā darbojās arī mūsu kaimiņienes Igaunija un Lietuva, — viena rosīgāki, otra kautrīgāki. Beidzot Baltijas valstis ar varonīgām cīņām par neatkarību, ar savu svarīgo starptautisko ģeografisko stāvokli izsauca dibinātu interesi.

Visi demokratijas draugi pabalsta šīs valstis pret reakcijas nodomiem, lai gan jāsaka, ka pie sociālistiem neatkarīgā Latvija neatrada to, ko varēja sagaidīt. Krievijas soc.-revolūcionāri un sociāl-demokrati, pabalstīti no Vācijas sociāldemokratijas, izspēlēja zināmu trumpi, ļoti veikli vingrojot ar republikas izredzēm Krievijā. Un kad nāca jauns ienaidnieks — komūnisti, ar kuŗiem tāpat idejiski bij jācīnās kā ar krievu reakciju, un vēlāk ar vācu baronu propagandu ārzemēs pēc neizdevīgā Niedras apvērsuma, Bermonda puča u. c. aktīviem baronu soļiem. Bet visgrūtāka bij šī cīņa 1920. g., kad sanāca Satversmes sapulce un pieņēma agrāro reformu. Tas izsauca veselu vētru ārzemēs un uzbrukumus Latvijai gan vācu, gan franču presē un arī kādā daļā angļu laikrakstu.

Karaļauču un citi baronu centri izlietoja visu savu iespaidu pret Latviju, izlaizdami gan brošūras, gan nomelnodami avīzēs visu, kas notiek Latvijā. Viņi spēra arī visus soļus pret Latvijas uzņemš. Tautu savienībā un pret de jūre atzīšanu. Bet Latvija bij jau noslēgusi mieru ar Vāciju un Krieviju, Latvija izlīga ar Igauniju, tāpat novilka savas robežas ar Lietuvu un neatlaidīgi turpināja savu iekšējo organizēšanos.

Arī tas apstāklis, ka Latvijas Satversmes Sapulce nolēma par neatsavināmām zemēm izmaksāt atlīdzību, mazināja naidīgās propagandas panākumus ārzemēs. Bet no Latvijas sāk jau izvest preces uz ārzemēm; sāk arī pirkt diezgan daudz ārzmēs. Rīgā dibinājas visādi uzņēmumi, atjaunojas rūpniecība, sāk atdzīvoties saimnieciskā dzīve. Un nāk Latvijas de jūre atzīšana, neskatoties uz visenerģiskāko mums naidīgās propagandas bungu rībināšanu un enerģiskākām intrigām gan no krievu reakcijas, gan no Baltijas baroniem.

Tagad sākās Latvijas dzīvē jauns posms: pa vecam piegriežot vērību polītisko intrigu un naidīgās viltotās informācijas atmaskošanai, tagad Latvijas propaganda piegriežas savam tiešam uzdevumam: iepazīstināt Rietumeiropu ar saimniecisko Latviju. Mums naidīgā propaganda arī drīz apķērās, ka ar polītisko insinuāciju viņa neko nepanāks, un tamdēļ ķērās pie sātaniskā paņēmiena, izdaudzināt mūs ārzemēs par saimnieciski bezspēcīgiem, nespējīgiem, bez izredzēm uz nākotnes eksistenci. No vienas puses aizrādīja, ka blakus Krievijai Latvija nevarot pastāvēt un ka Latvija arī agrāk tikai caur Krieviju esot dzīvojusi. No otras puses centās nostādīt mūsu lauku dzīvi kā katastrofisku, nolemtu uz mūžīgu sabrukumu. Bet kā viens, tā arī otrs nemaz neizrādījās par ilgstošu paņēmienu; drīz vien mūsu saimnieciskās dzīves reālie apstākļi, ar kuŗiem tika iepazīstināta pasaule, gan caur presi, brošūrām un sistēmatisku kārtīgu informāciju, gan pārliecinoties uz vietas, uzvarēja šo pēdējo naidu uzplūdumu, un jo viegli nācās apgāzt to žogu, kuŗu gribēja uzcelt Latvijai priekšā.

1921. g. jau iesākās mūsu ļaužu dzīves atzelšana un 1922. g. arī rūpniecība ir pa daļai tik tālu attīstījusēs, lai jau eksportētu; un mūsu sviests, gaļa, olas, lini, koki, arī konservi, stikli, papīrs un pat ķieģeļi ir jauni mūsu saimnieciskās propagandas dalībnieki. Latvijas izvedumi un arī ievedumi pieaug, un Latvijas lauksaimniecība izrādās par ļoti nopietnu faktoru saimnieciskā dzīvē. Tāpat arī izdodas pierādīt, ka Baltijas valstis nav vis dzīvojušas uz agrākās Krievijas rēķina, bet agrākā Krievija no Latvijas vien pelnījusi ap 30 miljonu zelta rbļ. gadā.

Tā komūnistu, baronu un „vienotās nedalāmās“ Krievijas ideologu gaidas uz Latvijas, tāpat kā arī pārējo Baltijas valstu sabrukšanu, neattaisnojās. Arī Latvijas agrārā reforma neattaisno tās pesimistiskās izredzes, kuŗas attēloja šo aprindu Latvijas pretpropagandas vadītāji. Ārzemju presē parādās nospiedošā vairākumā objektīvi mūsu saimniecisko apstākļu apraksti. Neskaitāmi raksti parādījušies visās pasaules malās par Latviju kā augsti vērtējamu zemkopības zemi; par — Latviju kā sviesta un olu, linu un koku zemi; par Latviju kā Baltijas valstu savienības idejas karognesēju; par Latviju — kā labu saimnieku, kuŗa viena no nedaudzām valstīm stabilizējusi savas finances un ieved apgrozībā banknotes. Arī Latvijas satiksmes līdzekļi rod uzslavu, pasts un dzelzceļi, tāpat arī ostu iekārta un preču nomuitošana esot pārāki par agrākās Krievijas miera laika iekārtām. Mūs sāk jau novērtēt arī no labās puses, un tā mūsu naidnieku koncertā apklust viens instruments pēc otra.

Tomēr vēl nevar teikt, ka mums naidīgā propaganda būtu pilnīgi uzvarēta; tā nav, arvienu vēl no jauna izdod mums naidīgas brošūras, novēro katru mūsu soli un no skabargas iztaisa baļķi, kuŗu katru opozicijas runu Saeimā izlieto sev par labu, katru rīkojumu, kas stiprina nacionālo skolu, nostāda par noziedzību pret Tautu savien. Pa vecam šai kliķei ir uzticības vīri ārzemēs, kuŗi katru gadījumu izlieto, lai kaitētu Latvijas kredita spējām. Mums naidīgā propaganda nav atstājusi neizlietotu ne laicīgos, nedz garīgos līdzekļus, lai tikai sistu Latvijai brūces. Un kad paceļas balsis par to, ka Latvija par daudz izdodot naudas propagandai, un kad šī uzstāšanās nāk no tās puses,

kuŗi sevi sauc par nacionālistiem, tad mums jābrīdina sabiedrība no tādiem nacionālistiem, kuŗi neapzinīgi veicina mūsu ienaidnieku darbu.

To pašu pārmeta arī Čechoslovakijas ārlietu ministrijai, ka viņa izlietojot naudu propagandai, un čechoslovaku ārlietu ministrs Benešs uz to atbildēja, ka patiesi arī viņš piekrītot, ka propagandai tiekot izdotas lielas summas, bet Čechoslovakijas naidnieki, kuŗi sēž tai pašā Čechoslovakijas parlamentā un strādā kopā ar Čechoslovakijas naidniekiem ārzemēs, pēc viņa ziņām, izdod 2 reiz vairāk, lai diskreditētu Čechoslovakiju. Un ja tie kungi, kas pārmet Čechoslovakijas ārlietu ministrijai, ka tā izlieto nudu propagandai, paši taupītu naudu un pārtrauktu savu naidīgo darbību, tad arī Čechoslovakijai nevajadzētu tik lielas propagandas summas. Un tā tas ir arī mūsu mājās, tikai ar to starpību, ka mums ir trīs ienaidnieki: komūnisti, lielkrievi un vācu baroni, kuŗi nesaudzē līdzekļus mums naidīgai propagandai.

Vēl nesen apgāja visu pasaules presi ar nolūku palaista ziņa par to, ka Baltijas valstis gribot saimnieciski pievienoties padomju Krievijai, jo nespējot pastāvēt. Bet taisni pēdējo gadu propagandas darbs, kuŗš bij piegriezis vislielāko vērību mūsu saimnieciskai dzīvei, bij arī tiktāl noskaidrojis mūsu īstos apstākļus, ka pasaule vairs negrib ticēt šādām tenkām. Tomēr tas nenozīmē, ka jāpārtrauc šis propagandas darbs, ka nav vairs jāsūta ziņas Romas starptautiskam zemkopības institūtam, Briseles starptautiskam statistiskam birojam, Tautu savienībai; ka nav jāpublicē vairs mūsu saimnieciskie un preses biļeteni, biržas kursi un cenas uz mūsu produktiem; ka nav vairs jāmeklē tirgi mūsu jaunai rūpniecībai, ka nav jāmeklē viņai krediti. Tas nenozīmē, ka nav vairs jāapgādā pasaules bibliotēkas ar literātūru par Latviju; vārdnīcas un rokas grāmatas ar ziņām par Latviju; ģeografiskie institūti ar ģeoloģiskām, etnografiskām un kartografiskām ziņām; ārzemju ilustrētie izdevumi — ar ilustrācijām; skolas grāmatas un vēstures grāmatas — ar ziņām par Latviju un viņas iedzīvotājiem; tirdznieciskās kameras — ar saimniecisko informāciju. Tas nenozīmē, ka Latvijai vairs nevajag runāt ar sevi. Taisni otrādi — viss šis darbs ir jāturpina un jāizbūvē, vēl vairāk nostiprinot Latviju pasaules domā, polītikā, skolās; ierādot viņai to vietu, kuŗu viņa nopelna. Ļoti bieži pat vārdiņu „propaganda“ pārprot, jo šis vārdiņš Latvijā ir saistīts ar pagrīdes darbu un proklamācijām, bet šim vārdam ir plašāka starptautiska nozīme. Tāpat kā saimnieciskie uzņēmumi bez reklāmas, valsts nevar iztikt bez publicitātes, bez kārtīgiem statistiskiem izdevumiem, gada grāmatām, preses, filmām, un visa tā aparāta, kas apgaismo šīs valsts dzīvi.

Mums tomēr jāuzsveŗ, ka Latvijā šis aparāts ir arvienu vēl ļoti primitīvs un līdzekļi, atvēlēti šī aparāta noorganizēšanai un viņa darbībai ir brīnišķīgi mazi, salīdzinot ar tiem panākumiem, kuŗi iegūti šai laukā. Arī šeit ir parādījusēs pašaizliedzīgā, nesavtīgā mūsu patriotisko tautiešu darbība ārzemēs: to tautiešu, kuŗi sekmēja šo Latvijas propagandu. Pirmos Latvijas pastāvēšanas gados arī mūsu tautieši, kuŗi dzīvo izkaisīti pa visu pasauli, ir pši uz savu iniciātīvu daudz izdarījuši Latvijas labās slavas labā. Bet nevar prasīt, lai tas tiktu darīts sistēmatiski unn kārtīgi, jo galu galā arī mājās ierēdņi saņem algas un tāpat arī privātā dzīvē Latvijas uzņēmumos ir algoti darbinieki, tad mazākais lai gādājam par informācijas materiāliem un viņu piesūtīšanu mūsu tautiešiem ārzemēs, kuŗi nekādu algu neprasa, bet tikai laikrakstus, grāmatas, ilustrācijas un kārtīgas ziņas. Arī filmas viņi lūdz, un cik zināms, arī privātā ceļā ir tādas filmas izsūtītas mūsu tautiešiem uz Ameriku.

Mums liekas, ka taisni mūsu rūpniecībai ir no vislielākā svara šī saimnieciskā propaganda ārzemēs, jo rod noņēmējus mūsu rūpniecības vēl maz pazīstamiem produktiem — mūsu zemkopības produkti ir atraduši tirgus pasaulē bez kādas reklāmas, bet mūsu rūpniecībai nav vajadzīgi nevien tirgi, bet arī krediti un kapitāli, un tāpēc varēja sagaidīt, ka taisni šīs aprindas, kuŗas ieinteresētas tirdzniecībā un rūpniecībā, sekmēs šo saimniecisko propagandu. Bet mēs piedzīvojam ļoti bieži taisni otrādi, ka viņu organi, ļoti bieži caur savu ieturēto viedokli tikai kaitē Latvijas tirdzniecībai un rūpniecībai, un tā tad arī paši sev!

Beidzot šo pārskatu jāatzīmē, ka Latvijas propagandai ir nospraustas noteiktas līnijas, ir jau sava sistēma, un mūsu iestādēm vajadzētu viņu tikai neatlaidīgi turpināt un paplašināt.

Plkv. Ed. Laimiņš.

Mūsu nacionālās armijas tapšana un izveidošanās.

Pieci gadi atpakaļ, kad proklamēja Latvijas valsti un lika pamatus mūsu nacionālai armijai, jaunās valsts un valdības stāvoklis bija grūts. Visur valdīja trūkums un posts, valstī faktiskā vara atradās vācu okupācijas kaŗaspēka rokās. No austrumiem tuvojās jaunas briesmas. Plašās tautas masās valdība stipra pabalsta arī nevarēja atrast, jo valstij tanī laikā nebija gandrīz nekāda reāla pamata, bija tikai ideja. Līdzekļu jaunai valdībai nebija un nevarēja būt nekādu. Lūk kādos apstākļos bija jāuzsāk armijas organizēšanas darbi.

Uz pirmo uzaicinājumu — stāties tēvijas sargu rindās — atsaucās diezgan prāvs skaits pasaules kaŗā norūdītu kaŗavīru un sajūsmināto jaunekļu, daži pat ar saviem ieročiem. Bet lielākai daļai tā nebija. Kā lai apgādāt pieteikušos brīvprātīgos ar vajadzīgiem ieročiem un pārējiem kaŗa piederumiem? No saviem bagātiem ieroču, mantu un pārtikas krājumiem mūsu brīvprātīgo nodaļām izsniedza ļoti maz, bagātīgi apgādādami tikai vācu zemes sargus. Bija skaidrs, ka stipra latvju nacionāla armija Vācijai nav un nekad nebūs pa prātam.

Decembŗa beigās lielinieku pulki ar vācu okupācijas varas svētību jau tuvojās Rīgai. Mūsu brīvprātīgo bija tikai dažas rotas un tie paši nebija pietiekoši noorganizēti un apbruņoti. Bez tam vēl viena no brīvprātīgo rotām zem komūnistu aģitācijas iespaida atteicās izpildīt savas priekšniecības pavēles un bija jāatbruņo. Tādēļ arī 3. janvāŗa rītā lielinieki ienāca ne no viena neaizsargātā Rīgā, jo ar tiem spēkiem, kas bija Pagaidu Valdības rīcībā, par Rīgas aizstāvēšanu nebija ko domāt.

Ar Rīgas atstāšanu iesāktie armijas organizēšanas darbi bij uz laiku jāpārtrauc. No saformētām brīvprātīgo rotām liela daļa bija izklīdusi. Uzticīgi Pagaidu Valdībai palika tikai daži simti tēvijas dēlu, kuŗi trīs rotās: Virsnieku, Atsevišķā (Studentu) un Cēsu, zem pulkveža Kolpaka vadības, aizturot pārspēka ziņā daudzkārt lielāku ienaidnieku, soli pa solim atkāpjas līdz Ventas upei, lai tur savāktu kopā visus Latvijai uzticamos spēkus.

Vācu okupācijas vara arī Kurzemē turpināja noteikti izvest savu polītiku — kompromitēt Latvijas valdības darbību un neļaut augt latvju armijai, lai tā nepaliktu par reālu spēku. Par visiem kaŗaspēka organizēšanas darbiem iepriekš bija jāvienojas ar fon der Golcu, Vācijas kaŗaspēka virspavēlnieku Kurzemē, no kuŗa pretimnākšanas nebija. Neskatoties uz to, apsardzības ministrija ar Jāni Zālīti priekšgalā atjaunoja savu darbību, lai pēc iespējas atvieglotu mūsu nelielā kaŗavīru pulciņa stāvokli, papildinot to ar brīvprātīgiem un mobilizētiem un apgādājot tos ar visnepieciešamāko.

Par latviešu kaŗaspēka komandieri jau tūliņ pēc Rīgas krišanas iecēla pulkvedi-leitnantu Kolpaku, kuŗš ar viņam piemītošu enerģiju, sirsnību un pašaizliedzību nodevās savam svarīgam uzdevumam. Ātrā laikā izauga spēcīga kaujas vienība — atsevišķais bataljons ar artilerijas un jātnieku nodaļu un 3. martā pārgāja uzbrukumā. Ar šo dienu iesākās latviešu kaŗavīru vairs nekad un nekur nepārtrauktais uzvaras gājiens. Vēstis par Kolpaka bataljona uzvarām kā ar vēja spārniem aplidoja Kurzemi un sajūsmināja pat tos, kuŗi vēl nesen atpakaļ ar izsmieklu un nicināšanu runāja par Latvijas valsti un armiju.

Bet tad nāca 6. marts — jauna sāpju diena mūsu pirmo cīnītāju dzīvē: kritis bija pirmis Latvijas kaŗaspēka vadonis — pulkvedis Kolpaks, kuŗš grūtajos un bezcerības apstākļos, kad viss it kā juka un ira, uzņēmās mazās kareivju grupas vadību un īsā laikā, pateicoties savam cēlam raksturam, ieguva šo kareivju neliekuļotu mīlestību, palika par vadoni šī vārda vispilnīgākā nozīmē. Bet šinī nenoteiktā laikmetā vadoņa loma bij jo sevišķi svarīga. Tādēļ arī ne par velti visu prāti bija nodarbināti ar jautājumu: kur ņemt pēcnācēju Kolpakam? Kad par bataljona komandieri izraudzīja 1. Neatkarības rotas komandieri — pulkvedi Balodi, tad visiem tiem, kas viņu pazina, bija skaidrs, ka izvēle ir pareiza un ka jaunais vadonis būs sava uzdevuma un momenta augstumā.

Sakarā ar mūsu kaŗavīru sekmēm frontā, notika lūzums tautas apziņā: brīvprātīgie pieteicās lielākā skaitā, mobilizācijas, pārtikas vielu un mantu rekvizīcijas notika ļoti sekmīgi, visur bija jūtama iedzīvotāju pretimnākšana. Tādā kārtā bija iespējams labāki apgādāt un izveidot mūsu kaŗaspēku, formējot jaunas un papildinot jau pastāvošās vienības. Ar pavēli 21. martā atsevišķo bataljonu pārformē par brigādi — armijas dienvidus grupu, ar pulkvedi Balodi kā virspavēlnieku. Brigādes sastāvs bija paredzēts: 3 bataljoni, sapieŗu rota, artilerijas un jātnieku nodaļa.

Tikpat neatlaidīgi kā Kurzemē, auga mūsu nacionālās armijas spēks arī Vidzemes ziemeļos, no igauņu kaŗaspēka atbrīvotos pagastos, kur organizēšanas darbus zem kapteiņa Zemitāna vadības iesāka februāŗa sākumā no Liepājas uz Igauniju komandētie virsnieki. Šeit darba apstākļi bija daudz normālāki nekā Kurzemē. Igaunijas armijas virspavēlniecība, cik spēdama, palīdzēja mūsu kaŗavīriem, apgādādama tos ar nepieciešamiem kaŗa materiāliem. Bet lielāko palīdzību sniedza Ziemeļ-Latvijas iedzīvotāji — zemtuŗi, kuŗi ziedoja visu mūsu kaŗaspēku, kuŗš aizsargāja visus no lielinieku uzbrukumiem.

Tā izauga Valmieras pulks ar batareju, vēlāk Cēsu pulks. Abus pulkus aprīlī apvienoja vienā brigade — armijas ziemeļu grupā, ar pulkv. Zemitānu kā komandieri. Valmieras pulka formēšana bij pabeigta jau februāŗa beigās, kad pulks izgāja uz fronti, kur cīnījās kopā ar igauņu pulkiem. Sevišķi smagas cīņas nācās izturēt pulkam lielinieku uzbrukuma atsišanā pie Alūksnes, Valkas un Rūjienas.

Mūsu armijas augšanu un viņas sekmes kaujas laukā uzmanīgi novēroja tie, kuŗu nodoms bij arī uz priekšu palikt mūsu zemē par valdniekiem. Jau aprīlī, redzēdami, ka mūsu kaŗaspēks paliek par reālu spēku, ar ko nevar nerēķināties, ka līdz ar to nostiprinājās Pagaidu Valdības stāvoklis, viņi saprata, kādas izredzes tiem sola nākotne. Baroni ķērās pie 16. apr. nekrietnības un ar vācu zemes sargu nodaļas palīdzību nogāza Pag. Valdību, jo ķerties pie latvju amijas viņi neuzdrošinājās. Pēdējo tie cerēja dabūt savā pusē ar viltu un solījumiem. Un te mēs nevaram paiet gaŗām, neatzīmējuši vēl reiz mūsu dienvidus grupas kaŗavīru un viņu komandieŗa pulkv. Baloža izturēšanos, kas ar īgnumu atraidīja visus vilinošus solījumus un palika uzticīgi valdībai, tā glābjot armijas un tautas godu un pašu valsti. Armijas piekāpšanās šai acumirklī būtu bijusi arī Pag. Valdības un līdz ar to nacionālās un demokratiskās Latvijas gals.

Pēc Rīgas ieņemšanas Baloža brigādes stāvoklis Rīgā paliek vēl nepanesamāks, jo tā jutās kā ielenkta no lielā pārspēkā esošiem vāciešiem. Vajadzēja lielas izturības, aukstasinības un tālredzības, lai nodrošinātu mūsu kaŗaspēka stāvokli un turpinātu tā izveidošanu un papildināšanu, kas toreizējos apstākļos bija vienīgais un pareizais ceļš. Nostāties atklāti naidīgā stāvoklī pret vāciešiem nozīmētu likt uz spēli visu, kas līdz šim ar tādām grūtībām ir sasniegts, spēlēties netikvien ar dienvidus grupas, bet arī ar ziemeļu grupas kaŗavīru likteni. Tas jāatzīst visiem tiem, kas spēj objektīvi novērtēt tālaika apstākļus.

1919. gada jūnijā vācieši vēl reiz izmēģināja savus spēkus un uzbruka mūsu ziemeļu grupas kaŗaspēka daļām pie Cēsīm, bet (22. jūnijā) dabūja negaidītu triecienu, pēc kam bij spiesti atkāpties. 6. jūlijā, iedzīvotājiem gavilējot, Rīgā ienāca Ziemeļu-Latvijas kaŗaspēks. Divas dienas vēlāk atgriezās arī Pagaidu Valdība. Viņas rīcībā tagad bij pāri par 25.000 uzticamu kaŗavīru.

Ar valdības atgriešanos Rīgā sākas jauns posms armijas dzīvē. Par apvienoto dienvidus un ziemeļu grupu virspavēlnieku ieceļ ģen. Simonsonu. No daudzām un dažādām karaspēka vienībām saformē trīs divīzijas: Kurzemes, Vidzemes un Latgales ar komandieņiem pulkvežiem Balodi un Zemitānu, un pulkv.-l. Berķi. Jāatzīmē, ka pulkiem pievienoja arī leģendārās „zaļo partizānu" grupas, no kuŗām lielākās bija Latgales un Augš-Kurzemes partizānu pulki. Partizāni uz savu roku saorganizējās pa lielinieku atkāpšanās laiku un, darbodamies viņu aizmugurē, sagādāja tiem lielas nepatikšanas.

Armijas izveidošanas darbi turpinājās ar lielu enerģiju. Pienāca ilgi gaidītie kaŗa materiāli, varēja jau vieglāki uzelpot. Armijai stāvēja priekšā liels uzdevums — atbrīvot Latgali. Bez tam bija jābūt gataviem pret varbūtējiem vācu nodomiem Kurzemē. Armijas izbūves darbu sekmīgākai veikšanai apsardzības ministriju atdalīja no virspavēlnieka stāba un ministra pienākumus izpildīt uzņēmās ministru prezidents Ulmanis. Noorganizējās nepieciešamās aizmugures apgādības iestādes un techniskās kaŗaspēka daļas.

Sākās Bermonda uzbrukums. Pirmās neveiksmes rādīja, ka mūsu armija kā skaitliskā, tā apbruņošanas ziņā ir vājāka par pretinieka armiju. Bija jāķeŗas pie ārkārtējiem līdzekļiem, lai šos trūkumus novērstu. Bet tas izdevās tikai pa daļai, jo daudzmaz jūtami uzlabot armijas apbruņošanu un apgādību valdības spēkā nestāvēja. Stāvoklis bija kritisks. Bet ārkārtīgos apstākļos rodas arī ārkārtīgi spēki. Tā arī šoreiz. Latvju kaŗavīros atmodās varoņu gars. Zem jaunieceltā tautas un armijas iemīļotā virspavēlnieka pulkv. Baloža vadības mūsu kaŗavīri guva pilnīgu uzvaru un iztīrīja Kurzemi no ienaidnieka.

Bermonda dienas ir visskaistākās lappuses mūsu nacionālās armijas vēsturē. Ja Kurzemē un Vidzemē lielinieki atkāpjas mūsu kaŗavīru priekšā, ja pie Cēsīm un Juglas melnais bruņenieks dabūja jau pirmo triecienu, tad tomēr tās nebija tikai mūsu kaŗaspēka uzvaras vien, uz tām zināmā mērā varēja atsaukties arī citi. Šoreiz uzvara bija sasniegta tikai ar pašu spēkiem vien, un iekš tā pastāv viņas lielā morāliskā nozīme priekš armijas.

1920. gada janvāŗa sākumā, kad bija jāpāriet uzbrukumā pret beidzamo ienaidnieku — lieliniekiem, armijā skaitījās jau 4 divīzijas, jo pienāca klāt Liepājā saformētā Zemgales divīzija ar komandieri pulkv. Dankeri. Arī apbruņošanas un apgādības ziņā daudz kas bija padarīts, jo no Bermonda pulkiem mūsu kaŗavīri ieguva bagātīgas trofējas, bez tam devīgāki bija palikuši arī mūsu draugi — sabiedrotie. Tādēļ arī iesāktās cīņas bez kādiem lieliem starpgadījumiem sekmīgi tika izvestas lidz galam, un Latvijas beidzamā zvaigzne — Latgale atbrīvota. Pēc miera noslēgšanas ar pad. Krieviju armija varēja skaitīt savu uzdevumu par izpildītu un sākt demobilizēties, ko pabeidza 1921. g. 1. aprīlī ar armijas virspavēlnieka stāba likvidēšanos un pāreju uz miera laika stāvokli. Ar pieņemto valsts satversmi un kaŗa klausības likumu ir nosprausts ceļš tālākai mūsu armijas izveidošanai un mums atliek to tikai izvest dzīvē.

Mūsu valsts izcīnīta kaujas laukā. Viņa nezudīs no zemes virsus, ja mēs neaizmirsīsim savus pienākumus un būsim arvienu gatavi viņu aizstāvēt. Ko līdzēs mums mūsu neatkarība, patstāvība un pieaugošā turība, ja nespēsim visu to aizsargāt no ienaidnieka? Bagāta un slikti apsargāta zeme būs vienmēr gards kumoss kuŗam katram stiprākam kaimiņam. Tādēļ centīsimies ar visiem spēkiem uzturēt dzīvu kā armijā, tā arī visā tautā to varoņu garu, kuŗš deva spēku mūsu kaŗavīriem uzvarēt nevienādīgā cīņā melno un sarkano bruņenieku un izkaŗot sev brīvu, neatkarīgu Latviju.

J. Ieva.

Mūsu iekšējās drošības noorganizēšana.

Valsts pirmās dienās, kad zeme bij galīgi izpostīta, apkārt klīda vācu kaŗaspēka atliekas un lielinieku bandas. Tas padarīja zemes iekšējo stāvokli nedrošu. Tāpēc viens no vissvarīgākiem Pagaidu Valdības uzdevumiem bij miera, kārtības un drošības nodibināšana jaunajā valstī. Steidzīgi bij jāstājas pie policijas aparāta noorganizēšanas. Šo neatliekamo un svarīgo uzdevumu uzņēmās pirmais iekšlietu ministrs Dr. M. Valters. Nekavējoši nodibinājis iekšējās apsardzības nodaļu, ministrs iecēla par tās vadītāju šo rindu rakstītāju, kuŗš savu pienākumu izpildīšanu uzņēmās jau 20. novembrī. Organizācijas darbs bij ļoti grūts: nācās radīt visuspolicijas iekārts pamatus, bet pie rokas nebij nekādu likumu, nedz instrukciju. Jau 1918. gada 5. decembrī Tautas Padome pieņēma ministrijas izstrādātos pagaidu noteikumus par iekšējās apsardzības nodrošināšanu. Tā paša gada decembrī ministrija iecēla prefektus un apriņķu priekšniekus policijas organizēšanai un civīliestāžu pārņemšanai no vācu okupācijas varas amata personuām. Tas bija pirmais posms.

Vācijas kaŗaspēks vēl nebija izvācies no Latvijas, nacionālās armijas dibināšana atradās vēl tikai pašā sākumā, kad iebruka Krievijas komūnistu armija. Policijas organizēšana Latgalē un Vidzemē bij jāpārtrauc, jo valdības iestādes pārcēlās uz Liepāju. Faktiskā vara še atradās vācu policijas rokās, kuŗa mūsu policijas darbībā lika nepārvaramus šķēršļus.

Vadīti no ticības Latvijas valsts nākotnē, ministrijas un policijas darbinieki turpināja savu ārkārtīgi grūto darbu. 1919. gada 2. februārī Dr.M. Valters parakstīja rīkojumu (ministru prezidenta Ulmaņa vietā) par sevišķa valdības pilnvarotā iecelšanu civīlpārvaldes lietās, uzdodot viņam arī policijas noorganizēšanu Valkas, Valmieras, Cēsu un Rīgas apriņķī. Arī mūsu nacionālā varonīgā armija tanī laikā guva panākumus, atbrīvojot un iztīrot no komūnistiem vienu apriņķi pēc otra. Līdz ar to neatlaidīgi turpinājas policijas nostiprināšana: 7. aprīlī iecēla Jelgavas apriņķa priekšnieku. Policijas noorganizēšanas darbība Niedras puča laikā (no 16. aprīļa līdz jūnija beigām) atkal apstājās. Tā izbeidzās otrs un visgrūtākais posms.

Ar Pagaidu Valdības atgriešanos Rīgā (1919. gada 8. jūlijā) policijas nodibināšanas darbs ievirzījās mierīgākās sliedēs: noorganizējās dzelzceļu policija, iecēla Augškurzemes apgabala priekšnieku. Dr. M. Valtera sekmīgi ievadīto darbu pēc viņa aiziešanas 1919. gada 1. septembrī turpināja iekšlietu ministra vietnieks A. Birznieks: septembrī nodibinājās administrātīvais departaments ar iekšējās apsardzības, pagastu aizsargu un pasu nodaļu. Lielas prasības jaunajai policijas organizācijai bij jāiztur Bermonda uzbrukuma laikā, kuŗas tā godsm veica. Pēc Bermonda bandu izdzīšanas iekšlietu ministrija ātri no jauna organizēja izklīdināto policiju Kurzemē un Zemgalē. 1919.g. beigās, neraugoties uz neskaitāmām grūtībām, kādas valdībai nācās pārvarēt, policijas noorganizēšanu Vidzemē, Kurzemē un Zemgalē varēja uzskatīt par nobeigtu.

Jaunajam iekšlietu ministrim A. Bergam bija jānostiprina līdzšinējie policijas organizācijas pamati un jānoorganizē policija arī Latgalē, kuŗa pa lielākai daļai 1920. gada sākumā jau bija atbrīvota. 20. febr. iecēla Daugavpils apriņķa priekšnieku, kā arī pārējos ierēdņus un 10. martā Rēzeknes prefektu. Maijā arī Latgales policija bij galīgi nodibināta. 1920. gadā ministru kabinets apstiprināja iekšlietu ministrijas izstrādāto vispārējo policijas amatu sarakstu un policijas ierēdņu jauno formas apģērbu. Lai sekmētu cīņu pret komūnistu pgrīdes darbību, kuŗa joprojām nemitējās, uz iekšlietu ministra rīkojumu 1920. gada 1. oktōbrī nodibinājās jauna no policijas neatkarīga iestāde — polītiskā apsardzība. Šīs iestādes nodibināšana ir bijusi nepieciešama, kā tas skaidri redzams no viņas 3 gadu darbības: likvidēta ne viena vien komūnistu organizācija, kuŗu nolūks ir bijis netikvien sarkanās propagandas izplatīšana, bet arī dažādu terroristu aktu sagatavošana.

Kad valsts uz ārieni un iekšēji bija nodrošinājusēs (ap 1921. gada vidu), valdībai nācās veikt citu lielu uzdevumu — stāties pie izpostītās dzīves atjaunošanas un saimnieciskā stāvokļa nostiprināšanas. Šai nolūkā visiem līdzekļiem bija jāizved dzīvē taupības princips, jāsamazina izdevumi, jāsašaurina ierēdņu stati. Iekšlietu ministrim A.Kviesim bija jāturpina viņa priekšgājēja uzsāktā policijas statu samazināšana, neskatoties uz to, ka attīstījusēs valsts dzīve lielā mērā pavairoja iekšlietu resora un policijas darbību. Tāpēc visa policijas darbība bij jāizveido, jāsaskaņo ar valsts dzīves pieaugošām prsībām. Šos uzdevumus Kvieša kgs veicis ar lielu taktu, bet arī ar pilnīgu noteiktību. 1922. gada sākumā iekšlietu ministrija uzņēmās jaunu svarīgu uzdevumu: pārņēma no apsardzības ministrijas robežu apsardzību. Administrātīvais departaments izstrādāja robežpolicijas status, budžetu un vispārējos noteikumus, piemērojot tās vispārējās poilicijas iekārtai. Robežpolicijas formēšanas darbus veica viena mēneša laikā un robežas faktiski pārņēma no 6.—20. martam. Samērā trūcīgi apgādāta (sevišķi sāpīgs ir dzīvokļu jautājums) robežpolicija pilnā mērā pilda pienākums, aizsargājot robežas pret nelegālu personu ieplūšanu un apkaŗojot kontrabandu.

Acumirklī policijas iekārta ir pilnīgi un vispusīgi izveidota: ārējā policija, kriminālpolicija, polītiskā apsardzība un robežpolicija stāv stingri un modri savās vietās un viena otru atbalstot un papildinot, pēc savas labākas saprašanas rūpējas par drošību un kārtību valstī. Tāpēc tagadējam iekšlietu ministrim A. Birzniekam ir iespējams tuvoties jautājumam par pastiprinātas apsardzības stāvokļa varbūtēju atcelšanu. Sakarā ar to izstrādāti, pieņemti ministru kabinetā un iesniegti Saeimas sankcijai: likums par polītisko apsardzību un preses likums, pēc kuŗu spēkā nākšanas izņēmuma stāvokli valstī, cik paredzams, atcels.

Aina par valsts iekšējo aizsardzības darbību nebūtu pilnīga, ja neatzīmētu vēl vienu svarīgu faktoru — p a g a s t u a i z s a r g u n o d a ļ a s. 1919. g. sākumā, kad mūsu tēvu zeme pārdzīvoja visgrūtākos brīžus, kad no austrumiem mācās virsū komūnistu armija, no rietumiem vāci un iekšzemē noziegumi vairojās bīstamā kārtā, kamēr policija vēl nebija pietiekoši noorganizēta, — Pagaidu Valdība ar ministru prezidenta K. Ulmaņa un iekšlietu ministra Dr. M. Valtera parakstiem izdeva pirmo rīkojumu par aizsargu nodaļu nodibināšanu pagastos. Tas bij pirmais un vissvarīgākais pamata akmens aizsargu organizāciju radīšanā. Šīs idejas ierosinātājs ir Dr. M. Valters. Valdība aicināja pašu tautu palīgā, ņemt dalību cīņā pret laupītājiem un citiem noziedzniekiem, palīdzot policijai viņas grūto uzdevumu veikšanā un vispār veicināt drošības uzturēšanu sava pagasta robežās.

Aizsargu nodaļu noorganizēšana nebij viegla: bij sajūtams ieroču trūkums, jo vispirms nācās apbruņot armiju. Aizsargi apbruņojās dažādiem salasītiem ieročiem, kuŗi bija pamesti no vācu un krievu kaŗaspēka, bet arī šī apbruņošanās bija visai trūcīga. Iekšlietu ministrijā aizsargu nodaļu organizēšanas darbs pieņēma konkrētu veidu. Katrā apriņķī iecēla speciālu instruktoru, kuŗa pienākums bij vadīt aizsargu nodaļu formēšanu un izveidošanu. 1919. g. beigās valdība ar sevišķu rīkojumu noteica aizsargu sargdienesta kārtību.

1920. g. nodibinājās aizsargu nodaļas arī Latgalē. Iekšlietu ministrija rūpējās par aizsargu nodaļu iekārtas noteikšanu zināmās robežās, izdodot instrukcijas par aizsargu tiesībām un pienākumiem. Aizsargu dienests bija obligātorisks visiem pagasta vīriešiem no 18 līdz 60 gadiem. Aizsargu nodaļas nodibinājās visos pagastos, līdz ar ko vajadzēja gādāt par ieroču papildināšanu.

Gadu vēlāk, pateicoties policijas un aizsargu enerģiskai darbībai, noziedzības bija jau tiktāl mazinājušās, ka aizsargu dienesta klaušu sistēmā varēja pielaist atvieglojumus, atsvabināt no aizsargu pienākumu izpildīšanas vecākas personas. Sakarā ar ierēdņu statu samazināšanu 1921. gada 1. aprīlī likvidēja arī aizsargu nodaļu iekšlietu ministrijā, kas zināmā mērā nelabvēlīgi atsaucās uz visu pagastu aizsargu lietu.

1921. gada augustā iekšlietu ministrs A. Kviesis deva jaunu iedvesmi aizsargu organizācijā, izdodot rīkojumu, ka aizsargu nodaļas pārorganizējamas uz brīvprātīgas iestāšanās principa, atceļot aizsargu vēlēšanas un klaušas un dodot apriņķu priekšniekiem tiesības iecelt aizsargu nodaļu dalībniekus no spējīgām un uzticamām personām. Kā svarīgs jaunināj̄ums bij arī tas, ka aizsargi varēja stāties pie kulturālās dzīves izkopšanas. Šinī virzienā aizsargu nodaļām radās 1922. gadā plašs darba lauks un tā gandrīz pats no sevis izstrādājās aizsargu pamatlikums, kuŗš nosprauda aizsargu nodaļu pamatlīnijas: uzturēt valstī kopīgi ar policiju drošību, mieru un kārtību un veicināt veicināt nacionālās kultūras attīstību.

Saviem spēkiem un līdzekļiem aizsargu nodaļas nodibinājušas jau 3—4 bibliotēkas un rosīgi darbojas aizsargu kultūrālā stāvokļa pacelšanas labā. Bez tam nav arī jāaizmirst, ka lielu daļu apbruņošanās, municijas un satiksmes līdzekļu piederumu aizsargi iegādājuši saviem personīgiem līdzekļiem.

Beidzot, šogad, aizsargu nodaļas sagrupējās bataljonos un pulkos. Bet visusvarīgākais bij — aizsargu kongresa sanākšana (26. augustā). Kongress pieņēma aizsargu nodaļu satversmi, kuŗa galīgā veidā rediģēta un iesniegta ministru kabinetam. Cerams, ka valdība un Saeima šo satversmi apstiprinās, nodrošinot mūsu aizsargu nodaļu npastāvēšanu uz likuma pamatiem. Likumdevēja iestāde to ir parādā mūsu varonīgiem aizsargiem, kuŗi ar savu pašaizliedzīgo darbību visā šai laikā ir daudz darījuši valsts un tautas labā, ziedojot pat savas dzīvības.

Aleksandrs Kārkliņš.

Valūta un finances.

Pirms kaŗa lielākā daļā no valstīm pastāvēja naudas sistēma, kas pamatojās uz zeltu, lai gan kā maksājamie līdzekļi bij ne tikai zelta nauda, bet arī mazvērtīgāka metalla maiņas nauda, dažādas papīra zīmes (valsts kases zīmes un banknotes), kā arī čeki un vekseļi. Šie dažādie maksājamie līdzekļi gan ievērojami atšķīrās viens no otra, bet dzīvē tos tomēr lietoja kā gluži vienādus. Starptautiskā tirdzniecībā savstarpējā uzticība pret citu valūtu bija liela, jo katra valsts uzturēja savu valūtu stabilu, rēgulējot savus starptautiskos maksājumus ar zelta sūtījumu paliīdzību.

Pēc kaŗa mēs redzam gluži citādu ainu. Zelts izzudis no apgrozības, nav vairs agrākās uzticības papīra naudas zīmēm. Tas ir kā sekas kaŗa apstākļiem un valstu finanču vadības rīcībai. Labi noorganizētie pirmskaŗa finanču aparāti nebija spējīgi piemēroties sarežģītām kaŗa un pēckaŗa prasībām. Valsts kasēm bija jāapmierina lielās financiālās vajadzības, bet esošie un jaunievestie nodokļi nespēja dot nepieciešamos līdzekļus. Bija jāķeŗas pie papīrnaudas izlaidumiem un jāatmet valūtas technikas pamatnoteikumi. Pastāvīgā naudas zīmju inflācija (kas patiesībā bija tomēr zināma veida nodoklis) ar katru jaunu zīmju izlaidumu samazināja apgrozībā esošo zīmju vērtību, bet valsts kasei deva ienākumus no jauniem izlaidumiem.

Inflācijas polītika, kas kā nodokli izmantoja pirmatnējo naudas regālijas veidu — pastiprinātu vaj pārspīlētu naudas zīmju izlaišanu, sagrāva valūtas stabilitāti un iznīcināja „zelta pamatu“. Bet finanču un valūtas lietpratēju aprindās līdz ar jauniem valūtas apstākļiem radās jaunas idejas, kas brīdināja paļauties uz zeltu, jo tas mūs atstājis taisni tad, kad zelts bijis mums visnepieciešamākais (aizceļojis uz Ameriku!). Pie tam zelta vērtība nemaz neesot tik stabila (domāta zelta vērtības attiecībā pret preču cenām), lai zelts pelnītu piekrišanu kā vērtību mēraukla. Ieteica vaj nu ideālu valsts valūtu, dibinātu uz kvantitātes teōrijas pamatprincipiem un rēgulētu ar preču cenu indeka

skaitļu palīdzību vaj arī starptautisku valūtu („managed currency"), kas panākama valstu kooperācijas ceļā. Sevišķu piekrišanu mantoja valstu kopdarbības ideja, kam kā sekas — Briseles un Dženovas konferences, pie kam pēdējā izteica vēlēšanos, lai Bank of England sasauktu visu centrālbanku konferenci, kas mēģinātu stāties pie praktiska darba valūtas jautājumu nokārtošanas starptautiskās kopdarbības ceļā.

Līdz šim laikam banku konference nav sanākusi. Nav izšķirti sabiedroto savstarpējo parādu un reparāciju jautājumi. Bet pa to starpu vairākas valstis centušās saviem spēkiem iziet no chaotiskiem valūtas apstākļiem un, pretēji toreiz valdošai idejai, atgriežas pie zelta kā visu vērtību mērauklas un valūtas pamata. Bet pirmais mēģinājums Eiropā — Šveices vēlēšanās atjaunot zelta apgrozību monētu veidā cieta fiasko. Tas nebūt neliecina, ka brīvās valūtas idejas būtu attaisnojušas, bet gan Šveices ciešo turēšanos pie pirmskaŗa formām. Parallēli Šveicei, ar zelta valūtas atjaunošanas problemu atrisināšanu dzīvi nodarbojās Latvija. Pretēji Šveicei, Latvija šo jautājumu atrisinājusi daudz laimīgāki. Atstājot zeltu kā vērtību mērauklu un savas valūtas pamatu, Latvija nav centusēs ievest zeltu apgrozībā monētu veidā, pabalstot to apgrozības iespējamību ar mākslīgiem ierobežojumiem, bet uzturējusi brīvu zelta kustību, centusies rēgulēt savus valūtas kursus ar dažādu zeltā aprēķināmu vērtību palīdzību, neizslēdzot arī zeltu, gan ne monētu, bet preces veidā. Latvija guvusi labas sekmes.

Kamēr Latvija gāja savu īpatnējo ceļu, brīvās valūtas ideja pakāpeniski zaudēja piekritējus un tagad atkal, kā senāk, zelts sāk nostāties pirmā vietā gan kā vērtību mēraukla, gan kā valūtu pamats, lai gan ne vairs tādas technikas veidā, kā pirms kaŗa. Tagad gandrīz visas tās valstis, kas cieš savas valūtas svārstību dēļ, cenšas pāriet uz zelta pamatu. To mēģina Krievija, Polija un Vācija, tam piekrīt vadošās aprindas Anglijā.

Tomēr reālās iespējas savākt vajadzīgos zelta krājumus drošībām nav vieglas. No vis pasaules zelta lielais vairums atrodas Amerikā. Fed. Rez. bankas zelta krājumi no 241 milj. dolariem 1914. gadā pieauguši uz 3110 milj. dolariem tagad. Turpretim Vācijas valsts bankai no pirmskara rezervēm palikusēs vairs tikai nepilna ceturtā daļa. Vēl bēdīgākā stāvoklī atrodas Krievija. Bet šie apstākļi nebūt nekavē ievest Eiropā uz zelta stabilizētu valūtu. Praksē nespēlē galveno lomu vairs zelta pārvedumi, bet devīzes. Katrai valstij jārūpējas par labvēlīgas maksājumu bilances uzturēšanos. Maksājumu pārsvaru bilancē nevar glābt zelta rezerves katrā gadījumā. Pie nelabvēlīgas maksājumu bilances ilgākā laikā katrs zelta rezervju krājums nav nebūt nepietiekošs. Ja zelts kā vērtību mēraukla un valūtas pamats uztur savu valdošo lomu, tad līdz ar to vēl nerodas vajadzība pēc zelta rezervēm apmēros, kādi bija pirms kaŗa. Zelta rezervju vietu lielā daļā ieņem ārzemju devīzes, kas daudz parocīgākas maksājumu bilances līdzsvarošanai.

Ciešā sakarā ar valsts valūtu stāv valsts finances. Kamēr valdība izmanto naudas zīmju regāliju kā galveno ienākuma avotu, ir izslēgta iespēja rast pamatu valūtas stabilitātei. Valdības, kas piekopj inflācijas polītiku, parasti aizbildinās ar lieliem izdevumiem un praktiskām neiespējamībām rast līdzekļus nodokļu vaj aizņēmumu veidā. Ja pēdējam veidam kā nereālizējamam var piekrist, tad attiecībā uz pirmo jāapgalvo pretējais. Papīra naudas zīmju inflācija valsts fiska nolūkos nav nekas cits, kā zināma veida nodoklis. Ja ir iespēja ņemt nodokli šādā ceļā, tad šī iespēja nezūd arī pie citiem nodokļu ievākšanas veidiem, lai gan tā var līdz zināmiem apmēriem samazināties. Apgalvo pat, ka katrā gadījumā iespējams izbēgt inflāciju ar parasto nodokļu palīdzību. Ka tādam apgalvojumam piemīt lielā mērā patiesība, to rāda mums pat pavirša ekskursija pa ārzemju finanču pārskatiem. Piem., Anglija savā 1922./23. gada budžetā paredzējusi no nodokļiem ieņēmumu 729,7 miljonu mārciņu sterliņu, resp. ap 370 latu uz katra iedzīvotāja, kamēr Francijā tikai ap 160 latu uz katra iedzīvotāja caurmērā. Vācijai šis caurmēra skaitlis ir vēl mazāks; to noteikt nav iespējams krītošās valūtas dēļ. Baltijas valstīs uz katru iedzīvotāju krīt nodokļa: Somijā — 56, Igaunijā — 38, Latvijā — 32, bet bagātā Polijā (pag. gadā) tikai 15 latu. Anglija, pateicoties nodokļiem,

izturējusi kaŗu bez kā tas atnestu lielākas valūtas svārstības. Turpretim bagātākā no Baltijas valstīm, t. i. Polija pat tagadējos samērā normālos laikos nav spējusi nokārtot savu valūtas jautājumu. Ja nodokļu lielums Polijā būtu tikai tik augsts kā Latvijā, tad Polijas budžetā iztrūkuma nebūtu bijis un viņa būtu iztikusi bez papīra naudas izlaidumiem, jo iztrūkums budžetā iztaisa taisni to summu, ko dotu nodokļu paaugstinājums no 15 uz 32 latiem uz katru iedzīvotāju caurmērā.

Sarežģītos pēckaŗa apstākļos tiešie nodokļi neattaisno uz tiem liktās cerības. Valstis, kas nonākušas pie budžeta līdzsvara, lielu vērību piegriezušas netiešiem nodokļiem. Pie mums ienākuma nodoklis sedz tikai 1% no visiem valsts izdevumiem. Turpretim netiešie nodokļi dod ieņēmumus, kas līdzinās ap 40% izdevumu. Ievērojot netiešo nodokļu vieglo aplikšanas un ievākšanas veidu, tas p a š r e i z ē j o s apstākļos izrādījies par ievērības cienīgu, lai gan neatbilst modernās dzīves prasībām. Sevišķu vērību tas guvis arī maksājumu bilances rēgulēšanā, ciktāl tas saistās ar mūsu ārējo tirdzniecību. Pie mums muitas nodokļi iztaisa ap 25% no importa vērtības, Igaunijā — 27% un pat Anglijā, brīvtirdzniecības zemē — ap 13%, kamēr Polijā visi 1921. gada budžeta ieņēmumi iztaisa tikai ap 18% no 1921. gada importa vērtības (The Statesman's Year Book, 1923.), bet 1922. gada pirmā pusgadā Polijas muitas nodoklis iztaisīja tikai ap $4^1/_2$% no šinī laikā importēto preču vērtības.

Bet augstai muitai piemīt arī savas ļaunās puses. Vajadzība rēgulēt maksājumu bilanci ar muitas polītikas palīdzību, tāpat nepieciešamība piekopt lielākā vaj mazākā mērā protekcionisma sistēmu ražotāju pabalstīšanas labā, kam visam vēl pievienojas fiska intereses, ir spiedusi valdības uzturēt dažbrīd pat pārāk augstus tarifus. Ja Anglijā pašlaik dzīvi debatē par protekcionisma tarifu jautājumu, tad Amerikā tas jau izšķirts un mēs jau redzam Fordney-McCumber tarifa sekas. Šis tarifs stājās spēkā pag. gada 21. septembrī, kad dārdzība līdzinājās 31% virs pirmskaŗa skaitļa, bet pēc tarifa ievešanas dārdzība cēlās sekoši: 1. oktōbrī — 36, 1. novembrī — 45, 1. decembrī — 50 virs pirmskaŗa skaitļa. Tā tad pēc tarifa ievešanas nopietni jāpārdomā sekas, kādas varētu jauns tarifs izsaukt. Bet, no otras puses jāraugās arī uz to, ko dotu pazeminājumi. Mēs zinām, ka, piem., mūsu muitas nodoklis visā visumā pamazina mūsu pirkšanas spējas ārzemēs par 25%. Bet kādā mērā to darītu jauns pazemināts tarifs, ir jautājums, ko ļoti grūti atrisināt. Katrā ziņā var apgalvot, ka straujāki nodokļa pazeminājumi netikvien atsauksies nelabvēlīgi uz fiska interesēm, bet iespaidos nelabvēlīgā virzienā arī maksājumu bilanci.

Pagājušais gads, kā redzam, ienesis lielas pārmaiņas saimnieciskā laukā. Pilnīgi bankrotējusi inflācija kā ienākumu veids „neatliekamu izdevumu segšanai" un nav attaisnojušies dažādie mākslīgie līdzekļi. Ne papīra zīmju izlaidumi, bet galvenā kārtā netiešie nodokļi izrādījušies par lietderīgiem p a š r e i z e j o s apstākļos. Bez tam redzam, ka zelts sācis atgūt savu pirmskaŗa lomu. Mēs redzam arī, ka pat tās valstis, kas līdz šim turējās pie„brīvas" ārējas tirdzniecības, tagad cenšas pāriet uz aizsargu un fiska tarifiem.

Ā. Klīve.

Valsts kredits lauksaimniekiem.

Latvijas valsts tapšanas vēsture jau no pirmām mūsu neatkarības dienām bagāta polītiskām un saimnieciskām cīņām. Ārējie sarežģījumi, viens draudošāks par otru, liekas, prasa visu valdības un tautas vietnieku uzmanību, lai neievadītu mūsu jauno valsts kuģi austrumu sarkanajā jūrā vai muižniecības piedēkļu dumbrājā. Neskatoties uz jautājuma svarīgumu, tomēr valdībai nav iespējams apmierināties vienīgi ar cīņām pret lieliniekiem, Liepājas sazvērniekiem, bermondiešiem. Saimnieciskais posts ir tik liels un bada briesmas tik draudošas, ka līdzteku kaŗa darbībai jāsākas arī saimnieciskai jaunuzbūvei. Bet šis darbs ir tikpat grūts kā atbrīvošanas cīņas. Astoņpadsmitā novembrī 1918. gadā valsts kasē nav nevienas kapeikas, vēl vairāk — nav pašas valsts kases, nav pārvaldes aparāta, nav absolūti nekādas valsts varas. Būt tādos apstākļos par ministri vaj deputātu nav patīkams uzdevums, jo lielinieks vaj vācietis katru acumirkli var izrēķināties bez žēlastības. Dabīgi, tādos apstākļos tagadējā laika „tautas aplaimotāji“ toreiz gudri klusēja, nodarbojoties kā un kuŗais ar spekulāciju Pēterpilī, ar vācu „frontes“ turēšanu vaj klusi paslēpjoties mājas pažobelēs.

Saimniecisko jautājumu nokārtošana sākumā bij sevišķi smaga, tamdēļ ka caur ilgajiem kaŗiem, revolūcijām un vācu okupāciju zeme bij galīgi iztukšota un iedzīvotāju maksāšanas spējas gandrīz līdzīgas nullei. Arī to mazumiņu, kas bij vēl atlicies, iedzīvotāji polītiskās nenoteiktības dēļ baidījās laist no rokām. Valsts kases zīmes pirmajā laikā un rekvizīcijas vēlāk — tie bija vienīgie līdzekļi, kā uzturēt armiju un topošās valsts aparātu. Ja vēl iedomājamies tagad par sapuvušām izsludinātās siļķes vaj Amerikas speķi un atceramies tās priekā starojošās sejas, ar kādām šie produkti tika saņemti, tad tikai varam nojaust lielo trūkumu un bēdīgos apstākļus, kādos toreiz atradāmies.

Jau šinī laikā, t. i. 1919. gadā, tūliņ pēc valdības atgriešanās no Liepājas, Tautas Padome nodibina vairākus fondus saimnieciskās dzīves atjaunošanai. Svarīgākie no tiem ir sekošie trīs:

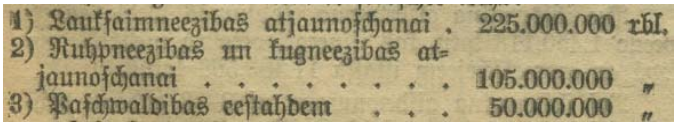
1) Laukſaimneezibas atjaunoſchanai . 225.000.000 rbl.
2) Ruhpneezibas un kugneezibas atjaunoſchanai . . . . . 105.000.000 „
3) Paſchwaldibas eeſtahdem . . . 50.000.000 „

Šo fondu izlietošana sākumā notiek caur finanču un zemkopības ministriju, bet vēlāk koncentrējas finanču ministrijas kredita departamentā. Tādā kārtā kredita departaments ir pirmā iestāde Latvijā, caur kuŗu izsniedz aizdevumus dzīves atjaunošanas vajadzībām. Vēlāk, nodibinoties valsts un zemes bankai, viena daļa no departmenta uzdevumiem pāriet uz šīm organizācijām. Tomēr daļa fondu, kas pēc būtības nepiekrīt ne valsts, ne zemes bankai, paliek joprojām kredita departamenta rīcībā vēl līdz šim.

Otra iestāde, kuŗa 1921. gadā sāka izsniegt īsa termiņa aizdevumus, galvenā kārtā rūpniecībai un tirdzniecībai, ir valsts krāj- un kreditbanka ar 300.000 rbļ. pamatkapitāla. Kreditbankai tiek pievienota valsts krājkase. Pēc apm. pusotra gada darbības 1. nov. 1921. g. kreditbanka tiek likvidēta un viņas vietā nodibinās tagadējā Latvijas banka ar centrālās emisijas bankas tiesībām, 500.000.000 rbļ. pamatkapitāla un ar autonomu pārvaldes aparātu. Reizē ar Latvijas (valsts) bankas statūtu izstrādāšanu tiek organizēta trešā naudas iestāde speciāli lauksaimnieku vajadzībām — valsts zemes banka. Zemes banka ar 10.000.000 rbļ. pamatkapitāla, kuŗš pēc tam vairākkārt palielināts, uzsāk savu darbību 1. maijā 1922. gadā. — Organizācijas stadijā atrodas valsts hipotēku banka, kuŗa domāta pilsētniekiem un viņu vajadzībām.

Latvijas banka kā valsts centrālā naudas apgrozības rēgulētāja valstī, zemes banka un kredita departaments ir tās trīs iestādes, kas aktīvi ar valsts līdzekļiem strādā pie saimnieciskās dzīves atjaunošanas.

Kādā mērā darbs šīm iestādēm veicies, tas īsumā savilkts kopā nākošās rindiņās. Jāpiezīmē vēl, ka attiecībā uz Latvijas banku ņemtas tikai divas galvenās operāciju nozares, kas šinī gadījumā krīt svarā — vekseļu diskonts un aizdevumu izsniegšana.

Pārskatot vispirms vekseļu diskonta operāciju, izrādās, ka šo kredita veidu izmanto galvenā kārtā tirgotāji. Kaut cik redzamāku vietu lauksaimnieki še iegūst tikai pēdējā bankas darbības gadā. No apmēram 5 milj. latu liela vekseļu kredita 1. nov. 1922. g. uz lauciniekiem krīt nepilnas pusotra miljona. Gadu vēlāk, 1. novembrī 1923. gadā, no 12.972.314 latu vispārējā diskonta uz zemniekiem un viņu organizācijām krīt 6.785.000 latu, t. i. apmēram puse. Šī summa sadalās sekoši:

1) Lauku ruhpneekeem	410.000 latu
2) Laukſaimneezibas bankam . . .	1.400.000 „
3) Lauku kreditkooperatiweem . . .	2.079.000 „
4) Laukſaimn. zentralàm organiſazijam	2.896.000 „

Vislielākais kredits no šīm četrām grupām atvēlēts lauksaimniekiem caur laucinieku centrālām organizācijām, kas rāda, ka lauksaimniekam pēdējā gadā ir bijusi daudz pieietama dažādu lauksaimniecības mašīnu un darba rīku iegādāšana uz izmaksu nekā iepriekšējos gados. Arī lauksaimniecības bankām atvēlētas prāvas summas rediskonta vajadzībām. Bet vispilnīgāk pieaugusi notecējušā darbības gadā lauksaimnieku kreditēšana caur vietējām krāj-aizdevu kasēm. Un 1. novembri 1922. gadā toreizējā krāj- un kreditbankā baudīja rediskontu tikai 17 lauku kases par 10.800.000 rbļ., kamēr uz tekošā gada 1. novembri šis kredita veids atvēlēts 114 lauku kasēm par vairāk kā 100.000.000 rubļu. Pieaugums gandrīz desmitkārtīgs. Bez pārspīlējuma var sacīt, ka šis atjaunotais, kaut arī vēl nepilnīgais kreditēšanas tīkls uz laukiem ir lielā mērā Latvijas bankas darbības sekas. Latv. bankas lēmums, ka katra pagasta krāj-aizdevu kase, līdzko tā nodibināta, darbības sākšanai var dabūt pusmiljona aizņēmuma, acīm redzot stipri līdzējis mūsu kreditkooperācijai atkal celties uz kājām. Ja vēl līdz šim bez tiem pagastiem, kur naudas kooperātīvi jau nodibināti, vēl ir arī pagasti, kur nav savas krāj-aizdevu kases, tad apstākļi neatliekami prasa šī trūkuma novēršanu. Lai šādus pagastus ierosinātu uz dzīvāku pašdarbību, zemkopības ministrijas rīcībā 1922.—1923. g. budžetā atvēlēts viens miljons rubļu kooperācijas veicināšanai. Cerēsim, ka atvēlētā summa palīdzēs iesakņoties kreditkooperācijai arī tais novados, kur pašu spēki izrādītos par vājiem.

Otrs un pie tam daudz plašāks veids, caur kuŗu valsts kreditē dzīves atjaunošanas darbību, ir aizdevumu izsniegšana. Pirmo darbu šai nozarē veicis kredita departaments, kuŗam vēlāk, kā minēts, pievienojās zemes banka. Arī valsts banka izsniedz aizdevumus pret drošībām, bet par nožēlošanu līdz pag. gada 1. novembrim šis kredita ceļš priekš lauciniekiem bij slēgts. Toreizējie bankas vadītāji aizdevumu izsniegšanu lauciniekiem nepielaida un 2.750.000 latu liela valsts bankas aizdevumu summa uz 1. nov. 1922. g. atradās vienīgi pilsētnieku rokās.

Piegriežoties tuvāki laucinieku kreditēšanai, jāatzīmē, ka līdz 1. nov. 1922. gadā caur kredita departamentu izsniegtas sekošas summas:

Laukſaimneekeem . . .	4.796.788 latu
Lauku paſchwaldibam . .	500.000 „
Lauku ſkolam	490.929 „
Lauku ruhpneekeem . .	977.826 „
Kopâ	6.765.543 latu

Caur valsts zemes banku uz 31. dec. 1922. gadā — tā tad apm. līdz tam pašam laikam — bij izsniegts:

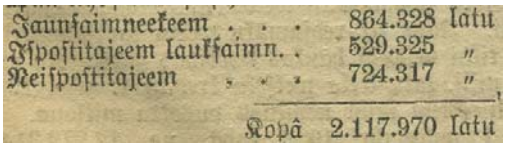

Jaunsaimniekiem . . .	864.328 latu
Izpostītajiem laukšaimn. .	529.325 „
Neizpostītajiem . . .	724.317 „
Kopā	2.117.970 latu

Salīdzinot gadu atpakaļ kredita departamenta un zemes bankas darbību aizdevumu izsniegšanā, jāatzīst, ka departamenta darbība gandrīz trīskārtīgi pārspēj zemes banku. Tas ir saprotams, jo zemes banka toreiz vēl darbojās tikai pirmo gadu un ar pavisam niecīgiem līdzekļiem.

Savelkot visus minētos skaitļus kopā uz 1. nov. 1922. gadā — ar izņēmumu priekš zemes bankas, kuŗas skaitļi attiecas uz 31. dec. tanī pašā gadā — valsts izsniegusi lauciniekiem sekošus līdzekļus:

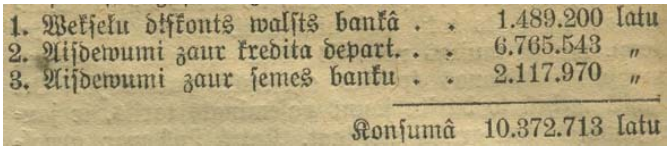

1. Wekseļu diskonts valsts bankā . .	1.489.200 latu
2. Aizdewumi zaur kredita depart. . .	6.765.543 „
3. Aizdewumi zaur zemes banku . .	2.117.970 „
Konsumā	10.372.713 latu

jeb apmēram pusmiljarda rubļu. Nevar teikt, ka šī summa būtu maza, bet ievērojot to, ka Latvija ir lauksaimniecības zeme un ka no lauksaimniecības stāvokļa atkarājas visa mūsu valsts labklājība, šo summu, salīdzinot ar citām vajadzībām atvēlētiem līdekļiem, nekādā ziņā nevarēs atzīt par pietiekošu.

Pārejot uz pēdējā gada apstākļiem no 1. nov. 1922. gada līdz 1. novembrim 1923. gadā, jāatzīmē, ka šis laiks aizdevumu operāciju attīstībai kā vispāri, tā priekš lauciniekiem bijis daudz labvēlīgāks, nekā visi iepriekšējie gadi. Ar Latvijas bankas nodibināšanos aizdevumu operācijas kļuvušas pieietamas šinī iestādē arī lauciniekiem. Aizdots

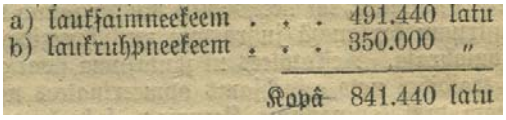

a) laukšaimniekiem . . .	491.440 latu
b) laukrubpniekiem . . .	350.000 „
Kopā	841.440 latu

Summa nav liela un rāda, ka apstākļi, zem kādiem laucinieki var saņemt Latvijas bankā aizdevumus, grūtāki nekā vekseļu diskonts. Tomēr kā iesākums arī tas ir labs. Var jau būt, ka ar laiku, kad noorganizēsies pilnīgs kreditkooperātīvu tīkls, šis bankas darbības veids — izsniegt lauciniekiem nelielus aizdevumus tieši no valsts bankas — atkritīs pavisam, bet kamēr katrā pagastā vēl nav savas krāj-aizdevu kases, tik ilgi šādas operācijas jāturpina un jāattīsta, atsvabinot pēc iespējas lauksaimniekus no nevajadzīgām formālitātēm.

Sevišķi attīstījusēs pēdējā gadā laucinieku, it īpaši jaunsaimnieku labā, zemes bankas darbība.

Līdz 1. oktōbrim š. g. izsniegts īsa termiņa aizdevumu:

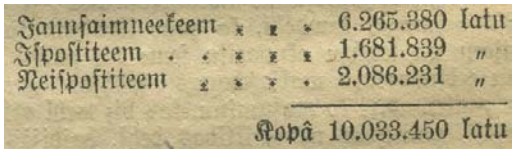

Jaunsaimniekiem . . .	6.265.380 latu
Izpostiteem	1.681.839 „
Neizpostiteem	2.086.231 „
Kopā	10.033.450 latu

Šie 10.033.450 lati izsniegti pavisam 20.666 aizņēmējiem caurmērā 485 lati 50 sant. Uz saimniecību, pie kam atsevišķas aizņēmēju katēgorijas sadalās sekoši: Aizdots

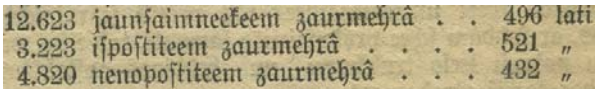

12.623	jaunsaimniecekeem zaurmehrâ . .	496 lati
3.223	iſpoſtiteem zaurmehrâ	521 „
4.820	nenopoſtiteem zaurmehrâ . . .	432 „

Šie caurmēra skaitļi pa visu valsti stipri svārstās. Lielāki tie Kurzemē un Vidzemē, mazāki Latgalē. Lielākie aizdevumi, kā redzams, tiek izsniegti izpostītiem, mazākie neizpostītiem. Jaunsaimnieki stāv vidū.

Pie īstermiņa aizdevuma kopsummas vēl jāpievieno 1.450.118 latu, kas izsniegti oktōbŗa mēnesī un kopā ar iepriekšējiem iztaisa 11.483.568 latus.

Bez īstermiņa aizdevumiem uz 2—3 gadiem pēdējā laikā zemes banka sākusi izsniegt arī ilgtermiņa aizdevumus ķīlu zīmēs. Līdz 1923. gada 1. nov. izsniegtas šādas summas uz

41	gadu	1.807.540 latu
28½	„	210.660 „
13½	„	154.914 „
	Kopâ	2.173.140 latu

Saskaitot īstermiņa un ilgtermiņa aizdevumus kopā, iegūstam 13.565.708 latus vaj apmēram 700 milj. rubļu. Salīdzinot šo summu ar iepriekšējā gada skaitļiem, redzam, ka zemes bankas darbība palielinājusēs apm. pieckārtīgi. Ja vēl ievērojam, ka lielākā daļa no šiem līdzekļiem aizdota jaunsaimniekiem, tad sapratīsim, cik nopietna nozīme piekrīt zemes bankai Latvijas saimnieciskās dzīves veicināšanā un jaunradīšanā.

Attiecībā uz zemes banku jāatzīmē vēl, ka notecējušā gadā viņa pārņēmusi savā rīcībā 4.425.492 latu aizdevumu lauksaimniekiem no kredita departamenta.

Pievienojot šo skaitli pārējām zemes bankas operācijām, redzam, ka oficiāli visa zemes bankas aizdevumu kopsumma uz 1. novembri 1923. gadā iztaisa 18.082.200 latu.

Trešā valsts iestāde, kas nodarbojas ar aizdevumu izsniegšanu — kredita departaments — notecējušā gadā galveno vērību piegriezis rūpniecības vajadzībām. Lauciniekiem sakarā ar zemes bankas nodibināšanos aizdevumi izsniegti vairs nav, bet ievērojamā mērā gan pabalstīti laukrūpnieki. Caur kredita departamentu izsniegts:

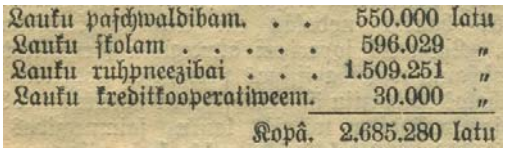

Lauku paſchvaldibâm. . .	550.000 latu
Lauku ſkolam	596.029 „
Lauku ruhpneezibai . . .	1.509.251 „
Lauku kreditkooperatiweem.	30.000 „
Kopâ.	2.685.280 latu

Salīdzinot šīs summas ar iepriekšējā gada skaitļiem, novērojams vispārīgs pieaugums. Klāt nākusi tikai kooperātīvu kreditēšana par samērā nelielu summu.

Ja tagad nu savelkam kopā visus tos skaitļus, par kuŗiem iepriekšējās rindās bijusi runa, un vaicājam: kāds ir pēc pieciem kaŗa un dzīves atjaunošanas gadiem valsts aizdevumu stāvoklis lauksdaimniecībai, tad redzam sekošu ainu:

Uz 1. novembri 1923. gadā izsniegts lauksaimniekiem:

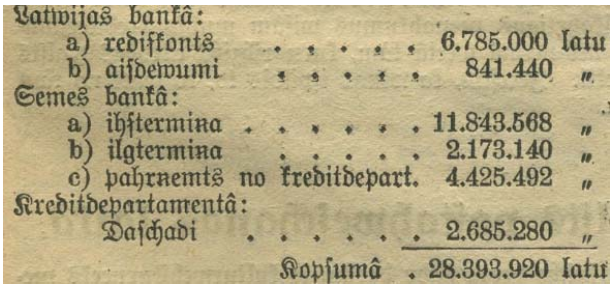

Latvijas bankâ:	
a) rediskonts	6.785.000 latu
b) aisdevumi	841.440 „
Semes bankâ:	
a) ihstermina	11.843.568 „
b) ilgtermina	2.173.140 „
c) pahrnemts no kreditdepart.	4.425.492 „
Kreditdepartamentâ:	
Daschadi	2.685.280 „
Kopsumâ .	28.393.920 latu

Rēķinot visā Latvijā apaļos skaitļos 140.000 lauksaimniecības, iznāktu uz katru 203 lati vaj 10.143 Latv. rbļ. Pārvēršot šo summu krievu zelta rubļos, dabūjam uz katru saimniecību Latvijā 1923. gadā caurmērā 80 zelta rubļu lielu parādu. Protams, ne visi lauksaimnieki aizņēmušies, un tādēļ tiem, kas faktiski valsts kreditu izlietojuši, šī summa būs lielāka. Bet arī tādā gadījumā, ja šī summa pat dubultotos un aizsniegtu agrākos 180 krievu rubļus, — runāt par kredita pārāk lielu inflāciju lauksaimniecībā, kā daži to mēdz darīt — nenāktos.

Salīdzinot lauksaimnieku apgādāšanu ar naudas līdzekļiem š. g. 1. novembrī un pag. gada 1. novembrī, redzam lielu starpību. Gadu atpakaļ 10 milj. latu, šogad 28 milj. Pieaugums gandrīz trīskārtīgs. Lai pareizāki spētu novērtēt šī skaitļa nozīmi, salīdzināsim lauksaimniecībai izsniegtās summas ar tām, kuŗas no valsts līdzekļiem atvēlētas pārējām saimniecības nozarēm: tirdzniecībai, rūpniecībai un kuģniecībai.

Uz 1. novembri 1922. gadā vispārīgi izsniegts:

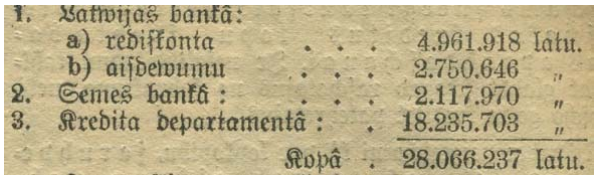

1.	Latvijas bankâ:	
	a) rediskonta . . .	4.961.918 latu.
	b) aisdevumu . . .	2.750.646 „
2.	Semes bankâ: . . .	2.117.970 „
3.	Kredita departamentâ: .	18.235.703 „
	Kopâ .	28.066.237 latu.

Ja no šiem 28 milj. latu, ko valsts gadu atpakaļ bij aizdevusi vispārīgi savu pilsoņu vajadzībām, atņemam nost 10.372.713 latus, kas izlietoti lauksaimniecībā, tad iznāk pilsētnieku uzņēmumiem 17.693.524 lati vaj 63% no visas aizdevumu kopsummas. L a u k s a i m n i e c ī b a i p a l i e k 37%. T ā d s i r s t ā v o k l i s 1922. g a d a 1. n o v e m b r ī.

Gadu vēlāk aina grozās lauksaimniecībai par labu. Uz 1. novembri 1923. g. skaitļi sekoši:

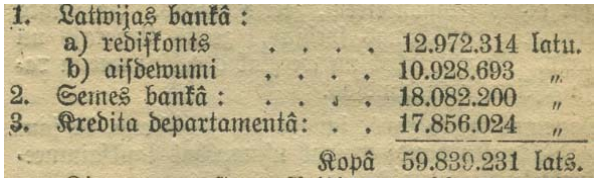

1.	Latvijas bankâ:	
	a) rediskonts	12.972.314 latu.
	b) aisdevumi	10.928.693 „
2.	Semes bankâ:	18.082.200 „
3.	Kredita departamentâ: . .	17.856.024 „
	Kopâ	59.839.231 lats.

Kā no pievestiem skaitļiem redzams, tad valsts aizdevumu vispārējā kopsumma gada laikā dubultojusēs. U z l a u k s a i m n i e c ī b u 1. nov. 1923. gadā no šiem 59 miljoniem k r ī t 28.393.920 l a t u j e b 47% t. i. g a n d r ī z p u s e n o v i s a v a l s t s k r e d i t a p r e t 37% g a d u i e p r i e k š. Tas rāda, ka notecējušais gads lauksaimniekam, salīdzinot ar pārējiem ražotājiem, ir bijis labvēlīgāks kredita ziņā kā iepriekšējie gadi. Nav cietis notecējušā gadā arī tirgotājs un rūpnieks, jo viņam atvēlētā summa gada laikā pieaugusi no 17 uz 31 milj. latu, t. i. vēl joprojām pārsniedz lauksaimniecībai atvēlēto kreditu.

Tāda kredita attiecību attīstība Latvijā, kā to rāda notecējušais gads, ir vārda pilna nozīmē jāatzīst par tautsaimnieciski pareizāku nekā pirmajos valsts pastāvēšanas gados no finanču ministrijas ievadītā kārtība. Tik spilgti lauksaimnieciskā zemē, kāda šobrīd ir Latvija, uz lielāko bezsekmību ir nolemta katra darbība, kas iziet uz mākslīgu rūpniecības radīšanu. Tāda rūpniecība nevar ne konkurēt ar ārzemēm, jo viņa būs mākslīga, ne pastāvēt zemes iekšienē, jo bez turīgas un attīstītas lauksaimniecības tai trūks noņēmēju. Tādēļ lauksaimniecības stiprināšana, starp citu ar kreditu, veicina rūpniecības produktu patēriņu, pavairo tirdzniecību caur eksporta attīstību uz importa rēķina un visādi sekmē valsts budžeta sabalansēšanu.

Pirmo reizi pēc piecu gadu valsts pastāvēšanas mūsu lauksaimniecība šogad piemeklēta no smagas krizes ārkārtīgi slapjās vasaras dēļ. Tāds lauksaimniecības stāvoklis uzliek valdībai par pienākumu spert enerģiskus soļus valsts saimnieciskās politikas laukā. Valsts iestādēm jāsaprot, ka pārdzīvojamais lauksaimniecības sabrukums ir visas valsts posts. Tādēļ nekādus līdzekļus nedrīkst taupīt šīs lauksaimniecības nelaimes apkaļošanā. Pirmajiem soļiem jātiek spertiem, lai glābtu mūsu lopkopību. Ja apstāsies sviesta un gaļas eksports — stipri cietīs valsts tirdznieciskā bilance, mazināsies ārzemju valūtas ieplūdumi. Ja iznīks lopkopība, mēs būsim atsviesti atpakaļ turpat, kur bijām 1919.-20. gadā un imports pavairosies plašos apmēros. Tādēļ valūtas stabilitātes un naudas normālas cirkulācijas dēļ n e p i e c i e š a m s s n i e g t l a u k s a i m n i e k i e m v i s p l a š ā k o s k r e d i t u s l o p u s p ē k a b a r ī b a s a p g ā d ā š a n a i. Ir nesalīdzināmi tālredzīgāk glābt šogad ražotājus no sabrukuma, nekā nākošo gadu kreditēt patērētājus...

Tikpat nepieciešami kā par lopkopību, j ā r ū p ē j a s p a r s ē k l a s a p g ā d ā š a n u n ā k o š a m g a d a m. Tas acumirklī nav vēl tik spiedošs jautājums, bet lai nākošo pavasari neviens sējējs nepaliktu bez sēklas, arī par to ir jādomā pie laika.

Tāpat ir no svara k r i z i i z o l ē t, lai viņa neizplatītos tālāk uz pārējām saimnieciskās dzīves nozarēm. Tas vēl ir viens iemesls, lai lēti krediti lauksaimniekiem netiktu liegti. Ja lauku saimnieks nespēs izmaksāt algas strādniekiem, cietīs valsts. Ja izsīks lauksaimnieka pirkšanas spējas, cietīs tirgotāja un rūpnieks. Tādēļ labāk un vieglāk atbalstīt vienu ražotāju šķiru, nekā daudzas.

Saņemot sacīto kopā, jānāk pie slēdziena, ka jaunais gads prasīs daudz vairāk uzmanības lauksaimniecībai, nekā līdzšinējais.

Bet nedrīkst palikt bezdarbīgs arī pats lauksaimnieks. Pašdarbība un kopdarbība jāattīsta plašāk kā jebkad. Sen nav mūsu tēvija piemeklēta tik smagi, kā šogad. Tādēļ nav jāgaida viss no valdības vien, bet arī katram pašam jāķeŗas pie draudošā posta novēršanas. Vislabāk to panākt organizējoties attiecīgās sabiedrībās. Pirmā kārtā te krīt svarā kreditkooperātīvu nodibināšana katrā pagastā. Tālāk pašvaldības iestādēm jāķeŗas pie krizes apmēru noskaidrošanas, nedodot nekādu iemeslu pānikai un nevajadzīgiem uztraukumiem. Nav jāaizmirst, ka izņēmuma veids ir arī dži pagasti, kuŗi lietusgāzēm tikuši vieglāki cauri. Siens novākts, labība, ja arī ne īsti sausa, nokopta, kartupeļi norakti, dārzi noņemti. Šie pagasti varēs sniegt nopietnu palīdzību neražas piemeklētiem apvidiem. Tāpat jārūpējas par slapjās labības kaut cik lietderīgu izmantošanu. Te atveŗas plašs darba lauks mūsu agronomiem.

Ir vēl citi pašdarbības veidi, kuŗus visus te iztirzāt nav vieta. Nepastājoties pie tiem soļiem, ko krizes mīkstināšanai spers valdība, jāaizrāda, ka nopietnu atbalstu lauksaimniekiem sniegs arī Latvijas banka. Gan nevar teikt, ka pirmie Latvijas bankas mēģinājumi lauksaimnieku kreditēšanā sakarā ar pārdzīvojamo postu būtu tādi, kas zemniekus var apmierināt. Noteikumi par labības ieķīlāšanu ir tik smagi, ka maz gan laikam būs tādu lauksaimnieku, kas varēs uz šiem noteikumiem naudu aizņemties. Tas pats sakāms arī par aizdevumiem pret inventāru. Bet banka paredzējusi arī tādus kredita veidus, kas bez šaubām būs lauciniekiem ļoti parocīgi. Pirmais no tiem ir aizdevumu izsniegšana caur kreditkooperātīviem atvieglotā ceļā. Vajadzīgs tikai, lai kooperātīva desmitkārtīga biedru garantijas summa sniegtos līdz izprasāmā kredita apmēram pie vekseļu iesniegšanas bankā

un nevis pie kredita izprasīšanas, kā tas bij līdz šim. Pie šādas kārtības kreditkooperātīvi var saņemt savā rīcībā ļoti prāvus līdzekļus.

Otrs lauciniekiem parocīgs kreditēšanas veids ir aizņēmumi pret obligācijām. Līdz šim tādas operācijas varēja izdarīt tikai Rīgā, uz priekšu to varēs izdarīt lielākās bankas nodaļās un lielākos kreditkooperātīvos. Lai vēl joprojām atvieglotu formālitāšu nokārtošanu, valdība izziņos provinces notāriem vienkāršotos obligāciju uzgatavošanas noteikumus. Ar obligācijas palīdzību vidējās lauku saimniecības var saņemt 200—300 tūkstošu rubļu lielu aizdevumu, kas ievērojmi var palīdzēt pārciest grūto krizi. Kopīgiem spēkiem stājoties pretim draudošam postam, ar pašdarbību un kopdarbību uz vietām un nodokļu nastas atvieglināšanu no valdības, nav šaubu, ievērojamā mērā izdosies mīkstināt pārdzīvojamo krizi. Bet p a š d a r b ī b a u z v i e t ā m b ū s s e k m ī g a u n n o d o k ļ u n a s t a s a t v i e g l i n ā š a n a d o s p a n ā k u m u t i k a i t a d, j a v i s a m t a m l ī d z i e s p l a š s u n l ē t s v a l s t s k r e d i t s. Tādēļ šis gads uzliek daudzkārtīgus pienākumus visām mūsu kreditiestādēm, bet pirmā vietā tām, kuŗu rīcībā atrodas valsts līdzekļi. Cerēsim, ka viņas izpildīs to, ko zeme no tām prasa.

J. Vagners.

Lauksaimniecības sasniegumi valsts pastāvēšanas laikā.

Cik dziļas un smagas brūces kaŗa vētras situšas dzīvajā lauksaimniecības ķermenī, par to patiesībā vairs nebūtu lieki vārdi jātērē: tās visiem zināmas, bet no lauksaimniekiem arī ik uz soļa sāpīgi sajustas. Bet līdzīgi katram dzīvam organismam, arī lauksaimniecība ķērusēs pie viņu aizdziedināšanas. Ja tas daudzos gadījumos nav vēl pilnīgi izdevies, tad tur vainojama ne pati lauksaimniecība, bet tie neskaitāmie nelabvēlīgie blakus apstākļi, pie kuŗiem šoreiz man negribētos uzkavēties. Pretēji tiem neapmierinātības gariem, kuŗi noliedz un neatzīst jebkādus ievērojamākus sasniegumus, gribētos mest gaišāku skatu uz lielo notecējušo piecu gadu darbu, jo kultūrvēsturnieks pieskatīs vēlāk šīs lapas pie spīdošākajām un skaistākajām mūsu vēsturē. Varbūt vēlāk mūsu sasniegumi būs vēl lielāki, vēl ātrākiem soļiem ies uz priekšu mūsu zemes un mūsu lauksaimniecības attīstība, bet tas tiks sasniegts ar lielākiem līdzekļiem, atbalstoties uz plašākiem un drošākiem pamatiem. Bet tagad veiktā darba pamatos likta tikai mūsu zemkopja neizmērojamā darba griba un viņa cietās darba rokas.

Vairāk kā desmitā daļa no visām Latvijas lauku ēkām bij noslaucītas no zemes virsus, bet septītā daļa vairāk vaj mazāk cietušas. Neskaitāmie baltie jumti visas mūsu dzimtenes malās dod labāko liecību par satriektās dzīves atdzimšanu nesenajos kauju laukos. Varbūt jaunās ēkas nav tik staltas un skaistas, kā to būtu cerējuši viņu īpašnieku nākotnes sapņi un būtu vēlējies redzēt ceļa gājējs, bet neaizmirsīsim, ka namdaŗa cirvi vicinājusi pa lielākai daļai tā pati roka, kuŗa vakar un rīt turējusi un turēs arkla spalu.

Valsts nodibināšanās laikā apmēram 29% no visas aŗamzemes bij palikusi atmatā. Kas reiz redzējis milzīgās, dzeltenām, brūnām smilgām un sīkiem krūmiem aizaugušās vecaines izpostītos apgabalos 1918. g., tas tās viegli neaizmirsīs — tik dziļi nospiedošs bij šis posta skats. Ļoti grūta bij mūsu lauksaimniekiem šī cīņa ar vecaini, jo sevišķi liels šķērslis bij nepietiekošais zirgu un arī labu piemērotu arklu skaits. Tomēr zemkopis nebijās uzņemties šo grūto cīņu ar gandrīz 5 miljonus pūrvietu lielo atmatu platību. Izlietodami gan savus trūcīgos līdzekļus, gan ņemdami palīgā valdības skopos pabalstus un aizdevumus, lauki šai īsajā laikā pavairojuši savu zirgu spēku par

87.000 galvām vaj par 34,6%, tā ka pašlaik jau Latvijā ir vairāk zirgu, nekā priekš kaŗa (1923. gada 338.000 zirgu pret 320.000 zirgiem 1913. gadā). Bet ar to mūsu zemkopis vēl nav apmierinājies: atmezdams savu parasto atturību, tas ķēries pie vismodernākās zemes apstrādāšanas mašīnas — traktora, un šoruden mūsu dzimtenes ārēs rūca jau pie divi simti šo spēcīgo lauksaimnieka palīgu. Ja neraugoties uz visu to smilgotās vecaines nav vēl pilnīgi nozudušas, tad iemesli meklējami citur — naudas trūkumā (mēslošanai, grāvju tīrīšanai u. t. t.), neizdevīgās cenās un tamlīdzīgi.

Sējumu platība tomēr ļoti strauji pieaugusi: kamēr 1920. g. tā iztaisīja tikai 2.030.000 pūrvietu, tikmēr 1923. g. jau 2.866.000. Pieaugums izteicas 41,2%, un salīdzinot ar pirmskaŗa sējumu platību iztrūkst tikai vairs 1,4%. Bet ne tikai sējumu platības pavairošanā izteicies zemkopja lielais darbs. Kamēr 1919. g. Latvijā netika izlietoti nemaz vairs mākslīgie mēsli, pēdējos gados viņu imports un izlietošana pieaugusi tādos apmēros, kas liek cerēt uz visspožākiem panākumiem jau tuvākā nākotnē. Jo tas rāda, ka mūsu lauksaimniekos atkal atjaunojusēs un nostiprinājusēs ticība uz lauksaimniecības kultūras nepieciešamību un nozīmi. Var rēķināt, ka šogad izlietots mākslīgo mēslu jau par kādiem 1.600.000 līdz 1.700.000 latu. Nav ne mazāko šaubu, ka nākamos gados mākslīgo mēslu lietošana vēl stipri pieaugs.

Kāds milzu darbs paveikts lauksaimniecības ražošanas atjaunošanas ziņā, sapratīsim, ja atcerēsimies tās pārtikas grūtības, ar kādām mums nācās cīnīties 1919.—1920. g., kad bij nevien jāieved ļoti daudz labības no ārienes, bet arī jāsamazina iedzīvotāju uzturam patērējamais labības vairums. Tagad mēs šādas grūtības vairs nepazīstam, un ja šogad būtu laika ziņā normāls gads, tad nevienu pudu labības arī nebūtu ne mazākās vajadzības ievest no ārzemēm.

Jau pagājušā gadā mūsu labības eksports pārsniedza diezgan ievērojami labības importu: izvests vairāk nekā ievests dažādu labību par 8 miljoniem kilogramu, kamēr vēl 1920. gadā izvesti tikai daži simti pudu labības, 1922. gadā labības izvedums iztaisa 1,7 milj. latu vērtībā.

Rēķinot pat pēc tagadējām ārkārtīgi lētajām labības cenām tekošā gadā ražotās labības vērtība vien iztaisa ap 133 milj. latu. Šeit klāt nāk vēl milzīgās vērtības, kuŗas reprezentē lopbarība, saknes, augļi, pieaudzētie lopi un dažādie lopkopības ražojumi (piena ražu rēķina uz gandrīz 120 milj. latu).

Arī lopkopības atjaunošanas un pacelšanas darbā jau ļoti daudz paveikts. Par zirgu skaita pavairošanos jau minēju. Mazāk strauji, lai gan arī ļoti ievērojami pieaudzis liellopu skaits: 1923. g. skaitīšana deva 900.000 galvas pret tikai 746.000 galvām 1920. gadā (pieaugums 20,6%). Līdzīga parādība novērojama arī pie cūkām — šeit galvu skaits no 473.000 pieaudzis uz 484.000. Visvairāk tomēr pavairojušās aitas: pret 965.000 galvām 1920. gadā tagad skaitās jau 1.461.000, t. i. par apmēram pusmiljonu galvām vairāk nekā pirms kaŗa. Pieaugums šeit iztaisa 51,4%.

Vislielākā nozīme tomēr piensaimniecības attīstībai — šajā nozarē sasniegti jau tiešām spīdoši panākumi. Sekodama laika garam, latvju lauksaimnieks pirms kaŗa sāka piegriezt jau nopietnu vērību šai svarīgajai nozarei. Uzlabotas ražīgākās govis, labāki barošanas un turēšanas apstākļi, lopkopības pārraudzības biedrības, vaislas stacijas un kopmoderniecības sāka ieņemt aizvien redzamāku vietu viņa darbā. Kaŗa vētras un neskaitāmās rekvizīcijas, evakuācijas u. t. t. Visu to nevien pilnīgi pārtrauca, bet pa lielai daļai pat pilnīgi iznīcināja. Kad sāka nodibināties daudzmaz normālāki apstākļi (1920. g.), lauksaimnieks varēja sākt domāt par iznīcinātā darba atjaunošanu. Tas nenācās viegli un daudz un dažādi šķēršļi bij jāpārvar, pirms varēja iesāktais neatlaidīgais darbs uzrādīt pirmos augļus. Neapmierinoties ar piena lopu skaita pavairošanu vien, pēdējos gados ļoti daudz strādāts viņu ražības pacelšanā. Bet ar sevišķi lielu enerģiju atjaunotas un dibinātas moderniecības. Pirms kaŗa mums Latvijā bij pavisam 88 kopmoderniecības. Kaŗa laikā tās pa lielākai daļai iznīcināja un izpostīja, tā ka 1919. gadā darbojās vairs tikai 15. No sākuma viņu atjaunošana gāja ļoti lēnām, jo nepārvarams šķērslis bij sviesta eksporta aizliegums un vēlāk augstā izvedmuita. Tāpēc arī uz 1. janvāri 1922. gadā mums bij vēl tikai 18 kopmoderniecības. Apmēram no 1922. gada pavasaŗa sākās straujāka attīstība, tā ka uz 1. janvāri 1923. gadā jau reģistrētas 85

kopmoderniecības un 43 privātas. Sevišķi strauja darbība norisinājās 1923. gada pavasarī un vasarā: uz 20. aprīli skaitījās jau 168 kopmoderniecības un 76 privātas, uz 1. augustu 294 kopmoderniecības un 113 privātas, bet uz 3. novembri — 328 kopmoderniecības un 118 privātas. Pašlaik darbojošos kopmoderniecību skaits pārsniedz pirmskaŗa skaitu gandrīz 4-kārtīgi, bet 1919. gadā — pat 22-kārtīgi.

Sakarā ar to ļoti strauji attīstījies arī sviesta eksports. Kamēr 1914. gadā eksportētas 2.144.736 mārciņas sviesta, 1921. gadā eksports nesniedzās pāri 37.000 mārciņām. 1922. gadā tas pieaug jau uz 2.048.073 mārciņām, bet tekošā gada pirmos 10 mēnešos iztaisa jau ap 6,9 milj. mārciņu daudzu miljonu latu vērtībā. Ļoti ievērojami attīstījies arī olu eksports: pag. gadā tas iztaisīja ap 600 tūkstošus latu, bet šogad šī summa tiks ievērojami pārsniegta.

Ievērojami attīstīta un izkopta agronomiskās palīdzības sniegšana lauksaimniekiem. Šeit strādā roku rokā valdības, pašvaldības un sabiedriskās iestādes. Tuvāk pie tām pakavēties nav aprobežoto telpu dēļ iespējams. Pietiks tāpēc, ja minēšu, ka noorganizēts plašs agronomisko darbinieku tīkls uz vietām, ierīkotas dažādas izmēģinājumu stacijas, lopu audzētavas, pārraugu biedrības, vaislas stacijas, mašīnu koplietošanas punkti, izmēģinājumu lauciņi, selekcijas stacijas un taml.

Daudz plašāks nekā nekā pirms kaŗa ir tagad noorganizētais lauksaimniecības skolu tīkls. Radusēs pie tam vesela rinda tādu mācības iestāžu, kādas mums pirms kaŗa nemaz nebij pazīstamas, piem. mājturības skolas un seminārs. Bez lauksaimniecības fakultātes darbojas tagad vēl 6 vidējas lauksaimniecības skolas (Priekuļu, Jelgavas, Malnavas, Smiltenes lopkopības un piensaimniecības, Rīgas kultūrtechniskā, Kaucmindes mājturības seminārs), pāri par 20 divgadīgām lauksaimniecība skolām un dažādas speciālo nozaŗu skolas (dārzkopībā, biškopībā u. t. t.). Bez tam ļoti plaši nostādīta ārpusskolas izglītības pasniegšana, ar kursu, priekšlasījumu u. t. t. palīdzību. Diezgan plašos apmēros notiek lauksaimniecības izstādes, apskates u. taml.

Šis īsais apskats jau rāda, ka mūsu lauksaimniecība pēdējos gados ārkārtīgi daudz strādājusi un ka arī panākumi nav izpalikuši. Tāpēc arī turpināt ar veco enerģiju uzsākto svarīgo kultūrsaimniecisko darbu, drošu brīvu skatu vērot un meklēt jaunus mērķus un līdzekļus viņu sasniegšanai un nebaidīties no viņu piemērošanas dzīvē un darbā — tad latvju zemkopja darbs nebūs arī nākotnē ar zeltu vien atsveŗams.

A. Alberings.

Agrārā reforma.

Svinot valsts piecu gadu pastāvēšanas svētkus, nevaram paiet gaŗām jautājumam, kuŗš stāv visciešākā sakarā ar pašu valsti. Satriecot ienaidniekus mēs gan nodibinājām savas valsts robežas, bet iekšienē palika viss pa vecam. Zeme gan piederēja valstij kā tādai, bet ne latvju tautai. Lai tauta varētu turpināt savu attīstības gaitu un valsts nostiprināšanas darbu, tai bij jāsarauj vēl atlikušās verdzības ķēdes un jāpārņem zeme savā tiešā īpašumā. Šis iekaŗošanas darbs neprasīja vairs šķēpu krustošanu, bet piederēja jau pie valsts uzbūves darba un to panāca likumdošanas ceļā. Zemi pēc viņas piederības pirms valsts nodibināšdanas varēja iedalīt četrās galvenās grupās: 1) privātas muižas, kuŗas piederēja galvenā kārtā vācu muižniekiem, 2) rentes mājas, kuŗas arī tiem piederēja, bet bij iznomātas vietējiem zemniekiem, 3) valsts muižas un zeme un 4) zemnieku mājas, kuŗas, lai gan piederēja zemniekiem, bet, pateicoties parādu saistībām, stipri vien stāvēja zem to bijušo īpašnieku — muižnieku — iespaida.

Bez minētiem īpašumiem nedaudz zemes piederēja vēl draudzēm un pilsētām. Latvijas zemes kopējā platība sniedzās ap 18 milj. pūrvietu. Atskaitot pārdotās zemnieku mājas, valsts, pilsētu un draudzes īpašumus, visa pārējā zeme piederēja dažām simts vācu muižnieku ģimenēm. Šīm nedaudzām ģimenēm piederēja gandrīz puse no visas zemes (48%). Tā tad, izņemot muižniekus un nedaudzus zemniekus, viss vairums latvju tautas bij bezzemnieki.

Pēdējie, būdami tajā pašā skaitā zemkopji, nevarēja strādāt uz savas zemes, bet bij spiesti bez kādām labākām izredzēm kalpot muižniekiem. Visas pilsoņu tiesības un vietējās dzīves iekārtas noteikšana bij saistīta ar zemes īpašumu un šī īpašuma platību. Tāpēc arī visa saimnieciskā un politiskā vara atradās vienīgi muižnieku rokās. Mazgruntniecība, tāpat kā pārējā tautas daļa, bij gandrīz beztiesīga, jo viņas īpašumi nesasniedza to normu un nebij nostādīta tai katēgorijā, kas piešķirtu tiesības kaut cik piedalīties savas dzīves prasību izlemšanā.

Baidoties izlaist varu no rokām un stāvot tuvu Krievijas galma aprindām, muižnieki panāca arī labvēlīgus likumus sava stāvokļa nodrošināšanai. Starp citu varētu pieminēt likumos paredzēto tiesību un privilēģiju nodrošināšanu, aizliegumu (Vidzemē) nodalīt atsevišķā saimniecībā mazāk zemes par 10 dāldeņu vērtības, rentes māju nepārdošanu to ilggadīgiem nomniekiem u. t. t. Ka šāda zemes iekārta nevarēja apmierināt iedzīvotājus un tā varēja atbalstīties tikai uz bargiem likumiem, tas pats par sevi saprotams. Tāpēc arī ikreizes, kad iedzīvotāju vairākums juta izdevīgu momentu izteikt savas sāpes, tas to darīja. Lai atminam kaut 1905. gadu, kad asi parādījās tautas nemiers pret muižniecību.

Latvijas valstij nodibinoties, kur visa vara un visa likteņa lemšana pārgāja pašas tautas rokās, bij skaidrs, ka līdzšinējā zemes iekārta nevarēja vairs turpināties un nekavējoši bij jāķeras pie pastāvošās agrārās iekārtas revidēšanas un tās ievadīšanas iedzīvotāju dabiskām prasībām piemērotā virzienā. Tāpēc arī viens no svarīgākiem darbiem tautas suverēnās varas nesējai — Satversmes Sapulcei bij tūliņ ķerties pie agrārās likumdošanas.

Ņemot par pamatu, ka Latvija ir lauksaimniecības zeme un ka lauksaimniecība ir valsts stiprums un pamats, nevarēja atstāt pusi no visas zemes valstij nelabvēlīgu vācu muižnieku rokās. Atzīstot zemniecību kā pamatšķiru, mums bij nelielā pastāvošā zemniecība jāpastiprina, radot jaunus zemniekus uz valsts patstāvībai naidīgās muižniecības rēķina. Tāpēc arī agrārais likums ne tik vien kā necentās likvidēt pastāvošo mazgruntniecību, bet gan radīja tai blakus veselu rindu jaunu mazgruntnieku — jaunsaimniekus.

Agrārā likuma galvenais nolūks bij izbeigt pastāvošo nenormālo zemes iekārtu, likvidējot muižniecību ar visām privilēģijām. Tai pašā laikā likumam vajadzēja nodrošināt šo jaunradīto saimniecību pastāvēšanas un attīstības iespējamību. Ievērojot visu teikto, likumdevējam bija jāizšķiras par sekošiem principiāliem jautājumiem: 1) vaj atsavinot lielgruntniecības atstāt arī to bijušiem īpašniekiem zināmu zemes platību, vaj pataisīt tos par bezzemniekiem? 2) Vaj atsavināt zemi pret zināmu atlīdzību, vaj to vienkārši konfiscēt — atņemt bez kādas atlīdzības? 3) Cik lielas radīt jaunās saimniecības? 4) Vaj jaunās saimniecības paturēt valsts īpašumā un tās nodot tikai jaunsaimniekiem uz nomas tiesībām, vaj valsts tās savā īpašumā nepaturēs un tūliņ nodos lietotājiem dzimts īpašumā? 5) Vaj jaunsaimniekiem atdot zemi bez kādas atlīdzības jeb valstij jāņem par to neliela noteikta izpirkšanas maksa? 6) Vaj arī bijušās rentes mājas sadalīt jaunsaimniecībās jeb tās atstāt nedalītas un kā tādas nodot to lietotājiem.

Izšķirot pirmo jautājumu, mūsu zemniecības priekšstāvji vadījās no tā principa, ks agrārās reformas uzdevums ir apgādāt bezzemnieku ar zemi, tajā pašā laikā neradot jaunus bezzemniekus, kuŗi, ja tie izrādītos ar lojāliem Latvijas pilsoņiem, varētu savukārt pieprasīt zemi no fonda. Bez tam, mēs negribējām izvest zemes nacionālizāciju, bet likvidēt tikai valsts apstākļiem nepiemērotu lielgruntniecību un muižnieku privilēģijas. Tāpēc arī mums nebij pamata neatstāt bijušiem muižu

īpašniekiem to saimniecības platību, kuŗa atzīta par normālu un kāda atrodama mūsu vidējā mazgruntnieka rokās.

Ar to mēs panākam zināmu vienlīdzību pastāvošās saimniecībās un izņemam bijušiem muižniekiem no rokām svarīgu pretaģitācijas ieroci pret mūsu agrāro reformu. Zināms, tie muižnieki, kuŗi izrādījušies par naidīgiem valsts nodibināšanai un mēģina apdraudēt tās patstāvību, pieskaitāmi pie valsts noziedzniekiem un kā tādi nevar pretendēt uz Latvijas pilsoņu tiesībām — iegūt jeb paturēt zemi. Otrs jautājums stāv ciešā sakarā ar pirmo un dibinājas uz tiesiskas pilsoniskas valsts pamata principiem. Pie šī jautājuma pamatīgākas apskatīšanas man būs izdevība apstāties tuvākā nākotnē.

Kas zīmējas uz to, cik lielas radīt jaunsaimniecības, tad te krīt svarā, lai jaunais īpašnieks varētu vest patstāvīgu dzīvi un izlietot savā saimniecībā apstākļiem piemērotus jaunākos technikas atradumus. Par piemērotām saimniecībām atzina divzirgu saimniecības.

Tālāk nācās izšķirties par privāta īpašuma vaj nomas tiesībām uz zemi. Šai jautājumā mūsu zemniecības priekšstāvji visredzamāki pierādīja savu uzskatu pareizību. Reiz mūsu privāta pastāvoša mazgruntniecība ir atzīta par normālu un nolemts to stiprināt, radot tai blakus jaunas saimniecības, tad pats par sevi saprotams, ka citas idejas nevarēja būt. Visnoteiktāk uz šī redzes stāvokļa nostājās Zemnieku Savienība un tagad viņas uzskati ir guvuši vislielāko piekrišanu, pat pie kādreizējiem sīvākiem pretiniekiem.

Lai jaunie zemes ieguvēji varētu justies kā morāliski tā juridiski par pilntiesīgiem īpašniekiem uz tiem piešķirtās zemes, tad nevarēja pieturēties pie bezmaksas principa, bet bij jānoliek kaut visminimālākā izpirkšanas maksa. Par šo jautājumu savā laikā daudz runāts un rakstīts, un te vēl sīkāki pārrunāt tas būtu lieki.

Beidzot vēl bij jāizšķiŗas par bijušiem ilggadīgiem rentniekiem. Nebij domu starpību, ka vairākums šo zemes lietotāju ir jau tik daudz ieguldījuši savās, kaut arī nomātās saimniecībās darba un kapitāla, ka atņemt tās un sadalīt nebij ne mazākā iemesla. Bez tam viņas pēc savas dabas pilnīgi pielīdzināmas privātai mazgruntniecībai un tāpēc arī kā tādas nodibināmas, noteicot šo māju maksimālo pielaižamo platību.

Še minētos jautājumus nokārtot likumdošanas ceļā bij lielās agrārās reformas galvenais uzdevums. Tagad agrārās reformas likumdošanas galvenais darbs ir pabeigts un attiecīgo iestāžu uzdevums ir izpildīt likumdevēja gribu un izvest to dzīvē.

Agrārās reformas praktiskais darbs norisinājas tagad pilnā gaitā. Sadrupušas muižniecības vietā ir radīta jau tuvu pie 50.000 jaunu zemes īpašnieku un pāri par 8500 ilggadīgo rentnieku ir ieguvuši savas mājas uz īpašuma tiesībām. Tā tad jau šinī neilgā laikā mūsu mazgruntniecība ir pieaugusi vairāk kā divreiz. Šis mazgruntniecības radīšanas darbsvēl turpinājas un prasīs vēl dažu labu gadu līdz galīgai reformas nobeigšanai.

Pats par sevi saprotams, ka muižniecība ar agrārreformu nav apmierināta. Bet kas vainīgs? Atbilde tikai viena: agrākā muižniecības īsredzība! Muižnieki neprata iedziļināties tautu attīstības vēsturē, viņi negribēja un nemēģināja saprast latvju tautas dabiskās tieksmes un prasības, viņi nemēģināja arī tām kaut cik pretim nākt, bet centās draudošo katastrofu novilcināt, slēpjoties aiz privilēģijām un tās atbalstošiem cara likumiem. Ja tie īstā laikā būtu pārdevuši rentes mājas to lietotājiem, likvidējuši tā sauktās lopu un pusmuižas, sadalot tās atsevišķās vienībās un pārdodot zemniekiem, tāpat samazinājuši savas milzu latifundijas, tsd droši vien tie tagad nedzertu tik daudz no rūgtā biķeŗa.

Bet tie to nedarīja un negribēja darīt. Tie negribēja atzīt savus kādreizējus vergus par līdzpilsoņiem. Tai pašā laikā, gaidot beidzamo glābiņu no savas „tēvijas“, tie bij gan gatavi atdot daļu no saviem un pat zemnieku īpašumus vācu kolōnistiem, bet divpadsmitā stunda bij jau situsi — šis nodevības darbs tiem vairs neizdevās. Latvju tautas Lāčplēsis sadragāja vergu ķēdes un

pateica: „Tagad mēs sēsim un pļausim paši uz savas zemes, bet tu, melnais bruņiniek, pļausi to, ko esi sējis!“

Agr. V. Gulbis.

Lauku saimnieciskā atjaunošanās.

Kaŗa sistās brūces pamazām sadzīst. Viss, kas līdz šim ir panākts, tas tikai pašu spēkiem. Kaŗa zaudējumu atlīdzība — šis izteiciens mūsu apstākļos skan kā rūgta irōnija, un lauksaimnieks jau sen vairs tai netic. Un patiešām — ko mēs varam darīt, lai p i e s p i e s t u mūsu lielos kaimiņus uz rītiem un uz vakariem atlīdzināt kaut materiālā ziņā tos zaudējumus, kuŗus tā kaŗaspēki vaj apbruņotās bandas mums ir nodarījušas? Mums atliek vienīgi tā apziņa, ka taisnība ir mūsu pusē un ka viņi ir mūsu parādnieki.

Ja nu mēs no ārpuses neko nevaram gaidīt, totiesu mūsu pašu saimnieciskās polītikas vadītājiem ir jābūt pārliecinātiem, ka lauksaimnieciskās ražošanas atjaunošana un pacelšana starp dažādiem ekonomiskiem jautājumiem ir stādāma pirmā vietā. Līdzekļi, kas šeit tiek ieguldīti, ir tikpat kā sēkla uz auglīgas zemes, kas vairojas un nes simtkārtīgus augļus. Valsts budžetā izdevumiem lauku saimnieciskās dzīves atjaunošanai ir jāieņem piemērota vieta. Lai arī tiešās vajadzības stipri pārsniedz tādā ceļā iegūstamos līdzekļus, tomēr panākumi būs droši, — samērā mazos līdzekļus lauksaimnieks papildinās ar savu centību un darbu, bet darbs rada jaunas vērtības.

Lauku saimnieciskās atjaunošanās pabalstīšana no valsts puses ir izgājusi vairākos virzienos, — nopostīto ēku atjaunošanā, jaunsaimniecību apbūvēšanā, sējumu platības pavairošanā, zemes auglības pacelšanā, kooperācijas pabalstīšanā un izejas vaislas materiāla iegādāšanā. Īsumā apskatīsim, kas minētās nozarēs ir paveikts.

Ēkas uzcelt — ir visgrūtākais kaŗā nopostīta lauksaimnieka un jaunsaimnieka uzdevums. Tas prasa vislielāko līdzekļu ieguldīšanu tur, kur viņi tieši atpakaļ nenāk. No tautsaimnieciskā viedokļa valsts te ir ieinteresēta tiktāl, lai panāktu pēc iespējas lielāku mežu materiālu ietaupīšanu, jo pretējā gadījumā tas varētu nelabvēlīgi atsaukties uz mežu eksportu. Sakarā ar to pašulaik lauku būvniecības dienas jautājums ir — kā izplatīt un paveicināt ēku būvi no ugunsdrošiem materiāliem, kas lauksaimniekiem iznāk dārgāki, nekā koka materiāli. Pastrīpoju l a u k s a i m n i e k i e m, bet ne valstij.

Vēl viens ļoti svarīgs jautājums attiecībā uz lauku būvniecību nav atrisināts, un tas ir — kooperācijas līdzdalība. Pārāk liels individuālisms valda ēku celšanā. Daudzas grūtības tiktu novērstas, ja jaunsaimnieki un kaŗā nopostītie ēkas ceļot pieturētos pie kaut cik vienādiem ēku tipiem un samēriem. Tad starp citu būtu iespējams kooperātīvā ceļā izgatavot atsevišķas ēku daļas vairumā, kopīgi sagatavot un piegādāt būvmateriālus. Vispār pie ēku celšanas ir daudz tādu uzdevumu, kuŗi atsevišķam jaunsaimniekam nākas pārāk grūti — bet kopējiem spēkiem būtu vieglāk veicami. Apvienota rīcība, vairāk vienības — tas lietai nāktu tikai par labu. Cerēsim, ka arī kooperātori šim jautājumam piegriezīs vajadzīgo vērību.

Pievedīšu dažus skaitļus attiecībā uz lauku apbūvi. Uz pastāvoša būvkoku izsniegšanas likuma pamata ir līdz šim izniegts 61 miljons kubikpēdu būvkoku. Pabalsts ir izdots pagājušā gadā 1412 kaŗā nopostītām bezēku saimniecībām kopumā par 28 miljoni rubļu, un 144 ēku celšanai no ugunsdrošiem materiāliem ap 2 miljoni rubļu.

Ka mūsu lauksaimniekos arvienu dziļāki iesakņojas pārliecība, ka ēkas nevar celt bez iepriekšēja plāna un aprēķina, pierāda tas, ka no Lauksaimniecības departamenta būvniecības nodaļas ir izgājuši tautās 37.800 paraugplāni un būvmateriālu aprēķini.

Sējumu platības pavairošanā atzīmējams, ka šovasar Ilūkstes un Jaunjelgavas rajonā ir nolīdzinātas 341.000 tekošas asis tranšeju, aizbeŗot apm. 56 tūkstoši kubikpēdu zemes, par ko izdots apm. 10 miljoni rubļu. Ar valdības pabalstiem iegādāti pavisam 94 traktori un pagājušā gadā izniegts pabalsts par 40.000 pūrvietu atmatu uzplēšanu ar zirgiem un 10.000 pūrvietu uzplēšanu ar traktoriem. Šogad izsniegts pabalsts jaunsaimniekiem par celmu un akmeņu tīrīšanu uz piešķirtās zemes 43.000 pūrvietām caurmērā 89 rubļi uz pūrvietas. Nv daudz!

Zināmi atbalsti ražas pacelšanā ir mašīnu koplietošanas punkti, kuŗi ierīkoti ar valsts pabalstu un pastāv pašlaik 260. Ar valsts aizdevumu ir iegādāts apm. 4800 pudu augstražīgas ārzemju sēklas labības, kuŗa mūsu saimniecībās pavairota. Viens no svarīgākiem pabalstiem ražas pacelšanā ir bijusi piemaksa uz mākslīgiem mēsliem, pie kam pagājušā gadā izlietots ap 3 miljoni rubļu, bet šogad izsniegts kopā ap 106.000 maisu dažādu mākslīgo mēslu, pie kam paredzams piemaksāt ap 18 miljonu rubļu. Mākslīgo mēslu patēriņš caur to ir ļoti pieaudzis.

Kreditkooperātīvu atdzīvināšanai uz laukiem ir izdoti 1 miljons rubļu, kuŗu uzdevums būtu — atjaunot naudas līdzekļu apgrozību starp lauksdaimniekiem, darīt pieietamāku kreditu. Saimnieciskā organismā šī naudas līdzekļu cirkulācija ir nepieciešama, jo citādi šis organisms var zaudēt dzīvību un sastingt. Tādēļ arī sabiedriskā doma pašulaik ir piegriezusēs lauksaimnieku kredita jautājuma atrisināšanai.

Ja mēs atceramies, kā izskatījās Latvijā 5 gadus atpakaļ un salīdzinām ar tagadējiem apstākļiem — tad gūtie panākumi mums dod iemeslu ar drošu skatu raudzīties nākotnē. Ja miera saulītei arī turpmāk būs lemts apspīdēt mūsu zemes sētas, tad par labāku nākotni varam būt droši.

F. V.

Latvijas rūpniecības gaita.

Saimnieciskās dzīves attīstības vēstures pirmās lappuses Latvijai ir visai drūmas un nospiedošas. Reti kur sastapsim tik smagu ainu raksturojumu par to, ko esam pārdzīvojusi mūsu pirmos neatkarības gados. Šis laikmets ir nepārtraukts sūra un grūta darba posms kā rūpniecībā, tā arī pārējās saimnieciskās nozarēs.

Pirms kaŗa rūpnieciskos uzņēmumos Latvijā nodarbināja līdz 100.000 cilvēku. Kaŗa darbībai tuvojoties Latvijas robežām, krievu valdībai bij radusēs ideja visus rūpniecības uzņēmumus līdz ar iekārtu un strādniekiem pārvietot uz Krievijas centrālām guberņām. Evakuācijas vadītāji Rīgu un citas Latvijas pilsētas, kur vien bij kāda rūpniecība, izslaucīja kā ar slotu, aizvezdami neskaitāmas vērtības gan mašīnās, gan materiālos un jau gatavos produktos, kopsummā par apm. 1 miljardu zelta rubļu. Kas vēl dažādu apstākļu dēļ fabrikās vaj noliktavās bij uzglabājies, to krievu armija sabojāja vaj vienkārši piesavinājās. Ko nepaspēja krievi, to pabeidza vāci okupācijas laikā.

Latvijai nodibinājoties, visi mūsu tautas veselīgākie spēki bija aizņemti neatkarības cīņās. Nav brīnums, ka taisni šaī laikā radās ļaudis no pašu māju „ārzemniekiem“, kas sagrāba savās rokās kā tirdzniecību, tā arī rūpniecību un palika par galveniem jaunās saimnieciskās dzīves noteicējiem. Mūsu neatkarības cīņas vilkās diezgan ilgi. Minētie elementi pa to laiku paspēja nodrošināt savu saimniecisko stāvokli, saraušot ar spekulāciju lielas bagātības.

Pēc atbrīvošanas cīņām sākās latvjiem grūta un smaga darba diena. Bij jāķeŗas pie nopostīto saimniecību un rūpniecības pasākumu atjaunošanas. Šis darbs bij jāveic visai nelabvēlīgos apstākļos, tā sakot ar kailām rokām, un pilnīgi bez līdzekļiem. Starptautiskie kapitāli, ja par tādiem varētu saukt zināmo „ārvalstnieku" aizņēmumus no saviem ciltsbrāļiem lielāku uzņēmumu veikšanai, gūlās drīzāk kā smags slogs uz mūsu tautas pleciem.

Lai šo neciešamo stāvokli kaut cik labotu un veicinātu saimnieciskās dzīves attīstību, valdība izsniedza ilgāka termiņa aizdevumus pret nekustamiem īpašumiem, izpostīto pasākumu atjaunošanai. Šo izdevību tūdaļ lielā mērā steidzās izmantot „vecās" fabrikas un uzņēmumi, saņemdami darbības atjaunošanai miljonus pret saviem nekustamiem īpašumiem, pa lielākai daļai fabriku ēkām. Arī še pēc valdības pabalsta pirmās sniedzās cittautiešu rokas, kuŗām bij no veciem labiem laikiem jau īpašumi, bet 90% no tagadējiem latviešu rūpniekiem to nevarēja uzrādīt. Vairākos gadījumos šie pabalstu saņēmāji nekautrējās pat uzstādīt valdībai prasības zināmu privilēģiju piešķiršanai. Raksturīgi, ka bij laiks, kad valsts aizdevumi līdz 76% bij nonākuši to rokā, kuŗi pie atbrīvošanas darba ne pirkstu nepakustināja, drīzāk to traucēja. Dažbrīd pāri par 90% no izsniegtām summām ir bijuši nelatviešu rokās. Stāvoklis mainījās tikai tad, kad nodibinājās Latvijas Banka un tā uzsāka savu nacionālo saimniecisko polītiku. Radās lielāka ierosme un uzņēmība arī starp latviešiem un, pateicoties bankas izsniegtiem kreditiem, saimnieciskās dzīves attīstība pieņēma pavisam citu gaitu.

Latvju uzņēmēji, kā tirgotāji, tā rūpnieki ir sākuši savu ērkšķaino ceļu ar maziem līdzekļiem, bet stingru un noteiktu gribu, atjaunot Latvijas saimniecisko dzīvi un sekmēt viņas labklājību. Pēdējos pāris gados mūsu nacionālā rūpniecība un tirdzniecība ir spērusi sekmīgus soļus uz priekšu un mēs it drīz varēsim teikt, ka esam savās mājās saimnieciskās dzīves noteicēji. Rūpniecība jau ap 50% ir nacionālās rokās, tirdzniecība gan, par nožēlošanu, tikai līdz 30%, bet arī še jūtams stingrs progress: ar katru dienu mazinājas kaŗa laika spekulantu un vieglu dienu meklētāju skaits, jo tagadējie apstākļi tiem vairs nav izdevīgi. Viņi meklē jaunas tēvijas, kur varētu pļaut to, ko citi sējuši. No godīgā un sistēmatiskā darba tie bēg, un jāvēlas, lai šis siseņu bars jo drīzāk pazustu no mūsu atbrīvotās zemes.

Latvijas rūpniecības attīstībai, bez jau minētā, vislielāko triecienu tomēr ir devis S. Sapulces pieņemtais darba likums. Ja sekas tam nav pilnīgi jūtamas, tad tikai pateicoties latvju uzņēmēju nesalaužamai izturībai. Nav zemes, kur rūpniecībai uz katra darba rubļa būtu uzliktas 15—17% speciālas nodevas, kā tas ir pie mums ar minēto likumu. Viņa sekas mēs novērtēsim vistuvākā nākotnē, kad sāksim meklēt ārējos tirgus un sadursimies ar ārzemju konkurenci. Tad arī redzēsim, kādu lāča pakalpojumu esam ar to saņēmuši. Ir apbrīnojama to kungu uzņēmība, kuŗi ar mūsu kraso darba likumu ir lepojušies pret vecām rūpniecības valstīm, ka šajā ziņā mēs tām esam aizsteigušies priekšā. Var iedomāties nopietnāko pārstāvju irōniskos smīnus, ar kādu tie uzņēma šo bravūru. Aiz jau minētā iemesla mēs pat vēl šodien neredzam ārzemju kapitālu rūpniecībā. To piesola gan ostu un satiksmes līdzekļu uzlabošanai, tāpat lauksaimniecībai, bet par rūpniecību noklusē. Šī klusēšana ir visgaišākā atbilde tiem, kas Šveicē lepojās ar pieņemto darba likumu. Rūpniecības zemēs jau uztraucas ar pāris procentu netiešām nodevām, bet pie mums nekautrējas dižoties ar 15—17%.

Cīnoties ar šiem ļaunumiem, mūsu rūpniecība lēnām, bet noteikti iet soli pa solim uz priekšu. Viņas princips un mērķi ir augstākā mērā godīgi. To liecina arī, starp citu, mazais protestēto vekseļu skaits, kuŗš krīt uz latviešu uzņēmumiem. Tāpat starp latviešu pasākumiem nav ļaunprātīgu bankrotu. Šie divi faktori ir labākā liecība par mūsu uzņēmumu solidumu.

Zīmīgi, ka pirmo vietu mūsu rūpniecībā, tāpat kā priekš kaŗa, ieņem metallūpniecība, otro — kokurūpniecība u. t. t. Vairākas rūpniecības nozares ir jau tik tālu attīstījušās,ka eksportē, piem. papīru, eļļas, linoleumu, ādas un pa daļai arī metallrūpniecības ražojumu; bez tam vēl stiklu, keramiku, krāsas u. t. t.

Rūpniecībā patlaban ir nodarbināti ap 50.000 cilvēku, kas ir jau puse no pirmskaŗa apmēriem. Pirms kaŗa gan amatniecībā nodarbinātos strādniekus neskaitīja pie rūpniecības uzņēmumos nodarbinātiem, kurpretim augšējā skaitlī ir ieslēgti visi tie uzņēmumi, kuŗi nodarbina pārāk par 5 cilvēkiem.

Pirms kaŗa rūpniecība bij nodarbināta pa lielākai daļai tikai priekš Krievijas, kurpretim tagad viņai netiek nekas gatavots. Mūsu eksportpreces, kā ādas, linu diegi un audumi, stikls, sērkociņi, linoleums, finieŗi, koki u. t. t., tiek sūtīti uz Vakareiropu un Ameriku. Arī spirtrūpniecības produkti ieņem ievērojamu vietu mūsu eksportā.

Šis apstāklis dod visgaišāko liecību par to, ka mēs esam dzīves spējīgi un mums nevajag nekādu aizbildniecību. To vajadzētu arī reiz saprast tiem ļaunprātīgiem skeptiķiem, kuŗi arvienu vēl nevar beigt mest savus skatus uz rītiem un vakariem.

J. Pauļuks.

Satiksmes attīstība.

Pie Latvijas valsts nodibināšanas nebij gandrīz nekādu satiksmes līdzekļu, nebij patiesībā ne dzelzceļu, ne pasta, ne telegrafa, ne telefōnu, tāpat zemes ceļi ar tiltiem bij pa kaŗa gadiem nonākuši ārkārtīgi bēdīgā stāvoklī. Bija īstenībā tikai satiksmes līdzekļu drupas. Bet neskatoties uz to, satiksmes resora darbinieki ķērās ar lielu enerģiju, darba mīlestību un pašaizliedzību pie darba, atklāja dzelzceļa satiksmi ar dažām vecām lokomotīvēm un dažiem simtiem preču vagonu, sastutēja uzspridzinātos tiltus, kaut kā sakārtoja nopostītās ēkas un stājās pie vilcienu pārvadāšanas, jo apstākļi prasīja nekavējošu kustības atvēršanu. Tas pats notika ar telegrafu un telefōnu. Sameklēja vecus, pa daļai maitātus telegrafa un telefōna aparātus, izlaboja tos un atklāj satiksmi, cik tas bija iespējams, ar veciem aparātiem.

Arī ceļu un šoseju valde ķērās pirmā kārtā pie izpostīto tiltu savešanas kārtībā, lai varētu satiksmi uzturēt.

Bija skaidrs, ka bez satiksmes ceļiem un līdzekļiem, kas taču katras valsts galvenās dzīvības āderes, valsts nevarēja attīstīties un savu patstāvību nodrošināt. Cīņas par valsts patstāvību bij vēl pilnā gaitā un dzelzceļu un citu satiksmes līdzekļu galvenais uzdevums bija apgādāt armijas vajadzības.

Pirmajā valsts pastāvēšanas laikā bija maz pārvadājumu pašu iedzīvotāju vajadzībām, jo dzīve tikko sāka atplaukt un katrs raudzīja iztikt ar to, kas viņam ir. Pārvadājumu bij maz, ar to izskaidrojas arī tas, ka mūsu dzelzceļi pirmos divos gados strādāja ar zaudējumiem. Bet jau trešajā budžeta gadā, kad iestājās normālāki apstākļi, kad saimnieciskā dzīve uzplauka, sāka palielināties arī darbs mūsu dzelzceļiem un izdevās, saprotams, ļoti ierobežojot savas vajadzības, ne tikai sabalansēt ekspluatācijas izdevumus ar ienākumiem, bet arī vēl segt visus ārkārtējos izdevumus visnepieciešamākiem atjaunošanas darbiem. Saprotams, ka tas bij ārkārtīgs solis un to varēja darīt tikai uz laiku, atbīdot pat ļoti vajadzīgos uzlabošanas un remonta darbus uz vēlāku laiku. Bet mērķis bij sasniegts, budžets sabalansēts un valsts saimnieciskais stāvoklis nostabilizēts.

Pēc tam varēja ķerties pie nopietnākiem atjaunošanas darbiem saspridzināto tiltu un izpostīto ēku atjaunošanas lielākos apmēros un ar lielākiem izdevumiem. Tas iesākās ar 1922./23. budžeta gadu, turpinās tekošā un paredzēts arī nākošos budžeta gados. Tas ir nepieciešams, jo satiksmes līdzekļi ir jāsaved vajadzīgā kārtībā. Zināms, ka tādus lielus atjaunošanas darbus dzelzceļi nevar

segt ar saviem ekspluatācijas ieņēmumiem un tie valstij jāpiemaksā, bet tas viss ar laiku atmaksāsies. Te iegulda vērtības jaunu vērtību ražošanai.

Līdz ar valsts vispārējo saimnieciskās dzīves uzplaukšanu satiksmes resors nopietni ķēries pie mūsu dzelzceļtīkla tālākas attīstīšanas, ievērojot galvenā kārtā mūsu pašu zemes intereses un vajadzības. Priekš kaŗa būvētie dzelzceļi ir projektēti galvenā kārtā kā transitceļi agrākās Krievijas vajadzībām un mazākā mērā ievēro vietējās vajadzības. Mūsu dzelzceļiem ir divējādi uzdevumi: veikt transita uzdevumus un apmierināt pašu zemes vajadzības. Transita vajadzībām pēc Liepājas-Jelgavas ceļa pāršūšanas mēs būsim pietiekoši apgādāti ar dzelzceļiem, kamdēļ nākamībā galvenā vērība piegriežama mūsu iekšējām vajadzībām. Pie jaunu līniju pētīšanas un projektēšanas to arī galvenā kārtā ievēro.

Sajūtams trūkums dzelzceļa saimniecībā mums vēl ir nepietiekošais ripojošais materiāls. Līdz šim mēs esam iztikuši ar vecām, lietotām lokomotīvēm un vagoniem, ko dabūjām uz miera līguma pamata no Krievijas un Vācijas. Viegli nebij veikt lielo darbu ar šo jau stipri nolietoto inventāru. Tas stipri apgrūtināja darbību un izsauca arī lielus izdevumus. Tam vēl piebiedrojās apstāklis, ka mums nebij piemērotu darbnīcu, kuŗās būtu iespējams pienācīgi atremontēt lokomotīves un vagonus. Šis trūkums tagad ir novērsts ar Daugavpils dzelzceļa darbnīcu atjaunošanu. Bet nākamībā gan nepieciešams iegādāties jaunu ripošu materiālu. Šai ziņā ved sarunas ar ārzemes firmām un fabrikām.

Līdzīgi grūtos apstākļos ir strādājis un attīstījies pasts, telegrafs un telefōns. Šī satiksmes nozare tāpat bij galīgi iznīcināta pa kaŗa laiku un tāpat bij jāpieliek liela darba mīlestība, li to nokārtotu. Tikai ar to starpību, ka pasta, telegrafa un telefōna atjaunošanai valsts līdz šim neko nav piemaksājusi; taisni otrādi, šī nozare ir līdz šim valstij devusi pie četri miljoni latu tīra atlikuma. Nākamībā tas gan vairs nav paredzams, jo, lai varētu apgādāt zemi ar ērtu un plašu satiksmi, būs jāatrod lielāki līdzekļi, nekā to spēj dot pats resors.

Ar pastu un telegrafu mēs pagaidām esam pietiekoši apgādāti, jānokārto tikai vēl pagastiem ērtāka pasta saņemšana un nosūtīšana. Šinī ziņā mēs vēl tālu neesam sasnieguši Vakareiropas labierīcību. Bet te jānāk palīgā galvenā kārtā pašiem pagastiem un pašai sabiedrībai, ierīkojot tā sauktos palīga kantoŗus, kas ārzemēs ļoti izplatīti, bet pie mums negrib ieviesties.

Tagad valdība piegriež sevišķu vērību telefōnu satiksmes attīstīšanai ne tikai pilsētās un starp pilsētām, bet it sevišķi uz laukiem. Pastāv nodoms savienot visus pagastus ar telefōniem, ja tikai līdzekļi to atļaus. Tāpat nopietnu vērību piegriež telefōnu tālsatiksmes nokārtošanai ar ārzemēm un radio satiksmes attīstīšanai. Arī pasta, telegrafa un telefōna satiksmes ziņā mēs esam transitzeme, kas nepieciešami jāievēro šīs nozares tālāk izkopjot.

Visbēdīgāki mums stāv ar zemes ceļiem. Pa kaŗa laiku ceļi un tilti bij nonākuši ārkārtīgi sliktā stāvoklī, jo lietoja viņus ļoti stiprā mērā kaŗaspēka daļas, bet nelaboja gandrīz nemaz. Ar Latvijas valsts dibināšanu valdībai arī nebij iespējams šai satiksmes nozarei atvēlēt lielākus līdzekļus, jo bij jāveic citas vēl neatliekamas vajadzības. Tie nedaudzie līdzekļi, ko zemes ceļiem varēja atvēlēt, galvenā kārtā izlietoti tiltu jaunbūvēm un remontiem, kas pa kaŗa gadiem un 1922. gada plūdiem bij izpostīti vaj novecojušies. Tikai tekošā budžta gadā bij iespējams atrast cik necik lielākus līdzekļus zemes ceļu un to tiltu uzlabošanai un, cerams, ka nākotnē tas būs iespējams vēl lielākā apmērā.

Ir izstrādāts jaunu šoseju izbūves plāns, kopgaŗumā ap 3000 klm., kuŗu nodomāts izbūvēt, cik tālu līdzekļi to atvēlēs. Pēc šī plāna ir paredzēts svarīgākos zemes ceļus, kas savieno lielākos saimniecības centrus, pakāpeniski pārvērst par šosejām, tos izslēdzot no klaušu ceļiem. Ar nākošo budžeta gadu ir nodomāts jau stāties pie šī plāna pakāpeniskas izvešanas. Ir paredzēts arī sliktākos zemes ceļu gabalus, kuŗus grūti savest kārtībā, izlabot ar valsts līdzekļiem, bet pilnīgai zemes ceļu savešanai kārtībā, pēc Vakareiropas parauga, ir vajadzīgs daudz līdzekļu un ilgāks laiks.

Aug. Briedis.

Likumu došana Latvijā.

Likumus izdod suverēnā vara. Latvijā šīs varas nesēja ir tauta, kuŗa tad arī ir likumu devēja. Tautas gribas izpaudēji ir tautas sūtītie priekšstāvji likumu došanas iestādēs. Latvija savā piecu gadu pastāvēšanas laikā pārdzīvojusi trīs posmus, katrā no tiem likumu došanas iestādē sūtītiem priekšstāvjiem bijušas dažādas pilnvaras, kas savu tiesu atsaucies arī uz likumu došanas darbu.

Pirmā augstākās varas nesēja bija Tautas padome. Tā sastādījās no delegātiem, kuŗus sūtīja: a) polītiskās partijas, b) nacionālās minoritātes un c) tie Latvijas novadi, t. i. Kurzeme un Zemgale, un Latgale, kuŗās polītiskās partijas vēl nepastāvēja. Tautas padomes uzdevums bij — izdzīt ienaidniekus no valsts robežām un novest līdz Satversmes Sapulcei. Tādēļ arī kā svarīgākais Tautas padomes izdotais likums minams — Satversmes Sapulces vēlēšanu likums, ar kuŗu visiem nevainotiem 21 gadu veciem pilsoņiem un pilsonēm piešķīra tiesības piedalīties vēlēšanās un tā uzņemties atbildību par valsts vadīšanu.

Ļaužu kopdzīve nevar būt bez saviem noteikumiem, valsts ne uz brīdi nevar būt bez likumiem. Latvija, kā Krievijas agrākā sastāvdaļa, bij padota Krievijas likumiem. Savu valsti nodibinot nav iespējams ar reizi radīt savus likumus, tādēļ dzīve jāturpina uz agrākiem likumiem, kaut arī tie jaunai valstij nepiemēroti. Tā agrākie Krievijas likumi, kuŗi pastāvēja Latvijas robežās līdz 1917. gada 24. oktōbrim, pagaidām uzskatāmi par spēkā esošiem, cik tālu tie nav atcelti ar jauniem likumiem un nerunā pretim Latvijas valsts iekārtai.

Agrākie Krievijas likumi ne mazumu spieduši latviešu tautai sajust, ka tie nav pēc tautas gaumes, kādēļ Tautas padomei nācās ar steigu vien ķerties pie jaunu likumu izstrādāšanas. Kā pirmie bij vajadzīgi tie, kuŗi tuvāk aizskaŗ tautas dzīvi. Savā valstī pilsoņiem paredzamas lielākas brīvības un ātrāka savu apstākļu kārtošana. Vecie likumi savu smagumu sevišķi lika sajust pašvaldībām, kuŗas pēc Krievijas parauga kārtotas, nebij Latvijas apstākļiem piemērotas. Uz to apstākli Tautas padome grieza vērību pašā sākumā un kā pirmais tika izdots Latvijas pagastu satversmes likums. Ar to dota iespēja pagastu pašvaldībās līdzdarboties visiem nevainotiem pagasta locekļiem, par kuŗiem skaitās visi: a) kuŗiem pagasta robežās ir dzīves vieta, b) kuŗiem pagasta robežās ir zeme vaj cits kāds nekustams īpašums, vaj arī nekustams īpašums uz lietošanas tiesībām. Pagasta sapulcēs var piedalīties visas nevainotās personas, kuŗas sasniegušas 20 gadu vecumu.

Pagasta pašvaldības organi paredzēti: a) pagasta sapulce, b) pagasta padome, c) pagasta izpildu komiteja, d) revīzijas komisija. Tie bija jauni organi, kuŗi radušies drīz pēc pārdzīvotā revolūcijas laikmeta un no tā mantojuši mazliet pārspīlētu demokratismu.

Līdz ar pašvaldībām laiku pārdzīvojušas izrādījās arī tiesas, kādēļ izdots likums par Latvijas tiesām un tiesāšanas kārtību, piemērojot to jaunu apstākļu prasībām.

Radikālu pārgrozību prasīja skolas. Ka skolas agrāk nebija latviešu kultūras pacelšanai, bet Krievijas valsts polītikas stiprināšanai, to sāpīgi izjuta un sevišķi smags bij toreizējais stāvoklis skolu darbiniekiem. Skolu likumu steidza ar skubu, jo darbs gāja visā spēkā, skolām bij jāstrādā un likuma vēl nebij. Sliktā atmiņā bij palikusi agrākā skolu tipu nošķirība, kur pāreja no viena uz otra tipa skolu bij apgrūtināta. Tādēļ likuma devēji stipri svērās uz vienības skolu, lai katra skola vērtos uz augstāku tipu, kuŗš nobeigtos ar augstskolu. Pagātnes ēnas dažā vietā noveda par tālu. Tā tikko nestrīpoja inspektoru institūtu, jo agrāko inspektoru smagā roka vēl nebij aizmirsta un nevarēja iedomāties, ka jaunie inspektori būsd pašu ļaudis. Bij tieksme pie skolas dzīves pievilkt plašākas aprindas, kādēļ lielas cerības lika uz skolu padomēm, kuŗas, sastādītas no vietējiem darbiniekiem, pazīs skolas vajadzības un skatīsies uz to kā uz savu izglītības iestādi. Vēlāk izrādījās, ka sabiedrība

pret skolām tāpat kā citos kopīgos darbos pārāk vienaldzīga un inspektori bija tādi, kuŗi skolas lietai neļāva pagrimt. Bij iebildumi arī pret veco nosaukumu — direktors. Meklēja tam vēl tikai jaunu nosaukumu, bet arī tiesībās sašaurināja, lai tas būtu tikai paidagoģiskās padomes priekšsēdis.

Tika izdots sevišķs likums par mazākuma tautību skolu iekārtu. Tāpat nokārtots jautājums par pavalstniecību.

Pārdzīvojamais laiks prasīja sevišķu apgādības un aizsardzības organu. Tos radīja ar attiecīgiem noteikumiem. Valsts un kaŗa vajadzības prasīja līdzekļus. Tādu vākšanai izdoti likumi par nodokļiem, nodevām un akcīzi.

Saimnieciskā dzīve centās izpausties kopdarbībā. Lai tādu kopdarbību nostādītu uz noteiktiem pamatiem, izdeva plašu likumu par kooperātīvām sabiedrībām un viņu savienībām.

Daudzi sodu noteikumi novecojušies, kādēļ grozīja dažus veco sodu likumu pantus, piemērojoties laika un jaunas valsts prasībām.

Tautas padomes laikā pavisam izdoti 180 likumi un valdības rīkojumi.

1.maijā 1920. gadā Tautas padome nolika savas pilnvaras, nolika visus savus darbus, nodeva tās Satversmes Sapulcei, kuŗā tauta pati sūtījusi savus vēlētus priekšstāvjus. Tā jaunā likumdevēja iestāde, visas Latvijas pilsoņu vēlēta, varēja darboties kā tautas pilnvarniece. Kā pirmo likumu Satversmes Sapulce pieņēma deklarāciju par Latvijas valsti, pēc kuŗas — Latvija ir patstāvīga un neatkarīga republika ar demokratisku valsts iekārtu. Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai. Tāpat pieņēma Latvijas valsts iekārtas pagaidu noteikumus.

Satversmes Sapulces tiešais uzdevums bij izstrādāt valsts pamata likumus — valsts satversmi. Pie šī likuma Satversmes Sapulce stājās nekavējoši, bet tādu kopsēdē varēja pieņemt tikai 1922. gada 15. februārī. Pēc šīs satversmes — Latvija ir neatkarīga demokratiska republika. Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai. Latvijas valsts territoriju starptautiskos līgumos noteiktās robežās sastāda Vidzeme, Latgale, Kurzeme un Zemgale. Latvijas valsts karogs ir sarkans ar baltu svītru. Noteikts Saeimas sastāvs, paredzēta vēlēšanu kārtība un Saeimas locekļu tiesības. Tāpat noteikta Valsts Prezidenta vēlēšanas kārtība un tiesības. Valsts Prezidentu izvēl Saeima. Šīnī jautājumā pie likuma apspriešanas pastāvēja domu starpība — sociāldemokrati un tiem tuvu esošas partijas aizstāvēja Valsts Prezidenta vēlēšanu no Saeimas, pilsoniskās partijas ar Zemnieku Savienību priekšgalā uzturēja prasību, lai Valsts Prezidentu kā pirmo personu valstī vēlētu tauta pati, lai ar to Prezidents būtu tuvāks tautai, būtu neatkarīgs no Saeimas, varētu sacīt tai drošu vārdu, ja tā neatspoguļotu tautas gribu, lai tauta atrastu pie Prezidenta tiešu ceļu kā pie sava vēlēta. Pārsvaru ņēma pirmais ieskats. Bez tam valsts satversmē uzņemti noteikumi par ministru kabinetu, likumu došanu, tiesu un valsts kontroli.

Satversmes Sapulcē nenācās tikai tiešo uzdevumu — valsts pamata likumu — veikt, bij jāstrādā arī citi likumi. Jaunā dzīve prasīja citu iekārtu, nevarēja dzīvot vairs uz vecajiem Krievijas likumiem, bij jāķeŗas vispirms pie vajadzīgāko likumu pārstrādāšanas un izdošanas. Kā tāds pirmajā vietāstāvēja zemes lietu nokārtošanas likums. Plašāks likuma apskats atrodams šīs grāmatas citā vietā.

Nevarēja ilgāk palikt agrākā muižniecība, kuŗa kā priviliģēta šķira pacēlās pār citiem. Tādēļ jau savas darbības pirmajā mēnesī Satversmes Sapulce pieņēma likumu par muižnieku korporāciju slēgšanu, atceļot šo korporāciju publiskās un privātās tiesības un priekšrocības. Ar to Latvijā visi pilsoņi savās tiesībās un pienākumos līdzīgi.

Kā dzīvi plašāk aizskaroš minams pagastu pašvaldību likums. Tanī kā pamati pieņemti dzīvē nodibinājušās vienības: pagasts, apriņķis, miests un pilsēta, apvienojot pagastus un miestus vienā augstākā vienībā — apriņķī. Apriņķu pašvaldības likums Saatversmes Sapulcē netika pieņemts. Pagastu pašvaldības likums plašs, pagastu kompetences ņemtas visai plaši. Pie agrākiem uzdevumiem no jauna paredzēts — rūpēties par žūpības apkaŗošanu, veicināt juridiskās palīdzības

sniegšanu vietējiem iedzīvotājiem, kā arī rūpēties par dzīvokļu jautājuma nokārtošanu. Atmestas izpildu komitejas un to vietā ievestas jau sen pazīstamas „pagastu valdes", paredzot daudz mazāku locekļu skaitu — 2—4.

Nodokļu ziņā jaunais likums smagāks priekš zemes, jo no tās paredzēts lielum lielais vairums ienākumu — ap 80—85% no budžeta. Pārējos 15—20% sedz personīgais un citi nodokļi.

Satversmes Sapulce sistēmatiskāk ķērās pie nodokļu rēgulēšanas, apliekot tirdzniecības un rūpniecības iestādes, kā arī izdodot noteikumus par pilsētu budžetiem. Izdots likums par akcīzi un bandroli.

Sociālo likumu došanā lieli nodomi bij sociāldemokrstiem, kuŗi nekavējās nākt ar projektiem par streiku brīvību, samierināšanas kamerām, šķīrēju tiesām, darba padomi, darba apgādi, 8 stundu darba dienu uz laukiem. Šie likumi netika tālāku par sociālo likumu došanas komisiju, jo tā atzina, ka tādi likumi nav Latvijas apstākļiem pieņemami. Sociālā laukā tika pieņemti tikai divi likumi — par slimo kasēm un par darba laiku, kuŗi attiecas tikai uz rūpniecību un tirdzniecību strādniekiem.

Satversmes Sapulcei nācās kārtoto attiecības ar ārvalstīm. Savas darbības pirmajos mēnešos izdots likums par sakaru atjaunošanu starp Latviju un Vāciju, ratificējot attiecīgu līgumu. Tāpat pieņemts likums par mieru ar Krieviju un ratificēts līgums starp Latviju un Krieviju. Bez tam slēgtas konvencijas ar Lietuvu par pilsoņu tiesībām, kā arī robežu novilkšanu dabā, ar Ukraini par bēgļu parsūtīšanu, pieņemtas Hāgas-Ženēvas konvencijas. Vairākas konvencijas pieņemtas attiecību nokārtošanā ar Igauniju.

Satversmes Sapulces laikā izdoti 636 likumi un valdības rīkojumi. —

1922. gada 7. novembrī plk. 12 dienā stājās spēkā Latvijas Republikas Satversme. Šis ir Latvijas valsts noorganizēšsnās galīgais moments, tad valsts lietas saņēma savās rokās Saeima, kuŗa, nobeidzot Satversmes Sapulces sāktos darbus, ķērās pie valsts iekšējās noorganizēšanas.

Likumu došanas tiesības pieder Saeimai. Likumu projektus var iesniegt Saeimai Valsts Prezidents, ministru kabinets, Saeimas komisijas, ne mazāk kā 5 deputāti, kā arī viena desmitā daļa vēlētāju. Saeimas apstiprināšana vajadzīga visiem starptautiskiem līgumiem, kuŗi nokārto likumdošanas ceļā izšķiŗamus jautājumus. Valsts Prezidents izsludina Saeimā pieņemtos likumus ne agrāk, kā septītā dienā un ne vēlāk kā divdesmit pirmā dienā pēc to pieņemšanas. Likums stājas spēkā četrpadsmit dienas pēc izsludināšanas, ja likumā nav noteikts cits termiņš. Ne mazāk kā vienai desmitai daļai vēlētāju ir tiesība iesniegt Valsts Prezidentam pilnīgi izstrādātu Satversmes grozījuma projektu vaj likuma projektu, kuŗu Prezidents nodod Saeimai. Ka Saeima to nepieņem bez pārgrozījumiem pēc satura, tad tas ir nododams tautas nobalsošanai.

Kā mantojums no Satversmes Sapulces minams agrārais likums, kuŗā netika vēl pieņemti jaunsaimnieku atlīdzības noteikumi un izpirkšanas maksa muižniekiem par fondā ieskaitītām zemēm. Līdz šim pieņemts tikai izpirkšanas likums, bet par atlīdzību sociāldemokratu frakcija, kuŗa arvienu sludinājusi, ka muižniekiem nav par atņemto zemi jāmaksā, ierosinājusi tautas nobalsošanu.

Valsts sākas laikā, kad no vecām drupām bij jāceļ jauna dzīve. Daudzi valdības organi sāka darboties it kā paši no sevis. Darbs bij jāstrādā, tas tika darīts, nemeklējot katru reizi par to jau iepriekš likumu. Tas sakāms arī par centrālām valdības iestādēm — ministrijām. Tās sāka darboties no paša valsts sākuma pa daļai pēc vecā Krievijas parauga, piemērojoties Latvijas prasībām. Tikai tagad, kad galīgi noorganizējusēs likumu devēja iestāde pati, var sākt strādāt pie valsts centrālo iestāžu satversmes izstrādāšanas. Patlaban tiek strādāts komisijās pie ministriju satversmes.

Saeima jau izdevusi likumu par valsts kontroli. Pamata noteikumi par valsts kontroli uzņemti jau Latvijas Republikas Satversmē, paredzot, ka tā ir neatkarīga kolleģiāla iestāde un ka kontrolieris tiek iecelts amatā tādā pašā kārtībā kā tiesneši, tikai uz noteiktu laiku. Satversmē paredzētais sevišķais likums par valsts kontroles iekārtu un kompetencēm Saeimā pieņemts un par

kontroles uzdevumiem paredz — raudzīties, ka valsts līdzekļu ievākšana, to izlietošana un vispār rīcība ar valsts mantu būtu likumīga, lietderīga un pareizi izvesta. Valsts kontrole sastāv no kontrolieŗa un 4 kontroles padomes locekļiem, kuŗus uz kontrolieŗa priekšlikumu ieceļ ministru kabinets un apstiprina Saeima uz 4 gadiem.

Obligātoriskām un vidusskolām jau Tautas padome izdeva likumu. Tāds trūka augstākām mācības iestādēm. Šinī nozarē Saeima pirmā kārtā ķērās pie augstško mācības iestāžu satversmju izdošanas. Caur Saeimu jau izgājusi universitātes un konservātorijas satversme, mākslas akadēmijas satversme izgājusi jau caur komisiju.

Universitāte ir augstākā zinātnes un izglītības iestāde valstī. Viņas uzdevumos ietilpst: veicināt zinātnisko pētīšanu un zinātnes izplatīšanu tautā un gatavot Latvijas vajadzībām darbinieku ar augstāko izglītību. Universitāte aptveŗ šādas fakultātes: 1) architektūras, 2) inženieŗzinātņu, 3) mechanikas, 4) ķīmijas, 5) lauksaimniecības, 6) medicīnas, 7) veterinārmedicīnas, 8) matēmatikas, 9) tautsaimniecības un tiesību zinātņu, 10) fililoģijas un filozofijas, 11) teoloģijas.

Konservātorija un mākslas akadēmija paredzētas kā augstākās mācības iestādes mākslā — pirmā — skaņu un otrā — tēlojošā mākslā.

Visai svarīgs pilsoņu pienākums — aizsargāt savu valsti. Šie pienākumi paredzēti kaŗa klausības likumā. Tanī noteikts, ka visiem vīriešu kārtas Latvijas pilsoņiem no pilna 17. līdz 50. dzīvības gadam, bet virsniekiem un kaŗa ierēdņiem līdz 55. dzīvības gadam jāņem dalība valsts aizsardzībā. Visi Latvijas vīriešu kārtas pilsoņi, kuŗi atrodas valsts, sabiedriskās vaj privātās mācības iestādēs ir padoti militārai audzināšanai un apmācībai.

Aktīvs kaŗaspēks sastāv no armijas un flotes. Obligātoriskas kaŗa klausības izpildīšanai aktīvā dienestā katru gadu iesaucami tie pilsoņi, kuŗi sasnieguši 20 gadu vecumu. Kaŗadienestā nav iesaucamas personas: 1) kuŗas sodītas ar spaidu darbiem vaj ar ieslodzīšanu pārmācības namā; 2) kuŗas stāv zem tiesas vaj izmeklēšanas noziedzīgos nodarījumos, par kuŗiem draud nāves sods, spaidu darbi vaj ieslodzījums pārmācības namā.

Obligātoriskā aktīvā dienesta laiks — 18 mēneši.

Sabiedriskā un politiskā dzīve sen vairs neietilpa agrāko noteikumu rāmjos, tādēļ Saeima izdeva likumu par biedrībām, savienībām un politiskām organizācijām. Pēc šī likuma visiem Latvijas iedzīvotājiem ir tiesība brīvi apvienoties biedrībās, politiskās organizācijās un reliģiskās apvienībās; tikai šo biedrību, organizāciju un apvienību darbība un mērķi nedrīkst runāt pretim Latvijas valsts likumiem.

Biedrībām, savienībām, politiskām organizācijām un reliģiskām apvienībām tiesība apvienoties savienībās, kā arī stāties sakaros ar līdzīga rakstura organizācijām. Par biedriem biedrībās un organizācijās var būt abu dzimumu personas, ne jaunākas par 18 gadiem, kuŗu tiesības nav aprobežotas ar tiesas spriedumu. 16—18 gadus vecas personas var būt par interesentiem. Tāpat izdots likums par sapulcēm, pēc kuŗa visiem pilsoņiem tiesība kā slēgtās telpās, tā arī zem klajas debess sasaukt sapulces, kā arī sapulcēties mierīgi un neapbruņoti. Sapulces var būt kā slēgtas, tā arī atklātas. Par slēgtām sapulcēm atzīstamas tādas, kuŗas ir pieietamas vienīgi iepriekš noteiktam apmeklētāju sastāvam. Atklātas sapulces jāpieteic ar rakstu: pilsētās — policijas prefektam vaj attiecīgam pilsētas vaj dzelzceļa policijas priekšniekam pēc piederības ne vēlāk kā 24 stundas pirms sapulces atklāšanas.

Pašvaldības lietu kārtošana nodarbinājusi likumu devējus no paša sākuma un šaī nozarē vēl arvienu daudz ko darīt. Saeima izdevusi likumus par apriņķa pašvaldību likvidēšanu. Tāpat likumu par pašvaldību ģerboņiem. Apriņķu pašvaldību likvidēšana izsauks vēl ne mazumu pārrunu, kamēr pašvaldības tiks novestas līdz galīgai un noteiktai izbūvei.

Valsts iekšējai dzīvei nokārtojoties, iespējams kārtot attiecības arī ar citām valstīm. Šai virzienā darbojoties, izdots likums par tirdzniecības un kuģniecības līgumiem un ratificēti vairāki līgumi un konvencijas ar citānm valstīm.

Pirmajā Saeimas darbības gadā izdoti 142 likumi un valdības rīkojumi.

Likumu došanas darbībai nenāk par labu pārāk raibais un nesaskaņotais deputātu sastāvs. Sevišķi grūti uz priekšu iet ar sociāliem likumiem, pie kuŗiem pārmērīgas prasīvas visasāk parādās. Tā tas bija Satversmes Sapulces laikā, tā tas atkārtojas Saeimā.

A. Kviesis.

Latvijas tiesas.

Šinī gadā 18. novembrī visa Latvija svin valsts 5 gadu pastāvēšanas svētkus. 5 gadi valsts dzīvē ir visai īss laika sprīdis, jo parasti valsts mūžu skaita ne gadiem, bet gadu simteņiem, pat tūkstošiem. Jaunās valstīs tas ir citādi. Pēc jaunas valsts nodibināšanas stāv priekšā tik grūts un neatlaidīgs darbs, tik daudz svarīgu mērķu un uzdevumu visās valsts dzīves nozarēs, pārvarami dažādākie šķēršļi un kavēkļi, kuŗi traucē valsts nostiprināšanu un izveidošanu, ka tamdēļ valsts dzīves pulss sit nesalīdzināmi straujākā tempā nekā vecās valstīs, kur dzīve, lai gan arī satricināta no pārdzīvotā lielā pasaules kaŗa sekām tomēr daudz ātrāki un vieglāki ievadāma mierīgā normālā gultnē, pateicoties saviem bagātiem piedzīvojumiem un jau ilgi pirms kaŗa nokārtotiem dzīves apstākļiem.

Jāņem vērā vēl tas, ka mūsu jaunā valsts dzima revolūciju un kaŗa laikmetā, kad pār Eiropu brāzās pāri revolūciju vētras, kuŗas sagrāva vecas un stipras lielvlstis, lai uz viņu drupām varētu uzcelt jaunas dzīves spējīgas valstis, kad mūsu no lielā pasaules kaŗa izmocītā un izpostītā tauta, neskatoties uz to, ka lielās vecās pasaules tautas varēja jau atgriezties pie mierīga ražīga dzīves atjaunošanas darba, bija spiesta turpināt kaŗa darbus pret divām spēcīgām ārējām frontēm austrumos un rietumos un bez tam kaŗot vēl iekšējā frontē pret tiem elementiem, kuŗi nevēlējās redzēt Latviju kā brīvu neatkarīgu valsti, bet pūlējās nodot dzimto zemi kalpībā rietumu vaj austrumu kaimiņiem. Un ja nu mēs esam paspējuši laimīgi izcīnīt visus kaŗus, nostiprināt savas valsts pamatus kā uz iekšieni, tā arī uz ārieni, atjaunot un ievirzīt normālā attīstības gaitā valsts saimniecisko dzīvi, nostabilizējot savu valūtu, par ko mūs var apskaust daža laba no vecajām valstīm, iestāties pārējo pasaules valstu saimē kā pilntiesīgi locekļi un panākt to, ka pārējās valstis un tautas skatās uz mums ar zināmu atzinību un cienību, un pie tam visu to tik īsā laikā, kad taisni šinī īsajā laika posmā padarītais darbs dod mums pilnu tiesību svinēt š. g. 18. novembri kā zināmu valsts pastāvēšanas jubileju.

Valstī pastāv trīs varas: likumdošanas, izpildu un tiesas vara. Ja demokratiskā republikā izpildu vara ir zināmā mērā atkarīga no likumdevējas varas, tad tiesai tomēr vajaga būt pilnīgi neatkarīgai. Tiesai jāstāv pāri pār polītisko partiju interesēm, ķildām un intrigām, priekš viņas eksistē tikai likums un objektīva sirdsapziņa, un stipra būs tikai tā valsts, kur tiesa būs ieņēmusi tādu stāvokli.

Metot skatu atpakaļ uz Latvijas tiesu notecējušo piecu gadu darbību, būtu atzīmējams sekošais.

Tūliņ pēc Latvijas valsts proklamēšanas viens no pirmajiem un galvenajiem uzdevumiem bija tiesu noorganizēšana. Stāvoklis bija grūts, jo tādu juristu, kas agrāk nodarbojušies Krievijas tiesās, tikpat kā nemaz nebija pie rokas. Tas izskaidrojas ar to, ka Krievijas valdība savā laikā nekad nedeva latviešiem tiesu amatus dzimtenē, bet izkaisīja viņus pa plašo Krieviju, stiprinot pie mums

tikai krievu elementu. Tamdēļ arī agrākie Krievijas tiesneši — latvieši — aiz kārtīgas satiksmes trūkuma ar Krieviju varēja atgriezties Latvijā un ieņemt attiecīgus amatus tikai vēlākā laikā. Pirmajā laikā turpretim tiesneši bija jāizvēlas galvenā kārtā no advokātūras. Šinī ziņā ir atzīmējami advokātūras nopelni, jo gandrīz visi latviešu advokāti atmeta savu agrāko praksi un iestājās tiesās par niecīgu, salīdzinot ar advokātu ienākumiem, algu, lai tikai dotu iespēju noorganizēt tiesas, bez kuŗām valsts nevar pastāvēt.

Tiesas iekārtoja, ar maziem izņēmumiem, pēc agrākā Krievijas parauga, jo šī iekārta visiem bija no agrākās prakses vislabāk pazīstama, un jau pašā sākumā pastāvēja ne tikai zemākās tiesu iestādes, bet arī visaugstākā — Senāts. Saprotams, ka sastāvs skaita ziņā, sevišķi augstākās iestādēs bija stipri nepilnīgs, bet tas arī nebija nekāds trūkums, jo priekš pirmā laika krita svarā tikai tas, lai zemākās instances varētu sākt kārtīgi strādāt. Tādā veidā nodibinājās tiesu iestādes ne tikai Rīgā, bet arī Jelgavā un Liepājā.

Visgrūtākais uzdevums bija sadabūt vajadzīgo skaitu miertiesnešu un izmeklēšanas tiesnešu. Tā kā visi juristi it dabīgi bija ieņēmuši augstākos tiesnešu amatus, tad par miertiesnešiem un izmeklēšanas tiesnešiem varēja iecelt galvenā kārtā tikai personas bez juridiskas izglītības, sevišķi no agrāko pagasta rakstvežu un tiesu kanceleju darbinieku vidus. Un tomēr, neskatoties uz izglītības cenza trūkumu, jākonstatē, ka visi veica savus uzdevumus apmierinoši, bija, saprotams, savi trūkumi un nāca priekšā viens otrs pārpratums, bet to visu varēja viegli novērst un izlabot augstākā instancē.

Rīgas un Jelgavas tiesu iestādes paspēja gan noorganizēties, bet savu darbību tūlīt uzsākt nepaspēja, jo iebruka lielinieki un pārtrauca visu tiesu darbību. Atlikās tikai Liepājas apgabaltiesa, kuŗa pirmā uzsāka darbību un turpināja to bez pārtraukuma, neskatoties uz 16. aprīļa apvērsumu un vācu kaŗaspēka daļu kaŗa darbību. Pēc lielinieku izdzīšanas no Jelgavas un Rīgas nekavējoties uzsāka darbus kā Jelgavas, tā arī Rīgas tiesu iestādes un turpināja tos nepārtraukti arī par visu bermontiādas laiku. Tā kā apgabaltiesas un tiesu palātas nams atradās tanī laikā bnieži zem ienaidnieka uguns, tad rīcības sēdes noturēja privātdzīvokļos.

Tūlīt pēc Bermonda dēkas likvidēšanas tiesu darbība, saprotams, sāka ritēt pilnā un normālā gaitā. Kas attiecas uz Latgali, tad tā, kā zināms, dabūja smakt ilgāku laiku zem lielinieku jūga. Latgales apgabaltiesa tomēr bij jau nodibināta, bet pagaidām atradās Rīgā, kur viņai, saprotams, bij pavisam maz darba. Tikai pēc miera noslēgšanas ar Krieviju un vispārējo dzīves apstākļu uzlabošanās Latgalē apgabaltiesu pārcēla uz Daugavpili un svinīgi atklāja 1921. g. 30. janvārī. Ar to tad arī nobeidzās viss tiesu noorganizēšanas posms.

Kas attiecas uz Latvijas tiesu darbību, tad savā laikā ir izsacīti pārmetumi par gauso krimināllietu izmeklēšanu. Šiem pārmetumiem ir savs pamats, bet tas izskaidrojams ar to, ka no vienas puses izmeklēšanas tiesneši nebija sākumā vēl iestrādājušies, no otras puses turpretim ar krimināllietu lielo vairumu. Pēckaŗa laikmetā noziedzības vispārīgi stipri pieaugušas ne tikai pie mums vien, bet visā pasaulē un it sevišķi pie mums lielinieku laikmetā. Pat līdz šai dienai nav vēl likvidētas visas vecās lietas, kas izskaidrojas ar to, ka daudzi noziedznieki, kas agrāk bij aizbēguši uz Krieviju, tagad atgriežas, un sakarā ar to vecās lietss ir atkal jāatjauno. Bet par to laiku daudzi liecinieki ir apmiruši vaj mainījuši savas dzīves vietas, kas lielā mērā apgrūtina lietas izmeklēšanu un to novilcina.

Tagad apstākļi šinī ziņā ir stipri grozījušies uz labo pusi. No izmeklēšanas tiesnešu darbības pārskatiem ir redzams, ka no jauna ienākušo lietu skaits paliek ar katru mēnesi mazāks, kas liecina par to, ka noziegumu skaits iet sistēmatiski mazumā. Tā ir ļoti iepriecinoša parādība un tas ir labākais pierādījums tam, ka mūsu tauta morāliskā ziņā noteikti sāk izveseļoties un ka mūsu ekonomiskie un sociālie apstākļi ir lielā mērā uzlabojušies, jo noziedzības ar tautas morālisko, ekonomisko un sociālo stāvokli stāv visciešākā sakarā.

Kamēr kriminālllietu skaits iet mazumā, tamēr civīllietu skaits stipri pieaug. Tas ir atkal itin dabīgi. Pirmajā laikā, kad visa saimnieciskā dzīve bij sastingusi, nevarēja būt daudz civīlstrīdu, un ja arī tādi bija, tad, pateicoties nenoteiktajiem dzīves apstākļiem, neviens labprāt pie tiesas negribēja griezties, jo tas prasa daudz laika un naudas. Tagad turpretim, saimnieciskai dzīvei atdzimstot un nostiprinājoties, visus vecus strīdus iesniedz tiesai, nerunājot nemaz par jaunajiem, sevišķi mantojumu strīdiem, jo kaŗa laikā daudz ir miruši vaj bez vēsts pazuduši, kuŗu mantojumu lietas tagad ir jānokārto.

Pēdējā laikā diezgan liels civīllietu sastrēgums bij sajūtams tiesu palātā, bet arī tas tagad ar tiesnešu skaita pavairošanu ir novērsts, jo izspriesto lietu skaits ir gandrīz dubultojies. Vispārīgi sakot, tiesnešu skaitu pēc vajadzības pavairo, lai panāktu jo ātrāku kā krimināl — tā arī civīllietu izspriešanu.

Tā tad mēs redzam, ka pie tiesu noorganizēšanas ir strādāts jau no valsts pastāvēšanas pirmākām dienām un šis darbs visā notecējušā laika posmā neatlaidīgi un sistēmatiski turpināts, lai izveidotu un nostiprinātu Latvijas tiesu iekārtu. Mēs tagad ar gandarījumu varam atzīmēt, ka mūsu tiesu darbība ievadīta pilnīgi normālās sliedēs. Ja arī vienā otrā tiesu iestādē ir vēl pienācīgi sagatavotu spēku trūkums, tad arī šai ziņā stāvoklim jāuzlabojas, jo, no vienas puses, tagadējie tiesneši ar katru dienu paliek savās praktiskās zināšanās un piedzīvojumos bagātāki, no otras puses — mums ir tiesība sagaidīt, ka Latvijas Augstskola uz priekšu izlaidīs dzīvē jauno juristu paaudzi daudz lielākā skaitā nekā līdz šim, no kuŗiem varēs papildināt tagadējo tiesu darbinieku rindas.

Palicis nenokārtots tikai viens svarīgs jautājums — zvērināto tiesu ievešana, kā tas paredzēts Valsts Satversmē. Šis jautājums ir iekustināts arī jau pašā sākumā, bet arvienu ir atlikts, kas pēc šo rindiņu rakstītāja domām ir bijis pilnīgi pareizi, jo šis jautājums prasa rūpīgu pārbaudīšanu un šī institūta vispusīgu apsvēršanu un pareizu nostādīšanu, lai viņš varētu dot zemei tos labumus, kādus no viņa sagaida. Parasti gan prasības pēc zvērināto tiesām ir tikušas uzstādītas revolūciju un plašu tautas masu saviļņojumu laikmetos, piem. Francijā pēc lielā 1789. gada revolūcijas, Vācijā un Austrijā 1848. gadā un t. t., tomēr ievest zvērināto tiesas tādos polītisku cīņu laikmetos ir riskants solis, jo vēsture mums rāda, ka zvērināto tiesas tādos apstākļos ir mēģināts pārvērst par polītiskās cīņas ieroci. Saprotams, ka tāds institūts nevarēja baudīt pilsoņu uzticību un izsauca galīgu opoziciju, kamdēļ arī dažās valstīs, piem. Austrijā un Saksijā tika uz zināmu laiku pavisam atcelts, bet Francijā pārdzīvoja tik daudz pārgrozību, ka par kaut kādu stabilitāti nevarēja būt ne runas. (Francijā grozīts likums: attiecībā uz zvērināto tiesas sastāvu 11, bet attiecībā uz izšķirošo balsu skaitu — 9 reizes!)

Mēs esam darījuši ļoti labi un prātīgi, ka neesam steigušies ar zvērināto tiesu ievešanu polītisku kaislību saviļņotā atmosfairā. Vaj tagad ir jau īstais laiks pienācis, tas ir jutājums, pie kuŗa izšķiršanas mums, ieejot tagad jaunā tiesu attīstības posmā, būs jāstājas ar lielu nosvērtību un apdomību.

H. Celmiņš.

Izglītības ministrija.

Izglītības — agrāk skolu — ministriju nodibināja līdz ar citām ministrijām pie valsts proklamēšanas 1918. gadā. Kad Pagaidu Valdība polītisku apstākļu dēļ pārcēlās uz Liepāju, ministrijai vajadzēja tur savu darbību sākt no jauna, jo ministrs un pārējie ministrijas darbinieki

nebija varējuši Liepājā ierasties. Liepājā nodibināja skolu lietu pārziņa amatu pie Pagaidu Valdības un no paidagogiem un sabiedriskiem darbiniekiem sastāvošu nelielu padomi izglītības jautājumu apspriešanai; tika sperti pirmie soļi skolu pārraudzīšanā, izdoti nepieciešamie rīkojumi, apspriestas mācību programmas un izstrādāti projekti par izglītības iestāžu iekārtu un parvaldīšanu.

Kad Pagaidu Valdība atgriezās Rīgā, kā pirmo centrālo iestādi ministrijā nodibināja ministru kanceleju un drīz pēc tam skolu departamentu, kuŗš patlaban sastāv no vidus, arodu un pamatskolu daļām, skolu mūzeja, mācības līdzekļu biroja un rokdarbu darbnīcas. Augstskolas organizēšanai un zinātnisku lietu pārzināšanai nodibināja zinātnisku lietu departamentu; ar Latvijas augstskolas, tagad universitātes noorganizēšanos šo departamentu likvidēja. Mazākuma tautību izglītības jautājumu pārzināšanai nodibināja mazākuma tautību departamentu, pirmāk ar vācu, žīdu un krievu nodaļām, vēlāk tām pievienoja vēl poļu un baltkrievu nodaļas. Mākslas un kultūras lietu pārzināšanai nodibināja mākslas un kultūras departamentu; ar mākslas akadēmijas, konservātorijas, nacionālās operas, nacionālā teātŗa un mākslas mūzeja nodibināšanos 1921. gadā šo departamentu likvidēja. Zinātnisku un mākslas jautājumu izspriešanai, mākslas iestāžu pārzināšanai un kultūrālo vērtību aizsardzībai pie ministrijas 1921. gadā nodibināja zinātņu komisiju, mūzikas padomi un tēlojošās mākslas lietu pārvaldi, bet 1923. g. — pieminekļu aizsardzības valdi.

Ar 1920. g. no ministrijas tiek izdots žurnāls „Izglītības Ministrijas Mēnešraksts“. Bez ministrijas organiem viņai padotām pamata, vidus un arodu skolām kā pilnīgi jeb vairāk vaj mazāk autonomas ministrijas tiešā pārziņā atrodas sekošas valsts augstākās izglītības, kultūras un mākslas iestādes: Latvijas universitāte, Mākslas akadēmija, Latvijas konservātorija, Valsts bibliotēka, Valsts mākslas mūzejs, Valsts etnografiskais mūzejs un Valsts vēsturiskais archīvs, Nacionālā opera un Nacionālais teātris. Izglītības ministra vadībā darbojas Kultūras fonda mazā dome.

Ministrijas pašreizējā iekārta izveidojusēs pakāpeniski un sankcionēta vienīgi ar Ministru Kbineta lēmumiem un noteikumiem un likumdevēju iestāžu atvēlētiem bukletiem. Galīgo ministrijas iekārtu noteiks sevišķs likums, kuŗš izstrādāts, neienesot sevišķi radikālus pārgrozījumus līdzšinējā iekārtā, un nodots Tieslietu ministrijas saskaņošanai ar citu resoru iekārtas likumiem, lai pēc tam iesniegtu Ministru Kabinetam pieņemšanai un tālākvirzīšanai Saeimā.

Autonomās iestādes, piem., universitāte, koservātorija pastāv uz sevišķu likumu pamata, kuŗi jau pieņemti vaj izstrādāti.

Ministrijā 5 gadu laikā darbojušies sekoši ministri: Kasparsons, Plāķis, Dauge (min. biedrs V. Seil jkdze), Gailīts (min. biedri Jaudzems un Dēķens) un — no 16. oktōbŗa 1923. g. — Celmiņš (min. biedrs Jaudzems).

L i k u m i p a r i z g l ī t ī b u.

Ministrijai padotas skolas un citas izglītības iestādes darbojas uz sekošu galveno likumu pamata, kuŗi uzskatāmi kā pagaidu likumi: 1) Likums par Latvijas izglītības iestādēm (vispārēji noteikumi, obligātoriskā mācība), izdots no Tautas Padomes 8. dec. 1919. g.; 2) Šī likuma turpinājums (neobligātoriska mācība: vidus un arodu skolas), izdots 1919. g. 16. jūlija likuma kārtībā un Min. Kab. 26. apr. 1920. g.; 3) Likums par mazākumu tautību skolu iekārtu Latvijā, izdots no Tautas Padomes 8. dec. 1919. g.

Līdzšinējie piedzīvojumi izglītības darbā uzrādījuši dažus trūkumus un nepilnības minētos likumos; arī apriņķa pašvaldības iestāžu likvidācija priekš ievest pārlabojumus nosacījumos par skolu uzturēšanu un pārraudzību. Tādēļ ministrija izstrādājusi galīgā veidā „Likumu par tautas izglītību“, kuŗš patlaban iesniegts Ministru Kabinetam un tiks tālākvirzīts Saeimā.

Šis projekts ietur līdzšinējo likumu un noteikumu pamata līnijas:

1) Tautas izglītības pamatā likta 6-gadīga bezmaksas obligātoriska pamatskola, kuŗai no apakšas pievienojas pirmskola, un augšā papilduskola, tādā kārtā izveidodamās par apvienotu tautskolu. Izglītības turpināšanai un papildināšanai noder vidus un arodu skolas (kursi) un augstākās mācības

iestādes. Likums par skolotāju sagatavošanas iestādēm tautskolām (par skolotāju institūtiem) izdalīts atsevišķi. Lai labāk varētu izkopt neobligātorisko mācību, līdzšinējo vidus un arodu skolu kurss pagarināts par vienu gadu (4 gadu vietā 5 gadi).

2) Obligātorisko skolu uzturēšana paliek kā līdz šim par pašvaldības iestāžu pienākumu: tikai sakarā ar apriņķa pašvaldības iestāžu likvidēšanu un to, ka pagastu budžeti vēl nav nokārtoti, nbet pilsētām un miestiem rodas ļoti lielas grūtības sabalansēt savus budžetus un līdz ar to pildīt pienākumus izglītības laukā, paredzēts tuvākā nākotnē visus obligātorisko skolu skolotājus algot no valsts. Vienā valsts daļā (Latgalē) tas jau tagad tiek darīts; pārējās daļās lielie izdevumi, kas caur šo pārgrozību celtos, būtu īpaši jāievāc no pašvaldības iestādēm.

3) Neobligātoriskā mācība pieskaņota obligātoriskai tā, ka pāreja no zemākas uz augstāku skolu rodas bez lieliem traucējumiem, citiem všrdiem, ievērots vienotās skolas princips.

4) Citām tautībām iespējams baudīt izglītību savā mātes valodā saskaņā ar savas tautas kultūrālām īpatnībām.

5) Obligātorisko un pa daļai arī neobligātorisko skolu pārvaldē ņem dalību arī pašvaldības un skolotāju organizāciju pārstāvji.

V i s p ā r ē j ā I z g l ī t ī b a s s t a t i s t i k a.

Izglītības lietas izveidošanos un viņas panākumus raksturo sekoši skaitļi par skolu, skolotāju un skolnieku skaitu 1919./20. un 1923./24. g.

L a t v i j a s u n i v e r s i t ā t e: studentu un brīvklausītāju 1919./20. g. bija 701 vīr. un 653 siev., kopā 1354, no tiem 1001 latvietis; māc. spēku bija 182; 1923./24. g. ir 4061 vīr. un 1873 siev., kopā 5934, no tiem 5009 latvieši un 925 cittautieši, māc. spēku ir 273; universitātē ir 11 fakultātes.

M ā k s l a s a k a d ē m i j a: audzēkņu 1921./22. g. bija 114 vīr. un 46 siev., kopā 190, no tiek 149 latvieši un 41 cittautieši; māc. spēku 18; 1923./24. g. ir 279 vīr. un 61 siev., kopā 240, no tiem 197 latvieši un 43 cittautieši; māc. spēku ir 20.

L a t v i j a s k o n s e r v ā t o r i j a: audzēkņu 1919./20. g. bija 115 vīr. un 252 siev., kopā 367, no tiem 314 latvieši un 53 cittautieši; māc. spēku ir 40.

V a l s t s, p a š v a l d ī b a s u n p r i v ā t u s k o l u a r l a t v i e š u mācības valodu 1919./20. g. bija: vidusskolu 39 ar 4835 skolēniem un 479 skolotājiem, zemāku skolu 1054 ar 90.766 skolēniem un 2592 skolotājiem. M a z ā k u m a tautību vidusskolu 1919./20. g. bija 29 ar 2780 skolēniem un 389 skolotājiem, bet mazākuma tautību zemāko skolu bija 212 ar 27.503 skolēniem un 1166 skolotājiem.

1922./23. g. ar l a t v i e š u māc. valodu vidusskolu bija 62 (no tām 27 valsts skolas) ar 6655 zēniem un 6998 meitenēm, kopā 13.653 skolēniem un 1183 skolotājiem; zemāko skolu ar l a t v i e š u māc. valodu bija 1409 ar 70.001 zēniem un 60.641 meitenēm, kopā 130.642 skolēniem un 4444 skolotājiem. M a z ā k u m a tautību vidusskolu 1922./23. g. bija 57 (no tām 11 valsts skolas) ar 3220 zēniem un 4337 meitenēm, kopā 7537 skolēniem un 1007 skolotājiem. Mazākuma tautību zemāko skolu bija 462, ar 24.078 zēniem un 21.752 meitenēm, kopā 45.830 skolēniem un 2401 skolotāju.

Pavisam ministrijas pārziņā 1922./23. mācības gadā v i d ē j o un z e m ā k o skolu bija 1990 ar 103.934 zēniem un 93.728 meitenēm, kopā 197.662 skolēniem un 9035 skolotājiem.

Ministrijas pārziņā bez tam vēl darbojas 24 mūzikas skolas, to starpā Vīgnera fōnol. institūts, Liepājas, Jelgavas un Daugavpils tautas konservātorijas, fiziskās izglītības institūts, 5 tautas augstskolas (2 latviešu, 3 mazākuma tautību) un 159 dažādi zemāki kursi.

Ministrijas darbības un kultūras un izglītības lietas pakāpenisku paplašināšanos raksturo sekošie dati, kas uzrāda strauju budžeta pieaugumu:

Ministrijas budschetâ:

	Ienehmumi Ls.	Izdewumi Ls.
1918./20. g. . .	21.903,40	169.908,66
1920./21. „ . .	216.691,99	1.590.623,69
1921./22. „ . .	1.291.728,—	3.099.081,22
1922./23. „ . .	866.289,50	8.140.108,75
1923./24. „ . .	1.130.114,—	11.965.321,96

1919./20. mācības gadā darbojās 36 latvju vispārizglītojošas vidusskolas, 1921./22. mācības gadā jau 51 un 1922. un 1923. mācības gadā 52. Pēdējos gados departaments vairāk piegriezis vērības arodu skolu skaita pavairošanai. 1922. un 1923. m. g. bez vispārizglītojošām darbojās vēl 1 skolotāju institūts un 3 semināri. Sākot ar š. g. 1. augustu vēl 2 semināri pārvērsti par skolotāju institūtiem, tā kā pašlaik 3 skolotāju institūti ar 5-gadīgu kursu un 1 paidagoģiskā vidusskola. Latvijā komercskolu 1922./23. m. g. bij 3 un vispārizglītojošās vidusskolās (Rīgā, Jēkabmiestā un Tukumā) bij vēl komercnodaļas. Bez tam komercnodaļas Liepājas technikumā un Ventspils arodu skolā. Latvju technikumu 1922. un 1923. m. g. bij 2. Bez tam viens baptistu seminārs. Skolotāju skaits latvju vispārizglītojošās vidusskolās audzis no 425 skolotājiem 1919./20. m. g. līdz 891 skolotājam 1921./22. mācības gadā, t. i. par 109,6%.

Skolēnu skaits vispārizglītojošās vidusskolās audzis sekošā kārtā: 1920./21. m. g. bij 11.193 skolēni, 1921./22. m. g. 11.550 skolēni un 1923./24. m. g. — 16.345. Šai skaitā ieskaitīti 594 skolēni, kas mācījās paidagoģiskās mācības iestādēs, 711 skolēni komercnodaļās un 587 skolēni technikumos. Tā tad vispārizglītojošās vidusskolās, še minētās skolas atskaitot, mācījās 14.453 skolēni. Šim skaitam jāpieskaita sagatavošanas klašu skolēni, pavisam 4.845.

M ā c ī b a s l ī d z e k ļ u i e s t ā d e s.

Izglītības ministrijas Skolu mūzejs sāka formēties 15. augustā 1919. gadā.

Mūzejs drīz paveica pirmos kārtošanas darbus un to jau 5. maijā 1920. gadā varēja atvērt skolām — zooloģijas, minerāloģijas un pa daļai akvāriju nodaļu — apskatei.

Pirmos objektus mūzejs iegūst pirkšanas ceļā no privātām personām, daļu no likvidētām bijušām valdības skolām, kamēr citus pagatavo mūzeja darbinieki paši no vietējiem materiāliem.

1920. g. rudenī mūzejs atveŗ vēl dažas jaunas nodaļas — botanikas, technoloģijas, ģeografijas un fizikas, kā arī ceļojošo mūzeju, no kuŗa izsniedz mācības līdzekļus skolām uz laiku lietošanās.

Nākošos gados mūzejs pastāvīgi papildina ar jauniem objektīviem pastāvošās nodaļas, bet it sevišķi ceļojošo mūzeju ar tabelēm, diapozitīviem, mikroskopiskiem preparātiem un citiem mācības līdzekļiem.

Mūzejā patlaban atvērtas un pieietamas publikas apskatei šādas nodaļas: zooloģijas, minerāloģijas, botanikas, technoloģijas, ģeografijas, fizikas un akvāriju nodaļas.

Sakarā ar mūzeja pastāvīgu paplašināšanos pieaudzis arī tā apmeklētāju skaits tā:

1920. gadâ, sahkot ar 5. maiju, apmekletaju skaits bija	4792	personas
1921. gadâ	8350	„
1922. gadâ	13418	„
1923. gadâ lihdz 1. nowembrim . .	8034	„

Pēdējā laikā mūzejs nodomājis atvērt no jauna arī lauksaimniecības, ķīmijas un higiēnas nodaļu, pie kam jau sakrāts lielāks daudzums dažādu objektu, bet tagadējo šauro telpu dēļ tas spiests novietot skapjos un atvilktnēs, tā ka publikai nav pieietami apskatei, jā, dzīvē ir un paliek minētais telpu jautājums.

Lai apgādātu mācības iestādes ar mācības līdzekļiem, kuŗu tikpat kā nebija vaj kuŗus varēja iegādāties pie retiem savtīgiem tirgotājiem par ļoti dārgu maksu, skolu departaments jau 1920. gada

janvāŗa mēnesī dibināja speciālu mācības līdzekļu nodaļu. Šīs nodaļas uzdevumos ietilpa apgādāt skolas un citas mācības iestādes ar lētiem un pieejamiem mācības priekšmetiem, izrakstot tādus no ārzemēm vaj pagatavojot vietējās darbnīcās, novēršot tādā kārtā nevēkamo spekulāciju ar mācības līdzekļiem no dažu vietējo sveštautiešu firmu puses. Šim nolūkam tika atvērtas nodaļas, pārdotava un rokdarbu darbnīca, kuŗas attīstīja ražīgu darbību.

Vēlāk rokdarbu darbnīcai tiek sprausti citi mērķi. Ar pirmo augustu 1923. g. nodaļa tiek autonomizēta, pārvēršot viņu par mācības līdzekļu biroju, ar daudz plašākiem mērķiem unn lielākām funkcijām, izsniedzot viņai aizdevumu rīcības kapitālam.

Par savu darbības laiku biroja apgādājis ar mācības līdzekļiem apm. 100 vidusskolas un apm. 800 pamatskolas, kā arī sniedzis palīdzīgu roku skolēnu kooperātīvu noorganizēšanā.

Rokdarbu darbnīcas uzsāka darbību 1919. g. Viņu uzdevums sarīkot kursus. Darbnīcas pastāv Rīgā, Liepājā un Jēkabmiestā.

No darbnīcu pastāvēšanas laika līdz 9. novembrim 1923. g. piedalījušies un pie dažādiem kursiem visas trijās darbnīcās 8398 kursisti.

7. K u l t ū r a s u n m ā k s l a s i e s t ā d e s.

Latvijas valsts bibliotēkas sāka organizēt 1919. g. vidū un viņas pamatos ielikti lielinieku laikā sakoncentrētie bij. Krievijas valdības vietējo iestāžu grāmatu krājumi un mūsu grāmatapgādātāju ziedojumi.

Ar 1. jūniju 1920. g. atvēra lasītavu. Uz lasāmā galda atradās apgrozībā visi Latvijā iznākušie periodiskie izdevumi, tāpat tika izsniegtas grāmatas. 1919./20. g. lasītavu apmeklējuši 4150 lasītāji un izsniegtas 683 grāmatas. Laikraksti lasīti 12.408 reizes.

1922. g. Latvijā izdoti pavisam 2019 laikraksti un grāmatas. Valsts bbiliotēkā atrodas pavisam ap 350.000 grāmatu, brošūru u. t. t.

1923./24. gada pirmā pusgadā grāmatas izsniegtas 11.912 pie 10.453 apmeklētājiem caurmērā mēnesī. Valsts bibliotēkā nodarbojās 1923./24. g. stata ierēdņu — 20, ārstata — 9 un kalpotāju — 7, pavisam 36 personas.

Valsts vēsturiskā archīva darbība sastāv Latvijas valsts un komūnāl-iestāžu archīvu vākšanā, kārtošanā, sistēmatizēšanā, reģistrēšanā un norakstu un izziņu izsniegšanā.

Mūzeja darbība sākusies ar 1920. g. februāri, pārņemot to no Rīgas Latv. Biedrības valsts rīcībā.

Patlaban mūzeja telpas aizņem 16 istabas, kuŗās izstādītas etnografiskas, archaioloģiskas un numizmatiskas mantas. Mūzeja mantību krājumi, salīdzinot ar pasākumu 1920. g. februārī, tagad pieauguši vairāk nekā otru tik.

Apmeklētāju no publikas puses bijis sekošs daudzums:

1921. g. 9.925 pers., 1922. g. 14.979 pers., 1923. g. līdz 1. nov. 18.695 pers.

Tagad mūzeja personāls sastāv no 4 ierēdņiem un 3 apkalpotājiem.

Vslsts mākslas mūzeja darbība pirmā laikā, līdz 27. maijam 1922. gadā, galvenām kārtām izpaudās organizēšanas darbā, vācot un iegūstot par īpašumu latvju gleznotāju darbus, sakārtojot mūzeja pārzināšanā nodotos dažādu iestāžu un varu savāktos un pamestos mākslas darbus. Daudz darba mūzejam bijis arī vērtējot šos priekšmetus un novērtēto daļu izdodot viņu īpašniekiem.

Mūzeju atklāja vispārībai 1922. gada 27. maijā. Kopš atklāšanas dienas līdz pēdējam laikam mūzejs ieguvis pavisam 274 latvju un 12 cittautu autoru darbus, kopsummā par Ls 72.068.

Mūzeju apmeklējušas kopš atklāšanas dienas 1922. gadā 7.214 un 1923. gadā līdz 1. novembrim 13.727 personas, kopā pa visu laiku 20.941 persona.

Latvijas Nacionālā opera organizējās rudenī 1918. g. uz privātu iniciātīvu.

No 1. aprīļa 1922. g. Latvijas Nacionālā opera darbojas kā autonoms valsts uzņēmums uz 18. maijā 1922. g. ministru kabineta apstiprinātu statūtu pamata. Ar iestādes autonomizēšanu, t. i. ar 1.

maiju 1922. g., opera izstrādājusi sevišķi rosīgu darbību, sasniegdama šinī sezonā visaugstāko iestudējumu skaitu — 7 operas.

Operu vada direkcija, sastāvoša no 3 personām. Pašlaik nodarbināti 3 diriģenti, 23 sōlisti, 61 mūziķis orķestrī, 43 koristi ar 2 koŗmeistariem, 11 dāmas un kungi baletā ar baletmeistaru, 4 sōlo repetitori un attiecīgs administrātīvais un techniskais personāls.

Nacionālo teātri kā valsts mākslas iestādi noorganizēja 1919. g. rudenī.

Trīs gadus (1919.—1922.) teātris darbojās kā valsts iestāde, pēc tam autonomizēja; šogad teātris uzsāka savu piekto sezonu. Teātŗa darbību pirmos gados vadīja īpaša mākslas kollēģija, bet pēc tā autonomizēšanas direkcija.

V i s p ā r ē j s p ā r s k a t s.

Augšējais pārskats par Izglītības ministrijas iekārtu, organiem un dažādām viņai padotām iestādēm un to darbību, bez šaubām, pārāk konspektīvs, lai iegūtu pilnīgu ainu par ministrijas piecos valsts past'vēšanas gados veikto darbu. Tomēr arī no šī trūcīgā pārskata ir skaidrs, ka darba lauks bijis ļoti plašs un darbs kā resora noorganizēšanā, tā izglītības, kultūras un mākslas nozaŗu izkopšanā ir pietiekoši ievadīts. Dziļa atzinība un pateicība nākas visiem resora, tāpat atsevišķo iestāžu vadītājiem un pastāvīgiem darbiniekiem, kas tik sekmīgi veikuši sevišķi grūto un nepateicīgo resora un nozaŗu pirmo organizācijas darbu. Uz viņu radītā pamata ministrija un viņas iestādes var tagad viegli tālāk veidoties bez sevišķiem traucējumiem.

Latvju tautas izglītībai, kultūrai un mākslai jāattīstās ievadītā noteiktā nacionālā virzienā. Strīdīgie jautājumi ar mazākuma tautībām izšķiŗami vienīgi valstiskā garā; tur vārds suverēnai latvju tautai un viņas likumam. Izglītībai jātop reālākai, praktiskākai, ne tikai tuvākai, bet gluži tuvai pašai tiešai dzīvei. Latvijas skolai jāaudzina jauni, brīvi, lepni pilsoņi un patrioti, kas aug un gatavojas paši savam darbam savā mūžam brīvā zemē.

A. Kurmis.

Tautas izglītības izveidošana.

Paši darba darītāji bieži vien nav mierā ar saviem panākumiem, lai gan viss ir darīts, kas bijis iespējams. Domāju, ka lielākā izglītības darbinieku skolotāju daļa to pašu sacīs par saviem panākumiem skolas laukā pirmos piecos Latvijas pastāvēšanas gados.

Pa daļai šis neapmierinājums ir pamatots, jo mūsu izglītības darbs nav tik strauji gājis uz priekšu, kā to varējām vēlēties. Ar dziļāko prieku tomēr atzīmējams tas fakts, ka agrāko laiku lielā centība un griba uz skolu mūsu tautā palikusi dzīva un nesatricināta lielos un grūtos pārdzīvojumos. Tā kā mūsu reālā īstenība nespēja apmierināt visas prasības skolas laukā, tad domāju, ka te arī meklējams neapmierinājuma īstais cēlonis. Vienā otrā mūsu republikas nomalē iedzīvotāji nevarēja jauno skolas gados esošo paaudzi sūtīt mācībā, jo trūka skolas. To jo gaiši liecina oficiālā statistika: 1922—1923. mācības gadā ārpus skolas palikušo skaits vēl ļoti liels, pavisam 63.085 bērni jeb $^1/_3$ daļa (33%) no visa mūsu bērnu skaita līdz 14 gadiem. Izņemot Latgali, jo sevišķi augsts procents ārpus skolas palikušo ir Lejas-Kurzemē. Ventspils apriņķī 27%, Kuldīgas — 26% un Liepājas pat 35%. Latgales apriņķos šie procenti daudz augstāki, piem. Daugavpils apr. 67%. Protams, ka tā nevar būt iepriecinoša parādība un izskaužama visdrīzākā laikā.

No otras puses sabiedrība nav un arī nevar būt apmierināta par daudzu skolotāju darbību. Nerunājot jau nemaz par trūkumiem audzināšanas ziņā, diezgan liels skolotāju kadrs pārāk nepietiekoši un pavirši sagatavots nopietnam skolas un izglītības darbam. Vairākos pagastos

dzirdēta sūdzēšanās par vājām skolotāju spējām. Tādas parādības nevar nklusēt, runājot par trūkumu cēloņiem skolas dzīvē.

Ievadot runu par mūsu sasniegumiem skolas laukā, es nebūt negribu tikai meklēt pec trūkumiem un ar viņiem apēnot piecos gados padarīto darbu. Gluži otrādi — pozitīvie sasniegumi apēnos trūkumus, bet tas nenozīmē, ka viņiem jāpaiet gaŗām, tos nepieminot.

Kā visās citās mūsu dzīves nozarēs, tā arī skolas darbā mēs uzsākām grūtu gaitu. Kaŗš un bēglības laikmets bij izputinājis ir skolas paaudzi, ir skolotājus un daudzās vietās galīgi iznīcinājis skolas namus. Ar republikas tapšanu pamazām sāk tapt arī mūsu skola. Kā pirmais mācības gads, kas daudzmaz var noritēt normālos apstākļos, uzskatāms 1919./20. Skolēnu skaits šinī māc. gadā ir tikai 90.689. Līdz pēdējam laikam tas pieaudzis ap 130.000. Daudz grūtāki salasāmi izklaidētie skolotāji. Daudzi no viņiem krituši cīņās, daudzi aizgājuši citā darbā. Tādēļ arī pirmos gados pamatskolās ieplūst diezgan daudz jsunu skolotāju no dažādiem paātrinātiem un sasteigtiem kursiem. Šis pieplūdums it drīz vien sevi darbā manīt un atsaucas līdz pat pēdējam laikam. Interesanti atzīmēt, ka 1919./20. māc. gadā 4 mēnešu pamatskolu skolotāju sagatavošanas kursi devuši 480 skolotājus, bet nākošais gads jau 730 (to starpā 571 latviete). Pēc tam šie skaitļi arvien krīt, un pagājušā gadā tas ir tikai 253. Tas liecina, ka lielais skolotāju trūkums apmierināts, lai gan, kā jau redzējām, daudzi skolas vecumā paliek ārpus skolas. Bet vispirms jārunā par pašu skolas namu trūkumu un tad tikai par skolotājiem.

Ja kaŗa postījumi sāpīgi sajūtami vispār, tad jo sevišķi skolas dzīvē. Ikviens skolas jaunatnei pazaudēts mācības gads nav ne ar ko atpērkams. Tādēļ sabiedrības augstākais pienākums lai būtu novērst vistuvākā nākotnē tos šķēršļus, kas kavē „gudro ziņu iekrāšanu“. Lai uz gruvešiem paceļas īstas gaismas pilis! Tāds darbs neapšaubāmi liecinās nākošām paaudzēm par mūsu gara spēku un viņa augstām prasībām. Nav šaubu, ka te no liela svara līdzekļu jautājums, bet tālredzīgai tautas un valsts nākotnes izpratnei un stiprai gribai ir noteicošais vārds.

Nav noliedzams, ka mūsu izglītības resora budžets neietu strauji uz augšu. 1919. gadā tas bij tikai 170.000 latu liels, pagājušā budžeta gadā jau pāri par 8 miljoniem un šogad gandrīz 12 miljonu latu liels. Tādēļ, runājot par panākumiem izglītības resp. skolas laukā, nedrīkstam aizmirst arī šos skaitļus, kur līdzdalību ņēmuši mūsu valsts pilsoņi ar neatlaidīgu un sūru darbu.

Skolu remonti un ēku atjaunošanas darbi ir prasījuši diezgan daudz. Valdība kā pabalstu izsniegusi 37 miljonus, no kuŗiem Latgalei vien piešķirti 18 miljoni. Ja 1919./20. māc. gadā mums bij 1053 pamatskolas, tad triju gadu laikā šis skaits pieaudzis līdz 1403. Bet viņš, redzams, vēl tšlu neapmierina visas mūsu nepieciešamās prasības.

Jāatzīstas, ka pirmos piecos gados mēs pārāk maz esam veicinājuši arodskolu tīklu izplatīšanu. Sevišķi attiecībā uz zemkopību un tiem nodarbināšanas veidiem, kam mūsu valstī liela nozīme un kas nodrošina jaunās paaudzes neaizplūšanu no Latvijas, kad iestāsies normālas attiecības un dzīves veids kaimiņu valstīs.

Taisni savai īpatnībai mēs pārāk maz esam piegriezuši vērības, turpinot kā pa inercijai gaitu no nesenās pagātnes. Tas ir viens no lielākiem mūsu skolas polītikas trūkumiem. Nav attaisnojama arī pārāk liela aizraušanās no meklēšanas paraugiem, kuŗus piesavinājam no citas puses. Mēs esam tauta kā visas citas, ar savām nacionālām īpatnībām, kuŗas jāizkopj un jāizdaiļo jaunā paaudzē. Tādēļ mums jāpaliek garīgi patstāvīgiem un īstiem. Pirmā kārtā šis uzdevums jāveic pamatskolai un viņas vadītājiem.

Tas nav viegls uzdevums, jo no pamatskolas skolotāja top prasīts ļoti daudz. Viņam jāsniedz ne tikai zināšanas, bet jāierosina, jāaudzina palikt garīgā ziņā par nosvērtu cilvēku, par p a š a p z i n ī g u un g a r ī g i l e p n u m ū s u r e p u b l i k a s p i l s o n i. Daudzus uzdevumus ir sekmējusi un arī veikusi mūsu tautas skola savā agrākā darbībā, bet pēdējais uzdevums viņai nevarēja būt kā vadošais. Tagad tam jāstāv pirmā vietā. Šis darba pienākums

jāapzinās vispirms tiem daudziem simtiem pamatskolu skolotājiem, kas izvada vislielāko tautas daļu tieši dzīvē un darbā. Šis aizrādījums jo gaiši liecina, cik daudzpusīgs un nopietns paliek tautas skolotāja pienākums. Tādēļ par visām lietām vislielākā vērība jāpiegriež šo skolotāju sagatavošanai.

Pirmos piecos mūsu valsts pastāvēšanas gados ir noorganizēti 3 skolotāju institūti ar 5-gadīgu mācības kursu un viena paidagoģiskā vidusskola. Pats par sevi saprotams, ka neviena no šīm iestādēm vēl nav paspējusi izvadīt curi visām klasēm savus audzēkņus un laist tos tautā? Tādēļ noteikti runāt par patstāvīgās Latvijas pamatskolas skolotāja tipa vēl nav iespējams. Gribas cerēt, ka lielie pārdzīvojumi un daudzu vērtību pārbaudīšana citu tautu un valstu dzīvē nevar palikt bez jūtama iespaida uz jauno tautskolotāju ģenerāciju. Tāpat jādomā, ka normāla kursa nobeigšana 6-klasīgā pamatskolā un pieci gadi institūtā pagaidām, varbūt, būs apmierinošs laiks, lai iegūtu vajadzīgās zināšanas un darba galvenos paņēmienus.

Par visām lietām šai jaunai skolotāju paaudzei ir jāapzinās, ka tai uzlikts pienākums būt par mūsu tautas j a u n ā l a i k m e t a izkopējiem un izveidotājiem. Šis vēsturiskais uzdevums tos pamudinās vēl jo sirsnīgāki ķerties pie darba, uzkrāt vajadzīgās zināšanas un panākt nosvērtas atziņas, kas viss tik nepieciešams tautas izglītības laukā. —

Tautas izglītību paplašina un padziļina mūsu tautskolas, kuŗu skaits 1919. gadā bij 36, bet tagad tas pieaudzis līdz 52 ar 14.453 skolēniem. Ievērojot tautas tieksmi pēc izglītības un materiālās kultūras pieaugšanu pēc pirmiem kaŗa gadiem, šis vidusskolu skaits droši vien pieaugs. Tikai šai tendencei jādod vairāk virziens uz arodu skolu pavairošanu, ko pēdējos gados skolu departaments arī ir ievērojis. Pašlaik mēs nevaram lepoties ar arodniecisko izglītību. Viņa, jāsaka atklāti, ļoti nepopulāra tautas inteliģences daļā, lai gan to neatlaidīgi prasa tautas eksistence un viņas spēka izmantošana valsts robežās. Kā lauksaimniecības valstij mums pārāk maz vidējas lauksaimniecības skolas, skaitā tikai 4 ar 520 skolēniem. Šis niecīgais skaits samērā ar visu vidusskolu skolēnu skaitu (ieskaitot paidagoģiskās iestādes — 711 skolēnu, technikumus — 587 un komercskolas — 711), kas ir 16.345, liecina, ka turpmākos gados ļoti enerģiski jāveicina lauksaimnieciskā izglītība, lai mūsu republikas bagātības varētu izmantot pilnos apmēros.

Beidzot šo īso rakstiņu, pienākas izsacīt gandarījumu tiem darbiniekiem tautas izglītības laukā, kas nav taupījuši savus labākos spēkus viņas jaunā pamata likšanai mūsu republikas pirmos piecos gados. Skaistās darba tradicijas pagātnē un augstāko sasniegumu tieksme lai apgaro mūsu nacionālās kultūras darbiniekus nākotnē!

Doc. agr. J. Vārsbergs.

Latvijas augstskola.

Augstskolai tautu un nacionālu valstu dzīvē piekrīt sevišķi liela loma pie viņu īpatnību izpētīšanas, izkopšanas un izveidošanas. Tamdēļ nebūs lieki valsts jubilejas svētkos atzīmēt dažas ziņas par mūsu augstskolas tapšanu un stāvokli.

Savas latviskas augstskolas ideja nav jauna. Nacionālās atmodas laika darbinieki Juris Allunāns un Auseklis, sapņojot par latvju tautas pašnoteikšanu savas dzīves izveidošanā, pareizi uzsveŗ domu par latviskas augstskolas vajadzību. Protams, gads pēc gada vēl aiztecēja, gadu desmitu viens otram sekoja, līdz latvju tautas modinātāju cēlie sapņi kļūst par dzīves īstenību.

Domas par latvisku augstskolu spilgtāk sāk izteikties lielā pasaules kaŗa laikā, kad kaŗa vētras, brāzdamās pār mūsu dzimto zemi, aizrauj daudzus tautas dēlus un meitas svešumā, trimdā. Ilgas

pēc tēvijas, tieksmes pēc tēvu sētas ierosina un stiprina tautisko apziņu. Dabiski, kauču tikai sapņos, domas saistās pie dzimtās zemes un tautas dzīve sāk tēlot gaišāku un labāku. Tomēr tie tikai sapņi, jo, spriežot pēc pirmskaŗa piedzīvojumiem, grūti bija ticēt, ka zem Krievijas divgalvainā ērgļa būtu panākama latviskas augstskolas nodibināšana. Uz latvju studentu lūgumu — nodibināt pie Rīgas Politechnikas tikai latviešu valodas katedri, pirms kaŗa tika saņemta noraidoša atbilde. Bēgļu gaitās staigājot Pēterpilī un Maskavā starp latviešiem arvienu vairāk briest doma par latvisku augstskolu, kuŗa pilnīgāki, plašāki un drošāki izteicās īpašā Augstskolas sekcijā Latviešu skolotāju kongresā Terbatā 1917. gadā. Minētais kongress atzīst Latvijas augstskolas vajadzību Rīgā, kādas atvēršanas dzīvē izvešanai nodibināma atsevišķa Augstskolas komisija.

Rīgā Latvijas Augstskolas ideju modina un virza uz priekšu Latvijas Izglītības biedrības Augstskolas sekcija.

Mēs redzam, ka Latvijas Augstskolas ideja sāk saistīt arvienu plašākos apmēros latvju sabiedrības uzmanību, un Latvijas valsts pasludināšanas laikā savas augstskolas vajadzība neprasa pierādījumu. Augstskolas jautājums, bez šaubām, tūdaļ būtu ticis nokārtots, ja lieliniecisma vilnis no austrumiem nebūtu traucējis tikko uzsāktos valsts veidošanas darbus.

Lielinieku laikā Rīgā sāka darboties Padomju Latvijas Augstskola, kur vairākos priekšmetos lekcijas lasa l a t v i e š u v a l o d ā. Tikai blakus latviešu valodai kā pilntiesīga ir arī krievu valoda; tas nedod iespēju tā laika augstskolu apzīmēt par latvisku (tautisku, resp. nacionālu). Šim pasākumam tomēr piekrīt zināma loma pie tautiskas augstskolas izveidošanas. Padomju Latvijas Augstskola pulcina pazīstamākos, piedzīvojumiem un zināšanām bagātākos darbiniekus kā skolotājus. Pēdējie saprotas, nostājas par nacionālu augstskolu un turas kopā arī pēc tam, kad Rīgā ienāk uzurpācijas vara, zem Niedras spārniem atjauno bijušo „Baltische Technische Hohschule“ zem nosaukuma „Rīgas Techniskā Augstskola“ un ar l a t v i e š a Niedras fantaziju noliedz tiem turpināt darbību atjaunotā vācu augstskolā ar latvisku nosaukumu.

Kad Pagaidu Valdība atgriežas Rīgā, ideja par savu nacionālu augstskolu uzliesmo atklāti visā spilgtumā. Pulcējas visi latviskas augstskolas idejas nesēji un piekritēji, un no sabiedrības domas uzmudināti, jo ātri veic sagatavošanas darbus. Augstskola dabū Pagaidu Valdības apstiprinājumu, un pēc samērā īsa laika (nepilniem 3 mēnešiem) 28. s e p t e m b r ī 1919. g a d ā n o t i e k L a t v i j a s A u g s t s k o l a s a t k l ā š a n a.

Latvijas Augstskolas organizācijas darbus sākumā vada Organizācijas Padome, kuŗā bez Augstskolas pārstāvjiem sastopam arī vairākus pazīstamus sabiedriskus darbiniekus. Bijusē Rīgas Politechnika tiek nodota Latvijas Augstskolas vajadzībām, tomēr šo telpu par maz, lai apmierinātu visas prasības, jo bez techniskām fakultātēm nāk klāt humānitārās, kādu pie politechnikas nebija. Tamdēļ arī bijušā Rīgas garīgā semināra ēka tiek nodota Augstskolas vajadzībām.

Augstskolu izveidojot turas pie vienotas augstskolas principa, apvienojot techniskās un humānitārās fakultātes vienā augstskolā. Nodibina 11 fakultātes, bet sākumā vairāki katedri paliek neaizņemti. Sākas rosīga Latvijā esošo un Krievijā izkaisīto latviešu darbinieku-zinātnieku pulcināšana; mūsu Augstskolā lasās kopā izkaisītie tautas dēli; viņa aug un plaukst. Fakultātes tiek arvienu pilnīgāk noorganizētas, apgādājot vēl trūkstošās telpas un mācības līdzekļus; tiek arī strādāts pie Augstskolas satversmes izveidošanas, kuŗu izsludina valdība 16. jūlija likuma kārtībā jau 1922. gada augustā. Reizē ar to izbeidzas Latvijas Augstskolas pagaidu stāvoklis: 20. septembrī 1922. gadā likvidējas Organizācijas Padome un L a t v i j a s U n i v e r s i t ā t e pāriet uz viņas satversmē nosprausto pārvaldības veidu.

Latvijas Universitātes satversme pieņemta galīgi un apstiprināta no Saeimas š. g.

Kā attīstījusēs mūsu Augstskola, lai liecina daži skaitļi par studējošiem un mācības spēkiem.

Studejoſcho ſkaits pehz gadeem un fakultatem.

Gads	Fakultates											Kopâ
	Architektûras	Inſcheneeru ſinatnu	Mechanikas	Ķimijas	Lauſaimneezibas	Medizinas	Weterinarmedizinas	Matematiſk. un dabas ſinatnu	Tautſaimn. un ſeſibu ſinatnu	Filologijas un filoſofij.	Teologijas	
1920. g. V.	44	93	97	156	145	229	10	114	190	245	31	1354
1921. g. V.	100	325	340	372	422	582	65	200	556	450	56	3468
1922. g. V.	137	450	454	455	483	711	96	306	733	545	75	4445
1923. g. V.	134	463	469	492	558	798	110	355	977	696	84	5136
1923. g. XI.	150	495	495	540	704	838	138	477	1284	715	94	5934

Studejoſcho ſadaliſjums pehz gadeem, tautibam, pawalſtneezibam un kahrtas.

Gads	Tautiba								Pawalſtneeziba		Kahrta	
	Latweeſchi	Wahzeeſchi	Kreewi	Poļi	Leetuweeſchi	Igauni	Ebreji	Pahrejee	Latwijas	Ahrſemneeki	Wihreeſchi	Seeweetes
1920. g. V.	1001	58	20	8	1	1	265	—	1249	105	2230	1238
1921. g. V.	2647	181	57	15	2	9	545	12	3324	144	—	—
1922. g. V.	3486	233	60	17	8	11	625	5	4329	116	3005	1440
1923. g. V.	4188	244	81	14	10	15	578	6	5061	75	3459	1670
1923. g. XI.	5009	244	95	23	17	11	528	7	5864	70	4061	1873

Spreeſchot pehz ſtudentu ſaſtahwa pehz tautibam redſam, ka Latwijas Univerſitate ir ſpilgti latwiſka: arī mahzibas ſpehku ſtarpâ — latweeſchi leelâ wairakumâ.

Mahzibas ſpehki pehz gadeem un fakultatem.

Gads	Fakultate											Kopâ
	Architekturas	Inſcheneeru ſinatnu	Mechanikas	Ķimijas	Lauſaimneezibas	Medizinas	Weterinarmedizinas	Matematiſk. un dabas ſinatnu	Tautſaimn. un ſeſibu ſinatnu	Filologijas un filoſofij.	Teologijas	
1920.	9	14	18	16	13	9	2	13	14	30	4	142
1921.	13	16	13	26	22	16	4	18	18	27	6	179
1922.	17	17	17	35	28	31	6	20	22	32	6	231
1923.	19	20	23	33	36	45	6	23	22	34	6	267

Pēc pēdējām ziņām mācības spēku sastāvs sadalās sekoši:

profeſoru	61
dozentu	105
aſiſtentu	83
lektoru	15
prorektoru	2
inſtruktoru	7
kopâ	273

Skaitļi liecina, ka Augstskolas attīstības gaita gājusi milzu soļiem uz priekšu: vērojams pastāvīgs pieaugums gan studējošo, gan mācības spēku ziņā. Tagad jau var uzskatīt Universitātes noorganizēšanas darbu lielāko daļu par kaut cik nokārtotu. Arī studiju gaita ievirzās normālās sliedēs unn beigušo skaits manāmi pieaug. Pagājušā mācības gadā studijas nobeidza 97 studenti. Mācības spēki var sākt nodoties zinātniskam darbam; ir pat jau aizstāvēti daži darbi Latvijas Universitātes doktora grada iegūšanas nolūkā.

Kas agrāk bija tikai sapnis, tikai vēlēšanās, — tagad ir nomods kļuvis, godm noticis.

Lai dzīvo, zeļ un zied mūsu nacionālā Augstskola, un sekmīgi veic savu uzdevumu mūsu valsts labklājības pacelšanas darbā! —

Prof. J. Vītols.

Mūsu konservātorija.

Mēraukla kādas tautas dāvanām mākslā mēdz būt viņas vairāk vaj mazāk izkoptais stils būvniecībā un mājrūpniecībā, viņas dzejas bagātība vārdā un melōdijā. Mūsu dāvanu dzīvie liecinieki — mūsu bagātie folkloras krājumi. Bet šo mūsu dāvanu izkopšanu, mūsu mākslas attīstību gadusimteņiem kavēja mūsu apspiestais saimnieciskais un tiesiskais stāvoklis; tikai maz sevišķi stipriem talentiem laimējās tikt pie izsmeļošas mūzikālās izglītības, gandrīz bez izņēmuma — ārpus Latvijas, kur tie pa lielākai daļai arī palika, izkaisīti un tamdēļ nespēcīgi celt savējus sev līdz uz mākslas augstumiem. — Likteņi mainījās. Agrākie kungi zaudēja poziciju pēc pozicijas, zaudēja savu simfōniju, savu operu; ar okupācijas laikiem Rīgas vienīgais plašākais mūzikālās izglītības institūts, Ķeizariskā mūzikas skola tika pārvesta uz Tērbatu, no kurienes tā arī neatgriezās; latvieši turpretim, sajūtot draudošās polītiskās briesmas, vēl beidzamā stundā attīstīja neticamu enerģiju, lai pierādītu savu kultūrālo gatavību: tanīs vistumšākajos laikos, kad pilsētās un arī uz laukiem atskanēja tikai vācu komandas, piedzima Rīgā tagadējā latviešu Nacionālā opera. Viņas sakari ar mūsu tagadējo konservātoriju nav nejauši; liela daļa viņas orķestŗa un sōlistu spēku bija jau laikus izraudzīti līdzdarbībai, daži spēki saistījās pie operas pat tikai izredzē uz viņu ar konservātorijas nodibināšanu paplašināto darba lauku. Starp tiem minams sevišķi mūsu kamermūzikas dzīvais veicinātājs A. Junga kungs, kuŗš tagad no operas izstājies, lai visu savu laiku ziedotu saviem paidagoģiskiem uzdevumiem.

1919. g. 20. augustā šo rindu rakstītājs saņēma no ministru kabineta uzaicinājumu stāties pie konservātorijas organizācijas darbiem. Telpas ierādīja bij. Aleksandra ģimnazijā, izbūves darbi tika samērā ātri veikti; pateicoties operas jau organizētai darbībai, kā arī latviešu mākslinieku saplūšanai pirmajos pēckaŗa gados, izdevās tikpat ātri sastādīt pirmo mācības spēku kadru, un jau oktōbŗa sākumā noturēja jaunā iestādē pirmos uzņemšanas eksāmenus, uz kuŗiem saplūda gan ļoti daudz aspiranti, bet kuŗi arī liecināja par negaidīti zemu mūzikālās priekšizglītības līmeni mūsu — ne tautā, bet — Rīgā! Tā par piem. no obligātoriskās teōrijas kursiem pirmā gadā varēja darboties tikai elementārteōrija. Kā skolotāju, tā arī audzēkņu skaits drīzi pieauga, neskatoties uz pārtraukumu pa Bermonda dēkas laiku; pirmo mācības gadu uzsāka ar 12 skolotājiem un apm. 150 audzēkņiem. Nedaudzi no šiem audzēkņiem būs palikuši līdz tekošam mācības gadam. Konservātorijas mākslas un paidagoģiskiem pamatiem nostiprinoties, vājāk sagatavotiem, mazāk apsdāvinātiem bija jāatkāpjas, jādod vieta svaigam, vairāk apdāvinātam pieplūdumam; līdz ar nosvērtiem audzināšanas un arī saimnieciskiem principiem, piem., otrā un trešā mācības gados stipri pavairojies audzēkņu skaits (pāri par 500) bija jāsamazina, lai konservātorija spētu Latvijai dot veselīgus mūzikālus pamatus, izsargāt jaunatni no iestigšanas mūzikālā proletāriātā — šķiras, kuŗas pieaugšanu konservātorija gan nevar apturēt, tomēr ierobežot. Audzēkņu skaits pagājušā, kā arī tekošā mācības gadā svārstās nedaudz zem 400. Šobrīd tas vēl nav par daudz — jo mūsu vidus- un pamatskolās pagaidām vēl sajūtams stiprs mūzikas skolotāju trūkums; bet paredzami tie laiki,

kad arī šis skaits vēl būs jāsamazina, lai izsargātos no pārprodukcijas. Jo stiprāk un drošāk ar to būs nostādīta mūsu māksla.

Sekojot konservātorijas pakāpeniskai attīstībai, jāatzīmē visupirms audzēkņu pirmie, iepriecinoši drošie soļi instrumentālā ansambļa izkopšanā. Konservātorijas atklātajos skolnieku vakaros (skaitā 12—15 ikgadus) uzstājās jau otrā mācības gadā vairāki teicami disciplīnēti stīgu kvarteta sastāvi; tiem sekoja arī trio-ansambļi, klavieņu klasēm piedaloties. Trešais mācības gads atzīmējams ar diviem vēsturiskiem notikumiem konservātorijas attīstībā: skolnieku orķestris sarīkoja savu pirmo simfōnisko vakaru ar Bēthovena „pirmo"; operas klase — pirmo skolnieku operas uzvedumu Nacionālās operas telpās, dziedot „Jevgeņija Oņegina" 5 ainas (bez balles skatiem). Un jāuzsveŗ, ka abi vakari nevien notika, bet arī izdevās; tie deva spožu liecību par to, kas sasniegts samērā visai īsā laikā (kā materiāls salīdzinājumiem derētu daudz vācu — un starp tām vecu — konservātoriju šķidrās programmas skolnieku koncertu un aktu uzvedumiem).

Pārejot uz speciālpriekšmetiem, jāaizrāda pirmkārt uz drošiem mūsu vijoles klases ieguvumiem, bez kuŗiem labi disciplīnēts orķestris arī nebūtu domājams. Pirmais vijoles klases abiturients, Arv. Norīts, pēc ārzemēs pavadītiem studiju gadiem tagad gatavojas ieņemt vietu starp ieraudzītiem iestādes māksliniekiem; un jādomā, ka brīnums viņš vairs nebūs vienīgais virtuōzs-latvis. Pagaidām gausāka kustība manāma klavieņu klasēs; lai gan mums aug apdāvināti pianisti, tad tomēr starp divām līdzšinējām abiturientēm palma pieder sveštautietei — Zin. Pihwen. Arī dziedāšanas klases vēl nogaida; starp līdzšinējiem četriem abiturientiem atzīmējama Zelma Gothard-Bergkind ar tālāku attīstību sološu materiālu. Speciālteōrijas klase izlaida četrus abiturientus, starp tiem P. Līcīt kundzi, kuŗas dziesmas dziesmas mūsu dziedātāji jau uzņēmuši savā repertuārā; Jānis Vītoliņš stājies kritikas priekšā ar dažiem orķestŗa darbiem. Uzmanību saistīja arī abiturients-fleitists Klēbachs ar spīdoši izstrādātu techniku un labu toni.

Konsevātorijas līdzšinējā darbība pierādīja kādas iestādes trūkumu Latvijā: mums nepieciešami jādomā pie skolotāju mūzikas semināra nodibināšanas. Konservātorija cenšas pildīt šo robu; tomēr semināra kurss pilnīgumā nevar ietilpt konservātorijas programmā — sevišķi trūkst mūsu abiturientiem vingrinājumi ar skolnieku materiālu.

Ārpus saviem tiešiem uzdevumiem konservātorija turpina savus kamermūzikas ciklus, kuŗi šogad, slaveniem viesiem piedaloties, sola sevišķu interesi un baudas. Uzaicināti starp citiem pianisti prof. Kreicers (Berlīnē) un prof. Orlovs (Maskavā); izredzē arī ievērojami vokālās mūzikas priekšstāvji.

30. oktōbrī Saeimā pieņemta konservātorijas satversme. Sakarā ar to paredzamas ievērojamas pārmaiņas konservātorijas administrācijas personālā, jo satversme nav apzīmējama par konservātorijas turpmāko attīstību sekmējošu.

Ādolfs Erss.

Latvijas Nacionālā Opera.

Latvijas valsts pirmo piecu gadu kultūrālā pieaugšanā ievērojama loma piekritusi Latvijas Nacionālai Operai, kuŗa kā visām tautām un valodām pieietamākais mākslas veids viskošāk spējusi arī ārzemniekiem rādīt mūsu garīgās attīstības pakāpi. Kaut gan citās mākslās mēs esam sasnieguši vairāk kā mūzikā un tur mums būtu vairāk ko lepoties, tomēr reprezentācijai uz ārieni visvairāk palīdzējusi mūzika, jo tā vieglāk parādāma. Arī valsts ar labu ziņu te vairāk nākusi talkā, sevišķi

rūpējoties par Nacionālo Operu, lai tā varētu pastāvēt un plaukt, kas ar privātiem līdzekļiem nebūtu panākams. Un piecos gados šis mākslas templis raidījis tautā daudzas jaunas daiļuma vērtības. Iesākot ar 4 operām repertuārā, šai skaitā klāt nākuši 25 jaunuzvedumi un Operas repert. š. g. beigās varēs saskaitīt pāri par 30 operu.

Nacionālā Opera organizējās 1918. gadā pēc lielinieku aizdzīšanas uz privātu personu ierosinājumu. Līdz 1919. gada pavasarim tās repertuārā bij Vāgnera „Skrejošais holandietis", Čaikovska „Jevgeņijs Oņegins", Guno „Fausts" un Verdi „Traviata". Ar Latvijas valsts proklamēšanu 18. novembrī 1919. g. Opera pārvērtās par valsts iestādi un 1919.—20. gadā mākslas sezonā iestudēja 5 operas: Čaikovska „Pīķa dāma", Verdi „Rigoleto", Vāgnera „Tanheizers", Bizè „Karmen" un pirmo latviešu operu — Alfreda Kalniņa „Baņuta". Turpmākos gados iestudētas operas: Vāgnera „Leongrīns", d'Alberta „Ieleja", Vāgnera „Tristans un Izolde", Mocarta „Don Žuāns", J. Mediņa „Uguns un nakts" I un II daļa, Maskanji „Cavaleria rusticana", Leonkavallo „Pajaci", Rosīni „Seviljas bārddzinis", Rimskij-Korsakova „Maija nakts", J.Mediņa „Dievi un cilvēki", Verdi „Aīda", Rubinšteina „Daimons", Pučīni „Bohēma", Ofenbacha „Hofmaņa stāsti", Richarda Štrausa „Salome", Nikolai „Jautrās vindzorietes", Šilinga „Mona Liza", Pučīni „Toska", Dargomižska „Nāra" un Meijerbera „Hugenoti". Patreizējā sezonā vēl paredzētas operas: Dargomižska „Boriss Godunovs", Mocarta „Bēgšana no seraļa" Rerničeka „Bruņinieks Zilbārdis" un Debisī „Simsons un Dalila".

Tas jau ir repertuārs, kādu var sastapt tikai vecos ilgi pastāvējušos operas namos un tas ir viens iemesls, kamdēļ uz mūsu Nacionālo Operu arī svešzemnieki var raudzīties ar cieņu. Operā kā sōlistiem lielākie nopelni pieder Ādolfam Kaktiņam, R. Bērtiņam, P. Saksam, E. Mauriņam, R. Tuncim, Skubītim, Niedram, Kārkliņam, Kornetam, Adai Benefeld, D. Rozenberg-Turs, M. Brechman-Štengel, Olgai Pļavniek, Žubīt u. c., kuŗi te dzied no Operas nodibināšanas laika.Kā diriģenti darbojas T. Reiters, J. Mediņš, B. Valle. Aiz kulisēm operas uzcelšanā lielu darbu darījuši direkcijā komponists A. Kalniņš, J. Zālīts un kora meistars Jozuus. Tagad operu vada direkcija, sastāvoša no T. Reitera, J. Mediņa un A. Kvieša. Darbojas 23 sōlisti, 61 orķestŗa mūziķis, 43 koristi, 2 kormeistari, 11 baletdejotāji, 1 režisors.

No 1. aprīļa 1922. g. Nacionālā Opera darbojas kā autonoms valsts uzņēmums, pēc tam izrādīdama sevišķu rosību ar jauniestudējumiem un arī viesu piedalīšanos izrādēs, ar ko pavairojies apmeklētāju skaits. Izrādēs starp citu piedalījušies kā viesi: Lietuvas operas sōlists Petrauskis, Jadlovkers, Jerns, Zobinovs, Šimanovskaja, Neždanova un c. Ievērojami ir Operas sarīkotie simfōniskie koncerti — mūzikas augstākas formas (simfōnijas) rādījumi, kas atklāj dziļākās un tīrākās mūzikas atziņas. Arī te varētu atskatīties uz plašu repertuāru, sākot no klasiskā Bēthovena, no Vāgnera un beidzot ar moderniem franču komponistiem: Debisī, Dukasu, Ravelu. Šie koncerti dos ierosinājumu arī latvju komponistiem vairāk piegriezties simfōniskai mūzikai. To jau rādīja simfōniskais koncerts Latvijas valsts 5 gadu pastāvēšanas svētkos. Tad dzirdējām saistošu programmu tikai no latvju simfōniskās mūzikas. Uzplaukums sagaidāms arī latviskās operas kompozicijā.

Latvijas Nacionālās Operas darbība ļauj cerēt, ka priekšā mums vēl mūzikas ziedu laiks, ja tikai Operas vadītāji neiesnaudīsies pašmierā un ja centīsies caur svešzemju priekšzīmēm pacelt pašu gara vērtības un izaudzināt arī jaunu mākslinieku paaudzi kopdarbībā ar konservātoriju.

Ed. Virza.

Latviešu literātūra un Latvijas valsts.

Latviešu literātūra piecos Latvijas pastāvēšanas gados ir labākais pierādījums tam, no kāda svara tautai ir neatkarība un valsts. Ja jau atsevišķam cilvēkam atkarīgs stāvoklis ir postu nesošs, tad daudz vairāk to var sacīt par veselu tautu, kuŗā katru acumirkli rodas straumes, kas meklē pilnīgu harmoniju. Neatkarīga valsts ir it kā labs marmora baseins, kuŗā satek tautas radītas garīgās vērtības, šie mūžīgie ūdeņi, kam jādzesē nākošo paaudžu slāpes. Tautai verdzībā esot viņas garīgie spēki arvien vairāk izgaist starptautiskā smiltājā, lai galīgi pazustu nācijai un cilvēcei. Civīlizācija veidojas tikai nācijā un lūk tāpēc jauns garīgas dzīves laikmets sākas Eiropā līdz ar Versaļas miera līgumu, kuŗš nometa pie tautu kājām sarautas važas.

Polītiku vispirms! lūk sauciens, kuŗš lido pāri mūsu rakstniecībai kā lielajam kaŗam sākoties, tā arī pa tiem pieciem gadiem, kamēr mūsu valsts pastāv. Ir divas nozīmes šim saucienam, kuŗš no ārienes raugoties liekas sekls un aģitātorisks. Viena no tām attiecas uz polītisko īstenību, bet otra ir dziļāka un pieskaŗas polītiskai domāšanai par valsts un tautas likteņiem. N e p o l ī t i s k u t e n d e n č u, b e t p o l ī t i s k u d o m u i e v e š a n a l i t e r ā t ū r a s d a r b o s — lūk, viena no mūsu dienu literātūras pazīmēm. Raugoties literātūras vēsturē, mēs ne ikkatrā citu tautu literātūras posmā ieraugām šo parādību. No sākuma klusa un līdzīga tām idilliskajām lauku upītēm, kuŗas savos ūdeņos atstaro piekrastes zāles un krūmus, dzejiska iedvesma kādas tautas attīstības laikmetā kļūst tik intensīva un enerģiska, ka cenšas ieraut savā straumē visas idejas. Te nu viņa gluži dabīgi pieskaŗas arī polītikai, kas nava nekas cits, kā domāšana par līdzekļiem, ar kuŗiem vislabāk nodrošināt sekmes uz iekšieni un ārieni. Polītika ir visbailīgākā un pēc prāta visvairāk cauraustāka no visām disciplīnām un nāve ir tā, kas kas uzglūn viņas vadītāju maldīgos soļus.

Ja nu tas tā, tad domāt polītiski nozīmē prāta gatavību un laikmeti, kuŗos rakstnieki savos darbos ierāvuši polītiskas idejas, ir arvienu bijuši gatavības jeb klasicisma laikmeti. Viņi ir centušies savā mākslā rādīt ar skaistumu apdvestus varonīgas un gudras dzīves piemērus. Grieķiem tāds bijis Homērs, romiešiem Virgilis, frančiem Korneijs un angļiem Šekspīrs. Ne vienreiz vien polītiķi ir atraduši sev augstus paraugus viņu rakstos.

Pie šī laikmeta, kur rakstnieku interesē ne tik daudz sīka individuāla psīcholoģija, bet visas tautas likteņi un viņas uzdevumi, ir nonākusi arī mūsu rakstniecība.

Ja latviešu materiāla bagātība bija visa lieka pirms kaŗa un Latvijas valsts pasludināšanas, tad viņas garīgā dzīve lido visaugstāki tagad, kur mums trūkst daudz no tām ērtībām, kādas mums bija pirms lielajiem vēsturiskajiem notikumiem. Tas ir liels pierādījums tam, ka tautas mūžīgākie spēki nestāv sakarā ar tautas materiālās bagātības pavairošanu. Nelaime, kuŗa ķeŗ visus, un uzvara, apvieno visus, spēj tautā radīt ārkārtīgi auglīgu aktīvitāti.

Bija latviešos daudz garīgas snaudas pirms lielās katastrofas. Viņa notrieca zemē visus ecos elkus, pavairoja tautas piedzīvojumu krājumu un iededza viņā skaistu slavas un brīvības kāri. Visas šķiras tika apvienotas caur vēstures gājienu, kuŗā izpaudās mūžīgās tikumības uzvara.

Posts, kuŗš sita latviešus ar tādu nežēlīgu cietsirdību, visādi piedzīvojumi, kuŗi uzvandīja augšā vēl nezināmus tautas dvēseles spēkus un īpašības, jaunie apvāršņi, kuŗi attina vaļā nebijušu spožumu, viss šis apbrīnojamais žestu laikmets deva jaunu sparu arī mūsu mākslai un rakstniecībai.

Šajos nedaudzos nacionālās brīvības gados ir tā savairojusies latviešu rakstniecība, ka gaŗais laika sprīdis no mūsu garīgās atmodas līdz kaŗam nevar uzrādīt vairāk darba.

Tas, kas raksturo tagadējo latviešu rakstniecību, ir lirikas beigas un episku jeb stāstošu darbu sākums. Un tas ir ļoti saprotami. Tauta ir iesākusi dzīvot aktīvu dzīvi, viņas pārdzīvojumi ir tik spilgti, dzidri un saturā bagāti, ka viss subjektīvais nozūd viņu spožumā.

Arī lirikā ir ielauzies šis stāstošais elements. Notikumi, tipi un ainas, kuŗi izplešas rakstnieku acu priekšā, nav ietveŗami vairs atsevišķā dzejolī. Lielam darbam ir vajadzīga uzbūve un architektūra, un šī iepriekš pārdomāta plāna pārsvars pār acumirklīgo iedvesmas nejaušību ir visraksturīgākā tagadējās rakstniecības īpašība.

Ko nozīmē šī auksta aprēķina ielaušanās mākslas dsrbos, šis matēmatikas un iedvesmas pēkšņais savienojums? Tas nozīmē, ka latviešu māksliniecieskais gars tuvojas pilnībai un gatavībai, jo kur ir plāns un griba, tur rosās forma un skaistums. Tā tad attālināšanās no subjektīvā un piegriešanās objektīvitātei ir tas ceļš, pa kuŗu tagad kustas mūsu literātūra. Ir uzcelta valsts, ilgiem mūžiem domāts templis, kuŗš pamazām piepildās ar tēliem, rakstnieku darinātiem.

Saprotams, šis klasicisma jeb gatavības laikmets mūsu literātūrā tikai sākās, jo ārējie apstākļi viņa pilnīgai uzspīdēšanai vēl nav iestājušies. Tos apstākļus varētu apzīmēt kā valsts vīru un mākslinieku ciešu kopdarbību, kā tas ir bijis pie citām tautām lielajos klasicisma laikmetos. Ir vajadzīgs, lai visa tauta kopā ar viņas polītiskajiem vadītājiem tādā mērā interesētos arī par mūsu garīgās dzīves renesansi, kā tagad interesējas par materiālās labklājības atdzimšanu. Jo ir brīži tautu dzīvē, kad arī daiļo mūzu smalkās rokas var grozīt bargos likteņa svara kausus, un sevišķa dievu labvēlība pavada tās nācijas, kur viņas tikušas mīlētas un cienītas.

A. Brastiņš.

Mākslas mūzeji un Akadēmija.

Katrai tautai ir sava māksla. Ja ir latvieši un Latvijas valsts, tad ir arī latviešu māksla. Jo viņa īpatnējāka, jo tā pievilcīgāka mums un arī ārzemniekiem. Mēs, braucot uz Somiju, Italiju, meklējam tās zemes raksturīgāko, īpatnējāko, tāpat ārzemnieki, apmeklējot mūs, meklē ne vakareiropeisko, bet latviešu mākslu.

Vakareiropas seno mākslu vairs neiegūsim. Viņa tiek glabāta kā svētums un retums. Ar to mazumiņu, kas atrodas Latvijā, nevienu nesaistīsim. Neviens viņu nebrauks apbrīnot. Galvenā vērība mums jāpiegriež savai mākslai. Mākslinieku darbība sekmējama. Viņu vērtīgākie darbi uzkrājami mūzejā.

Kas nu ir darīts Latvijas pastāvēšanas piecos gados? Ar ko varētu pārsteigt jubilāri?

Mūsu senā ornamentālā māksla no sveštautiešiem izvazāta pa valstu valstīm. Daļa glabājas Jelgavas, Domes un Valsts Etnografiskā mūzejā. Viņa atrodas uz archaioloģiskām un etnografiskām lietām. Liela daļa iznīkusi kaŗa gados, bet lielākā daļa atstāta savam liktenim. Piecos gados neesam paspējuši izdarīt sistēmtisku vākšanu, pārmeklējot katru sētu. Lietas iet mazumā ne pa dienām, bet stundām. Igaunija šai ziņā mums aizsteigusēs priekšā, sadalot savu zemi vākšanas rajonos un nepalaižot gaŗām neko, kas attiecas uz mākslu vai etnografiju.

Cerēsim, ka arī mēs nākošos piecos gados savāksim visu senlatviešu mākslu un novietosim mūzejā, kuŗš tad būs lielāks par Luvru Parīzē. Vienas pašas jostas savācot mums būs liela bagātība. Uz seno mākslu balstoties, radīsies jauna spēcīga latviešu māksla.

Mums ir arī divi mākslas mūzeji ar šā laika mākslu uz audekliem gleznotu. Rīgas pilsētas mākslas mūzejā ieejot gan neko latvisku neredzam. Tas izskaidrojams ar to, ka pirms valsts dibināšanas Rīgā un līdz ar to arī mūzejā noteicēji bija vācieši. Viņi mūzejā ievietoja tā saucamo baltiešu mākslu, kur latviešu autoru reti dabū redzēt. Otrā stāvā, vistālākā nelielā istabiņā ir arī latviešu mākslinieku darbi, sakot no vecākiem līdz pašiem jaunākiem.

Tas šo piecu gadu kārtojums. Nevar jau tik ātri piecos gados pierast pie jauniem apstākļiem un nonest latviešu māksliniekus redzamākā vietā.

Nākošos piecos gados mūzejs būs palicis latvisks, un šausmīgās bailes no jaunās mākslas arī būs pārgājušas. Tiks iegādātas mākslinieku raksturīgākās gleznas, jo mūzejam jāatspoguļo visi latvieši vienādi.

Otrs mūzejs ir V a l s t s m ā k s l a s m ū z e j s pilī. Viņš vākts, kārtots un atvērts šais piecos gados. Viņā glabājas mūsu māksla, sākot ar pirmo, gandrīz visu labāko un nobriedušāko latviešu mākslinieku darbiem. Visi mūsu mākslinieki ir mācījušies savu darbu ārpus Latvijas zem svešiem iespaidiem un spiediena, kādēļ mākslā ir manāmas visdažādākās skolas, pat vienā mākslinieka vairākas. Tomēr zem līnijām, krāsām un formām manāma latviskā skaidrība un gars. Dotu Dievs, viņš izvērstos par patstāvīgu latvisku plūdumu, tad arī šis mūzejs būtu mūsu lepnums un prieks.

Pa šiem pieciem gadiem ir arī mums radusēs sava augstāka mākslas skola, — A k a d ē m i j a, kuŗā vingrina spārnus saviem lidojumiem jaunā mākslinieku saime. Tikai žēl, ka vēl nav paspēts visus iepazīstināt ar senās nacionālās mākslas pat viselementārākām zināšanām, jo svešie stili mums neko nedod, tikai kavē ceļu uz jauno atdzimstošo latviešu mākslu. Bez šaubām būs arī spēcīgi gari, kuŗi paši ceļu atradīs. Arī mūzejā uz laikiem paliks redzams šāds svārstīšanās laikmets. Varbūt, viņš nevilksies ilgi.

E. Brastiņš.

Latvijas senlietas.

Senatnes prašana ir cilvēku prāta greznums. Jo kultūrālāks kāds cilvēks, jo vairāk tas tiecas atskatīties atpakaļ uz to paaudžu darbu un dzīvi, kas pirms viņa dzīvotu. Attīstīts prāts nespēj paiet gaŗām savas tautas īpatnībām nejautājis, kur tās cēlušās, kā izveidojušās. Tam vajadzīga kaut arī relātīva skaidrība senatnes lietās, ciktāl tas attiecas ar viņu kā uz zināmas tautas locekli. Kas man par vajadzību saukties par latvieti, ja šis vārds man ir tukša skaņa, ja aiz tā nestāv nekas, kas man varētu dārgs būt. Mani dārgumi ir mans lepnums. Ir tautas, kuŗām lieli varoņi, ir citas, kuŗām veca māksla. Vēl citām vareni dievi un valdnieki. Viss tas jau pagātnē, bet tagadne nebeidz to skaļi suminât vaj klusi pieminēt un lepoties, jo ar savu varoņu asinīm esam apvilkuši sev visapkārt robežu, kuŗā gribam dzīvot un saukties par latviešiem.

Kāpēc tas bij vajadzīgs? Ar kādu tiesību mēs to darījām? Ilgi nedomādams ikviens vienkāršiem vārdiem atbildēs; tāpēc, ka mēs runājam valodu, ko nesaprot krievs, mēs dziedam dziesmas, ko nezin vācietis, mēs ticam Dievam ne tā, kā citur. Tā tad ī p a t n ī b a s u n s a v ā d ī b a s, kuŗas mēs esam mantojuši no saviem tēviem un tēvu tēviem ir bijušas tās, kuŗu dēļ ir dzīvības atdevuši mūsu labākie ļaudis, dodami mums Latviju. Nešaubīgs loģikas mājiens rāda, ka mums, kuŗi dzīvojam tik dārgi pirktā zemē, ir jātura augsti tas, kas ir mūsu valsts tapšanas pamatā. Mēs pārāk maz vēl apzināmies to, ka mūsu ī p a t n ī b a ir tā, kas dod mums tiesību pastāvēt kā tautai un valstij. Mēs it kā baidāmies un kaunāmies būt citādi kā mūsu kaimiņi. Vienīgi valoda mums liekas kā īpatnības izpaudēja, un mēs to uzsveŗam, kur vien varam, un viņas kropļošanu aizliedzam ar likuma bardzību. Mēs aizmirstam, ka valodas skaņas ir tikai viens mūsu īpatnības izteiksmes līdzeklis. Īpatnībai jāizpaužas arī līnijās, veidos un kustībās. Tai jāpilda mākslu manieres un reliģija.

1000 g. atpakaļ bij reiz laiks, kad laimīga tauta bij sasniegusi šai zemē savas īpatnējas kultūras kalngalus. Tad nāca laikmeti, kas šo cēlo kultūru sadauzīja, sabradāja, izkropļoja. Tūkstots gabalos

salauzītu mēs to dzirdam dainā, skatām ornamentā un jūtam reliģijā. Mēs jūtamies kā no plaukta nokrituši, apjukuši, apdauzīti. Svešām kājām tika pienēsātas mūsu istabu zīļotās grīdas, jo tās mina paunu žīdu un suselnieku krievi. Tie savām lētajām grabažām aizkravāja mūsu pašu daiļās formas, kuŗām bija atņemts viņu saturs un vērtība. Mūs piespieda ticēt, ka vērtīgs ir viss tas, kas ir krievam vaj vācietim; mūs mācīja savu īpatnību atmest un aizmirst.

Vēl tagad mūsu prāts ir stulbs un acis aptumšotas. Mēs par maz vēl gribam restaurēt kādreizējās kultūras daiļas savādības. Mēs neprotam vēl cienīt tradicijas, jo nesaprotam viņu vajadzību. Tikai nedaudzi ir tie, kas zin, ko nozīmē būt latvietim un kas latvietis ir savās tradicijās un īpatnībā. Tie to mācījušies, dziļi vērdamies mūsu senās kultūras pieminekļos, kuērus uzglabājusi gan zeme, gan tautas mute.

Tos mūsu senās kultūras pieminekļus, kuŗus zeme glabā savā klēpī, dēvē par a r c h a i o l o ģ i s k i e m. Viņi arī ir tie, kas sniedz mums vērtīgākus norādījumus par mūsu senmākslu un šīs senmākslas īpatnībām. Ir veselas archaioloģiskas mākslas, kuŗu īpatnības mēs nespējam vien apbrīnot un apskaust, kā piemēram ēģiptiešu. Arī mūsu mākslas rīta cēliens meklējams archaioloģijā, bet pēcpusdienas cēliens jau saskatāms etnografisko krājumu saturā. Otrā puse nav gluži izprotama bez pirmās.Bet par pirmajo domājot, ir jāskumst. Jāskumst tāpēc, ka tur tas, kas grozās ap viņa pārskatāmību, varētu arī citāds būt.

Mūsu archaioloģisko mantu krājumi ir pārāk maz pazīstami nevien plašākām masām, bet arī tiem, kam tie būtu jāzin. Tas tāpēc, ka tie izkaisīti sīkās daļās pa dažādām Latvijas un svešu zemju pilsētām. Cik ir to, kas zin, ka Jelgavas mūzejā, kuŗš atvērts tikai divas stundas nedēļā, glabājas trijās istabās sakrautas mākslas un kultūras ziņā vērtīgas archaioloģiskas mantas. Viņu kataloga manuskripti ir pazaudēti, un tiem nedaudziem apmeklētājiem, kuŗi šaīs retās stundās par šiem krājumiem interesējas, nākas skatīt cauri vaj visu archaioloģisko literātūru, lai tiktu pie kaut kādas skaidrības.

Sakiet, vaj labāk stāv lietas arī Rīgas Doma mūzejā, kuŗā, iespiestas starp visu laiku vācu kultūras krāšņumiem, arī vienā istabā mūsu archaioloģiskās mantas, — Priekšmetiem, kas atrasti Baltinovā, pielikts uzraksts „aus Rußland“ ...

Dažas stundas nedēļā par dārgu naudu mēs drīkstam aplūkot vāciešu rokās savas kultūras dārglietas. Kuŗš no mums ir varējis mērot ceļu uz Cesvaines un Jēkabmiesta vidusskolu mūzeju, kuŗos glabājas ne viens kārtīgs archaioloģisks atradums. Tas pats sakāms par abiem Liepājas mūzejiem un par Valmierā esošām mantām. Vienīgi Rīgas Etnografiskā un Kaŗa mūzejā esošas archaioloģiskas lietas ir pieejamas kuŗā katrā laikā un bez maksas.

Es gribēju teikt, ka ir pienācis laiks, kad likumdošanas ceļā ir j ā a t s a v i n a un j ā a p v i e n o kopīgā krātuvē visas mūsu archaioloģiskās mantas. — Apvienotais archaioloģiskais mūzejs pēc pavirša aprēķina aizņems ap 30 istabu, pārsteigs un iepriecinās mūs. Atsevišķiem krājumiem ir iztrūkumi dažādos laikmetos un formās. Apvienotie krājumi izlīdzinās viens otra robus un rādīs skatītājam pilnīgāko ainu par mūsu tautas pagātni. Latvija nav tik liela, ka viņā visā pilnībā drīkstētu pastāvēt desmits atsevišķu archaioloģisku mūzeju. Nevienam kollekcionāram nav tiesības glabāt savos skapjos dārgumus, kuŗi mums vajadzīgi kultūras restaurācijas un mākslas renesansei. Archaioloģiskais mūzejs ir jāšķiŗ no etnografiskā, jo pēdējam ir pašam darba vairāk, kā tas to var un māk padarīt. Apvienotais archaioloģiskais mūzejs ir vajadzīgs arī kā vieta, kuŗam nododami pieminekļu valdē ienākušie priekšmeti. Līdz šim archaioloģiskos priekšmetus bij spiesti pievākt tādi speciāli mūzeji kā Kaŗa, Etnografiskais u. c.

Tam pašam archaioloģiskam mūzejam ir jāpārved un jāizstāda kōpijas un fotografijas no tiem milzīgiem mūsu senlietu krājumiem, kas atrodas Londonā, Berlīnē, Prāgā, Maskavā un Pēterpils Ermitāžā. Desmitiem pudu mūsu mantas ir pārplūdušas uz ārzemēm un viņu formas nav pieejamas mūsu māksliniekiem un pētniekiem. Vienkopus savāktas šās mantas rādīs neticīgiem un šaubīgiem,

kas mēs esam bijuši un kas mēs būsim. Mums būs arī vieta, ar kuŗu lepoties ārzemnieku priekšā, jo mēs to labprāt gribam darīt, kad tie apmeklē mūsu zemi.

Vēl viena otra lieta pie mums nestāv tā, kā vajadzētu. Tā ir etnografisko materiālu pievākšana. Jau vairāk sestdienas esmu izbraucis no Rīgas uz Krustpili, lai turienes apkārtnē iegūtu mākslas priekšmetus, kuŗi man vajadzīgi kā mācības līdzekļi, pasniedzot ornamentiku mājturības seminārā un Izgl. min. rokdarbu darbnīcās. Ar paunu mugurā ejot no mājas uz māju, no klētiņas uz klētiņu, es redzēju, kādas bagātības mēs vēl varam iegūt nākošām paaudzēm.Es apbrīnoju to mūsu senmākslas ārkārtīgo dzīvības spēju, kuŗa, ne no viena neapkopta, lēni izmirst vecmāmiņu pūru lādēs. Tūkstošiem daiļu un etnografiski neatsveŗamu lietu vēlšodien var iegūt vienā pašā pagastā. Nav tādu māju, kuŗā nebūtu aizkritis un uzglabājies kāds nieks no senās kultūras. Kopsummā šie nieki sniedz grandiōzu ainu.

Pārģērbies par veclietu uzpircēju, es dzirdēju simtiem neuzrakstītu dainu, teiku un meldiņu. Es nevarēju visu to uzrakstīt, jo man nav četras rokas un tikpat daudz galvu. Šeit valstij jānāk palīgā, jo tas ir mums visiem vajadzīgs.

Valsts Etnografiskam mūzejam ir jāuzliek par pienākumu nevien plānveidīgi un sistēmatiski izkratīt Latviju materiālās kultūras laukā, bet tam jāfiksē arī ikviens garīgās kultūras fragments.Ir jāapmāca vesels stats ļaužu, kuŗiem jāuzraksta meldiņi, dainas, māņi, sakāmvārdi un teikas. Vēl citiem ir jāzin, kas vērtīgs mākslas priekšmetos, celtniecībā un kultūrvēsturē. Nav žēlojami nekādi līdzekļi, nav pielaižams nekāds aizbildinājums. Ikviena nokavēta diena aiznes aizmirstībā vērtības, kuŗas ne ar kādu zeltu mēs nekad neatsvērsim. Pēc diviem gadiem Kurzemes ziemeļos vairs nebūs dabūjamas nevienas lubu ēkas, bet Aiviekstas apkārtnē jūs nesastapsiet vairs kabu juntus. Vēl Zemgales austrumi glabā dziļu senatni, bet dažus gadus vēlāk tās tur vairs nebūs. Nežēlojiet tos dažus miljonus rubļu no tiem simtiem miljoniem, kurus jūs, mūsu valsts saimnieki, esat atlicinājuši mūsu budžetā. Tie daži miljoni, kuŗus būsim izlietojuši mūsu archaioloģisko un etnografisko vērtību apkopšanai, jums nesīs vislielāko procenti un turpmākās paaudzes jums teiks, ka jūs esat darījuši prātīgu darbu. Izglītības ministrijai ir jādod noteikti ierosinājumi tām metodēm, kuŗu nolūks ir valsts pamatā likto principu izkopšana un stiprināšana. Kultīvējiet kā varēdami visu, kas apsola īpatnēju seju mūsu tautai. Sargājiet viņu no kroplas ārišķības viņas mākslas izpaudumos. Krājiet un glabājiet labas tradicijas un paraugus no mūsu senatnes un piemērojiet viņas tagadnei un nākotnei. —

V. Dambergs.

Mūsu teātŗi.

Pēdējos gados visredzamāk mūsu acu priekšā nostājušies skatuves mākslas jautājumi, kuŗus ar saviem drošiem meklējumiem izvirzīja Dailes teātŗa vadītājs Smiļģis. Dažos gados viņš iekaŗojis mūsu publiku un arī kritiku, pie kam pēdējā ir nojaušamas skaidras tendencies ne tikai skaļi atzīt Dailes teātŗa jaunradošo darbu, bet turklāt vēl gandrīzi vaj noliek mūsu otro lielo teātri, Nacionālo, kuŗš neiet tos ceļus, pa kuŗiem iet Smiļģa vadītais Dailes teātris. Tiešām mūsu publika un sevišķi mūsu kritika ir gājusi ļoti tālu uz priekšu! Man pat liekas, ka var jautāt, vaj nav gājusi par tālu? Vaj viņa jau skaidri neparāda tīri subjektīvas simpatijas, kuŗas tajā ieaudzinājis mūsu nemierīgais, meklējošais revolūcionārais laikmets?

Dailes teātris, izvirzīdams uz skatuvi tīro teātrālismu, pārvarēdams naturālismu ar aktieŗu spēles ritmu un skatuves mākslas formu apzinīgu veidojumu izdarījis lielu neatmaksājamu pakalpojumu

latviešu drāmatiskai mākslai; viņš ir veicis to pašu darbu, kuŗu rakstniecības laukā savā laikā veica dekadenti, izvirzīdami formas, stila un ritma jautājumus, un pie kuŗa patlaban vēl strādā gleznieciba. Bet vaj vispārējai rakstniecībai, kas neietilpa dekadentu kustībā, visai pārējai gleznieciībai, kuŗa nepievienojas Rīgas mākslinieku grupai (ekspresionistiem) nav nekādas vērtības? Nebūt! Nekad mākslas dzīve, ja viņas ritms spēcīgs un bagāts, nevar ietilpt vienā gultnē, vienā kustībā. Tas pats arī mūsu teātŗa dzīvē; uz to norāda jau tas, ka bez pastāvošiem diviem lieliem teātŗiem Rīgā nodibinājies vēl trešais, Intimais teātris. Un bez tam meklējoši jaunradošais var būt tikai nelielas grupas, nelielas vienības, kuŗas parasti vada viena persona, citiem līdzdarbojoties. Tā tas ir arī ar Dailes teātri, kuŗa priekšgalā stāv Smiļģis, un ar Intimo — kuŗu vada Biruta Skujeniek. Bet līdzko kāds no viņiem izvērstos par uzņēmumu ar komplicētu administrātīvo un mākslas vadību, viņam neizbēgami būtu jānostājas uz jau agrāk nodibinātā tradiciju pamata. Un tas, lūk, noticis ar mūsu autonomo valsts teātri, Nacionālo.

Nacionālā teātŗa saknes sniedzas dziļi latviešu teātŗa pagātnē: vecais, Rīgas Latviešu Biedrības un Interimteātris ar Rode-Ebeliņu, Duburu, Ozoliņu un Veicu ir viņa senči. Protams, pa visiem gaŗajiem gadiem viņš audzis, veidojies, attīstījies un attīstās arī tagad sakarā un saskaņā ar mākslas dzīves un tautas garīgo evolūciju, b e t p a l i k d a m s s a v ā s r o b e ž ā s. Pamattonis, kuŗš skan cauri visiem augšminētiem teātŗiem, ir r e ā l i s m s ar nosvēršanos vaj nu uz n a t u r ā l i s m u vaj arī k l a s i c i s m a pusi. Viņiem ir repertuārs kā mūsu, tā arī cittautu drāmatiskā literātūrā. Tas nenozīmē, ka Nacionālais un Dailes teātŗi nevarētu vaj nedrīkstētu spēlēt vienas un tās pašas lugas, bet šo lugu scēniskais uztvērums katrā ziņā būs savāds, kā to mēs redzējām pie „Hamleta“ un „Figaro kāzām“. Un, bez šaubām, kā vienam tā otram, sastādot savu repertuāru, ir savas noteiktas tendencies un lugas, kuŗas vairāk un mazāk pieskan teātŗa radošiem principiem.

Publikas gaume un simpatijas arvienu bijušas svārstīgas un mainīgas, un, protams, nevienam māksliniekam nedz arī nopietnai mākslas iestādei nav viņai jāseko. Un, protams, tas pats nav jādara arī kritikai; nav jāizskauž jaunradītāji uz radītāju rēķina, nedz arī otrādi. Ja Nacionālais teātris nav jaunu radošs, tad viņš, bez šaubām, ir radošs teātris, kuŗam savi lieli nopelni un kuŗš mums nepieciešams, jo kā cittautiešu, tā arī mūsu pašu drāmatiskā literātūrā ir vesela serija darbu, kuŗu uzvedumiem vajadzīgs teātris ar tiem principiem, uz kuŗiem stāv Nacionālais teātris. Tāpat kā arī otrādi. Nacionālais teātris mums ir tas pats, kas krieviem un frančiem ir viņu lielie valsts teātŗi ar gadu desmitiem un simtiem nostiprinātām tradicijām. Bet blakus viņiem arvienu ronas un pastāv drošie teātŗi-meklētāji, kuŗi ienes jaunradītāju rosīgumu un svaigumu. Mākslas dzīve ir neizsmeļami bagāta un daudzpusīga un mums jāmācās saprast, aptvert un cienīt šī viņas daudzpusība un bagātība.

Jānis Strauja.

Atmiņas no Ziemeļlatvijas atbrīvošanas cīņām.

1.

U z p o z i c i j ā m.

25. martā no igauņu 2. divīzijas komandieŗa, pulkveža P u s k a r a Valmieras pulkam pienāca rīkojums sagatavoties. 27. marta rītā pulkam vajadzēja atstāt Mētraini un doties gar Valku uz Opes

fronti, uz kurieni lielinieki pēc sakaušanas pie Veravas steidzīgi atkāpās. Igauņu nodoms bija neļaut tiem par jaunu sakārtoties un ieņemt aizstāvēšanās pozicijas.

Bija 26. marta diena, līdz pat vēlam vakaram pagāja vienā steigā. Neko nedrīkstēja aizmirst, kas varētu noderēt turpmākās dienās, bet arī daudz lieka nedrīkstēja vest līdzi. Tas apgrūtinātu pulka kustības.

27. marta rītā ap pulkst. 6 pulks nostājās pēc ieroču šķirām Rīgas un Pepleru ielas stūrī. Pulka kopskaits bij pieaudzis jau uz tūkstots trīssimts vīriem, no kuŗiem 80 virsnieki. Pēc kaujas spēka pulks sadalījās astoņās rotās, katrā pa simts štiku, ložmetēju komanda sastāvēja no 120 vīriem ar pieciem ložmetējiem un astoņām mašīnu flintēm; trīsdesmit cilvēkus paturēja sakariem, bet pārējie 250 sadalījās darba rotā, sanitārā personālā un dažādu uzdevumu izpildīšanai. Mētrainē rezerves bataljona formēšanai, no kuŗa vēlāk izauga 2. Cēsu kājnieku pulks, palika simts kareivji ar12 virsniekiem. Artilerijas un sakaru līdzekļu pulkam pie iziešanas uz pozicijām nebij. Tos igauņi solīja piesūtīt vēlāk.

Savāds bija šis kaŗaspēks no ārpuses. Ierindā varēja redzēt visdažādākos apģērbos tērptos kaŗavīrus. Blakus vēl nepieaugušam zēnam skolniekam pilnā skolas apģērbā stāvēja pilsētnieks labā kažokā ar karakula apkakli. Aiz viņa laucinieks puskažociņā ar jērenīcu galvā, ber vēl tālāk kāds amatnieks saeļļotā frencī un tādās pat biksēs. Netrūka pa starpām arī krievu šineļos un cepurēs tērpušies vecie kaŗavīri, no kuŗiem galvenā kārtā sastādījās pulka apakšvirsnieku kadrs — nodaļu un vadu komandieŗi. Arī apavu ziņā bija vislielākā dažādība. Vieniem kājās bij viegli dejas zābaciņi, citiem smagie ūdens zābaki, bet diezgan daudz bij arī vēl tādu, kuŗiem kājās bij tikai pastalas jeb tupeles. Visam šim vēl lielāku dažādības iespaidu piedeva nedaudzie dzeltenie somu zābaki.

Bet vajadzēja tikai ieskatīties tuvāk kaŗavīru pavasaŗa vējā nodegušās brūnās sejās, lai zustu viss tik nepatīkamais priekš kaŗaspēka — raibuma iespaids. Šīs sejas bij kā vienā akminī, no vienas rokas cirsts, drošas un strauju, nesalaužamu dziņu pilnas. Vērojot viņus, likās, ka zem daudzajiem raibiem apģērbiem mājo tikaiviena sirds un viena doma — brīvā Latvija. Un ne tikai likās, tā arī bij! Šo patiesību valmierieši pierādīja savās grūtās, daudzreiz izmisuma pilnās kaujās.

Īsi pirms septiņiem ieradās pulka komandieris dažu vecāko virsnieku pavadībā un, pieņēmis raportu, ar nedaudz vārdiem griezās pie kaŗavīriem, aizrādīdams uz jau pārciestām un vēl lielākām priekšā stāvošām grūtībām. Deva padomu nekad nepagurt, bet vienmēr būt modriem savā pārliecībā un nepadoties nekādam aicinājumam, kuŗu nolūks var būt tikai viens: ārdīt to, kas ar tik daudz pūlēm ir iegūts.

„Mūsu ienaidnieks ir katrs," viņš nobeidz, „kuŗš ir Latvijas ienaidnieks!"

Pēc trīskārtīgas valsts himnas nodziedāšanas kaŗavīrus uzaicināja zvērēt būt vienmēr uzticīgiem valstij un dzimtenei. Zvērasta teksts bija sekošs:

„Zvēru pie sava oficieŗa — kareivja goda un svēti apsolos Dieva priekšā ar savu apziņu, cieši un bez svārstīšanās būt uzticīgs Latvijas valstij, kā manai dzimtenei. Zvēru, ka kalpošu viņai līdz beidzamai asins lāsei, pie kam vienmēr centīšos palīdzēt pie Latvijas valsts slavas un labklājības nostiprināšanas. Svēti apsolos būt katru brīdi gatavs kalpot Latvijas Pagaidu Valdībai, kuŗa stāv Latvijas valsts priekšgalā, līdz kamēr tautas griba noteiks valdības veidu caur Satversmes Sapulci. Man uzliktos pienākumus izpildīšu ar visiem spēkiem, tikai valsts labumu acīs turēdams, un taupīšu savu doto goda vārdu, jo tādu prasa oficieŗa — kareivja pienākums pret dzimteni. Zvēru, ka būšu godīgs, akurāts un drošsirdīgs kareivis un nepārkāpšu zvērastu radniecības, draudzības vaj ienaida pēc. Uz to lai palīdz man visuvarenais Dievs. Āmen!"

Pēc zvērasta kaŗavīri noskūpstīja karogu ar lēcošu sauli vidū, kuŗu pulkam dāvināja vietējās dāmas. Arī no Valkas pulkam bija atsūtīts karogs ar uzrakstu „Par brīvu Latviju". Orķestrim

spēlējot tautas maršu, gājiens svinīgi devās uz staciju, kur viņu gaidīja jau padotais sastāvs. Šis sastāvs valmieriešus aizveda atkal citā dzīvē, kā viņi paši teica „Svētā kaŗā".

2.

P i r m ā k a u j a.

28. martā abi ešeloni pieturēja pie Melnupes tilta, kur pulks apmetās atpūtā Alskas, Allakulas un Saaru mājās. Nākošā rītā pulkam bij dota pavēle pāriet uzbrukumā uz Alūksni, pabalstītam no trim bruņu vilcieniem, igauņu jātnieku pulka un Rēveles brīvprātīgo bataljona 8. rotas.

Dzirdot jau pavisam tuvos dobjos lielgabalu grāvienus un ložmetēju sauso tarkšķēšanu, jaunos kaŗavīrus pārņēma savāds nervōzums, kuŗu par bailēm tomēr saukt nevarēja. Gribējas domāt, bet domas izklīda kā gāju putni stiprā vējā. Likās, ka katrs ir iegrimis savā domā, bet ptiesībā visu domas bij saraustītas kā negaisu mākoņi. Tuvā varbūtējā nāve dvesa kaŗavīriem savu vēl nepierasto auksto dvašu. Ar apbrīnojamu rūpību katrs apskatīja vaj desmito reizi svu ieroci. Atradis kārtībā, viņš to vēl paklabināja un nolika atpakaļ redzamākā un parocīgākā vietā. Tad apskatīja patronu somas. Izskaitīja patronas somās un smagi piebāztās kabatās, bet vienumēr likās, ka būs par maz, ka pašā izšķirošākā reizē pietrūks.

Kad kaujas iedegās stiprāki, daži mēģināja spriest, kuŗā pusē parsvars, bet citi sāka pat raizēties, kad tikai igauņi Alūksni neieņemot vēl šonakt bez valmieriešiem. Beidzot pienāca vakars — pirmais poziciju tuvumā. Gar mājām nolika posteņus, nozīmēja maiņas un pamazām pulka nometnē viss apklusa. Kaut kur kādā istabiņas stūrī klusi kāds dziedāja par laimi, par mīlestību, bet bailīgās skaņas, tikko izsprukušas caur sienas šķirbām, nomira vēsajā gaisā. Tad arī dziedāšana apklusa. Reizu reizēm gaŗi un žēli iegaudojās suns, viņam atsaucās nākošā ciemā otrs, tad aiz meža, pašā debesu pamalē iedegās gaŗa sarkana uguns strūkla, nodunēja dobja dunoņa un atkal apklusa. Vispārējo klusumu traucēja tikai reta stundenieku sasaukšanās un pārbaudītāju sniegā čirkstošie soļi. Uz rīta pusi debesis nomācās un sāka krist lielas biezas sniega pikas, atgādinādamas drīzāk ziemas svētkus ar savām piesnigušām eglēm un nosarmojušiem bērziem, nekā tuvojošos pavasaru. Kā pelēkas ēnas baltā naktī kustējās stundenieku stāvi, kuŗi reizu reizēm lēkāja gan uz vienas, gan otras kājas un pūta plaukstās, lai sasildītu savus sastingušos locekļus.

Tikko austrumos parādījās tieva gaismas švītriņa, pulks cēlās, lai ietu savā pirmā uguns kristībā. Kā gaŗa milzīga čūska gaŗa cilvēku rinda aizvijās pa ceļu caur tuvējo mežu uz to pusi, kur vēl vakarā, tik bargā kā dusmās dunēja lielgabali un aizsmakuši tarkšķēja ložmetēji. Kur šķīrās ceļi, atsevišķas grupas pēc saņemtiem norādījumiem nogriezās viņai dotā virzienā, izsūtīdama saites pa labi un kreisi. Bija jau pavisam gaišs, kad manu grupu apstādināja maza mežiņa malā. Izlūki ziņoja, ka uzkalnā pie nākošām mājām esot pamanīti vairāki bruņoti cilvēki, starp kuŗiem daži jātnieki. Nevarēja būt šaubu — tie bija sarkanie. Atveda arī kādu večuku, kuŗš esot nācis no tās puses, bet tas tikai viltīgi blisināja acis un uz visiem jautājumiem teica, ka nekā nezinot. Zaldāti esot bijuši, arī runājuši latviski, kā lai viņš zinot, vaj sarkanie tie vaj baltie, tāpat kā viņš nevarot pateikt, kas esot šie. Vēlāki izrādījās, ka sarkanie strēlnieki daudzreiz krāpuši vietējos, uzdodamies par baltiem, un kad zemnieki izstāstījuši visu, ko zinājuši par sarkaniem, tad tie viņus, it kā par spiegošanu, apšāvuši un mājas izlaupījuši. Arī večuks, no piedzīvojumiem mācīts, tālab centās runāt divus vārdus mazāk nekā vienu vairāk, kālab no viņa ne pie kādas skaidrības netika. Pēc saņemtas komandas grupa izvērtās kaujas ierindā. Es, paķēris ložmetēja lenšu kastes un ložmetēja pakāji, steidzos ieņemt norādīto vietu. Brīnums, cik pēkšņi smagās kastes bij palikušas vieglas. Un ložmetēja pakājis, kuŗš visu ceļu tik nežēlīgi spieda plecu, tagad likās glaudīja saspiesto vietu. Jūtot

priekšā stāvošo kauju, vienā acumirklī pārvērtās visa mana būtne. Pakrūtē atkal sajutu vieglās vakardienas trīsas.

— Nu, pieradīs, pazudīs arī šis nelabais nervōzums," — nodomāju iziedams otrā mežiņa malā. No šejienes pusversts tālumā atklājās uzkalnā gulošs ciems. Arī mēs bijām pamanīti. Gar vairākiem mājas stūŗiem parādījās izbijušās galvas, izlīda pat kāds pelēkā šinelī tērpies stāvs, bet steidzīgi atkal nozuda. Tad norībēja šāviens, skaļi atbalsodamies apkārtējā eglājā. Viņam kārtīgās zalvēs sekoja citi, raidīdami nāvi pāri baltajam klajumam. Pie mājām sāka tarkšķēt ložmetējs, piepildīdams gaisu ar savādu švīkoņu. Pēc katras tuvākas švīkoņas piespiedos ciešāki pie zemes, it kā gribēdams ar savu ķermeņa smagumu izspiest sasalušā zemē drošu paslēptuvi. Labi zināju, ka tā lode, kuŗa ir aizšalkusi cauri mežiņam, nav vairāk bīstama. Centos pat piespiest sevi būt mierīgākam, bet kaut kas stiprāks par gribu, pašaizsargāšanās instinkts tomēr paturēja savu. Likās, ka tūliņ, tūliņ nākošais svina klucītis bez žēlastības ieurbsies manā siltā ķermenī un izpūtīs dzīvības sveci kā nekam nevajadzīgu. Bet taisni tagad tā gribējās dzīvot...

Tikai tad, kad ložmetējs griezīgi ietarkšķējās pie pašas auss, kaut cik nomierinājos un, noslaucījis lielās sviedru lāses, sāku meklēt sev dzīvu mērķi. Ieraudzījis pār nokalnu bēgošu cilvēku, bez apdomāšanās laidu tam pakaļ vairākus šāvienus. Kad bēdzējs nokrita pie zemes, it kā pašapmierināts meklēju sev citu mērķi, bet kad tas, mirklīti pagulējis, cēlās, lai skrietu tālāki, nejuzdams ap sevi vairāk tik asu ložu svilpšanu, dusmojos, ka nav pareizi trāpīts. Pēc neilgas apšaudīšanās mūsu ķēde atstāja mežiņu un skriešus pāri laukam tuvojās mājai. Sarkanie, neticēdami saviem spēkiem, metās bēgt, kas izšķīra pusstundu ilgo kauju par labu uzbrucējiem. Kad visi salasījās ap mājām, lai sakārtotos sarkano tālākai vajāšanai, netrūka neviens. Arī ievainoto nebija. Tas stipri sadūšināja jaunos, kuŗi tikko bija saņēmuši savu pirmo uguns kristību. Daži smējās, ka iesākums esot labs, ja tāpat iešot uz priekšu, tad sarkanie nedēļas laikā būšot sakauti.

Pēc neilgas atpūtas grupa kaujas kārtībā pēc sakaru atjaunošanas ar blakus daļām virzījās tālāk caur snaudošiem eglājiem un gaŗām izmirušiem ciemiem. Kāds vecāks vīrs, iedams man līdzās, stāstīja, ka netāli no šejienes, pa labi, esot viņa dzimtās mājas. Tā griboties iegriezties un apskatīties, vaj visi vēl dzīvi, jo tagad būšot vairāk kā divi mēneši, kamēr viņš, sarkaniem ienākot, aizbēdzis pie igauņiem. Jau pirmo reizi, kad vāciem ienākot sarkanie mukuši projām, tie paņēmuši viņu līdz kā ķīlnieku un Maskavā, Butirkos, gandrīz nomērdējuši badā. Tālab arī tagad bijis bailes palikt mājās.

— „Un labi, ka aizbēgu," — nobeidz viņš savu stāstu. — „Nošautu viņi mani kā suni, tagad, kad arī kristu, vismaz zinu, par ko." — Bet viņa vecā, jau noguršā sejā iezagās kāda enerģiska līnija un acīs iegailējās mazas draudošas uguntiņas.

Visu dienu valmierieši virzījās nepārtraukti uz priekšu, gan ar mazākām, gan lielākām sadursmēm. Par pusdienām šodien nebij ko domāt. Katrs iekoda tāpat ejot gabaliņu sausas maizes un kad slāpes mocīja — ēda sniegu. Beidzot vēlā pēcpusdienā sasniedzām šīs dienas maršruta gala punktu — Lūša krogu, kuŗu pēc nelielām pūlēm ieņēmām, atsitot lieliniekus Alūksnes virzienā. Pēc saņemtām ziņām visā pulkā pirmā kaujas dienā kritušu nebij.

Satura rādītājs.

lp.
1. Ievadam **3**
2. K. Ulmanis — Zem Latvijas karoga
3. K. Štrāls — Dievs, svētī Latviju! **5**
4. E. Virza — Latvijai
5. Sp. Paegle — Latviešu Pagaidu Nacionālā Padome un Rīgas Demokratiskais Bloks **6**
6. Mežmaļu Atis — Tautas Padomes radīšana **8**
7. A. Līdumnieks — Latvijas valsts pasludināšana **11**
8. Ed. Cālītis — Valsts pirmā diena **12**
9. D. Rudzītis — Pagaidu Valdības pirmās dienas **13**
10. Anna Brigader — Valsts ticības svētkos **15**
11. P. Murītis — Zemnieki kā apvienotāji **17**
12. Jānis Ampermanis — Lielajā brīdī **18**
13. Ed. Virza — Pārvēršanās **20**
14. Dr. M. Valters — Senā un nesenā pagātne **22**
15. Ed. Cālītis — Latvijas un „Latvijas“ **24**
16. Andrejs Paparde — Pieci gadi **27**
17. Z. Meierovics — Pirmais ieguvums diplomātijā **38**
18. J. Druva — Mūsu ārpolītikas pieci gadi **40**
19. A. — Starptautiskie līgumi **49**
20. Alfrēds Bīlmanis — Mūsu propaganda ārzemēs **52**
21. Plkv. Ed. Laimiņš — Mūsu nacionālās armijas tapšana un izveidošanās **55**
22. J. Ieva — Mūsu iekšējās drošības noorganizēšana **58**
23. Aleksandrs Kārkliņš — Valūta un finances **60**
24. Ā. Klīve — Valsts kredits lauksaimniekiem **63**
25. J. Vagners — Lauksaimniecības sasniegumi valsts pastāvēšanas laikā **69**
26. A. Alberings — Agrārā reforma **71**
27. V. Gulbis, agr. — Lauku saimnieciskā atjaunošanās **74**
28. F. V. — Latvijas rūpniecības gaita **75**
29. J. Pauļuks — Satiksmes attīstība **77**
30. Aug. Briedis — Likumu došana Latvijā **79**
31. A. Kviesis — Latvijas tiesas **83**
32. H. Celmiņš — Izglītības ministrija **85**
33. A. Kurmis — Tautas izglītības izveidošana **90**
34. J. Vārsbergs, doc. agr. — Latvijas augstskola **92**
35. Prof. J.Vītols — Mūsu Konservātorija **95**
36. Ādolfs Erss — Latvijas Nacionālā Opera **96**
37. Ed. Virza — Latviešu literātūra un Latvijas valsts **98**
38. A. Brastiņš — Mākslas mūzeji un Akadēmija **99**
39. E. Brastiņš — Latvijas senlietas **100**
40. V. Dambergs — Mūsu teātŗi **102**
41. Jānis Strauja — Atmiņas no Ziemeļlatvijas atbrīvošanas cīņām **103**